

АРХИВ

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

1

ЈАНУАР — МАРТ 1949

БЕОГРАД

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Моша ПИЈАДЕ (одговорни уредник), др Владимир КАЛЕМБЕР, др Јован ЂОРЂЕВИЋ, др Јосип ХРЧЕВИЋ, др Леон ГЕРШКОВИЋ, др Радивој УВАЛИЋ, др Иво ЈАПЕНА, (Загреб), др Максо ШНУДЕРЛ (Љубљана), Перо КОРАВАР (Скопље) и Слободан МАРЈАНОВИЋ (Сарајево).

СА Д Р Ж А Ј:

I ЧЛАНЦИ	Страна
1. Моша Пијаде — Нека питања теорије државе	1
2. др Јосип Хрччевић — О класном карактеру наших закона	19
3. Карл Маркс — Прилог критици Хегелове филозофије права	26
 II ИЗГРАДЊА НАРОДНЕ ВЛАСТИ	
1. Ђ. — Законодавни рад Народне скупштине ФНРЈ	41
2. Преглед законодавства наших народних република Миленко Кантра — Законодавство НР Србије у 1948 години	47
др Божидар Фиршт — Законодавство НР Хрватске	63
др Л. Хацин — Законодавство Народне Републике Словеније	68
 III НОВО ПРАВО И ПРАВОСУЂЕ	
1. Михаило Ђорђевић — Појам службеног лица из чл. 2 За- кона о кривичним делима против службене дужности	74
② др Александар Голдштајн — Правна природа узанса	85
3. П. Иваичевић — Неколико питања о рехабилитацији у на- шем кривичном праву	92
4. Р. Гузина — Нека питања о проналасцима и техничким усавршењима	96
5. С. Бујдић — питање права жалбе на акт о постављењу државних службеника	102
6. Примедбе на претпројекат закона о наслеђивању	106
 IV МЕЂУНАРОДНИ ПРАВНИ ПРЕГЛЕД	
1. Љ. Радовановић — Декларација права човека	117
2. Текст Декларације права човека	132
3. Ђ. — Питање геноцида као међународног злочина	137
4. Конвенција за спречавање и кажњавање кривичног дела геноцида	141
 V ПРАВО ИНОСТРАНИХ ЗЕМАЉА	
1. Припремање Пројекта грађанског законика у СССР	144
2. Б. Николајевић — Нови мађарски закон о држављанству	154

А Р Х И В

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

БРОЈ 1

ЈАНУАР—МАРТ 1949

ГОД. XXXVI, КЊ. V НОВОГ (III) КОЛА (КЊ. LXIV ЦЕЛОКУПНОГ ИЗДАЊА)

НЕКА ПИТАЊА ТЕОРИЈЕ ДРЖАВЕ

У свом реферату о пројекту програма на V Конгресу КПЈ ја сам истакао да ми „нисмо поклонили довољно пажње теоретском обрађивању својих сопствених искустава“, јер је практичан рад на изграђивању наше нове државе заузео све наше снаге, а и велики губитак старих кадрова у рату такође је један од узрока што се нисмо довољно бавили питањима теорије. Рекао сам и то да сам у погледу теоретске обраде свих нових појава које је донео Други светски рат, а међу њима и свих појава везаних за земље народне демократије, очекивао да ћемо бити помогнути од теоретичара Совјетског Савеза. „Али те помоћи није било. За ове три године ми нисмо видели ни једно озбиљно дело о народним демократијама, о проблемима које је поставила њихова појава у савременој историји... Зато, другови, иако морамо признати да теоретском обрађивању наших сопствених искустава нисмо поклонили пажњу коју смо били дужни поклонити, ипак остаје чињеница да смо ми, макар и несистематски, ипак дали можда највећи прилог теоретском проучавању тих нових искустава.“ Сада бих из ових редака брисао само реч „можда“.

Уколико су совјетски теоретски писци после рата поклањали пажње иностранству, они су највише писали о економији и политици капиталистичких држава, а у првом реду Сједињених Америчких Држава. Међутим, како је констатовано у дискусији на проширеном заседању Научног савета Економског института Академије наука СССР,¹ „серија радова, издатих послед-

¹ Ова интересантна дискусија вођена је у октобру 1948 године. Референт је био К. В. Островитјанов, а тема реферата била је „О недостацима и задацима научно-истраживачког рада у области економије и о плану рада Економског института за 1949 годину“. Реферат и скраћене стенографске белешке дискусије објављени су у 8 и 9 броју часописа „Вопросы Экономики“ за 1948 г.

њих година о питањима економије и политике капиталистичких држава, садржи најгрубље антимакистичке грешке и извртања“, при чему се као пример наводе књиге низа писаца (Е. Варга, А. Евентов, М. Бокшицкиј, С. Вишњев, А. Шпирт, И. Трахтенберг, И. Лемин, В. Лан, Н. П. Љубимов и др.). „Најкрупнија празнина научног рада у области економије“, констатовано је референт, „јесте скоро потпуно одсуство теоретских радова о економским проблемима земаља народне демократије. За последње три године није објављена ни једна монографија о земаљама народне демократије. Питања економије земаља народне демократије осветљавана су само у чланцима по листовима и часописима и делимично су додиривана у монографијама посвећеним другим проблемима савремене економије страних држава. Ти радови имају поглавито описни карактер и пате од озбиљних грешака.“

Островитјанов је, дакле, само потврдио оно што сам ја рекао на партиском конгресу. Али требало је да дође до нашег отпора против Резолуције Информбироа, па да се то увиди. Али ни његов реферат, ни дискусија која је о њему вођена (од 27 дискутаната ни један није рекао ни једне речи о народним демократијама) неће ништа нарочито допринети побољшању те ситуације на теоретском фронту, док не буде једне исправне политичке линије, али не дате у форми готовог шаблона, већ изграђене на основу дубоког проучавања свих проблема, док не престане антинаучни поступак да се све појаве у свету гледају из својих искустава, а да се искуства других народа сматрају безвреднима, и то у толикој мери да се уопште не узимају у обзир ни при оцењивању онога што се код њих догађа, док се не разуме да су совјетска искуства драгоцену помоћ, а не пропис. Совјетски писци, међутим, чекају прописан шаблон, а и иначе показују јако мало интересовања за „заграничне“ проблеме, за проблеме револуције изван своје земље, јер су сувише окренути према самима себи. То важи не само за проблеме земаља народне демократије, него и за проблеме Кинеске револуције и за проблеме оних народа који се данас налазе у оружаном ослободилачкој борби против империјализма (Индонезија, Вијетнам и др.). Совјетски политички, економски и правни писци мало се баве истраживањем, они углавном разрађују готове оцене и баве се пропагандом. Те оцене не долазе као плод студија конкретне стварности, него се студије (уствари описни чланци) пишу ради тога да се популарише нека без научног истраживања постављена шема. Тако и сам Островитјанов у свом реферату полази од нетачних тврдњи Резолуције Информбироа кад каже: „У многим чланцима“ (али тих чланака уопште нема много, него напротив и њих је врло мало, ма да то није никаква штета с обзиром

на њихов квалитет. - М. П.) „даван је једностран опис само успеха постигнутих у земљама народне демократије, прећуткиване су тешкоће и класне противречности, процес диференцијације у сељаштву, постојање капиталистичких елемената и заопштравање класне борбе, игнорисана је одлучујућа улога хегемоније пролетаријата и његове авангарде — комунистичке партије — у развоју тих земаља на путу ка социјализму. Писци тих чланака обилазили су питање о томе да земље народне демократије могу приступити социјализму само уз помоћ и на основу искуства Совјетског Савеза, на основу теорије марксизма-лењинизма.“

Овај прекор Островитјанова совјетским писцима потпуно је неправедан. И он сам дошао је до тих мудрости тек кад је прочитао Резолуцију Информбироа, па како може пребацити другима да то нису раније видели, кад то раније нису видели ни сами писци и пропагатори Резолуције! Уствари Островитјанов пребацује совјетским економским писцима оно што Резолуција Информбироа пребацује руководству КПЈ! А тиме се тим људима пребацује што нису пре ЦК СКП(б) одредили став према народним демократијама. Постављајући ствар тако, Островитјанов опет оставља теоретску мисао затворену у оквиру празних шема, а из таквог оквира не може да изађе никакав стваралачки научни истраживачки рад. Островитјанов се такође жали што Економски институт, после своје реорганизације (уклањање Варге и других) и образовања у том Институту специјалног сектора за изучавање економије земаља народне демократије, није успео да развије свој рад. Он то приписује недостатку кадрова. Али онда то значи да се није увиђала потреба за изграђивање таквих кадрова, а то значи ни за проучавање тих питања, која су се вероватно чинила сувише ситна за трошење научних напора. Нису совјетски писци обилазили само питање да земље народне демократије не могу „приступити социјализму“ без помоћи Совјетског Савеза, него нико тамо уопште није сматрао да земље народне демократије имају ма какву везу са социјализмом, да тамо постоји проблем изградње социјализма, па нису чак видели ни очигледну праксу те изградње (очигледну бар у Југославији), нити су показали иоле разумевања за карактер народнодемократске државе. О овим стварима почели су они да добијају прве лекције тек из дискусије и одлука V Конгреса КПЈ и из начелних одговора наших руководилаца на беспринципијелне нападе и антисоцијалистичке поступке информбирских „критичара“. Сад није тешко ни „Бољшевику“ да у последњем броју за 1948 годину (30 децембра) пише како режим народне демокра-

тије „успешно остварује функције диктатуре пролетаријата”.² Док те ствари нису јасно и гласно речене на V Конгресу КПЈ и у чланцима и изјавама наших руководиоца, постојала је код совјетских писаца и у главама руководиоца народних демократија изван Југославије потпуна нејасноћ и збрка о томе шта је народна демократија. Код многих та збрка није ни данас много мања, а нема ни једног који није оптерећен гресима Резолуције Информбироа.

Ми ћемо се овде задржати — далеко од тога да исцрпемо предмет који заслужује најопсежнију студију — на томе како су совјетски писци гледали на карактер народнодемократских држава. Па и у томе нећемо дати неки опсежан преглед, нити ићи даље од краја 1947 године. Уствари, ми ћемо се овде задржати само на неколико правних уџбеника.

Пре свега интересовање за проблем народнодемократске државе било је минимално. Не постоји ни до данас ниједна једина монографија, већ је проблем овде онде само узгред додириван. То важи како за централни теоретски и за централни политички орган СКП(б), тако и за стручне часописе. А чланци који су написани само су новинарске информације без једне теоретске мисли, и то површно напавиричене информације.

Децембра 1947 изашао је из штампе уџбеник А. И. Денисова за правне школе „Совјетско државно право”.³ Говорећи о појму типова државе и права и о њиховим основним типовима, Денисов наводи експлоататорску државу — у којој налази три типа: робовласничку, феудалну и буржоаску државу — и државу и право пролетерског типа, остварене у СССР у виду совјетске државе и права. (Стр. 34—35.) Ни ту где расправља о основним појмовима, ни касније кад разрађује те типове држава, ни уопште у целој књизи, Денисов није нашао никакво место за народнодемократску државу. Она тада за њега није постојала као научни проблем, иако је то било пред крај 1947 године, да-

² У чланку Н. Фарберова: „Друштвено и државно уређење земаља народне демократије (Устави народнодемократских република)“, „Большевик” број 24 од 30 децембра 1948. Уношење фракцијаштва у науку намењене партијности учинило је да се у том чланку Југославија уопште не налази међу народнодемократским државама и да нема речи баш о Уставу ФНРЈ, иако је он први и најдоследнији устав народне демократске државе, који је послужио као узор свима осталим народним демократијама. Али упоређење устава земаља народне демократије заслужује посебан осврт.

³ А. И. Денисов: „Советское государственное право. Учебник для юридических школ.” Издање Свесавезног института правних наука Министарства правосуђа СССР. Москва 1947.

кле, пред крај прве године нашег Петогодишњег плана, кад је у Југославији свако дете говорило о изградњи социјализма.

Фебруара 1948 године изашао је из штампе уџбеник „Основи совјетске државе и права“, колективни рад сарадника Правног института Академије наука СССР.⁴ Прва глава овог уџбеника носи наслов: „Порекло и суштина државе. Експлоататорске државе“. Друга глава посвећена је социјалистичкој држави. У овом уџбенику већ су запажене народнодемократске државе, али су оне стрпане у прву главу, дакле у оквир експлоататорских држава. Њих уџбеник означаје као „демократске државе посебног вида, које остварују доследни народни демократизам“, што је празно фразирање које себи не полаже рачуна о томе да је „доследни народни демократизам“ само други израз за социјалистичку (пролетерску) демократију, да само ова може бити означена као доследни и народни демократизам. У исто време очигледно је да се у наведеном месту под „демократском државом“ мисли на буржоаско-демократску државу, дакле, на експлоататорску државу.

Два месеца касније, у априлу 1948, изашао је из штампе нов уџбеник Денисова: „Основи марксистичко-лењинистичке теорије државе и права“.⁵ Овај уџбеник, који претставља курс који је писац држао на највишој партиској школи у СССР, изашао је, према томе, управо оних дана кад је ЦК СКП(б) већ послао своје прво писмо ЦК-у КПЈ (27 март 1948). Ово је интересантно напоменути због става који је у овој књизи заузет у питању народнодемократске државе и посебно према Југославији, став супротан како ставу совјетских писаца до тада, тако и ставу писама ЦК СКП(б) и резолуције Информбироа. Иако је та књига постављала питање народнодемократске државе на нов начин, и то у првом реду на основу искуства Југославије, ова књига није била приказана у совјетским часописима, а у иностранству је остала потпуно непозната.

У овој књизи, остајући при четири историјска типа државе: робовласничка, феудална, буржоаска и пролетерска држава, писац обухвата прва три типа у групу експлоататорских држава, док пролетерску државу означава као тој групи супротну групу. Пролетерски тип државе показује три облика

⁴ „Основы советского государства и права“. Правна издања Министарства правосуђа СССР. Москва 1947.

⁵ Проф. А. И. Денисов: „Основы марксистско-ленинской теории государства и права“. Курс предавања за Вишу партијску школу при ЦК СКП(б). Москва 1948. Одговорни редактори И. Т. Гољаков и Н. Г. Александров.

државе: 1) Париску комуни, 2) совјетску државу и 3) народнодемократску државу (народну републику). Да би објаснио шта је народнодемократска држава, Денисов наводи Југославију.

Остављајући за час по страни питање саме народнодемократске државе, задржаћемо се мало на питању о типовима и облицима државе.

У свом ранијем уџбенику Денисов је као опште „начело” државе поставио да она, држава, претставља класну државу, а као посебно својство државе то што је она држава дате, конкретно-историјске класе. Чим је овако посебност државе потражио у конкретној историјској класи која влада државом, а по Лењину је историјско прилажење питању државе једино правилно, он је морао утврдити четири типа државе: робовласничку, феудалну, буржоаску и пролетерску државу.

Денисов каже даље: „Државе једне те исте класе узете у целини, тј. у свима земљама где она” (та класа) „влада, имају битно-општа обележја, у којима се испољава њихова једнака класна суштина, њихов тип. Одредити тип ове или оне државе, значи установити које је класе она оруђе, интересе које класе она претставља и заштићује.” Ово он илуструје у примедби испод текста овим примером: „На пример, Атина, Спарта, Рим, Вавилон, Египат, Урарту и друге државе једне исте робовласничке епохе имале су нешто битно једнако: оне су биле робовласничке државе.”

Говорећи даље о робовласничкој, феудалној и капиталистичкој држави као о експлоататорским државама, Денисов каже да „експлоататорска држава иступа као држава ове или оне експлоататорске класе. Зна се за три такве класе — робовласници, феудалци и капиталисти (буржоазија).” Али држава може да буде „не само оруђе експлоатације, већ и средство гушења отпора експлоататора при пуном ослобођењу експлоатисаних”. Тако долази до новог, пролетерског типа државе. И сад може Денисов да заврши: „Таква су четири основна типа државе и права.”

Погледајмо часком неке друге уџбенике.

У „Теорији државе и права” Голунског и Строговича (српски превод, издање 1944), у параграфу „Појам о типовима и облицима држава” каже се: „У историји су позната два типа државе: експлоататорска и социјалистичка држава.” (Курзив је мој. — М. П.). Разлика између ове два типа је принципијелна: једна има задатак да држи у послушности

експлоатисане, тј. огромну већину становништва, друга има задатак да уништи сваку експлоатацију човека од човека. Али: „... свакој друштвено-економској формацији, заснованој на експлоатацији туђег рада на различите начине, одговара и различити вид експлоататорске државе. Ови видови називају се типовима државе. Ипак овде се овај термин може употребити само условно, пошто у правом значењу те речи типови државе јесу социјалистичка и експлоататорска држава. У томе смислу Лењин је не једанпут говорио за нашу социјалистичку државу да је то држава посебног типа. Марксистичко-лењинистичка теорија државе и права разликује три историјска вида експлоататорских држава: робовласничку (античку), феудалну и буржоаску.“ После тога писци једнако мешају изразе „тип“ и „вид“, па говоре о типу робовласничке државе и о видовима феудалне и буржоаске државе.

То што је Лењин говорио о пролетерској (социјалистичкој) држави као држави новог типа, не даје тим писцима право да тој држави супротставе као тип државе експлоататорску државу, а не конкретне историјске државе, робовласничку, феудалну и буржоаску. Ови писци нису учили да је Лењин говорио о совјетској држави не само као о новом типу државе, него увек истовремено и као облику диктатуре пролетаријата. Лењин је знао да је совјетска држава, као пролетерска и социјалистичка држава, посебан, нов и виши тип државе, а исто тако да је она, као совјетска држава, само један облик тог новог типа државе. „Совјетска власт“, каже Лењин, „је нови тип државе, облик диктатуре пролетаријата.“ (Дела XXII, стр. 356.) Или: „Затим, измена политичког дела нашег програма треба да се састоји у што је могуће тачнијој и детаљнијој карактеристици новог типа државе, совјетске републике, као облика диктатуре пролетаријата... Партија се бори за совјетску републику као по демократизму виши тип државе и као облик диктатуре пролетаријата, обарања јарма експлоататора и угушивања њиховог отпора.“ (Дела, XXII, стр. 358.)

Прелазећи на појам облика државе, ови писци утврђују да турска и социјалистичка држава губи се историјска конкретност која једино може служити као база за одређивање типа државе.

Прелазећи на појам облика државе ови писци утврђују да се посебне државе једног истог типа могу разликовати једна од друге низом особености које су одређене „посебним историјским и географским условима, овим или оним групацијама у самој владајућој класи, нивоом развитка културе итд.“ „Стога су две државе једног истог типа сличне међу собом у основном,

али се увек могу разликовати овим или оном особеностима, по облику свог уређења. Стога, осим појма о типу државе, који одређује њену класну суштину, теорија државе и права утврђује такође појам о облику државе." Сам овај појам писци не објашњавају, него га само растављају на два простија појма: облици владавине и облици државног уређења. Описавши разне облике владавине који су се јавили у историји, писци кажу: „Ти различити облици владавине јавили су се још у робовласничкој држави, постојали су у феудализму и постоје и данас у капиталистичким државама." Према томе, овде су опет три „вида" експлоататорске државе узети као типови државе, ваљда „условно". Очигледно да појам типа државе ови писци нису поставили ни правилно ни доследно.

Кад ови писци кажу да историја познаје два типа државе, експлоататорску и социјалистичку државу, онда се не може рећи да су они правилно историјски приступили питању државе. Ако је држава настала кад се друштво поцепало на класе и кад је једна класа могла експлоатисати већину друштва, ако је, дакле, држава настала као експлоататорска држава, она је могла настати само као држава у којој је на власти била конкретна, одређена класа, класа робовласника, дакле, могла је настати само као конкретно одређена држава. У епохи ројства није било никакве друге државе осим робовласничке, у епохи феудализма постојала је само феудална држава. У даљем развоју феудалну државу замењује буржоаска држава и она је доминирајућа до појаве пролетерске државе, конкретно, совјетске државе. Само те историјски конкретне државе могу бити означене као историјски типови државе, као типови државе које историја познаје.

Уџбеник „Основы советского государства и права", дело колектива научних сарадника Правног института Академије наука СССР (Москва 1947), говори о историјским типовима државе и права. „Историји су познати следећи историјски типови државе и права: робовласнички, феудални, буржоаски и социјалистички." У оквиру једног истог типа државе могу бити различити облици државе. Под обликом државе разуме се форма владавине, политичко уређење, форма државног уређења. На пример, четири облика буржоаске државе: уставна (непарламентарна) монархија, парламентарна монархија, претседника (непарламентарна) република и парламентарна република. Појам експлоататорске државе није обрађен, али се државе прва три историјска типа означају као експлоататорске државе.

Вратимо се сада новом уџбенику Денисова.

У овом уџбенику Денисов поставља да у свакој конкретној држави има нешто опште и нешто посебно. „Ако је опште начело свих држава то што су оне класне организације, њихово посебно својство биће то што су оне државе ове или оне одређене класе. А то значи да држава на различним ступњима свог историјског развитка задржава свој класни карактер, остаје организација класног господства, а у исто време мења се у тој својој суштини (отуда учење о класним типовима државе), а исто тако и у њеним појавним облицима (отуда учење о облицима државе).”

„Различите државе једне исте класе имају таква битна обележја у којима се испољава њихова једнака суштина, њихов тип. Тако, Париска комуна од 1871, СССР, савезне и аутономне совјетске социјалистичке републике, а такође и такве републике као Федеративна Народна Република Југославија (ФНРЈ) јесу државе једног истог типа — социјалистичког.”

Према томе, по Денисову: „Установити каквом типу припада дата држава, значи разјаснити које је класе она оруђе, интересе које класе она претставља и заштићује.” (Стр. 54.)

„У епохи ропства, феудализма и капитализма држава је оруђе господства експлоататорских класа... Таква држава, израсла на основици експлоатације, јесте оруђе угњетавања и пљачкања народа. То је експлоататорска држава... Експлоататорска држава показује се у стварности као држава ове или оне експлоататорске класе. Познате су три такве класе: робовласници, феудалци и капиталисти. Отуда три типа експлоататорске државе: робовласничка, феудална и капиталистичка (буржоаска). После победе социјалистичке револуције у нашој земљи и доласка на власт трудбеника — радника и сељака — држава је код нас постала држава пролетерског типа.”

Из ових поставки о суштини и типовима државе Денисов изводи да се све различите државе могу по својој суштини свести на две супротне групе, и то: а) на експлоататорску државу, и б) на пролетерску (социјалистичку) државу. У оквиру овакве опште поделе по суштини на две групе држава, имамо три типа експлоататорске државе и четврти тип, тип пролетерске државе. Прелаз од нижег ка вишем типу државе врши се револуционарним путем.

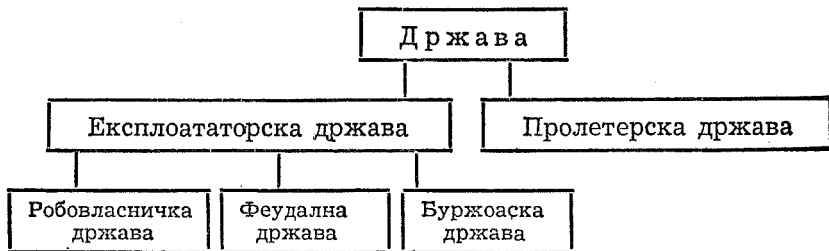
Узгред: Није јасно зашто се због тога што на једној страни имамо „групу” од три типа државе, мора и четврти тип, који је један, и после кога нема више никаквог другог типа државе ни државе уопште, сврстати сам у своју „групу”. Но израз група

није на месту ни за она три типа експлоататорске државе, јер они нису постојали један поред другог, већ су настајали у историјском развиту један за другим. Нити се три типа експлоататорске државе могу схватити као група три конкретна типа експлоататорских држава, јер појам експлоататорске државе није ту зато да обухвата конкретне експлоататорске државе у групу, него да изрази њихову експлоататорску суштину.

Овде бих указао на то да су Голунски и Строгович експлоататорској држави супротстављали социјалистичку државу (ма да погрешно као тип државе). Уџбеник колектива Правног института употребљава израз социјалистичка држава кад о њој говори као о типу државе. Денисов, кад пролетерску државу супротставља експлоататорској држави, употребљава израз пролетерска држава, а кад о њој говори као о типу државе, употребљава израз социјалистичка држава, истина стављајући често у заграду иза тога и термин „пролетерска”. Нама се чини да није свеједно кад ће који термин бити употребљаван, јер иако се пролетерска и социјалистичка држава поклапају, ови термини означају два појма: један изражава друштвену суштину пролетерске државе, а други њену класну конкретност. Тако је у имену Савеза Совјетских Социјалистичких Република изражена социјалистичка суштину и совјетски облик државе. Појму експлоататорске државе треба супротставити појам социјалистичке државе, а конкретним типовима експлоататорске државе, који се одређују по класи која је њен господар, треба супротставити, односно поред њих ставити као нови, виши тип пролетерску државу. Јер је очигледно да је пролетерска држава, као држава која укида приватну својину, експлоатацију и поделу друштва на класе, социјалистичка, а да је као тип државе, који се одређује конкретном владајућом класом, пролетерска држава. Денисов поступа баш обрнуто, што се одржава и у његовој графичкој шеми државе, о којој ћемо још говорити.

Тако је Денисов дошао до шеме: Држава — Експлоататорска држава (која обухвата три типа) — Пролетерска држава. У тој шеми, коју он даје и графички, пролетерска држава стоји поред експлоататорске државе као њој супротна „група”. Али она је у исто време и тип државе, као робовласничка, феудална и буржоаска држава на које се дели прва „група”. Међутим, пошто је пролетерску државу већ ставио у ред са експлоататорском државом, ње нема на графичкој шеми као типа државе поред осталих типова. А да је експлоататорској држави супротставио социјалистичку, он би могао поред три типа експлоата-

торске државе ставити четврти, виши тип, пролетерску државу. Ево како изгледа Денисовљева шема:

Друго, у графичкој шеми нема Париске комуне, совјетске државе ни народне републике, јер како је шема постављена, баш услед помутње у терминима социјалистичка и пролетерска држава, оне би морале бити постављене као облици, а не типови државе, за ред ниже од три наведена типа, а то би на страни „пролетерске“ државе створило на шеми рупу у реду који садржи типове држава.

Кад касније разрађује сваки тип државе посебно, и пошто је дао опште принципе о пролетерском типу државе (§ 13. 1 Ликвидација капиталистичког система и рађање пролетерске државе. 2. Појам диктатуре пролетаријата.), он прелази на одељак 3 тог параграфа: „Различни облици државе социјалистичког типа”. Према томе, Денисов стоји на становишту да су Париска комуна, совјетска држава и народна република три облика државе социјалистичког типа, што је свакако правилно, уз исправку да су то три облика државе пролетерског типа.

Овде се Денисов с правом позива на Лењина, који је говорио да се социјалистичко друштво „не може остварити друкчије него кроз низ различитих, несавршених конкретних покушаја да се створи ова или она социјалистичка држава”, па каже: „У 1871 г. такав су покушај направили париски пролетери, створивши Париску комуну. У октобру 1917 пролетаријат и најсиромашније сељаштво Русије, под руководством Бољшевичке партије на челу с Лењином и Ј. В. Стаљином уништили су државу капиталиста и велепоседника и створили совјетску државу. У резултату Другог светског рата земље Централне и Југоисточне Европе стале су на пут социјализма, створивши народне републике.”

Ово становиште одговара становишту КПЈ и уствари базира како на њеним практичним искуствима, тако и на њеним теоретским тековинама.

Још неколико речи о облицима државе, на које смо сада дошли. Полазећи од Марксове мисли: „Свака би наука била излишна кад би се појавни облик и суштина ствари непосредно подударали” (Капитал III, Култура 1948, стр. 708), Денисов каже: „Држава једног истог типа јавља се у различитим облицима. [Ту у примедби наводи Лењина: „... држава из времена робовласничке епохе била је робовласничка држава, свеједно да ли је то била монархија, аристократска република или демократска република” (Дела, XXIV, стр. 370.)] С друге стране, с правног становишта, један ксти облик може бити омот за државе различитих типова. У вези с тим задатак теорије државе састоји се у томе да се открије суштина сваког облика, да се тај облик разматра са становишта развитка његове класне садржине. (Денисов, стр. 212.) ”Облици државе, будући да су израз реалног односа класних снага, мењају се у вези с мењањем класног састава друштва и односа снага у класној борби.” (стр. 213.)

Завршујући ову кратку екскурзију, која не претендује да даје решења већ више жели да потстакне студије ових важних теоретских питања, можемо на основу досад изложеног поставити следећу шему државе:

Д Р Ж А В А

	Експлоататорска	Социјалистичка
Типови државе	{ (Робовласничка) (Феудална) Буржоаска (Диктатура буржоазије)	{ Пролетерска (Диктатура пролетаријата)
Облици државе	{ Монархија Р е п у б л и к а Уставна	
	{ Парламентарна Фашистичка Конвентска Преседничка	{ (Париска комуна) Совјетска Народна а (пр. ФНРЈ) Народна б (пр. НР Монголија)
Облици државног уређења	{ Унитарна држава Конфедерација Федерација	

Несумњиво је да стварна историја државе познаје у оквиру једног истог типа државе најразличитије облике који могу садржати и различите елементе других облика. Покушај шеме који обележавају облике државе. При томе се прави разлика у специфичности принципа класификације облика у оквиру експлоататорске државе, с једне стране, и у оквиру социјалистичке државе, с друге стране. Најзад, јасно је да је ова класификација нужне упропашћавање стварности и да као таква служи само као радна поставка.

Вратимо се на народнодемократску државу код Денисова.

Видели смо да је код њега народна република трећи облик државе социјалистичког типа. Прелазећи на тај облик, он у уводу говори о светско-историјској победи Совјетског Савеза у Другом светском рату, о порасту међународног значаја и ауторитета Совјетског Савеза, који је играо решавајућу улогу у победи над фашистичким освајачима. Други светски рат и слом фашизма, слабљење светских позиција капитализма и јачање антифашистичког покрета довели су до отпадања од империјалистичке система низа држава Централне и Југоисточне Европе — Југославије, Бугарске, Румуније, Пољске, Чехословачке, Мађарске, Албаније. У тим земљама родили су се нови, народни демократски режими. Народи тих земаља нису се само избавили од империјалистичког притиска, него полажу и основу за прелаз на пут социјалистичког развитка.

Прелазећи на пример Југославије, којим жели да објасни шта је то народна република, Денисов поставља питање који су то фактори условили победу народа Југославије у Ослободилачком рату над спољним и унутрашњим непријатељима и стварање свих предуслова за изградњу новог друштвено-економског уређења, победу која се показује као победа линије Комунистичке партије у Народноослободилачком рату, победа народне демократије. Он на то даје следећи одговор (стр. 94—98):

„То је, најпре, јасан курс Комунистичке партије на општенародни оружани устанак још од првог дана окупације Југославије од стране хитлеровских група. Комунистичка партија се ставила на чело масовног партизанског рата с окупаторима, створивши славну Народноослободилачку војску.

То је, друго, специфичан развој Народноослободилачког фронта, који се састојао у томе што се овај фронт збијао и челичио на основи оружаног устанка, на основи развијања партизанског рата против окупатора. У основи организационог устројства Народноослободилачког фронта, или Народног фронта, како се он почео називати после ослобођења Југославије, лежало је јединство његових

основних организација које су потпуно паралисале активност различитих локалних политичких група старих реакционарних партија. Захваљујући овоме, Народни фронт је постао јединствена борбена масовна организација целог народа, који се збио око радничке класе.

Трећи фактор победе линије Комунистичке партије били су народноослободилачки одбори, настали 1941 године, као органи власти трудбеника града и села. Ови одбори су потом постали политичка основа целог система државне власти одозго до доле.

„Ваљало је разрушити и уништити омражену стару власт, која је угуњавала народ у интересу изабљивача, ваљало је дати гаранције да нова Југославија више неће бити тамница народа — као што је то била стара Југославија — већ држава која ће се градити на основу самоодређења и равноправности свих њених народа. Ваљало је јасно истаћи да се проклета антидемократска и антинародна прошлост више никад неће вратити. Ваљало је забранити повратак династије као формалног центра свих издајничких и антинародних клика. Ваљало је радницима, сељацима и читавом радном народу дати гаранцију да ће они моћи да себи створе бољи живот него што су га имали у старој Југославији. Све је то било потребно народним масама практички доказати на ослобођеној територији.

Ево због чега је свуда на ослобођеној територији одмах, до темеља био разрушен стари државни апарат и старе форме државне власти. Парола Народнослободилачког фронта била је: Сва власт на ослобођеној територији — уколико није била ограничена чисто војним потребама — припада народнослободилачким одборима, то јест, њу треба да узме у руке народ: сељаци, радници, читав радни народ и сви честити патриоти.”¹

Важна етапа на путу ка пуној власти трудбеника биле су одлуке Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије (АВНОЈ-а), који је био највиши орган државне власти на ослобођеној територији, о збацивању емигрантске владе, о забрани повратка династије у земљу и о успостављању у Југославији федеративног државног уређења на бази националне равноправности. Веће је утврдило народнослободилачке одборе као једине и пуноправне органе државне власти у земљи. То је било 29 новембра 1943 године.

Према томе, у Југославији се променила државна власт. Док је она раније била диктатура експлоататора и реакционара, сада је она власт радног народа. Настала су и нова оруђа државне власти. Стара државна машина — војска, полиција, суд и тсл. — разорена је до самога темеља. Створен је нов државни апарат. Другим речима, у Југославији је створена држава новог типа.²

¹ Едвард Кардељ, Комунистичка партија Југославије у борби за независност својих народа, за народну власт, за економску обнову и социјалистичку реконструкцију привреде, „Правда“ 4 и 5 децембар 1947, (текст дат према оригиналу на српско-хрватском језику: Кардељ—Вилас, Борба КПЈ за нову Југославију, изд. „Култура“, Београд, 1947, стр. 24—25).

² Ево како Закон о Петогодишњем плану развика народне привреде Федеративне Народне Републике Југославије за 1947—1948 годину карактерише ову победу:

„Ступивши у одлучну борбу против фашистичких освајача на позив Комунистичке партије, народи Југославије водили су, услед издајства домаће реакције, свој ослободилачки рат не само против страних фашистичких освајача, него и против домаће реакције, против повратка на старо неправедно политичко и друштвено уређење, не само за национално ослобођење

Најзад, четврти фактор победе био је јасно одређен однос према савезницима у рату. Овај однос се изразио у политици јачања јединства антихитлеровског блока, што није искључивало отворену критику онога што је требало критиковати. Народи Југославије су врло добро схватили зашто заправо западни савезници веома слабо помажу оружјем Народноослободилачку војску и активно подржавају четнике издајника Драже Михајловића. Они су пратили подмукле политичке маневре неких империјалистичких кругова у Енглеској и САД у вези с Другим фронтом. С друге стране, народи Југославије су се на сопственом искуству убедили у велику ослободилачку улогу Совјетског Савеза. Они су схватили да је борба Совјетског Савеза у пуној мери њихова сопствена борба и да је основна гаранција њихове независности братски савез СССР-а и Југославије.

Треба приметити да је Народнодемократска револуција, која се развијала под руководством радничке класе, на челу с Комунистичком партијом, ликвидирала не само реликте феудализма и капиталистичке монополе у земљи, него је и ставила на дневни ред курс на ликвидацију капитализма уопште, на изградњу социјалистичког друштвеног уређења у Југославији. А то значи да се Народнодемократска револуција препрела са снажним социјалистичким покретом у земљи.

У Југославији су настале социјалистичке форме привреде, које су ускоро преовладале. Овде је остварена аграрна реформа и проглашен принцип: „Земља припада онима који је обрађују“. (Из члана 19 Устава ФНРЈ). У вези с тим „не може бити великих земљишних поседа у приватним рукама ни по коме основу“ (из члана 19 Устава ФНРЈ). То је послужило као предуслов за социјалистичку реконструкцију народне привреде. Већ пред крај 1946 године у Југославији је била национализована сва крупна и средња индустрија, сва велетрговина, све банке, трговачка друштва, сувоземни, поморски и речни саобраћај. Као последица тога промењени су продукциони односи. Створен је државни сектор у народној привреди, који обухвата одлучујуће гране привреде. То је социјалистички сектор. Капиталистички продукциони односи су ликвидирани у индустријској производњи. Капиталисти су избачени из финансија. Ликвидирана је власт капиталиста у земљорадњи. Социјалистички сектор народне привреде игра руководећу улогу у целокупном привредном животу Југославије и служи као материјална основа народне власти.³

и независност, него и за остварење новог, истински демократског државног и друштвено-економског поретка. Зато је народ од самог почетка ослободилачког рата одбацио старе форме власти и већ у току рата стао изграђивати темеље нове, народне власти и нове државне организације. Остварено је братство и јединство југословенских народа, створена моћна народна Југословенска армија. Све то омогућило је народима Југославије не само одлучну коначну победу над спољним и унутрашњим непријатељима, него и то да из рата изађу способни да одмах заложу све снаге за даље изграђивање и довршавање уређења свог новог државног, економског и друштвеног живота. Из таквих посебних услова ослободилачког рата створени су такође услови за остварење бољег друштвеног система и за приступање социјалистичкој изградњи народне привреде.“ (Закон о Петогодишњем плану развоја народне привреде Федеративне Народне Републике Југославије, изд. „Службени лист ФНРЈ“, Београд 1947, стр. 3—4).

³ Државни сектор у банкарству обухвата — 100%, у индустрији савезног и републичког значаја — 100%, у индустрији локалног значаја (заједно са задружним сектором) — 70% и трговини на мало (заједно са задружним сектором) — 44%.

Државна власт у Југославији управља на основу општедржавног плана друштвено-економским развитаком земље у интересу економског и политичког учвршћења нове Југославије и повећања благостања трудбеника. Тако, први Петогодишњи план ФНРЈ као свој основни задатак поставља ликвидацију привредне и техничке заосталости, учвршћење економске и одбранбене моћи земље, учвршћење и још веће развијање социјалистичког сектора народне привреде и нових продукционих односа одређених тиме, и подизање општег благостања трудбеника сва три привредна сектора (државног, задружног и приватног).

У савременој Југославији основне класе јесу: радничка класа, која је у огромној већини запослена у социјалистичком сектору народне привреде, и радно сељаштво, ослобођено јарма спахија и господства капиталистичких картела, банкара, индустријалаца и крупних трговаца. Сви слојеви трудбеника — радничка класа, радно сељаштво, средњи слојеви трудбеника и радна интелигенција — ујединили су се у чврст савез, чије је политичко оличење Народни фронт. Народни фронт је основна друштвена снага, која носи цео терет изградње нове државе и новог друштвеног уређења.

Руководећа снага ФНРЈ и она која одређује правац јесте Комунистичка партија Југославије.

Савремена Југославија „... није више капиталистичка земља, ни земља у којој преовлађује капиталистички сектор, већ типична земља прелаза из капитализма у социјализам, у чијој привреди преовлађују социјалистички елементи, који су резултат досадашње борбе радничке класе и читавог радног народа. С друге стране, народна власт, то јест демократска власт радног народа с радничком класом на челу, садржи све потребне елементе и услове за даљу изградњу социјализма у нашој земљи“.⁴

Такве су основне црте савремене државе у Југославији.

Цитирали смо ове странице Денисова у целини, јер се његова књига не може добити у књижарама.

У петој глави књиге говори се о облицима владавине и државног уређења, дакле, о облицима државе (стр. 204—253.). У § 29 говори Денисов о народно-републиканском облику владавине (стр. 232—237.).

По својој класној садржини и по својим организационим принципима народна република разликује се принципијелно од ма које врсте буржоаске републике. Народна република је облик државе која почива на стварном, а не на тобожњем суверенитету народа, као у капиталистичком поретку. Постоје две врсте народне републике. „Народна република као што је Монголска Народна Република јесте политичка форма прелазног периода од феудализма у социјализам, обилазећи капитализам... То је прва врста народне републике.“

⁴ Едвард Кардељ, Комунистичка партија Југославије у борби за независност својих народа, за народну власт, за економску обнову и социјалистичку реконструкцију привреде, „Правда“ 4 и 5 децембар 1947 (текст дат према оригиналу на српско-хрватском језику: Кардељ—Вилас, Борба КПЈ за нову Југославију, изд. „Култура“, Београд, 1947. стр. 44.

„Народна република као што су, на пример, Народна Република Бугарска и Народна Република Албанија, јесте политичка форма прелазног периода од капитализма у социјализам. То је друга врста народне републике.”

Сад писац сматра да је потребно објаснити кад, како и услед каквих узрока је настала народна република. Не може се рећи да је писац на та питања дао јасан одговор. Он се позива на једно место из заповести генералисимуса Стаљина од 1 маја 1946 године, где се говори да су слом и ликвидација жаришта фашизма и светске агресије довели до дубоких промена у политичком животу народа у свету и да народи, поучени искуством рата и не хотећи да живе по старом, узимају своју судбину у сопствене руке, стварају демократске поретке и воде активну борбу против сила реакције. Писац затим наводи да су народи земаља Централне и Југозападне Европе, који су се ослободили немачке тираније уз помоћ Совјетске армије, тиме добили највеће могућности за изградњу државног живота на принципима нове демократије. Све ово је сувише опште да би било одговор на питање кад је и из којих узрока настала народна република. То се не накнађује ни неким детаљима о аграрним реформама, о укидању монархија, о народним одборима.

Из овог одељка навешћемо још следеће интересантно место (стр. 234—5).

„У свим земљама нове демократије успостављен је прави народни суверенитет.

Као што је приметио Едвард Кардељ, југословенска демократија у суштини претставља специфичну форму совјетске демократије. То се исто може рећи и о другим републикама. Совјетска демократија се сада ослања на социјалистичку економску основу и јесте највиши тип демократије у класном друштву. У свом развоју она је у СССР-у већ прошла прелазни период од капитализма ка социјализму и одавно је ступила у период социјализма. Нешто другачије стоји ствар са демократијом у народним републикама. Прво, ова демократија је сада политичка форма прелаза од капитализма ка социјализму у Албанији, Бугарској, Пољској, Југославији, Чехословачкој итд. (Притом је још далеко до завршетка прелазног периода у тим земљама). Друго, народна власт у наведеним земљама има као своју материјалну базу социјалистички сектор у народној привреди, који постоји упоредо с другим секторима (сектором ситне робне производње и приватно-капиталистичким сектором). Тако совјетска демократија стоји на вишем ступњу прогресивног развоја друштва (социјализам), него демократија у народним републикама (прелазни период од капитализма ка социјализму).

У СССР-у сва власт припада трудбеницима града и села преко Совјета депутата трудбеника, који су израсли и учврстили се као резултат збацивања власти спахија и капиталиста и победе диктатуре пролетаријата. Совјети депутата трудбеника — то су отворено класне претставничке установе, и управо они чине политичку ос-

нову СССР-а. У земљама нове демократије политичка основа је нешто друкчија. У овим земљама власт припада народу и ради у интересу народа — радника, сељака, интелегенције.“

Напоследку, Денисов говори о народној демократији још и у § 30, где расправља о унитарној и сложеној држави. Ту, на крају одељка у коме говори о совјетској федерацији каже:

„Совјетска федерација послужила је као образац за југословенску федерацију.“ Пошто је навео члан 1 Устава ФНРЈ, писац каже: „Како се види из текста овог члана, југословенска федерација заснована је на демократским принципима добровољности уједињења са задржавањем права на излазак* и равноправности народних република које су се ујединиле... Следујући примеру СССР, Југославија је решила на основици лењинско-стаљинске теорије национално питање, које је за њу било оштро.“

Кад се узме у обзир како су погрешно постављали питање народнодемократске државе други совјетски писци у време кад је излазила ова књига Денисова, па и још дуго после њене појаве, онда се напор Денисова мора признати. На жалост, његова књига није позната у иностранству, а, како изгледа, мало се о њој зна и у самом Совјетском Савезу.

Моша ПИЈАДЕ

* Совјетски устав каже у чл. 17: „Свака савезна република задржава право слободног иступања из СССР“.

Што се тиче Устава ФНРЈ, он говори о праву отцепљења у чл. 1 у томе смислу да је ФНРЈ „заједница равноправних народа, који су на основу права на самоопредељење, укључујући право на отцепљење, изразили своју вољу да живе заједно у федеративној држави“.

Ова мисао изражена је у још потпунијем облику у уставима народних република, где се поред права на отцепљење наводи и право на уједињење с другим народима. М. П.

O KLASNOM KARAKTERU NAŠIH ZAKONA

V Kongres KPJ dao je marksističko-lenjinističku analizu i ocjenu karaktera naše Narodnooslobodilačke borbe i narodne vlasti. Kroz Narodnooslobodilačku borbu izvršena je revolucija koja ima sva bitna obilježja socijalističke revolucije: sa vlasti je svrgnuta klasa kapitalista i veleposjednika i na vlast su došle radne mase na čelu sa radničkom klasom i njenom avangardom Komunističkom partijom. Narodna vlast u FNRJ ima sve osnovne karakteristike diktature proletarijata.

»Narodna vlast u Jugoslaviji jest baš ona vlast pomoću koje radnici naše zemlje vode uspješnu borbu protiv kapitalističkih elemenata i za izgradnju socijalističkog društva. Rukovodeća uloga radničke klase u narodnoj vlasti osigurava da ova ima sve osnovne karakteristike diktature proletarijata koje osiguravaju socijalistički razvitak zemlje, a to su: ta vlast je sposobna da slomi otpor eksploatatora; ta vlast je sposobna da organizira izgradnju socijalizma; ta vlast je najpogodnija da u borbi za ostvarenje socijalizma ujedini najšire mase radnog naroda« — kaže se u Programu KPJ.

Marksističko-lenjinistička ocjena karaktera naše Narodnooslobodilačke borbe i narodne vlasti, koju je dao V Kongres KPJ, rasvijetlila je niz nejasnoća koje su u tom pogledu postojale. Ona je od primarnog značaja za naučnu obradu našeg prava i pravilnu primjenu naših zakona.

U vezi s tim u ovom članku postavljaju se dva principijelna pitanja iz teme o klasnoj suštini i ulozi socijalističke zakonitosti, i to, prvo — uloga zakonitosti u diktaturi proletarijata, i drugo — o ravnopravnosti građana pred socijalističkim zakonom.

Govoreći o odnosu diktature proletarijata prema zakonu Lenjin kaže:

»Diktatura proletarijata jeste zakonom neograničena i na nasilje oslonjena. Vladavina proletarijata nad buržoazijom, vladavina koja uživa simpatije i podršku radnika i eksploatisanih masa«. (Pitanja lenjinizma, str. 39).

Na drugom mjestu, govoreći o istom pitanju, Lenjin kaže:

»Naučni pojam diktature proletarijata ne znači ništa drugo do ničim neograničenu, nikakvim zakonima, apsolutno nikakvim pravilima nesputavanu, neposredno na nasilje oslonjenu vlast«... »Diktatura znači — upamtite to jednom za uvijek, gospodo kadeti — neograničenu, na silu, a ne na zakon oslonjenu vlast. Za vrijeme građanskog rata svaka vlast koja je pobijedila može biti samo diktatura«. (Pitanja lenjinizma, str. 124).

S druge strane, govoreći o značaju socijalističke zakonitosti i potrebi striktnog ispunjavanja sovjetskih zakona, Lenjin kaže:

»Najmanja nezakonitost, najmanja povreda sovjetskog reda, već je pukotina, koju će neprijatelji trudbenika smjesta iskoristiti i uzeti za uporište za pobjedu Kolčaka i Denjškina.« (Lenjin, knj. XXIV, str. 434).

Već 1948 godine u Dekretu o tačnom ispunjavanju zakona određuje se, da je tačno ispunjavanje zakona RSFSR »potrebno za dalji razvoj i učvršćenje moći radnika i seljaka u Rusiji.«

Kako valja razumjeti Lenjinovu postavku o diktaturi proletarijata nad buržoazijom i njegovu postavku o potrebi striktnog ispunjavanja sovjetskih zakona i učvršćivanja socijalističke zakonitosti?

Kao što se iz gornjih citata vidi, u njima je, u glavnom, riječ o diktaturi proletarijata u SSSR, koja je nastala u velikoj Oktobarskoj revoluciji putem nasilnog zbacivanja s vlasti veleposjednika i kapitalista i uspostavljanjem vlasti proletarijata. Isto tako, u njima je riječ o potrebi striktnog ispunjavanja sovjetskih zakona. Međutim, suština ovih postavki primjenjiva je na svaku zemlju, u kojoj radnička klasa putem revolucije dolazi na vlast, ili se nalazi na vlasti. U SSSR proletarijat je došao na vlast putem otvorene proleterske revolucije, u kojoj je oborena vlast veleposednika i buržoazije, u FNRJ proletarijat je došao na vlast putem Narodne revolucije u uslovima imperijalističke okupacije, kada je domaća buržoazija izvršila izdaju nacionalnih interesa i stavila se u službu inostranih zavojevača, u nekim zemljama narodne demokratije proletarijat je došao na vlast više snagom oslobodilačke uloge Crvene armije u Drugom svjetskom ratu nego pobjedom unutrašnjih snaga revolucije. Međutim, bez obzira na to, na koji je način proletarijat u kojoj zemlji došao na vlast, opće Lenjinove postavke o nasilnoj strani diktature proletarijata važe za svaku diktaturu proletarijata, u čitavom periodu njenog trajanja. Diktatura proletarijata, naime, ne obuhvata samo period osvajanja vlasti, ona traje kroz period učvršćivanja vlasti proletarijata koji je pobedio i kroz dugi period prelaza od kapitalizma u komunizam, sve do uništenja klasa.

Obaranje buržoazije s vlasti i uspostavljanje diktature proletarijata ostvaruje se putem revolucije, upotrebom neposrednog nasilja, koje je potrebno da bi se slomila sila buržoazije. Međutim, još u

toku same revolucije proletarijat donosi i svoje revolucionarne dekrete, koji se pored neposrednog nasilja primjenjuju kao jedno od sredstava za uništavanje otpora buržoazije, za organizovanje izgradnje pozadine i učvršćivanje osvojenih pozicija. U prvom periodu nakon osvajanja vlasti, koji period može biti duži ili kraći — veći prema snazi otpora koji pruža buržoazija, neposredna represija još ostaje glavno sredstvo za obezbeđenje vlasti proletarijata. S jedne strane, dekreti još ne mogu da obuhvate u cjelini nove odnose koji se nalaze u fazi naglih revolucionarnih promjena, a s druge strane otpor svrgnutih eksploatatora se pojačava, podeseterostručuje — kako kaže Lenjin, i za uništavanje tog otpora neposredna represija nužno ostaje glavno sredstvo u rukama proletarijata. Jačanjem i učvršćivanjem diktature proletarijata, nakon svladavanja otvorenog otpora, kao osnovna zadaća diktature proletarijata izbija u prvi plan izgradnja socijalističkog društvenog poretka — socijalističke ekonomike i socijalističkih društvenih odnosa uopće. U toj daljoj fazi razvoja diktature proletarijata uloga socijalističke zakonitosti postaje sve veća, a područje primjene neposredne represije sve se više sužava. Diktatura proletarijata stvara i sve više koristi svoje revolucionarno zakonodavstvo — zakone i druge propise, i to kako na polju organizovanja izgradnje socijalizma, tako i u oblasti gušenja novih oblika otpora svrgnutih i razvlašćenih eksploatatorskih klasa. Represija se sve više javlja kao sankcija za izvršena kontrarevolucionarna i druga krivična djela i narušavanje novog poretka uopće. U ovoj fazi rukovodeća, organizatorska i odgojna uloga diktature proletarijata, koju ona ostvaruje i putem svog zakonodavstva, izražava se u dugotrajnom procesu socijalističke izgradnje i strpljivog preodgajanja ne samo miliona sitnih proizvođača i sopstvenika, već i samih proletera, koji se ne mogu odjednom osloboditi sitnoburžoaskih navika. Analizirajući razvojne faze proletarijata, drug Staljin kaže:

»Diktatura proletarijata ima svoje periode, svoje naročite oblike, raznovrsne metode rada. U periodu građanskog rata naročito pada u oči nasilna strana diktature. Ali iz toga nikako ne slijedi da se u periodu građanskog rata ne vrši nikakav rad na izgradnji. Bez rada na izgradnji nije moguće voditi građanski rat. U periodu izgradnje socijalizma, naprotiv, naročito pada u oči mirni, organizatorski, kulturni rad diktature, revolucionarna zakonitost itd. Ali iz toga opet nikako ne slijedi da je nasilna strana diktature u periodu izgradnje otpala ili da može otpasti.« (Pitanja lenjinizma, str. 125).

Iz svega ovoga jasno proizlazi, prvo, da se nasilna strana diktature i revolucionarna zakonitost u svim fazama diktature proletarijata međusobno dopunjuju i pretstavljaju dvije, međusobno nerazdvojive, metode vladavine proletarijata; drugo, da su revolucionarni dekreti i socijalistički zakoni jedno od sredstava u rukama proletarijata i radnih masa uopće u njihovoj borbi za vlast i izgradnju soci-

jalizma pa kao takvi ne mogu doći u suprotnost sa interesima diktature proletarijata niti je ograničavati, jer nad njom ne postoji nikakva viša vlast, i treće, pošto socijalistički zakoni zaštićuju i unapređuju interese radnih masa i obezbeđuju njihovu vlast i izgradnju socijalizma, potrebno je da svi građani, bez izuzetka, strogo poštuju i tačno ispunjavaju svoje socijalističke zakone.

Buržoazija nastoji da prikaže, kako je njena vlast ograničena zakonom, da njeno pravo ima natklasni karakter. U stvari, buržoaski zakon predstavlja sredstvo u rukama buržoazije za zaštitu njenih klasnih, eksploatatorskih interesa, za zaštitu i maskiranje njene nasilne vladavine nad ogromnom većinom naroda. Fašizam je tu masku posve odbacio, a zapadni imperijalisti je svakim danom sve više odbacuju. Diktatura proletarijata po svom karakteru i po svojim ciljevima suštinski se razlikuje od diktature buržoazije. Diktatura proletarijata je diktatura većine nad manjinom, a diktatura buržoazije je diktatura nezatne manjine nad ogromnom većinom naroda. Svrha je diktature buržoazije da ovjekovječi nasilje i eksploataciju, a diktatura proletarijata ima za cilj da ostvari viši tip društvene organizacije u uspoređenju s kapitalizmom, da ukine eksploataciju i likvidira klase, tj. da u krajnjoj liniji ukine svaku diktaturu i nasilje.

Lenjinova postavka o zakonom neograničenoj vladavini proletarijata po svojoj suštini važeća je, razumije se, i u našoj Narodnoj revoluciji, kako u periodu Oslobođilačkog rata (preuzimanje vlasti), tako i danas i u čitavom prelaznom periodu naše zemlje od kapitalizma ka socijalizmu i dalje u komunizam. U našoj Narodnoj revoluciji potvrdilo se učenje marksizma-lenjinizma o diktaturi proletarijata i revolucionarnoj zakonitosti kao dvjema metodama vladavine radnog naroda, koje se metode međusobno dopunjuju. Za vrijeme Narodno-oslobođilačkog rata NOV i POJ bila je ona glavna snaga, koja je u otvorenim bitkama i akcijama uništavala ne samo oružanu silu okupatora nego i otpor domaće kontrarevolucije. Pored toga, narodna vlast je već od početka oružanog ustanka donosila i primenjivala revolucionarne dekrete za organizovanje pozadine, suđenje ratnim zločincima i izdajnicima itd. Poslije oslobođenja narodna vlast je u razmjerno vrlo kratkom vremenu izgradila novi pravni poredak donošenjem niza novih zakona i drugih pravnih propisa i njihovim primjenjivanjem na čitavoj teritoriji države, a neposredna represija primjenjivala se u akcijama za čišćenje zemlje od ostataka oružanih bandi, sve dok nisu bile potpuno likvidirane. Donošenjem Ustava i prelaskom na Petogodišnji plan, u skladu sa sve većim razvijanjem privredno-organizatorskih i odgojnih funkcija narodne vlasti zakonska represija postala je, u postojećim uslovima, glavni oblik represije, kojom se narodna vlast služi radi obezbeđenja državnog i društveno-ekonomskog uređenja i socijalističke izgradnje.

Specifične karakteristike naše narodne revolucije omogućile su veoma široku primjenu zakonske represije u čitavom periodu Narodnooslobodilačkog rata i neposredno poslije rata. Kao što je poznato, osnovna specifičnost naše Narodne revolucije sastoji se u tome što se je ona odvijala u okviru Narodnooslobodilačke borbe protiv okupatora. »Ona je bila proces koji je sačinjavao unutrašnju sadržinu borbe koju je čitav narod na čelu sa radničkom klasom i pod rukovodstvom Komunističke partije vodio protiv fašističkih osvajača koji su okupirali zemlju«. (M. Pijade: »O petogodišnjici narodne države«, Komunist br. 1/1949). Ovakav karakter Narodnooslobodilačke borbe omogućio je najšire ujedinjenje narodnih masa na patriotskoj platformi za borbu protiv okupatora i izdajničke domaće buržoazije, s jedne strane, i takvu izolaciju buržoazije od narodnih masa, s druge strane, da se je njen utjecaj u procesu borbe stalno sužavao na sve manji broj u zločinima okrvavljenih, šovinizmom zatrovanih i zaostalih elemenata. Pored toga, odmah od početka oružanog ustanka stvarani su na oslobođenoj teritoriji organi narodne vlasti — narodni odbori, stvarani su organi pozadinske vojne vlasti i vojni sudovi u jedinicama NOV i POJ, koji su, kako se ustanak razvijao, sve šire zahvatali svoje funkcije. To su bili glavni razlozi, što je u našoj Narodnoj revoluciji forma zakonske represije došla do onako široke primjene i što je poslije rata u onako kratkom periodu izgrađen i učvršćen novi pravni poredak.

Drugo pitanje: o ravnopravnosti građana pred socijalističkim zakonom.

Kao što smo vidjeli, zakon je sredstvo u rukama vladajuće klase, koji služi za zaštitu i unapređenje njenih političkih, ekonomskih i drugih interesa. Načelo ravnopravnosti građana pred zakonom ima također klasni sadržaj i smisao. U kapitalizmu suština ravnopravnosti, tj. njena ekonomska osnova, sastoji se u pravu kapitalista izraženom u načelu: jednaki profiti na jednake kapitale. To znači, čim više kapitala tim više prava, a tko nema kapitala uopće, tko je dvostruko slobodan, slobodan od kapitala i slobodan da prodaje svoju radnu snagu, taj se nalazi u stalnoj opasnosti da ostane nezaposlen, da gladije — taj je stvarno bez prava. U socijalizmu, u uslovima diktature proletarijata, suština ravnopravnosti građana, tj. njena materijalna osnova, sastoji se u pravu svakog građanina na rad i platu prema načelu: jednaka plata za jednaki rad. U socijalizmu nema neke opće jednakosti za radne ljude i eksploatore. Jednako pravo za radne ljude i eksploatore značilo bi sankcionisanje eksploatacije, a to bi protivrječilo ciljevima diktature proletarijata.

Govoreći o ovom pitanju, Lenjin kaže:

»Tko pokušava da rješava zadaće prijelaza od kapitalizma ka socijalizmu, polazeći od općih fraza o slobodi, jednakopravnosti, demokratiji uopće, jednakopravnosti radne demokratije i tome slično (kao što

to čini Kautski, Martov i ostali junaci Bernske, žute Internacionale), taj jedino pokazuje svoju prirodu sitnog buržoa, filistra, purgera, koji ropski kaska u ideološkom pogledu za buržoazijom.« (Lenjin, Djela knj. IX, Moskva 1939).

O tom pitanju drug Staljin kaže:

»Diktatura proletarijata ne može biti »puna demokratija«, demokratija za sve, i za bogataše i za siromašne, — diktatura proletarijata »mora biti država na nov način demokratska, — za proletere i za nemućne upoće, na nov način diktatorska — protiv buržoazije...« Priče Kautskog i komp. o općoj jednakosti, o »čistoj« demokratiji, o »savršenju« demokratiji itd. jesu buržoasko prikrivanje nesumnjive činjenice da jednakost između eksploatisanih i eksploatatora nije moguća«. (Pitanja lenjinizma, str. 39).

Naš Ustav u čl. 21 propisuje, da su svi građani FNRJ jednaki pred zakonom. S obzirom na to da naša narodna vlast ima sve osnovne karakteristike diktature proletarijata, postavlja se pitanje, kakav je sadržaj i smisao ovog ustavnog propisa. Prema našem Ustavu »svi građani FNRJ jednaki su pred zakonom i ravnopravni bez obzira na narodnost, rasu i vjeroispovijest.« U pogledu nacionalne, rasne i vjerske pripadnosti građana FNRJ Ustav ne dozvoljava nikakve diskriminacije, u tom pogledu postoji potpuna jednakost za sve građane, bez izuzetka. Nacionalna, rasna i vjerska neravnopravnost protivna bi bila načelima marksizma-lenjinizma i ciljevima naše socijalističke države. Međutim, naš Ustav ne priznaje »nikakve privilegije po rođenju, položaju, imovnom stanju i stupnju obrazovanja.« I ne samo to da naš Ustav ne priznaje buržoaziji nikakve klasne privilegije, nego on pretstavlja pravni osnov za postepenu likvidaciju buržoazije kao klase i prema tome za potpuno ukidanje njenih ekonomskih preimućstava i privilegija. Dalje, čl. 27 Ustava kaže: »Građanima se zajemčuje sloboda štampe, govora, udruživanja, zborova, javnih skupova i manifestacija«, ali u isto vrijeme Ustav u čl. 43 radi obezbjeđenja od kontrarevolucionarne djelatnosti propisuje: »Radi zaštite građanskih sloboda i demokratskog uređenja FNRJ, utvrđenog ovim Ustavom, nezakonito je i kažnjivo upotrebljavati građanska prava radi promjene i narušavanja ustavnog uređenja u protivdemokratskom cilju«. U našem političkom životu poznati su pokušaji raznih kontrarevolucionarnih elemenata da se demokratskim pravima koriste u cilju svoje izdajničke djelatnosti protiv interesa našeg naroda i države (Dragoljub Jovanović i drugi). Ekonomska suština ravnopravnosti građana FNRJ pred zakonom formulisana je u čl. 32 Ustava, koji kaže: »Svaki građanin dužan je da radi po svojim sposobnostima; tko ne daje zajednici ne može od nje ni primati.« Zahvaljujući dosadašnjim uspjesima, koje su naša narodna vlast i naše radne mase postigle na polju socijalističke izgradnje, zahvaljujući stalnom porastu proizvodnih snaga naše

zemlje, već danas je svakom građaninu FNRJ obezbijeđeno pravo na rad. U našoj zemlji ne samo da nema bojazni od neuposlenosti, nego se vodi uporna borba za sve širu mobilizaciju radne snage, koju traže industrija, rudarstvo, građevinarstvo i ostale grane narodne privrede. Naša narodna vlast preduzima razne mjere za ostvarenje socijalističkog načela: jednaka plata za jednaki rad. Tako, dakle, naš Ustav formulira pitanje jednakosti građana pred zakonom. Njegova klasna sadržina izrična je i jasna.

Navedena ustavna načela dolaze do izražaja u svim našim zakonima i drugim propisima: svi građani imaju pravo da biraju i da budu birani u sve organe državne vlasti, ali to pravo nemaju saradnici okupatora i slični protivnarodni elementi; svi radnici i državni službenici imaju pravo na garantovano snabdijevanje, plaćeni godišnji odmor, socijalno osiguranje itd., ali to pravo nemaju neradni elementi, koji su mahom pripadnici eksproprisane buržoazije, koji neće da rade; država pomaže sitnog i srednjeg seljaka svojom općom privrednom politikom, unapređenjem zadrugarstva, jeftinim kreditom, poreskim sistemom, sistemom otkupa poljoprivrednih proizvoda itd., ali država u isto vrijeme zabranom trgovine i špekulacije sa zemljom, sistemom otkupa i poreza itd. ograničava kapitalističke elemente na selu u cilju socijalističke rekonstrukcije proljoprivrede. I tako redom, svi naši zakoni i pravni propisi usmjereni su na likvidaciju eksploatacije i izgradnju socijalizma. Uslijed toga sam zakon nužno sadrži nejednako mjerilo u određivanju prava koja pripadaju radnim ljudima, a koja neradnim i eksploatatorskim elementima. Ostavljati eksploatatorskim elementima slobodu akcije na ekonomskom i političkom polju, držeći se neke parole o »općoj jednakopravnosti« građana, značilo bi sankcionisati postojanje ekonomskih preimućstava koja ti elementi još imaju, to bi u isto vrijeme značilo dozvoljavati porast kapitalizma i stvarati uslove za kontrarevolucionarnu djelatnost, a to bi bilo u direktnoj suprotnosti sa interesima naroda. Ustavno načelo o jednakosti građana naše države i našeg pred zakonom juridički posmatrano, znači jednako primjenjivati zakon na sve građane, ali sam zakon u određivanju prava, kao što rekosmo, sadrži dvostruko mjerilo: jedno za radne ljude, a drugo za neradne i eksploatatorske elemente. U analizi pitanja o jednakosti građana pred zakonom treba, dakle, u prvom redu sagledati njegovu unutrašnju, klasnu sadržinu, a ne imati u vidu samo njegovu spoljnu, formalno juridičku stranu.

Na kraju, ne smije se zaboraviti, da će se potpuna i stvarna ravnopravnost ljudi postići tek u komunizmu, u kojem će svi trudbenici imati jednaku obavezu da rade prema svojim sposobnostima uz jednako pravo da za to dobiju prema svojim potrebama.

dr Josip HRNČEVIĆ

ПРИЛОГ КРИТИЦИ ХЕГЕЛОВЕ ФИЛОЗОФИЈЕ ПРАВА*

У в о д

За Немачку, критика религије је у суштини завршена, а критика религије је претпоставка сваке критике.

Земаљско постојање заблуде компромитовано је кад је оповргнута његова небеска *oratio pro aris et focis*.¹ Човек, који је у фантастичној стварности неба, где је тражио надчовека, нашао само одраз самог себе, неће више бити склон да налази једино привидност самог себе, само нечовека, тамо где тражи и мора тражити своју истинску стварност.

Темељ ирелигиозне критике је: човек прави религију, религија не прави човека. То јест религија је свест о самом себи и понос човека који себе или још није нашао или је себе већ наново изгубио. Али човек није неко апстрактно биће, биће смештено изван света. Човек, то је човеков свет, држава, друштвеност. Ова држава, ова друштвеност производе религију, изопачену свест о свету, јер су сами изопачен свет. Религија је општа теорија овог света, његов енциклопедиски компендијум, његова логика у популарном облику, његов спиритуалистички *point d'honneur*,² његов ентузијазам, његова морална санкција, његова свечана допуна, његов општи основ утехе и опдавања. Она је фантастично остварење људског бића, јер људско биће нема истинску ствар-

* »Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie. Einleitung« објављен је први пут 1844 у Паризу, у првој (и јединој) свесци „Немачко-француских Годишњака“ (»Deutsch-französische Jahrbücher«) чији су уредници били Карл Маркс и Арнолд Руге. — Наш превод је израђен према тексту који је објавио Институт Маркса—Енгелса—Лењина: Marx—Engels Gesamtausgabe. Erste Abteilung, Band I, Erster Halbband, S. 608—621. Marx—Engels—Archiv, Verlagsgesellschaft m. b. H. Frankfurt a. M. 1927. — Прим. прев.

¹ Веседа за дом и огњиште, тј. беседа за сопствено оправдање самог себе. — Прим. прев.

² Питање части. — Прим. прев.

ност. Борба против религије јесте, дакле, посредно борба против оног света чија је духовна арома религија.

Религиска беда је једним делом израз стварне беде, а једним делом протест против стварне беде. Религија је уздах потлаченог створења, душа света без срца, дух доба без духа. Она је опијум народа.

Уклањање религије као илузорне среће народа јесте захтев његове стварне среће. Захтев да напусти илузије о свом стању јесте захтев да напусти стање коме су илузије потребне. Критика религије је, дакле, у зачетку, критика долине суза чији је ореол религија.

Критика је покидала имагинарно цвеће са ланца не зато да би човек носио ланац прозаичан, неутешан, већ да би одбацио ланац и брао живи цвет. Критика религије разочарава човека да би мислио, делао, организовао своју стварност као разочаран човек, као човек који је дошао до разума, да би се кретао око самог себе и тиме око свог стварног сунца. Религија је само привидно сунце које се креће око човека, све док се он не креће око самог себе.

Задатак историје је, дакле, пошто је ишчезао оно страни свет истине, да успостави истину овог света. Први задатак филозофије, која је у служби историје, јесте да, пошто је демаскирала свети облик самоотуђења човека, открије то самоотуђење у његовим профаним облицима. Критика неба претвара се на тај начин у критику земље, критика религије у критику права, критика теологије у критику политике.

Следеће излагање — један прилог томе раду — надовезује се пре свега не на оригинал већ на копију, на немачку филозофију државе и права, једино из разлога што се ова надовезује на Немачку.

Ако би се хтео узети за полазну тачку сам немачки *status quo*,³ чак и на једино могућан начин, тј. негативно, ипак би резултат био анахронизам. Чак и порицање наше политичке садашњости налази се већ као прашином покривена чињеница у историској старинарници савремених народа. Ако поричем напудерисане перике, још увек имам ненапудерисане перике. Ако поричем немачке прилике из 1843, налазим се по француском рачунању времена једва у 1789 години, а још мање у жижки садашњице.

Штавише, немачка историја хвалише се развојем који ни један народ на историском небу није пре њега направио нити ће

³ Стање у коме се нешто налази или се налазило. — Прим. прев.

од њега копирати. Ми смо, наиме, имали рестаурације као и други савремени народи, али нисмо имали њихове револуције. Ми смо били „рестаурисани”, прво зато што су се други народи усудили на револуцију, а друго зато што су други народи трпели контрареволуцију; једанпут зато што су се наши господари бојали, а други пут зато што се наши господари нису бојали. Са својим пастирима на челу, ми смо се увек налазили само једном у друштву са слободом, на дан њеног погребa.

Школа која подлост данашњице оправдава подлошћу јучерашњице; школа која проглашава за бунтовнички сваки крик кмета против кнуте, само ако је кнута дугогодишња, наследна, историска; школа којој историја, као бог Израиља своме слуги Мојсију, показује само свој а posteriori,⁴ историска правна школа измислила би због тога немачку историју, кад не би сама била проналазак немачке историје. Она, тај Шајлок, али Шајлок лакеј, заклиње се за сваку фунту мяса изрезану из народног срца у своју меницу, своју историску меницу, своју хришћанскогерманску меницу.

Напротив, доброћудни ентузијастички тевтомани⁵ по крви и слободни мислиоци по рефлексији, траже нашу историју слободе с оне стране наше историје у тевтонским праћумама. Али чиме се разликује наша историја слободе од историје слободе дивљег вепра, ако се она налази једино у шумама? Уосталом, познато је: оно што се виче у шуму, одјекује натраг из шуме. Дакле, мир тевтонским праћумама!

Рат немачком друштвеном стању! Свакако! Оно је испод историског нивоа, оно је испод сваке критике, али оно остаје предмет критике, као што злочинац, који је испод нивоа човечности, остаје предмет целата. У борби са тим друштвеним стањем критика није страст главе, она је глава страсти. Она није никакав анатомски нож, она је оружје. Њен предмет је њен непријатељ кога она не жели да оповргне него да уништи. Јер дух тог друштвеног стања је оповргнут. Само по себи оно није објекат који заслужује пажњу, већ колико презриво толико и презрено битисање. Критици није потребно да се упознаје са тим предметом, јер га она већ добро познаје. Она више није сама себи циљ, већ само још средство. Њен главни патос је негодовање, њен главни посао је изобличење.

Има да се опише узајамни потмули притисак свих друштвених сфера једне на другу; опште и јалово незадовољство, огра-

⁴ После, иза тога. Овде значи: задња страна. — Прим. прев.

⁵ Deutschtümler = тевтоман — онај који чезне за свим оним што је немачко. — Прим. прев.

ниченост духа колико призната толико и непризната, — све то стављено у оквир владајућег система који, живећи од одржања свих беда, није ништа друго до беда на влади.

Какав призор! Бесконачна подела друштва на најразновр- није расе које стоје једна према другој са свим тим антипатија- ма, рђавим савестима и суровом просечношћу, с којима, баш због њиховог узајамног двосмисленог и подозривог става, са свима без разлике, ма да с различитим формалностима, њихови господари поступају као с бићима која су им дата у концесију. И саму ту чињеницу што се над њима господари, влада, што се над њима има право власништва, оне морају да признају и исповедају као концесију неба. А! на другој страни, сами ти господари, чија величина стоји у обр- нутој сразмери с њиховим бројем!

Критика која се бави тим садржајем јесте критика у току борбе прса у прса, а у таквој борби се не гледа на то да ли је противник племенит, достојан, з а н и м љ и в, већ се гледа на то да он буде погођен. Ради се о томе да се Немцима не дозволи ниједан тренутак самообмане и резигнације. Мора се стварни притисак учинити још несноснијим тиме што ће му се додати свест о притиску, срамота још срамотнијом тиме што ће се обелоданити. Мора се свака сфера немачког друштва описати као *partie honteuse*⁶ немачког друштва, морају се окамењене околности приморати на играње тиме што ће им се отпевати њихова сопствена мелодија. Мора се научити народ да се п л а ш и с а м о г себе да би му се улила храброст. Тиме се задовољава неизбежна потреба немачког народа, а потребе народа су, у су- штини, крајњи разлози њиховог задовољења.

Чак и савремене народе мора да интересује ова борба против скученог садржаја немачког *status quo*-а, јер немачки *status quo* је отворено довршење *ancien régime*-а⁷, а *ancien régime* је скривени недо- статак савремене државе. Борба против немачке политичке садашњости је борба против прошлости савремених народа, а сећања на ту прошлост још увек их оптерећују. Поучно је за њих да виде како стари поредак, преживевши код њих своју трагедију, игра своју комедију у лицу немачког фантома с оног света. *Ancien régime* имао је

⁶ Срамни део. — Прим. прев.

⁷ Стари поредак, тј. француска монархија пре велике буржоаске ре- волуције од 1789. — Прим. прев.

трагичну историју све док је био „преегзистирајућа”⁸ светска сила, а слобода, напротив, била тек помисао појединца, једном речју, све док је он сам веровао и морао веровати у своје оправдање. Све док се ancien régime као постојећи светски поредак борио с једним светом који се тек рађао, на његовој страни била је светскоисториска заблуда, али никаква лична заблуда. Зато је његова пропаст била трагична.

Садашњи немачки режим, напротив, који је анахронизам, очигледна противречност опште признатој аксиоми, целом свету откривена ништавост ancien régime-a, само уображава да верује у себе и тражи од света да то исто уображава. Кад би он веровао у своје сопствено биће, зар би покушавао да га сакрије под лажним видом једног туђег бића и да тражи свој спас у хипокризији и софизму? Савремени ancien régime је само комедијант светског поретка чији су стварни хероји умрли. Историја не ради ништа упола и пролази кроз многе фазе сахрањујући стари друштвени облик. Последња фаза једног светскоисториског облика је његова комедија. Грчки богови, који су већ једном трагично били на смрт рањени у Есхиловом „Окованом Прометеју”, морали су још једном комично умрети у Лукијановим „Дијалозима”. Зашто овакав ток историје? Да би се човечанство весело растало са својом прошлошћу. Ову веселу историску судбину тражимо за политичке силе Немачке.

Међутим, чим је савремена политичко-социјална стварност подвргнута критици, чим се, дакле, критика уздиже до истински човечанских проблема, она излази из немачког status quo-a, или би иначе оценила свој предмет ниже него што он заслужује. Пример! Однос индустрије, однос света богатства уопште према политичком свету јесте главни проблем савременог доба. У ком облику почиње овај проблем да занима Немце? У облику заштитних царина, прохибитивног система, националне економије. Тевтоманија је прешла из људи у материју, и тако су се једног јутра наши витези памука и хероји гвожђа преобразили у патриоте. Почиње се, дакле, у Немачкој признавати сувереност монопола у земљи тиме што му се приписује сувереност према иностранству. Почиње се, дакле, у Немачкој с оним, чиме се у Француској и Енглеској завршавало. Стари, трули друштвени поредак, против кога су се те земље теориски подигле, а који оне још трпе, као што се трпе ланци, поздравља се у Немачкој као сви-

⁸ В. Енгелс, Лудвиг Фојербах и крај класичне немачке филозофије. „Култура” 1947, стр. 23. — Прим. прев.

тање зоре лепе будућности, која се једва усуђује да из лукав⁹ теорије пређе у најнепошtedнију праксу. Док се у Француској и Енглеској поставља проблем: политичка економија или владавина друштва над богатством, дотле се у Немачкој поставља: народна економија или владавина приватне својине над народношћу. У Француској и Енглеској има, дакле, да се укине монопол који се развио до својих крајњих консеквенца, а у Немачкој да се иде до крајњих консеквенца монопола. Тамо је реч о решењу, а овде тек о сукобу. Довољан пример за немачки начин постављања савремених проблема, пример који показује како је наша историја, као невестит регрут, имала досад за задатак само да понавља отрцане приче.

Дакле, ако целокупни немачки развој не би изишао из оквира политичког немачког развоја, Немац највише ако би могао да узме учешћа у проблемима садашњице у оној мери у којој у њима може да узима учешћа Рус. Али, ако појединац није везан границама нације, цела нација је још мање ослобођена ослобођењем појединца. Скити се нису примакли ни корака грчкој култури тиме што је Грчка међу своје филозофе убрајала и једног Скита.

Срећом, ми Немци нисмо Скити.

Као што су стари народи доживљавали своју преисторију у имагинацији, у митологији, тако смо ми Немци доживљавали своју познију историју у мислима, у филозофији. Ми смо филозофски савременици садашњице, али не и њени историски савременици. Немачка филозофија је идеално продужење немачке историје. Ако, дакле, ми критикујемо уместо *oeuvres incomplètes*¹⁰ наше стварне историје, *oeuvres posthumes*¹¹ наше идеалне историје, филозофију, онда је наша критика у средишту питања за која садашњица вели: *that is the question*.¹² Оно што се код напредних народа јавља као практично разилажење са савременим државним поретком, то се у Немачкој, где тога поретка још и нема, најпре јавља као критичко разилажење с филозофским одразом тог поретка.

⁹ Игра речи: *Istig* = лукав Маркс чини алузију на Фридриха Листа (1789—1846), који је био поборник заштитних царина да би се помогао развој младе немачке индустрије. Његово главно дело: »*Das nationale System der politischen Oekonomie*« објављено је 1841. — Прим. прев.

¹⁰ Недовршена дела. — Прим. прев.

¹¹ Посмртна дела. — Прим. прев.

¹² „То је питање“ (из Шекспирова „Хамлета“). — Прим. прев.

Немачка филозофија права и државе је једина немачка историја која је *al pari*¹⁸ са званичном савременом садашњицом. Стога немачки народ мора повезати ову своју историју из маштања са својим постојећим поретком и подврћи критици не само овај постојећи поредак, већ уједно и његов апстрактни наставак. Његова будућност не може се ограничити ни на непосредну негацију његовог стварног, нити на непосредну реализацију његовог идеалног државног и правног поретка, јер непосредна негација његовог стварног поретка садржи се у његовом идеалном поретку, а непосредно остварење његовог идеалног поретка већ се скоро преживело у схватању суседних народа. Зато практична политичка партија у Немачкој с правом захтева негацију филозофије. Њена грешка није у том захтеву, већ у томе што се она задовољава овим изражавањем захтева који нити озбиљно остварује нити га може остварити. Она замишља да ону негацију може остварити тиме што ће филозофији окренути леђа и промрмљати неколико јетких и отрцаних реченица о њој. Захваљујући своме ограниченом хоризонту, она не убраја филозофију у област немачке стварности, или чак уображава да филозофија стоји испод немачке праксе и испод теорија које јој служе. Ви тражите да се за полазну тачку узму стварне животне клице, али заборављате да је стварна животна клица немачког народа бујала досад само у његовој лобањи. Једном речју: ви не можете укинути филозофију пре него што је остварите.

Исту грешку, само с обрнутим чиниоцима, учинила је теоретска политичка партија која води своје порекло од филозофије.

Она је видела у садашњој борби само критичку борбу филозофије с немачким светом, а није помислила да и сама досадашња филозофија чини саставни део овог света и да је она његова, иако идеална, допуна. Критична према своме противнику, она је била некритична према самој себи тиме што је за полазну тачку узимала претпоставке филозофије, али је остала при њеним датим резултатима или је с друге стране узете захтеве и резултате приказивала као непосредне захтеве и резултате филозофије, ма да ове — претпостављајући њихово оправдање — можемо добити, напротив, само негацијом досадашње филозофије, филозофије као филозофије. Детаљнији спис ове партије даћемо другом приликом. Њен основни недостатак може се све-

¹⁸ Једнак, раван. — Прим. прев.

сти на ово: она је мислила да може остварити филозофију не превазилазећи¹⁴ је.

Критика немачке филозофије државе и права, којој је Хегел дао најдоследнији, најбогатији и последњи облик, истовремено је како критичка анализа савремене државе и с њом повезане стварности, тако и одлучна негација читавог досадашњег начина немачког политичког и правног сазнања, чији је најузвишенији, најуниверзалнији, на ранг науке подигнути израз баш сама спекулативна филозофија права. Ако је само у Немачкој била могућна спекулативна филозофија права, та апстрактна, трансцендентна мисао о савременој држави, чија стварност остаје нешто што је с оне стране, макар то с оне стране лежало на другој страни Рајне: то је, обрнуто, исто тако немачка претстава о савременој држави, та претстава која не узима у обзир стварног човека, била једино могућна зато што и уколико сама савремена држава не узима у обзир стварног човека или задовољава целог човека на имагинаран начин. У политици, Немци су мислили оно што су остали нареди радили. Немачка је била њихова теориска савест. Апстрактност и надувеност њеног мишљења ишла је у корак с једностраношћу и незграпношћу њене стварности. Ако, дакле, *status quo* немачког државног поретка изражава довршење *ancien régime*-а, довршење колца у телу савремене државе, онда *status quo* немачке науке о држави изражава недовршеност савремене државе, оболелост самог њеног тела.

¹⁴ Маркс је на овом месту употребио Хегелов термин »aufheben«, који смо превели са „превазићи“ у смислу Лењинове формулације, насупрот, на пр., преводиоцима на руски и француски, који су га превели са „укинути“. Јер, као што проф. Душан Недељковић у својим коментарима Хегелове Дијалектике, Б., 1939, изд. „Космос“, стр. 631/2, каже: „Хотећи да рашчисти са значењем Хегеловог термина »aufheben«, Лењин га формулише следећом двоструком једначином, а самим Хегеловим терминима: »aufheben« = „учинити крај“ („сачувати“ истовремено) = „одржати“. (Aus dem philosophischen Nachlass, Берлин, 1932, стр. 24). Свака следећа дијалектичка категорија или сваки следећи дијалектички стадијум значи дакле истовремено укидање претходног и његово сачување и одржавање, укидање онога што је у њему негативно (негација негације) а одржавање онога што је позитивно, и у томе смислу сваки следећи дијалектички моменат, далеко од тога да је „комбинација“ или „допуњавање“ истовремено је негација и конзервација претходних, а зато је једном речи његово превазилажење које је истовремено одржавање и потпун његово пресображај и постављање новог, вишег. Само тако се дијалектички процес може вршити сталним постајањем, сталним мењањем које је истовремено дијалектичка идентичност супротности које следе једне другим.“ — Прим. прев.

Већ као одлучни противник досадашњег начина немачког политичког сазнања, критика спекулативне филозофије права не развија се у самој себи, већ у задацима за чије решење постоји само једно средство: пракса.

Поставља се питање: може ли Немачка доћи до праксе à la *hauteur des principes*,¹⁵ тј. до револуције која ће је подићи не само на званични ниво савремених народа, већ на човечанску висину која ће бити блиска будућност ових народа.

Оружје критике свакако не може заменити критику оружја, материјална сила мора бити оборена материјалном силом, али и теорија постаје материјална сила чим прожме масе. Теорија може да прожме масе чим пружа доказе *ad hominem*,¹⁶ а она пружа доказе *ad hominem* чим постане радикална. Бити радикалан, значи поћи од корена ствари. А корен човека је сам човек. Очигледан доказ за радикализам немачке теорије, дакле за њену практичну енергију, јесте њена пдлазна тачка од одлучног позитивног превазилажења религије. Критика религије завршава доктрином да је човек највише биће за човека, дакле категоричким императивом: да се сруше сви односи у којима је човек унижено, угњетено, напуштено, презрено биће, односи који се не могу боље описати него речима оног Француза кад се пројектовао порез на псе: Сироти пси! С вама хоће да поступају као с људима!

Чак историски узевши, теориска еманципација има специфично практични значај за Немачку. Револуционарна прошлост Немачке је наиме теориска, то је реформација. Као што је онда револуција почела у глави калуђера, тако данас почиње у глави филозофа.

Лутер је, свакако, победио ропство из побожности, јер је на њено место ставио ропство из убеђења. Он је сломио веру у ауторитет, јер је повратио ауторитет вери. Он је преобразио свештенике у лаике, јер је претворио лаике у свештенике. Он је ослободио човека спољне религиозности, јер је религиозност учинио унутрашњим бићем човека. Он је ослободио тело ланаца, јер је ставио срце у ланце.

Али, ако протестантизам није био право решење, он је био право постављање проблема. Сада лаик није више водио борбу са свештеником који је био ван њега, већ борбу са својим сопственим унутрашњим свештеником, својом свештеничком природом. И кад је протест-

¹⁵ На ниво принципа. — Прим. прев.

¹⁶ На човека, (с обзиром) на човека. — Прим. прев.

стантски преображај немачких лаика у свештенике еманциповао лаичке папе, кнежеве с њиховим клером, повлашћене и филистре, онда ће филозофски преображај поповских Немаца у људе еманциповати народ. Али, као што се еманципација није задржала на кнежевима, исто тако неће се задржати секуларизација¹⁷ добара на пљачкању црквава, што је нарочито спровела у дело лицемерна Пруска. Онда се сељачки рат, најрадикалнија чињеница немачке историје, сломио на теологији. Данас, кад је сама теологија сломљена, најмање слободна чињеница наше историје, наш status quo, разбиће се на филозофији. Уочи реформације, званична Немачка је била најпослушнији слуга Рима. Уочи своје револуције она је најпокорнији слуга оних који мање значе од Рима, тј. Пруске и Аустрије, пруских јункера и филистара.

Међутим, изгледа да радикалној немачкој револуцији стоји на путу једна главна тешкоћа.

Револуцијама је, наиме, потребан пасиван елемент, материјална основа. Теорија ће у једном народу бити увек само утолико остварена уколико је она остварење његових потреба. Хоће ли, сада, огромном раздору између захтева немачке мисли и одговора немачке стварности одговорати исти раздор грађанског друштва с државом и са самим собом? Хоће ли теориске потребе бити непосредно практичне потребе? Није довољно да мисао стреми ка остварењу, већ мора и сама стварност да тежи ка мисли.

Међутим, Немачка није прешла средње ступњеве политичке еманципације истовремено са савременим народима. Чак ни ступњеве које је теориски превазишла, она практично још није достигла. Како би она могла једним salto mortale¹⁸ да прескочи не само своје сопствене преграде, већ истовремено и преграде које би за њу морале значити уствари ослобођење од њених стварних преграда и циљ коме тежи? Радикална револуција може бити једино револуција радикалних потреба, чије претпоставке и места, изгледа, баш недостају.

Али, ако је Немачка пратила развој савремених народа само апстрактном делатношћу мисли, не узимајући активног учешћа у стварним борбама тог развоја, она је, с друге стране, делила патње тог развоја, не учествујући у његовим благотима, нити у његовом делимичном задовољењу. Апстрактној делатности на једној страни одговара апстрактна патња на другој. Стога ће се Немачка наћи једног дана на нивоу европског распа-

¹⁷ Претварање црквеног имања у световно. — Прим. прев.

¹⁸ Смртоносан (опасан) скок. — Прим. прев.

да пре него што је икада била на нивоу европске еманципације. Она ће моћи да се упореди с фетишистом који вене од болести хришћанства.

Ако посматрамо најпре немачке владе, онда примећујемо да, благодарећи условима времена, положају Немачке, карактеру немачког васпитања и најзад свом сопственом срећном инстинкту, оне нужно комбинују цивилизоване недостатке савременог државног света, чије предности немамо, с варварским недостацима ancien régime-a, којих имамо у изобиљу, тако да Немачка мора све више учествовати, ако не у разумним, а оно бар у неразумним елементима државних формација које су изван области њеног status quo-a. Има ли, на пример, на свету земље, која, као тзв. конституционална Немачка, с толико наивности учествује у илузијама конституционалног државног уређења, не учествујући у његовим реалностима? Или, коме другом би пало на памет, осим немачкој влади, да сједини патње цензуре с патњама француских септембарских закона¹⁹ који претпостављају слободу штампе! Као што су се у римском Пантеону могли наћи богови свих народа, тако ће се наћи у Светој римској немачкој империји греси свих облика државе. Да ће овај еклектицизам достићи досад неслућену висину — зато нам је јемство политичко-естетска халапљивост кога било немачког краља, који хоће да игра све улоге монарха, како феудалног, тако и бирократског, како апсолутног, тако и конституционалног, како аутократског, тако и демократског, ако не у лицу народа, онда бар у сопственом лицу, ако не за народ, онда бар за самог себе. Немачка, то отсуство политичке савремености које се конституисало у свој посебни свет, неће моћи порушити специфично немачке преграде а да не поруши опште преграде политичке савремености.

За Немачку није утописки сан радикална револуција, општечовечанска еманципација, већ, напротив, делимична, само политичка револуција, револуција која оставља недирнуте стубове куће. На чему почива делимична, само политичка револуција? На томе што се један део грађанског друштва еманципује и доспева до опште власти, на томе што одређена класа, полазећи од свог посебног положаја, предузима општу еманципацију друштва. Ова класа ослобађа цело друштво, али само под претпоставком да се

¹⁹ Септембра 1835, за владе Луја Филипа, донети су закони који спуштају слободу штампе. — Прим. прев.

цело друштво налази у положају ове класе, тј. да има, или да може стећи, на пример, новац и образовање.

Ниједна класа грађанског друштва не може играти ову улогу, а да не изазове у себи и у маси тренутак ентузијазма, тренутак кад се она братими и стапа с друштвом уопште, идентификује се с њим и схваћена је и призната као његов општи претставник; тренутак, кад су њени захтеви и права заиста права и захтеви самог друштва, кад је она стварно глава друштва и срце друштва. Једино у име општих права друштва може једна посебна класа полагати право на општу власт. За освајање овог еманципаторског положаја, а тиме и за политичку експлоатацију свих делова друштва у интересу сопственог дела, није довољно имати револуционарну енергију и духовно осећање своје вредности. Да би се револуција једног народа и еманципација једне одређене класе грађанског друштва поклапале, да би један сталеж претстављао цело друштво, зато се морају, обрнуто, сви недостаци друштва усредсредити у једној другој класи, зато мора бити један одређен сталеж — сталеж опште смутње, отелотворење општих препрека, зато мора бити сматрана одређена друштвена сфера као опште признати злочин целог друштва, тако да се ослобођење од те сфере јавља као опште самоослобођење. Да би један сталеж био *par excellence*²⁰ сталеж ослобођења, зато један други сталеж, обрнуто, мора бити очигледно сталеж подјармљивања. Општи негативни значај француског племства и француског свештенства условљавао је општи позитивни значај класе буржоазије која се непосредно граничила с њима и била им противник.

Али, свакој посебној класи у Немачкој недостаје не само доследност, оштрина, храброст, безобзирност који би је обележили као негативног претставника друштва, већ, исто толико, недостаје сзаком сталежу она ширина душе која се, макар и само тренутно, изједначаје с народном душом, она генијалност која материјалну силу одуховљује у политичку силу, она револуционарна смелост која добацује противнику пркосну лозинку: Ја сам ништа, а морао бих да будем све.²¹ Основу немачког морала и поштења не само појединаца, него и класачини, напротив, онај скромни егоизам, који признаје своју скученост и допушта да се она истиче против њега. Зато однос разних слојева немачког друштва није драмски него епски. Сва-

²⁰ По превасходству. — Прим. прев.

²¹ Као што је то учинио Сјејес уочи буржаске велике револуције (1789) у свом делу „Шта је трећи сталеж“? — Прим. прев.

ки од њих почиње да долази до свести о себи и да се смешта поред осталих са својим посебним захтевима, али не док је он сам подјармљен, већ кад, без његовог садејства, услови времена створе друштвену подлогу на којој он може, са свђе стране, да врши притисак. Чак морални понос немачке средње класе заснива се једино на свести о томе да је она претставница филистарске просечности свих осталих класа. Стога нису само немачки краљеви ти који *mal-à-propos*²² ступају на престо; сваки слој грађанског друштва доживљује пораз пре него што је славио победу, изграђује своју сопствену брану пре него што је савладао њему постављену брану, придаје значај свом тесногрудом бићу пре него што је његово великодушно биће могло доћи до изражаја, тако да је увек промашена чак и прилика за велику улогу, тако да се свака класа, чим почне борбу с класом која је изнад ње, заплиће у борбу с класом која је испод ње. Стога кнежевска власт стоји у борби с краљевском, бирократ у борби с племством, буржуј у борби са свима њима, док пролетер већ почиње да улази у борбу с буржујем. Средња класа једва се усуђује, полазећи са свог гледишта, да прихвати мисао о еманципацији, а развој друштвених услова и напредак политичке теорије показују већ да је само гледиште застарело или бар проблематично.

У Француској је довољно човеку да претставља нешто па да жели да буде све. У Немачкој човек не сме да буде ништа, ако не жели да се одрекне свега. У Француској је делимична еманципација темељ опште. У Немачкој је општа еманципација *conditio sine qua non*²³ сваке делимичне. У Француској стварност мора родити потпуну слободу, у Немачкој потпуну слободу мора родити немогућност постепеног ослобођења. У Француској свака класа народа је политички идеалист и осећа се најпре не као посебна класа, него као претставник друштвених потреба опште. Стога улога еманципатора прелази редом, у драмском покрету, на разне класе француског народа, док, најзад, не стигне до оне класе која не остварује друштвену слободу под претпоставком извесних услова који леже ван човека, а које је ипак створило људско друштво, већ, напротив, организује све услове људске егзистенције под претпоставком друштвене слободе. Напротив, у Немачкој, где је практични живот исто толико без духа колико је духовни живот непрактичан, ниједна класа грађанског друштва не осећа ни потребу нити способност за општу еманципацију све док не буде на то примо-

²² Неумесно. — Прим. прев.

²³ Неопходан услов. — Прим. прев.

рана својим непосредним положајем, материјалном нужношћу, својим сопственим ланцима.

Где је, дакле, позитивна могућност немачке еманципације?

Одговор: У образовању класе, везане радикалним ланцима, класе грађанског друштва која није класа грађанског друштва; сталежа који је укидање свих сталежа; сфере која има универзалан карактер због својих универзалних патњи и која не захтева никакво посебно право, јер јој није нанета никаква посебна неправда, већ неправда уопште; сфера која се не може више позивати на историско већ само на човечанско право; која не стоји у једностраној противречности с последицама немачког државног уређења, већ у свестраној противречности с основима тог уређења; најзад, сфера која не може еманциповати себе а да не еманципује себе свих осталих сфера друштва и да, у вези с тим, не еманципује све остале сфере друштва; која, једном речју, претставља потпуни губитак човека, дакле која може саму себе наћи само потпуним поновним добијањем човека. Ово раслојавање друштва, као посебна класа, јесте пролетаријат.

Пролетаријат почиње да се у Немачкој образује захваљујући индустриском развиту који наступа, али не природно настала, већ вештачки произведена сиротиња, не механички, тежином друштва притиснута људска маса, већ из акутног раслојавања, првенствено раслојавања средњег сталежа, произишла људска маса образује пролетаријат, ма да постепено, као што се по себи разуме, у редове пролетаријата улазе и природно настала сиротиња и хришћанско-германски кметски сталеж.

Кад пролетаријат објављује укидање досадашњег поретка у свету, онда он изражава само тајну свог сопственог битисања, јер он је стварно укидање овог поретка у свету. Кад пролетаријат захтева негацију приватне својине, онда он истиче само као принцип друштва оно што је друштво као свој принцип истакло и што је у њему као негативном резултату друштва, без његовог садејства, отелотворено. Пролетер у односу на свет који се рађа има исто право какво има немаки краљ у односу на постојећи свет кад назива народ својим народом и коња својим коњем. Изјављујући да је народ његова приватна својина, краљ само изражава да је приватни сопственик краљ.

Као што филозофија налази у пролетаријату своје материјално оружје, тако пролетаријат налази у филозофији своје духовно оружје, и чим мисаона муња буде темељно ударила у ово наивно народно тле, извршиће се еманципација Немаца у људе.

Резимирајмо резултат:

Једино практички могућно ослобођење Немачке јесте ослобођење на становишту оне теорије која изјављује да је човек највиша суштина човека. Еманципација од Средњег века могућна је у Немачкој једино с истовременом еманципацијом од делимичних победа над Средњим веком. У Немачкој не може бити уништена ни једна врста ропства, ако се не уништи свако ропство. Темелјна Немачка не може се револуционисати, ако се не револуционише из основа. Еманципација Немаца је еманципација човека. Глава ове еманципације је филозофија, а њено срце пролетаријат. Филозофија се не може остварити без укидања пролетаријата, а пролетаријат се не може укинути без остварења филозофије.

Кад буду испуњени сви унутрашњи услови, дан немачког васкрсења биће објављен снажном песмом галског петла.²⁴

Карл МАРКС

(Превео М. В. Симић)

²⁴ Тако је и 1848 француска револуција претходила немачкој мартовској револуцији. — Прим. прев.

ИЗГРАДЊА НАРОДНЕ ВЛАСТИ

ЗАКОНОДАВНИ РАД НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ ФНРЈ НА ЧЕТВРТОМ ВАНРЕДНОМ ЗАСЕДАЊУ

Четврто ванредно заседање оба већа Народне скупштине одржано је од 28 до 30 децембра 1948 г. Оно претставља четврто заседање Народне скупштине у току прошле године. Четврто ванредно заседање је сазвано ради претресања и доношења општедржавног буџета за 1949 годину. Пред тога, Народна скупштина је на овом заседању донела и друге законе.

Уствари буџет је закон. Он је закон већ по томе што га доноси Народна скупштина ФНРЈ у форми закона о општедржавном буџету. Буџет је закон и по суштини, јер садржи скуп најважнијих општеобавезних правила у погледу обима и начина искоришћавања обезбеђених финансијских средстава ради остваривања у периоду од једне године привредних, социјалних, културних и других активности државе. Закон о буџету је посебан тип закона. У социјалистичкој држави, која руководи привредним, социјалним, културним и другим делатностима на основу општедржавног плана, буџет је општи годишњи финансијски план државе. Закон о буџету је на степен закона подигнуто материјално и финансијско обезбеђење остваривања планских задатака и других текућих обавеза и потреба државе у периоду од године дана. У том смислу се буџет означава као финансијски израз општедржавног плана у једногодишњем периоду.

Од доношења Устава ФНРЈ закон о буџету за 1949 год. претставља четврти редовни закон о општедржавном буџету нове Југославије. За разлику од ранија три буџета, овај закон је предложен Народној скупштини и донет пре почетка буџетске године на коју се односи. То претставља доказ напретка у раду и организацији целокупног државног апарата у ФНРЈ, а нарочито напредак у раду планских и финансијских органа.

Закон о општедржавном буџету за 1949 годину садржи, у поређењу са износом буџета за 1948 годину, повећање од 29,7%, тј. за 37 милијарди динара. Ово повећање буџета заснива се на остварењима привредног плана претходне две планске године, а посебно у току 1948 г. и одговара темпу пораста социјалистичке изградње, постигнутим резултатима у привреди и јачању привредних могућности земље. То повећање је у првом реду

омогућено сталним порастом прихода из социјалистичке привреде, тако да у Закону о општедржавном буџету за 1949 годину ови приходи износе 66,3% од укупних прихода земље, док су они у 1947 износили 53%, а у 1948 58% од укупних прихода.

Општа карактеристика расхода у Закону о општедржавном буџету за 1949 годину огледа се у томе што они првенствено осигуравају потребна средства за инвестиције у кључним гранама привреде у овој етапи остварења Петогодишњег плана. Упоредо са овим, у буџету су обезбеђене инвестиције у корист подизања друштвеног стандарда. Док је у буџету за 1948 г. за друштвени стандард било одређено нешто преко 13 милијарди динара, у новом буџету ова цифра износи 26.205.000.000 динара. Од ове укупне цифре за просвету и културу одређено је 8.625.809.000 динара, што претставља повећање од око 2 милијарде динара према прошлогодишњем буџету; за народно здравље и социјално старање предвиђено је у новом буџету 22.305.338.000 динара, што значи повећање за око 4 милијарде према буџету од прошле године.

У исто време, карактеристика је новог буџета и то што он осигурава нужне расходе за јачање одбранбене способности наше земље и даље усавршавање наоружања и технике Југословенске армије, као што осигурава и друге расходе за унапређење рада државног апарата и правилно функционисање државних служби. Најзад, у новом буџету долази до изражаја успех у остваривању оног задатка Петогодишњег плана који одређује ликвидирање неравномерности у развоју појединих народних република. Закон о општедржавном буџету за 1949 годину предвиђа дотацију из савезног буџета само у корист Народне Републике Црне Горе за разлику од буџета за 1948 годину, када су дотације биле потребне поред Народне Републике Црне Горе и Народној Републици Македонији и од буџета за 1947 г., у коме је била одређена дотација још и Народној Републици Босни и Херцеговини.

Доношење Закона о општедржавном буџету за 1949 годину је значајно и по начину и садржини претреса овог закона у Народној скупштини. На заједничкој седници Савезног већа и Већа народа, која је трајала више дана, вођена је широка и свестрана дискусија о општедржавном буџету. У дискусији су учествовали Претседник Владе ФНРЈ, скоро сви савезни министри и многобројни говорници из различитих крајева свих наших народних република. Први и основни значај ове дискусије јесте постављање основних задатака за изградњу социјализма у 1949 г. Те задатке је поставио маршал Тито у свом говору и они претстављају руководеће принципе за рад целог нашег државног апарата, укључујући ту и кадрове који раде на изградњи, теоретској обради и примени законодавства и целог нашег права. Ови основни задаци су следећи: прво, даља изградња тешке индустрије, обезбеђење техничких и других кадрова за њу и почетак израде пољопривредних машина које су нужне за унапређење пољопривреде у вези са социјалистичким променама на селу;

друго, механизација и рационализација рударства како за подмиривање унутрашњих потреба, тако и ради обезбеђења извоза и увоза; треће, изградња војне индустрије и станова за официре и подофицире; четврто, побољшање железничког саобраћаја и побољшање услова рада и живота железничких кадрова; пето, унапређење пољопривреде путем проширења обрадивих површина, примене савремене технике и научних метода, ширења задругарства, проширења државних социјалистичких газдинстава, исушивања Лоњског Поља и Скадарског Језера, као и изградње канала Дунав—Тиса—Дунав, који је нарочито важан за повећање плодности наше житнице Војводине. Осим ових основних задатака, маршал Тито је истакао као важан задатак у следећој години још и рад на подизању стамбених зграда за трудбенике у градовима, фабрикама и рудницима.

Друга карактеристика дискусије о државном буџету састоји се у томе што су министри Савезне владе као руководиоци појединих грана државне управе самокритички изнели како постигнуте резултате и успехе, тако и слабости и недостатке у својој грани државне управе. Из свих тих говора јасно произилази да се наш државни апарат, нарочито апарат државне управе, учврстио на основним организационим принципима утврђеним у Уставу, као и да се она развија и усавршава у својим организационим формама сагласно новим функцијама и задацима у одређеној етапи изградње социјализма у нашој држави. У том правцу, ови говори претстављају важан материјал и за теоретску обраду теорије државе и права ФНРЈ.

У дискусији је поднет извештај о делатности Јавног тужиоштва ФНРЈ у протеклој години, као и о раду Президијума Народне скупштине ФНРЈ. Президијум Народне скупштине ФНРЈ и Јавно тужиоштво ФНРЈ су органи скупштине ФНРЈ као врховног претставничког тела наше земље, као врховног органа државне власти ФНРЈ. Буџетска дебата је најпогоднији моменат да и ови државни органи поднесу извештај о свом раду Народној скупштини, којој одговарају. На тај начин је не само потврђен један од основних принципа наше државне организације, него је и демократизам наше државне организације добио још једну важну потврду.

Важна карактеристика демократизма државног система, која указује на правилност рада и газдовања државне управе, огледа се у подношењу на потврду Народној скупштини законског предлога о општедржавном рачуну. Позната је појава, чак и у парламентарно-демократским буржоаским државама, да се народно претставништво бори с владом у питању подношења закона о завршном рачуну. У старој Југославији Народној скупштини су ови закони подношени на потврду тек после пет, па и десет година од истека година на које су се односили. Наш Основни закон о буџету од 1947 г. предвиђа обавезу да се предлог закона о општедржавном завршном рачуну поднесе на потврду Народној скупштини на крају следеће године, јер раније није технички могуће. Влада ФНРЈ је испунила ову законску обавезу и поднела је на овом заседању предлог

закона о општедржавном завршном рачуну за 1947 годину, који је Народна скупштина једногласно потврдила.

На овом заседању Народна скупштина је донела још шест закона. То нису потпуно нови закони, него само закони који уносе извесне измене и допуне у већ постојеће савезне законе. Најважнији по значају учињених измена и допуна јесте Закон о изменама и допунама Закона о општедржавној контроли.

Закон о општој државној контроли донет је 1 априла 1946 г. На основи тог закона изграђивала се и развијала контролна служба у нашој земљи као важан и конструктиван део државне управе. Закон је ставио у задатак општој државној контроли да помаже органима државне управе у организовању и развијању њиховог апарата и усавршавању система руководства. Општа државна контрола, преко система Савезне контролне комисије и републичких и локалних контролних комисија, имала је да изврши овај задатак проверавањем правилне примене закона и других прописа и вршењем надзора над рационалним и штедљивим управљањем општеном имовином. Контролне комисије су успешно извршавале ове задатке, нарочито у првој години свога рада (1946—1947 г.), и непосредно су указале помоћ органима управе у постављању и организацији нашег управног апарата. То је било сасвим разумљиво у периоду кад је после доношења Устава ФНРЈ и устава народних република и припремања за ширу социјалистичку реконструкцију земље цела наша државна управа била у стању организовања и прилагођавања новим привредно-организационим функцијама које има апарат управе у социјалистичкој држави. Међутим, већ са доношењем Петогодишњег плана пред контролне органе су се поставили нови задаци, који су нарочито утицали на преоријентацију делатности контролних комисија у правцу вршења контроле над тачним, благовременим и правилним извршавањем обавеза органа државне управе у погледу на извршавање планских задатака.

То је све чинило да су у досадашњем закону постављени задаци и организационе форме контролних комисија превазилазили нове задатке и нове проблеме који се постављају пред контролне органе у вези са развојем целокупног апарата државне управе условљеним садашњим стањем социјалистичке изградње у ФНРЈ.

Ти нови задаци су уствари постојећи задаци контролне комисије, али који данас добијају првенствен и одлучујући значај. Прво, данас је од нарочитог значаја за правилан рад државне управе и остваривање свих њених делатности у изградњи социјализма вршење стварне контроле над материјалним и финансијским пословањем. Друго, контролна служба мора прећи са опште контроле у смислу вршења надзора на конкретну оперативну и систематску контролу стварно извршених најважнијих задатака свих органа управе.

Основне измене које доноси нови закон састоје се у постављању стварне контроле над евиденцијом и пословањем, трошењем и расходе-

вањем материјалних добара и финансиских средстава као главног задатка контролне службе. Упоредо са овим задатком, закон истиче како контролу извршења задатака, тако и контролу над правилним остварењем демократских права грађана. Нови закон при томе не запоставља ни општи задатак контроле да путем поступка и средстава контроле ради на усавршавању апарата државне управе и његовог начина руковођења.

Из ових јасно постављених задатака неизбежно произилази и потреба да се контролним органима поставе одређенија овлашћења него што су имали у првом закону. То се у новом закону и постигло јасним и одређеним набрајањем права која има контролна комисија у целини, односно права која имају од ње овлашћена службена лица. Ова овлашћења не само да дају већу ефикасност и оперативност контроли, него и у саму организацију и рад контроле уносе више чврстине и принципијелности.

Важна новина новог закона састоји се још и у томе што он јасно одваја унутрашњу контролу извршења задатака од спољне контроле. Систем унутаршње контроле, коју врши по ресорној линији руководилац и надређени орган непосредно или преко свог огранка контроле, издваја се организационо, по методи рада и овлашћењима од спољне контроле, коју утврђује нови закон. Али закон уноси овде још једну врсту разграничења и јасноће у целокупну мрежу контролне службе у нашој земљи. Контрола чије задатке и овлашћења утврђује нови закон јесте не само спољна, него и државна контрола. Она је државна већ и по томе што је организована као орган Владе ФНРЈ и влада народних република. Али по својим задацима и овлашћењима она претставља, као што је истакнуто у образложењу Претседника комисије државне контроле ФНРЈ, једну врсту државне суперконтроле.

На овај начин, у закону је постављен основ за разликовање комисија државне контроле и контролних комисија народних одбора. Несумњиво је да су све контролне службе код нас државни органи и да је контролна функција државна функција, без обзира која је контролна служба остварује. Али контролне комисије народних одбора немају ни исте задатке, а нарочито иста овлашћења, које имају комисије државне контроле као органи влада. Отуда закон не обухвата у систем државне контроле локалне контролне комисије. Он садржи само одредбу да су локалне контролне комисије под општим руководством комисије државне контроле републике.

Закон о државној контроли по јасноћи својих принципа, прецизности својих формулација и одредаба претставља значајан прилог учвршћењу организације нашег државног апарата и изградње нашег законодавства.

Закон о изменама и допунама Закона о државним службеницима углавном доноси употпуњење и прецизирање појединих одредаба посто-

јећег закона о државним службеницима, и то нарочито у питању дисциплинске одговорности. Већа новина коју нови закон доноси односи се на увођење принципа јединственог прописивања струка, звања и циљадлежности за цео државни апарат у ФНРЈ. Јединство социјалистичке привреде са јединственим системом цена захтева и јединствени систем прописа о звањима и награђивањима. — Закон о изменама и допунама Закона о војној обавези држављана Федеративне Народне Републике Југославије доноси само измену члана 14 постојећег закона, којом се одређује да синови радног народа који немају завршених шест разреда средње школе служе обавезни војни рок од 18 месеци и у том року се оспособљавају за резервне официре. — Закон о изменама и допунама Закона о обавезној служби медицинског особља одређује појам медицинског особља и продужује рок обавезне службе на три године. — Закон о изменама и допунама Закона о државним матичним књигама у четири своја нова члана обезбеђује одређеније него у досадашњим прописима правилно вођење матичних књига и принцип одвојености цркве од државе, не додељујући у права грађана у погледу њихових верских осећања. Сва ова три закона не уносе никакве битније и важније промене у постојеће законе, него само правно потврђују нове односе и потребе у вршењу служби које ови закони регулишу.

Народна скупштина је донела на овом заседању још и Закон о саглашавању прописа о прекршајима из савезних закона Основном закону о прекршајима. Овим законом су одредбе о административним казнама и административно-казненом поступку у савезним законима, које су донете пре Основног закона о прекршајима, саглашене његовим начелима и одредбама ради остваривања јединства принципа и поступака у административном кажњавању.

Као и свако раније заседање Народне скупштине ФНРЈ и Четврто ванредно заседање претставља по свом законодавном програму и по свом методу рада један даљи корак у изградњи наше социјалистичке државе и њеног права. Ово заседање одликује доношење Општедржавног буџета за 1949 годину. Општедржавни буџет за 1949 годину има крупан, и у извесном смислу одлучујући, значај за изградњу социјализма и развој наше државе. Он претставља средство и доказ творачке снаге и воље радних маса наше земље на челу са радничком класом и под руководством Комунистичке партије и друга Тита да, упркос свим тешкоћама и сметњама, наставе велико дело изграђивања социјалистичкога друштва у независној слободној држави јединствених и збратимљених наших народа — у Федеративној Народној Републици Југославији.

Ђ.

ПРЕГЛЕД ЗАКОНОДАВСТВА НАШИХ НАРОДНИХ
РЕПУБЛИКА
ЗАКОНОДАВСТВО НР СРБИЈЕ У 1948 ГОДИНИ

Доношењем Устава НРС, 17 јануара 1947 године, коначно су, у складу са савезним Уставом, решена основна питања државног уређења Народне Републике Србије, њеног економско-друштвеног уређења и права и дужности њених грађана, и тиме остварен правни основ за даљи законодавни рад на изградњи и учвршћењу народне власти, приредном уздизању земље, културно-просветном уздизању њених грађана и обезбеђењу њихових уставом загарантованих права.

Овај период обележен је знатном законодавном делатношћу. У року од године дана од доношења Устава Законодавни одбор Народне скупштине НРС испитао је на основу чл. 159 Устава све законе и одлуке донете пре Устава у циљу њиховог усаглашавања са Уставом ФНРЈ, Уставом НРС и савезним законима. Расматрајући предлог председника Владе Законодавни одбор је утврдио да се ради о усаглашавању у смислу поменутог прописа 181 акта (закона, одлука и др.) законског карактера донетих пре Устава, па је 15 потврдио без измена и допуна, 17 потврдио са изменама и допунама, 33 укинуо као сувишне или супротне Уставу, а за 116 констатовао да су већ изричитс или пређутно укинута или да су испунили циљ ради којег су донети, па да стога не подлеже поступку усаглашавања.

Осим тога у току 1947 године Народна скупштина НРС је, поред Финансиског закона за буџетску 1947 годину и Закона о одобрењу завршног рачуна НРС за буџетски период јули-децембар 1945 године, донела још 20 нових закона, од којих 16 потпуно нових, а остала четири закона о изменама и допунама постојећих закона.

У 1948 години, укључујући и рад Четвртог ванредног заседања одржаног 16 фебруара 1949 године, Народна скупштина НРС донела је, — поред Закона о државном буџету за 1948 годину, Закона о завршном рачуну за 1946, Закона о државном буџету за 1949 годину, Закона о завршном рачуну за 1947 годину и новог скупштинског Пословника, — још 12 закона и одлуке о потврди Статута Аутономне покрајине Војводине и Аутономне Косовско-метохиске области. Ови закони регулишу низ важних питања организационо-административног карактера из области привреде, просвете и културе и народног здравља, а један садржи допунске прописе нашег новог брачног права, нормираног савезним Основним законом о браку.

I

У току 1947 године Народна Република Србија је донела 17 закона организационо-административног карактера, међу којима неколико значајнијих, као Закон о Президијуму Народне скупштине НРС, Закон о административно-територијалној подели НРС, Закон о избору у Народној Републици народних одбора, Обласног извршног одбора АКМО и Народне скупштине АПВ, Закон о опозивању народних претставника, Закон о државним службеницима и др.

Закони из ове групе донети у 1948 години такође заузимају и по важности и по броју прво место

1.— Несумњиво најзначајнији акти донети у 1948 години јесу одлуке о потврди Статута Аутономне покрајине Војводине и Статута Аутономне Косовско-метохиске области.

Постављајући још у току Народноослободилачке борбе темеље организације нове демократске државне заједнице засноване на братству, је-

динству и пуној равноправности свих народа Југославије, Одлуком о изградњи Југославије на федеративном принципу која је донета на историском Другом заседању АВНОЈ-а прокламовано је као једно од начела будућег државног уређења: „националним мањинама у Југославији обезбеђује се сва национална права”. Непосредно по завршетку рата и ослобођењу земље, већ у првим данима мирнодопске изградње наше нове државе, ово демократско начело добило је у Народној Републици Србији, доношењем Закона о установљењу и устројству Аутономне покрајине Војводине од 1 септембра 1945 године и Закона о установљењу и устројству Аутономне Косовско-метохиске области од 3 септембра 1945 године, конкретну и специфичну примену у погледу националних мањина које живе на подручју Војводине и Косовско-метохиске области, с обзиром да оне на овом подручју чине веће компактне групације, односно на подручју Косовско-метохиске области већину становништва.

Овим законима покрајина Војводина и Косовско-метохиска област, с обзиром на сложен национални састав свог становништва, а у духу поменутог начела, добиле су већ тада посебан положај територијалне аутономије у тадашњој Федералној Србији: утврђена су подручја покрајине, односно области; установљени су највиши претставнички органи државне власти и органи државне управе у покрајини, односно области и одређен њихов делокруг рада; одређено сразмерно претстављање у Народној скупштини Србије и избор 15, односно 10 посланика за Веће народа Демократске Федеративне Југославије; загарантовано да „све народности и све становништво без разлике народности, расе, вероисповести и пола... уживају једнака права и имају једнаке дужности, тј. уживају потпуну равноправност као држављани Србије, односно Демократске Федеративне Југославије”, потврђено право употребе језика свих народности пред државним органима и право на школовање на матерњем језику.

Изграђиване даље на овим основима кроз савезне и републичке прописе, Аутономна покрајина Војводина и Аутономна Косовско-метохиска област добиле су коначно потврду Уставом ФНРЈ. У чл. 2 ст. 2 овог Устава је утврђено да Народна Република Србија има у свом саставу Аутономну покрајину Војвдину и Аутономну Косовско-метохиску област, а у Глави IX, која је посвећена искључиво организовању државне власти у аутономним јединицама, одређено је да се права и делокруг аутономних јединица одређује уставом републике и да највиши орган власти аутономне јединице доноси статут аутономне јединице, који потврђује Народна скупштина републике. Устав ФНРЈ садржи и остале одредбе о највишим органима државне власти у аутономним јединицама, о њиховим извршним и управним органима као и о начину њиховог образовања, установљава Врховни суд аутономне покрајине чије судије бира и разрешава Народна скупштина покрајине, проглашава језик аутономне јединице као службени језик у поступку пред судовима и даје основне одредбе о односима републичких органа и органа аутономних јединица. Најзад, као једно од битних аутономних права, Устав ФНРЈ обезбеђује аутономним јединицама непосредно претстављање у Већу народа Народне скупштине ФНРЈ, и то аутономној покрајини са 20, а аутономној области са 15 посланика.

Уставом Народне Републике Србије Аутономна покрајина Војводина и Аутономна Косовско-метохиска област добиле су потпун лик, извршујући у глави трећој, која садржи одредбе о основним правима народа и Народне Републике Србије, да Аутономна покрајина Војводина и Аутономна Косовско-метохиска област имају аутономна права обезбеђена Уставом Народне Републике Србије у сагласности са Уставом Федеративне Народне Републике Југославије и да имају своје статуте, које саме доносе и подносе на потврду Народној скупштини НРС, а у којима су потврђена

њихова аутономна права, — Устав у 19 чланова две посебне главе, девете и десете, и другим својим прописима, регулише правни положај ових аутономија у оквиру Народне Републике Србије.

Према Уставу НРС аутономије Војводине и Косовско-метохиске области почивају на лењинистичком принципу територијалне, административне аутономије, а аутономна права састоје се у потпуном праву и заштити културног развика свих националности које живе на њиховом подручју, у њиховом праву слободне употребе свог језика у свима манифестацијама друштвеног живота, у праву на несметани економски развој и у пуној правној једнакости припадника националних мањина са осталим грађанима НРС и ФНРЈ. Аутономна покрајина Војводина и Аутономна Косовско-метохиска област нису државе већ административно-територијалне јединице са посебним, аутономним правима.

Ова права гарантују кроз Устав НРС у сагласности са Уставом ФНРЈ српски и други народи Југославије, а обезбеђена су сразмерним представљањем у Народној скупштини НРС; правом становника аутономних јединица да по демократским начелима бирају највише органе државне власти аутономне покрајине, односно области, који бирају и разрешавају своје извршне и управне органе, а у аутономној покрајини и судије Врховног суда покрајине; организацијом државне власти на подручју аутономних јединица, изграђеном на бази доследне примене начела јединства власти и начела територијалне аутономије, тако да савезни и републички органи остварују задатке из свог делокруга на подручју аутономних јединица преко највиших органа државне власти аутономних јединица, који обједињују целокупну надлежност из савезног, републичког и аутономног делокруга, а да локални органи државне власти са подручја аутономних јединица остварују на свом подручју и задатке из аутономног делокруга покрајине односно области; руководством највиших органа државне власти аутономних јединица локалним државним органима са свог подручја; уставом одређеном надлежношћу аутономних јединица из области просвете и културе, привреде, народног здравља и социјалног старања; и правом републичких органа на ништење или укидање аката највиших органа државне власти и државне управе аутономних јединица само по основу супротности са савезним или републичким општим прописима.

Тиме су аутономије Војводине и Косовско-метохиске области, оживотворене у пракси наше нове демократске државе још пре доношења Устава, коначно и правно регулисане највишим прописима Федеративне Народне Републике Југославије и Народне Републике Србије. Задатак статута био је да кроз њих становници аутономних јединица у лицу својих највиших представничких органа Аутономне покрајине и Аутономне области још једном потврде своја аутономна права и да подробније одреде положај аутономних јединица и њених органа у оквиру Народне Републике Србије и њеног система организације државне власти.

Статут АПВ донела је Народна скупштина АПВ на свом II заседању одржаном 24 маја 1948 године, а Статут АКМО донео је Обласни народни одбор АКМО такође 24 маја 1948 године на свом I заседању. Оба статута потврђена су без икаквих измена одлукама Народне скупштине НРС на њеном IV редовном заседању, одржаном 30 октобра 1948 године.

Статути АПВ и АКМО имају посебно место и значај у систему нашег позитивног права. Они, пре свега, на основу непосредног овлашћења Устава ФНРЈ и Устава НРС дају коначно решење једног важног питања изградње и државне организације Федеративне Народне Републике Југославије и Народне Републике Србије, и као такви представљају саставни део уставног система и извор уставног права ФНРЈ и НРС. Иако донети од највиших органа државне власти АПВ, односно АКМО, они далеко према-

шују значај покрајинских средоба, односно обласних одлука. Наиме, њихова перфектност условљена је потврдом Народне скупштине НРС, што их, поред осталог, разликује од статута народних одбора. Потврдом од врховног органа државне власти квалитативно се мења њихов значај; они тиме у систему хијерархије аката органа државне власти НРС добијају значај који имају и остала акта донета од врховног органа државне власти НРС, — значај и правну снагу закона. Но, и ту постоји једна разлика која проистиче из надлежности органа за доношење статута. Једном потврђени статут може бити измењен, односно допуњен само по истом поступку по коме је донет. Измењу и допуну статута врше искључиво највиши органи државне власти АПВ, односно АКМО, уз потврду Народне скупштине НРС. Најзад, статуту имају један још шири значај. Они су до данас једини документи правног регулисања аутономија израђених на територијалном начелу, па ће стога несумњиво изазвати оправдано интересовање научног света и допринети теориском рашишћавању овог питања.

Статут АПВ и Статут АКМО израђени су по истом методу и имају у основи једнаку систематику. Оба статута у првој глави, у општим одредбама, поред констатације да су аутономије саставни део Народне Републике Србије, одређује суштину и основни разлог постојања аутономије и утврђује подручје аутономије. Чланом 2 Статута АПВ, који је најважнији пропис целог Статута, основ аутономије изражен је у следећој формулацији: „У циљу остварења братске сарадње међу народностима које живе у Војводини и осигуравања права националним мањинама утврђеним Уставом ФНРЈ и Уставом НРС, Војводина ужива, сагласно израженој слободној вољи народа, посебна аутономна права утврђена овим Статутом. Аутономна права Аутономне покрајине Војводине осигурана су Уставом НРС у сагласности са Уставом ФНРЈ”.

На исти начин одређен је и основ Аутономне Косовско-метохиске области.

Од посебног значаја су и одредбе главе друге оба статута, које регулишу аутономна права аутономних јединица. У 20 тачака члана 8 Статута АПВ, односно у 18 тачака чл. 8 Статута АКМО исцрпно и прецизно су набројани послови из свих области државне активности које врше у свом аутономном делокругу Аутономна покрајина Војводина, односно Аутономна Косовско-метохиска област у лицу својих највиших органа државне власти и државне управе. У вршењу послова из аутономне надлежности, као и послова из савезног и републичког делокруга, сви државни органи на подручју АПВ, односно АКМО дужни су придржавати се савезних и републичких опшгих прописа и прописа статута.

Већ по месту које заузимају у систематици статута може се извести закључак о значају који за правни положај аутономије имају одредбе о међусобном односу органа државне власти и државне управе Народне Републике Србије и аутономних јединица, које су груписане у глави трећој оба статута. Оне уствари даље развијају систем међусобних односа републичких органа и органа аутономних јединица утврђен прописима главе четрнаесте Устава НРС. У том правцу овим прописима се оштро диференцирају акта највиших органа аутономних јединица донетих у аутономном делокругу од акта донетих у савезном и републичком делокругу. У погледу првих, доследно начелу заштите аутономних права аутономних јединица, републички органи остварују надзор само над њиховом законитошћу, док код аката из савезног и републичког делокруга надзор обухвата поред законитости и целисходност аката.

У даљим прописима оба статута дата је организација највиших органа државне власти и органа државне управе аутономних јединица, одређена је искључива надлежност највиших органа државне власти и основна организациона структура њихових извршних и управних органа.

Разлике између Војводине и Косовско-метохиске области у броју и сложености националног састава становништва, у привредној снази и културно-просветном животу нашле су свој израз и у статутима. Највиши органи власти и управе у Аутономној покрајини Војводини су Народна скупштина АПВ и Главни извршни одбор, а у Аутономној Косовско-метохиској области Обласни народни одбор и Обласни извршни одбор; Аутономна Покрајина Војводина има посебан Врховни суд са положајем врховног суда републике, што Аутономна Косовско-метохиска област нема; Народна скупштина АПВ самостално одлучује о оснивању, укидању, спајању или измени подручја месних народних одбора, а уз потврду Президијума Народне скупштине НРС и о измени граница срезова и градова, о одређивању назива насељених места и административно-територијалних јединица, док Обласни народни одбор АКМО решава увек уз потврду Президијума Народне скупштине НРС о издвајању појединих насељених места и њихових делова из састава подручја месног народног одбора и о исправљању граница подручја месних народних одбора; — у Аутономној покрајини Војводини националне мањине уживају слободу употребе свог језика, а поступак пред судовима води се на српско-хрватском језику и на језицима националних мањина са подручја суда, — а у Косовско-метохиској области српски и шиптарски језик се равноправно употребљавају, у свим државним службама, укључујући и поступак пред судовима.

Доношење Статута Аутономне покрајине Војводине и Аутономне Косовско-метохиске области представља уствари потврду већ постојећег стања, оствареног у пракси и фиксираним у законодавству Народне Републике Србије. Но, то ниуколико не умањује њихов значај као важних аката у систему организације државне власти. Они кроз пуну заштиту свих националних мањина обезбеђују јединство власти на територији Народне Републике Србије и чврсто руководство савезних и републичких органа у борби за изградњу социјализма у целој земљи.

2. — Административно-територијална подела одређује просторне оквире делатности локалних и државних органа и због тога претставља важан елемент у сваком систему организације државне власти. У народној држави, где сва власт припада народу, који своју руководећу функцију целокупним друштвеним животом остварује преко слободно изабраних представничких органа државне власти, народних одбора (члан 7 Устава НРС), административно-територијална подела има још далекосежнији значај јер одређује не само територијалне базе за извршење општих — савезних и републичких — задатака, већ и просторне оквире самоуправљања народних одбора као као највиших органа државне власти на свом подручју.

Зато административно-територијална подела мора да иде упоредо са нашом социјалистичком изградњом, остварујући стално боље услове за руководство државних органа привредном изградњом земље и културно-просветним и политичким уздизањем широких народних маса, и за што потпуније остварење демократског начела учешћа радног народа у вршењу власти и контроле над радом државних органа. И због тога се стални наши успеси у изградњи социјализма нужно одражавају и у стању административно-територијалне поделе, повлачећи одговарајуће промене, а с друге стране правилне и на време извршене промене у постојећем стању, административно-територијалне промене су један од важних услова за постизање нових победа у изградњи социјализма, за проширење, пуније захватање и ефикасније функционисање јавних служби. Отуда код нас, у овој етапи, нужност честих промена у стању административно-територијалне поделе.

Ову потребу у потпуности задовољава и систем промене стања административно-територијалне поделе спроведен Законом о административно-територијалној подели Народне Републике Србије. Наиме, према одговарајућим одредбама тог закона, о променама које се односе на подручја месних народних одбора и народних одбора насеља, а које су најчешће, решава Президијум Народне скупштине, односно Народна скупштина АПВ и Обласни народни одбор АКМО ако се ради о месним или насељским народним одборима са подручја Аутономне покрајине Војводине, односно Аутономне Косовско-метохишке области, док се промене које се односе на срезове и градове спроводе искључиво законом.

Међутим, свака промена у стању административно-територијалне поделе изазива низ других организационих промена и тренутних поремећаја у функционисању државних органа, као на пр. у буџетирању, плану, евиденцијама, статистици итд. Стога је у пракси Народне Републике Србије прихваћено правило да се промене у стању административно-територијалне промене врше крајем године, да би се буџет и привредни планови могли још при њиховом доношењу усагласити са тим променама, чиме се до највеће могуће мере избегавају поремећаји који се у овом погледу везују за промене стања административно-територијалне поделе. Нема сумње да ће у овом погледу знатан допринос претстављати образовање области и обласних народних одбора, који ће преузимањем важнијих надлежности омогућити даље учвршћење административно-територијалне поделе.

Сагласно напред изложеном правилу све потребе за променом стања административно-територијалне поделе утврђене у току 1948 године, спроведене су Указом Президијума Народне скупштине НРС бр. 166 од 7 јануара 1949 године, уколико спадају у надлежност Президијума, и Законом о изменама и допунама Закона о административно-територијалној подели Народне Републике Србије донетом на IV ванредном заседању Народне скупштине НРС.

Укупно поменутим законом извршене су промене код 22 административно-територијалне јединице, а најзначајније су: образовање два нова среза, лепеничког и белоцркванског, проглашење Апатина за град и проширење подручја града Београда. Тиме је број срезова у Народној Републици Србији повећан на 121, а број градова на 35.

3. — Месни народни одбори су највиши органи државне власти на своме подручју за односе месног значаја. У том оквиру они имају право регулисања односа путем доношења својих правилних прописа—одлука (чл. 2 и 3 Општег закона о народним одборима и чл. 121 и 123 Устава НРС). Међутим, у прописивању административних казни ва прекршаје својих правних прописа месни народни одбори су ограничени само на оне послове из своје надлежности које одреди закон народне републике (чл. 4 ст. 2 Основног закона о прекршајима). Закон народне републике треба да одреди који су то послови из регулаторне надлежности месних одбора чије правилно извршавање с обзиром на њихову природу и значај треба обезбедити административним казнама прописаним од месног народног одбора, и да их издвоји од других послова где таква санкција није потребна. Тиме месни народни одбори стичу моћно средство за обезбеђење извршења својих важнијих одлука, а грађани њихових подручја сигурну оријентацију за оцену законитости тих одлука.

Ово за месне народне одборе и грађане њихових подручја веома важно питање решено је Законом о надлежности месних народних одбора за прописивање административних казни од 12 новембра 1948 године. Послови месног значаја за које је месним народним одборима и народним одборима градских насеља (обавезно тумач-

чење Президијума Народне скупштине ФНРЈ од 5 фебруара 1949 год., „Службени лист ФНРЈ” бр. 12/49) дато овлашћење да прописују административне казне су таксивно набројани. Тако: из области пољопривреде и шумарства (коришћење месних пашњака и утрина, сузбијање мањих пољских штета, коришћење сезонских пролаза преко приватног земљишта итд.), из области комуналних служби (кућни ред у станбеним зградама итд.), из области трговине и занатства и из области народног здравља. У извршењу осталих својих прописа месни одбори и одбори градских насеља не остају без потребних принудних мера, само су те принудне мере ван круга административних казни (мере принудног грађанског извршења, мере дисциплинске итд.).

4. — Једна област у којој је било најмање могућности за примену правила предратног позитивног права је несумњиво област повреде правног поретка незнатне друштвене опасности (прекршаји). Јер, не само што је услед суштинске промене у карактеру државне власти, друштвено-економском уређењу и, следствено, правном положају грађана у основи измењена и садржина појма прекршаја, него ранија правила о овој материји нису могла наћи примену у нашој новој држави и зато што су обележавала као прекршаје и низ поступака који у нашој друштвеној стварности уопште не претстављају повреду поретка, док су с друге старне остављала без санкције извесне акте који су штеточински са гледишта државе радног народа (беспосличење за рад способних лица, дрско-мангупско понашање, нарушавање мира и одмора радних људи, неуказивање помоћи у случају поплаве, пожара и других опасних непогода и др.).

Иако је ова празнина нашег система позитивног права у основи отклоњена доношењем Основног закона о прекршајима, — којим је одређен појам прекршаја, овлашћења државних органа за прописивање прекршаја, административно-казнени поступак, врсте и начин извршења административних казни, — ипак је и даље остала због самог карактера тог закона (Основни закон) потреба за регулисањем појединих врста прекршаја. Та потреба нарочито се осећала у погледу јавног реда и мира.

У недостатку прописа виших државних органа о прекршајима против јавног реда и мира, а притешњени свакодневним потребама обезбеђења и заштите услова за несметан рад и одмор радних људи, локални органи државне власти били су принуђени да ова питања регулишу сопственим одлукама. Појмљиво, услед мноштва ових органа долазило је до различитих прописа и сасвим различитог третирања истога појава, што се у крајњој линији одражавало у неједнаком правном положају грађана.

Закон о прекршајима против јавног реда и мира прекида са оваквом праксом у Народној Републици Србији. Полазећи од појма прекршаја датог у чл. 1 Основног закона о прекршајима (допуњеног законом од 11 октобра 1948 године), овај закон пре свега прецизно одређује појам прекршаја против јавног реда и мира, а затим у 19 тачака другог члана набраја оне основне и најчешће форме прекршаја које су опште за целу територију Народне Републике Србије и стога захтевају јединствено регулисање, остављајући среским и градским народним одборима да могу према локалним потребама својим одлукама одређивати, у оквиру граница постављених у чл. 1 овог закона, и друге прекршаје против јавног реда и мира.

Према степену друштвене опасности сви прекршаји набројани у 19 тачака члана 2 сврстани су у четири групе, а за сваку групу одређене су посебне административне казне које се крећу од поправног рада до три месеца или газне дишења слободе до три месеца (за најтеже) до новчане казне до 2.000 динара (за најлакше прекршаје). За извесне прекршаје (дрско-мангупско понашање на јавном месту, вређање грађана или нару-

шавање њиховог мира; измишљање и распрострањавање лажних вести; избегавање рада и беспосличности, проституција, коцка, шверц и црна берза), с обзиром на степен друштвене опасности, закон допушта изрицање, поред редовне казне, и казне протеривања (до шест месеци, чл. 35 Основног закона о прекршајима) ако је учинилац прекршаја очигледно опасан по јавни ред и мир.

У погледу одмеравања казни прописаних за поједине прекршаје закон разрађује одговарајуће начелне одредбе Основног закона о прекршајима, одређујући да ће се у случајевима када је новчана казна одређена алтернативно са казном поправног рада или казном лишења слободе ове две казне изрицати само за теже прекршаје кад новчана казна не може довољно васпитно деловати на учиниоца (морају бити условљена оба услова), или ако је учинилац познат по томе што крши друштвену дисциплину и не извршује радне и друге обавезе грађана.

Нарочиту пажњу заслужује чл. 6 закона, којим је први пут у нашем позитивном праву конкретизована начелна одредба ст. 2 чл. 6 Основног закона о прекршајима којом је прописано да се законом и уредбом могу, поред административних казни предвиђених у ставу првом истог члана, прописивати „и друге административно-принудне мере”. Иако општа начела о овим мерама нису прописана, очевидно је да је њихов циљ само преваспитавање учинилаца прекршаја у циљу њиховог враћања у ред исправних чланова друштва. У овом смислу чл. 6 закона одређује да се лице кажњено за прекршај из тач. 2, 6, 13 и 14 чл. 2 може у циљу преваспитавања упутити на друштвенкористан рад у трајању од шест месеци до две године, ако се основано може закључити да ће и даље вршити такве прекршаје. Будући да административно-принудне мере нису казне, за њихово извршење не важе прописи који регулишу извршење административних казни. Стога закон овлашћује Министра унутрашњих послова да пропише ближе одредбе за извршење ове административно-принудне мере.

Посебни значај има и чл. 4 овог закона. Наиме, организовање и одржавање зборова и јавних скупова регулисано је савезним Законом о удружењима, зборовима и другим јавним скуповима. Међутим, одговарајућим прописима тог закона (чл. 20 до 25) нису обухваћене све врсте јавних скупова (као на пр. разни јавни састанци, забаве, поворке и сл.), што је ометало или отежавало интервенцију државних органа у циљу заштите реда и мира и успостављања друштвене дисциплине поремећене оваквим скуповима. Ову празнину у нашем законодавству отклања за Народну Републику Србију чл. 4 овог закона, који одређује начин, рок и надлежност државног органа за пријављивање оваквих скупова, као и административне казне за приређивање и одржавање непријављених или забрањених скупова. Само пак питање приређивања и одржавања оваквих скупова решено је у духу демократских начела поменутог савезног закона. Надлежни државни орган може забранити одржавање оваквих скупова „ако постоји опасност угрожавања јавног реда и мира”, што значи да одржавање оваквих скупова није условљено претходном формалном дозволом, већ само благовременом пријавом приређивача.

5.— Закон о државним службеницима НРС, донет 31 децембра 1947 године, претставља, сагласно начелу јединства државне службе, доследну примену и разраду начела савезног Закона о државним службеницима према специфичним приликама и потребама Народне Републике Србије.

Савезним Законом о државним службеницима израђен је потпуно нов систем регулисања службеничких односа државних службеника. Проверавањем у току двогодишње праксе показало се да је овај систем у основи правилно постављен, — да одговара потребама наше нове државе. Међутим, уочено је такође да у појединим законским одредбама има из-

весних незнатних непотпуности и недистатака, које треба ради учвршћења радне дисциплине државних службеника и ради што потпунијег обезбеђења његових законом признатих права што пре отклонити. Ради тога савезни Закон мењан је и допуњаван у два маха, а исто тако два пута је мењан и допуњаван и Закон НРС („Службени гласник НРС“ бр. 56/48 и бр. 13/49).

Измене и догуне спроведене у свим законима о изменама и допунама Закона о државним службеницима Народне Републике Србије могу се поделити у две групе. У прву групу спадају измене односно догуне које претстављају директну рецепцију одговарајућих савезних прописа, доводећи тиме у сагласност републички са савезним законом. Као важније измене односно допуне из ове групе треба поменути одредбе које прецизирају дисциплинску одговорност службеника, разграничују дисциплинску од кривичне одговорности, упрошћавају дисциплински поступак за неуредности, предвиђају могућности делимичног или потпуног ослобођења од изречене казне за дисциплинске преступе, упрошћавају до тада доста сложен поступак по питању накнаде штете, уводе персоналне комисије за оцену оправданости отказа државне службе, обезбеђују службенику удаљеном од службе једну трећину припадљености за време удаљења од дужности, предвиђају могућност прописивања јединственог система струка, односно звања, јединственог система припадљености, као и јединствених прописа о праву на накнаду путних и селидбених трошкова за све државне службенике ФНРЈ, и друге мање значајне одредбе.

Поред наведених, извршене су и извесне измене односно догуне које претстављају посебности Народне Републике Србије. Међу овим најважније су несумњиво оне које се односе на измену надлежности у дисциплинском поступку. Према првобитним одредбама Закона о државним службеницима НРС, дисциплински судови при министарствима, комисијама, комитетима и другим органима Владе, дисциплински судови при Главном извршном одбору НС АПВ и при Обласном извршном одбору ОНО АКМО били су надлежни у првом степену и за преступе службеника установа и државних привредних предузећа под непосредним руководством наведених државних органа. Пошто се велики број установа и привредних предузећа налази ван места у коме је седиште органа под чијим су непосредним руководством службеници стављени под оптужбу за дисциплински прекршај, нужно су морали, — с обзиром на начело личног саслушања и на законом загарантовано право да присуствују претресу, — напуштати за више дана своје место службовања ради присуствовања дисциплинском претресу. Поред оптуженог, пред дисциплински суд су позивани као сведоци и други службеници исте установе, односно предузећа. Пракса је показала да оваква организација надлежности у поступку по дисциплинским прекршајима успорава поступак и тиме умањује ефикасност дисциплинских казни, да у знатној мери омета нормалан рад таквих установа, односно предузећа и да изазива велике и непотребне трошкове, који према исходу поступка падају на државу или на осуђеног службеника.

Законом о изменама и допунама донетом на IV редовном заседању Народне скупштине НРС овај недостатак отклоњен је на тај начин, што је одређено да су дисциплински судови при среским и градским народним одборима по правилу надлежни у првом степену и за дисциплинске преступе службеника оних установа и државних привредних предузећа републичког, покрајинског и обласног значаја који имају седиште на њиховом подручју. Од овог правила могућа су три изузетка: 1) ако је при

тим установама, односно предузећима образован посебан дисциплински суд; 2) ако је за службенике таквих установа или предузећа надлежан заједнички дисциплински суд образован по ст. 2 чл. 58 Закона о државним службеницима НРС; 3) ако су актом о оснивању дисциплинског суда при министарству, комисији, комитету и другим органима Владе, односно при Главном извршном одбору НС АПВ и при Обласном извршном одбору ОНО АКМО службеници појединих установа или предузећа стављени у надлежност тог суда.

Међутим, будући да су дисциплински преступи државних службеника у већини случајева теже повреде службеничке и радне дужности, дакле, да су везани за одређену врсту службених послова, а да се ређе јављају као опште повреде угледа службе или службеника, интерес је државних службеника да о њиховим кривицама коначно решава суд који и по свом саставу (један члан суда је државни службеник, а један је претставник одговарајуће синдикалне организације) пружа гаранције за правилно решење. Исто тако и одговарајући републички органи, односно Главни извршни одбор НС АПВ и Обласни извршни одбор ОНО АКМО, као непосредно одговорна руководства, заинтересовани су у дисциплинском поступку против службеника означених установа и привредних предузећа. Узевши у обзир ове моменте, поменути закон је одредио да у другом степену о дисциплинским прекршајима службеника ових установа и државних привредних предузећа решава дисциплински суд при одговарајућим републичким органима (министарствима, комисијама, комитетима и др.), односно при Главном извршном одбору НС АПВ и Обласном одбору ОНО АКМО. Тиме су у потпуности отклоњене наведене слабе стране досадашње организације надлежности за дисциплинске преступе, обезбеђен је несметан рад односних установа и предузећа, осигурана руководећа функција наведених државних органа, а исто тако и законом загарантована права државних службеника.

6.— Да би обезбедио да земља додељена земљорадницима у поступку аграрне реформе и колонизације остане у њиховим рукама и да би осујетио злоупотребе са том земљом, савезни Закон о аграрној реформи и колонизацији одредио је да земљиште додељено по том закону не може бити у року од 20 година раздељено, продато, дато у закуп или заложено, ни у целини ни делимично. Исту одредбу преузео је и Закон о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији НРС, са том разликом што је омогућио размену земљишта стеченог по основу аграрне реформе или колонизације, али само за земљиште исте вредности и уз претходно одобрење извршног одбора надлежног среског, односно градског народног одбора.

Међутим, искуство је показало да овако строга забрана нема у сваком случају оправдања, а да у данашњој етапи претставља директну сметњу за колективизацију на селу. Наиме, није редак случај да поједини чланови породице која је добила земљу по основу аграрне реформе или колонизације не могу да ступе у сељачку радну задругу само за то што остали чланови породице нису са тим сагласни. Исто тако по досадашњим прописима није била могућа замена земљишта добијеног по означеним основима за друго земљиште ако оно није било исте вредности, што је најчешће спречавало арондацију задружне имовине.

Ове сметње за реконструкцију пољопривреде и изградњу социјализма на селу отклоњене су изменама и допунама спроведеним у савезном Закону о аграрној реформи и колонизацији, који је претходно доношењу Закона о изменама и допунама Закона о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији Народне Ре-

публике Србије. Према изменама и допунама овог закона на IV ванредном заседању Народне скупштине НРС, могу се, изузетно од опште забране деобе, отуђења и давања у закуп земљишта добијеног по основу аграрне реформе и колонизације, вршити, уз претходно одобрење извршног одбора среског, односно градског народног одбора: деоба земљишта кад се породица дели на два или више земљорадничких домаћинстава; размена земљишта у циљу арондације кад породица улази у селачку радну задругу; размена земљишта за земљиште исте вредности кад за то постоје оправдани разлози.

По себи се разуме да општа забрана деобе, отуђења и издавања у закуп прати и даље оне делове земљишта који припадну појединим члановима приликом образовања посебних домаћинстава. А за случајеве размене земљишта закон изричито одређује да се означена општа забрана преноси на земљиште добијено у замену.

7. — Доношењем Закона о саглашавању Закона о увођењу дозвола боравка у градовима и Закона о располагању становима и пословним просторијама Основном закону о прекршајима од 12 новембра 1948 године испуњена је обавеза из чл. 148 до 151 Основног закона о прекршајима, да се поједини прописи о административним прекршајима који су важили на дан ступања Основног закона на снагу имају довести у сагласност са прописима тога закона. Измене се састоје у томе што су казне и поступак предвиђени овим законом доведени у склад са системом административних казни и административно-казненим поступком прописаним Основним законом о прекршајима.

II

Другу групу закона донетих у периоду који приказујемо чине закони који регулишу питања из области привреде. Међутим, треба одмах истаћи да овим законима није исцрпљен сав нормативан рад Народне Републике Србије у области привреде. Наиме, због динамичног развоја наше привреде и у вези с тим потребе хитног и неодложног нормативног регулисања појединих важних питања, Народна скупштина је посебним законом овластила Владу да уредбама са законском снагом регулише поједина питања из ове области, задржавајући контролу над тим актима путем обавезе Владе да такве уредбе поднесе на потврду Народној скупштини на првом заседању. Користећи ово овлашћење, Влада НРС је у току 1948 године до закључно 16 јануара 1949 године донела укупно 15 уредаба са законском снагом из области привреде, регулишући на тај начин целокупну организацију службе откупа пољопривредних производа, организацију и вршење димничарске службе, оснивање Државне банке за кредитирање земљорадничког задругарства, мобилизацију приватних теретних возила, ревизију дозвола за обављање приватних грађевинских радњи и ликвидацију старих судских депозита.

Законима су регулисани риболов и лов на територији Народне Републике Србије.

1. — Битне промене у нашем државном и друштвеном животу дошле су до одговарајућег израза у области привреде, која је постављена на потпуно нове, социјалистичке основе, па следствено и у рибарству, које претставља важну привредну грану. Уставом су воде проглашене опште-народном имовином. Права појединаца на водама која су кочила плански рад у рибарству су ишчезла. Стварањем државних рибарских газдинстава на великим рекама и преласком у државне руке великих рибака

остварени су нужни основни услови да се у области рибарства изврше задаци постављени Петогодишњим планом. Ти задаци су обимни, али и остварљиви. Да би се остварили задаци лова, који само за Народну Републику Србију износе 32.000 тона, потребно је, поред знатног повећања површина под рибњацима, што је могуће више повећати број и површине полурибњака на поплавним теренима и у највећој мери унапредити рибарство на отвореним водама. Порибљавањем, заштитом рибе, рационализацијом улова и другим мерама може се до краја Петољетке повећати улов само на отвореним водама за преко 1.000 тона годишње. Најзад, уколико риба постаје све важнији прехранбени и извозни артикал, утолико рибарство у оквиру народне привреде постаје све важнија привредна грана.

Све то указивало је не само на ванредан значај рибарства у склопу наше народне привреде, већ и на неопходност да се путем закона изграде чврсти основи за унапређење рибарства, организацију риболова и за заштиту и повећање богатства риба у нашим водама.

Ова основна питања рибарства решена су у Народној Републици Србији доношењем Закона о рибарству, који уствари у погледу руковођења и организације рибарства у НР Србији региструје стање које је остварено у пракси народне власти, и које је постојало у моменту његовог доношења.

Полазећи од факта да су све воде општенародна имовина (чл. 15 Устава НРС), закон проглашује за општенародну имовину и све рибе у текућим водама, језерима, стајаћим водама на државном земљишту и у водама које настану од поплаве док су у вези са поменутиим водама — што значи да у задружном и приватном власништву остају само рибе у стајаћим водама на задружном, односно приватном земљишту.

Држава остварује руководство рибарством прописивањем, планирањем и предузимањем мера за унапређење рибарства, организује научно истраживање рибљег света, организује лов и индустриску прераду рибе и рибље тржиште.

Управљање рибарством држава врши преко посебних економских органа, рибарских газдинстава, која могу бити републичког, покрајинског, обласног и локалног значаја, а која имају задатак да се старају о подизању, чувању и заштити рибе, порибљавању риболовних вода, тамањењу штетних животиња и лову рибе. Рибарска газдинства остварују своје задатке на одређеним риболовним водама, које им одређује орган под чијим су непосредним руководством, а влада одређује у којим риболовним водама рибарством управљају републички, покрајински, обласни или локални државни органи. На тај начин, свако рибарско газдинство има одређени реон риболовних вода под управљањем, на којем остварује све задатке рибарства, — подизање и заштиту рибе, а исто тако и риболов.

Тежиште закона је у изградњи система мера заштите и унапређења рибарства, којем питању је посвећен други одељак закона, чиме је такође подвучена важност тог питања. Мере заштите и унапређења рибарства дате су у основним линијама, а њихова разрада је остављена за допунске прописе, које ће донети органи државне управе. Забране прописане у циљу заштите рибе односе се на лов риба за време плођења и лов рибе испод одређене најмање величине, као и на лов извесним справама и на извесне начине. Насељавање риболовних вода оним врстама рибе које у њима не постоје условљено је претходном дозволом министарства пољопривреде. Прописане су одредбе о стварању рибљих плодишта, о забрани скупљања икре и кварења природних плодишта. Нарочито је важна одредба о спречавању загађивања риболовних вода онима (текућим или чврстим) индустријских и других предузећа која су у вези са водом, као и загађива-

вања водом из градских канала, уколико би та вода била штетна по рибе. Предвиђене су и одговарајуће мере да се при извођењу регулационих радова и грађевина на водама избегну штете за рибарство. Наглашено је начелно пружање државне помоћи рибарским организацијама и дати су конкретни облици те помоћи. Основан је и савет за рибарство при министарству пољопривреде и предвиђена је дужност овог министарства да води катастар риболовних вода и статистику рибарства.

Мере предвиђене за заштиту и унапређење рибарства у потпуности вреде и за рибарство у водама на задружном и приватном земљишту.

Питање риболова, практично најважније, решено је на бази планске сарадње рибарских газдинстава и рибарских организација односно рибара појединаца који имају право вршења риболова. Основно право риболова имају рибарска газдинства, која могу, а закон то и препоручује, да уговором омогуће риболов у водама којима управљају рибарством задругама, удружењима риболоваца или појединим рибарима. Уговором се утврђују права и дужности обе уговорне стране. Чланови рибарских организација и рибари не могу ловити рибу у водама одређеног газдинства ако рибарска организација односно рибар нису закључили уговор са тим рибарским газдинством. Међутим, само закључени уговор са рибарским газдинством још није довољан за вршење риболова. Наиме, свако лице које жели да се бави риболовом мора имати посебну личну дозволу за риболов, коју издају извршни одбори надлежних средских, односно градских народних одбора. Ове дозволе садрже податке о начину и подручју на коме овлашћеник може да врши риболов, што обезбеђује ефикасну контролу риболова.

Предвиђене су посебне дневне дозволе за риболовце туристе, које се добијају по скраћеном поступку.

Регулисано је и питање коришћења приобалног земљишта од страна овлашћеника на риболов, као и питање накнаде штете причињене на тај начин власницима земљишта.

Закон садржи такође нужне одредбе о удружењима риболоваца, појаснавајући под риболовцима само она лица која лове рибу из спорта и за личну употребу.

Најзад закон одређује која се дела сматрају прекршајима и прописује за њих казне.

2. — Народна Република Србија с обзиром на повољну климу, конфигурацију земљишта, богатство шума, култивисаних поља и воде, као и на густину насељености има веома повољне услове за развој ловне привреде. Међутим, поређењем статистике ловне привреде других европских држава види се да ова грана народне привреде није давала оне резултате за које су постојали објективни услови.

Један од основних разлога таквог стања била је ранија организација ове привредне гране и самог режима лова на територији Србије.

До ступања на снагу савезног Општег закона о лову у Народној Републици Србији ловна привреда је била организована по наслеђеном, тзв. доминалном и регалном систему.

Први, примењен на подручју Аутономне покрајине Војводине, везивао је право лова за право на земљиште. Власници великих поседа били су истовремено и овлашћени за вршење лова на свом земљишту. Земљишта малих сопственика уједињавана су у тзв. општинска ловишта, која су издавана у закуп, а закупци су стварно могли бити само имућна лица. На тај начин лов је био спорт и забава имућних, а широке народне масе биле су овим системом искључене из ове гране народне привреде.

На осталом делу Народне Републике Србије, укључивши и Аутономну Косовску-метохијску област, лов је био уређен по регалном систему, по којем је лов био искључиво право државе, а ловити је могао свако ко

уз одређену таксу прибави дозволу за лов. Недостатак овог система био је у томе што је потпуно занемаривао одгајивање дивљачи и што је онемогућавао сваку контролу над вршењем лова.

Заснован на начелима савезног Основног закона о лову од 1946, Закон о лову, донет на IV редовном заседању Народне скупштине НРС, дефинитивно ликвидира класне повластице и анархију у овој грани народне привреде.

Основни принципи овог закона су: сва дивљач на територији НРС је општенародна имовина; држава управља ловом као граном народне привреде, стара се о планском подизању и унапређењу лова и регулише вршење лова; право лова имају само чланови ловачких друштава; сваки грађанин може бити члан ловачког друштва; свако ловачко друштво има своје ловиште.

Ловишта се образују ради планског подизања и вршења лова. Она су државна, — републичка, покрајинска, обласна и локална, — или ловачких друштава. Државним ловиштима управљају одређене установе или предузећа. Ловишта ловачких друштава обухватају по правилу задружна и приватна земљишта на подручју једног или више месних народних одбора, а према потреби и на подручју целог среза.

Закон садржи низ мера о начину лова заштићене дивљачи и овлашћује министра шумарства да посебним прописима одреди која се дивљач сматра заштићеном у смислу овог закона, док се за уништавање незаштићене дивљачи предвиђа могућност одређивања посебних награда.

Даље, закон садржи нужне одредбе о ловачким организацијама, одређујући да се ловачка друштва у аутономним јединицама организују у ловачке потсавезе, а сви потсавези и ловачка друштва образују Савез ловачких друштава НРС, који се укључује у Главни ловачки савез ФНРЈ. Овако чврста организација ловаца заснована на демократским начелима претставља снажан ослонац државних органа у планском подизању ловне привреде и контроли вршења лова.

За тежа дела, тачно одређена у закону, прописане су кривичне казне, а за прекршаје појединих прописа новчана казна.

III

Законодавном делатношћу захваћена су и важна питања из области просвете и културе и из области народног здравља, а поред тога Законом о признавању пуноважности бракова склопљених пре 9 маја 1946 године решено је једно значајно питање нашег новог брачног права.

1. — Међу важнијим питањима из области просвете и културе која су одмах после ослобођења захтевала законско регулисање у складу са потребама народне државе било је питање заштите споменика културе и природних реткости. Наиме, било је неопходно чврстим системом заштитних мера обезбедити од пропадања, оштећења или неовлашћеног изношења из земље огромних богатстава споменика културе, који су још тако недовољно испитани и проучени, и исто тако осигурати од оштећења или уништења и природне реткости зоолошког, ботаничког, геолошко-палеонтолошког, минералног карактера или нарочитих лепота којима обилује наша земља.

Ова питања решена су савезним Општим законом о заштити споменика културе и природних реткости од 1946 године, који, иако општи по својој карактеру — што значи да је могао да се ограничи само на постављање општих начела ради једнообразног регулисања ове материје републичким законима, — нужно је морао, у недостатку републичких прописа и потребе хитне државне интервенције по овом питању, да потпуније захвати и реши основна питања ове заштите и тиме омогући њено непо-

средно функционисање и пре доношења одговарајућих закона народних република, што је, уосталом, и изричито предвиђено у његовом члану 19.

Тиме је у знатној мери олакшан рад народних република на законском регулисању овог питања. Не само да им је јасније указан правац регулисања овог питања, већ им је омогућено да одговарајући републички закон донесу тек пошто пракса примене савезног закона јасно укаже у ком правцу и по којим питањима треба разрадити и допунити начелне прописе савезног закона.

Очевидно, ово је основна карактеристика и Закона о заштити споменика културе и природних реткости, који је донет на IV редовном заседању Народне скупштине НРС. Полазећи од основних начела датих савезним законом, а користећи искуство његово двогодишње примене, Закон НРС прецизно одређује органе заштите (заводе за заштиту и научно проучавање споменика културе, односно за заштиту и проучавање природних реткости), укључујући у ове и среске, градске, односно месне народне одборе, који су дужни „споменике културе и природне реткости стављене под заштиту државе одржавати односно старати се о њима према упутствима Министарства просвете, односно Претседника Комитета за научне установе, Универзитет и високе школе, односно одговарајућих завода“.

Обезбеђено је проналажење већ познатих споменика културе и природних реткости преосталих после ратног пустошења, њихово евидентирање, организовање евиденције за предмете који касније буду пронађени, као и организовање евиденције о њиховој даљој судбини у вези са променом власништва, губљењем, пропадањем, оштећењем итд.

Закон исцрпно регулише мере заштите у циљу да се ови објекти сачувају како од непосредног разарања и упропашћивања, тако и од немарног односа према њима, запуштања, нестручног управљања итд. У том погледу, поред општих и свуда уобичајених мера, постављено је правило да онај који поседује заштићену непокретност или њоме управља мора о својој трошци да је одржава, али да државни завод за заштиту може и сам о својој трошци предузети све мере одржавања. Завод може издавати обавезна упутства лицу које поседује предмет у погледу мера потребних за одржавање предмета и начина његовог чувања, а код предмета већег значаја наложити да се чување врши уз сталну или повремену сарадњу стручног лица. Треба истаћи да су поред мера прописаних да се споменици очувају, прописане и мере да се ти споменици сачувају у нашој земљи, тј. да се не изнесе у иностранство. Обезбеђено је такође научно проучавање, истраживање, одржавање и управљање споменицима културе и природних реткости, чак и у случају ако се предмети заштите налазе у приватној својини, којој закон поставља таква ограничења да не може постати опасност за очување предмета, нити сметња за његово изучавање или за његову приступачност јавности. У вези с тим, закон утврђује обавезу за рестаурацију или за накнаду штете за сваког ко, поступајући противно прописаним мерама заштите, проузрокује штету на заштићеном предмету, као и услове под којима се несавесном сопственику може заштитени предмет одузети без накнаде у корист државе.

Закон садржи и прописе о координацији са додирним државним делатностима тако да заштита не претставља сметњу за те друге активности, с друге стране да те активности не ометају заштиту. Предвиђено је на пр. да се при изради регулационих планова насељених места мора водити рачуна о очувању архитектонских целина (тргова, улица) од културно-историског значаја, да се при конфискацији, национализацији и принудном извршењу, када су у питању предмети ове врсте, мора обавестити орган заштите, да лица и предузећа која изводе радове у земљи морају застати са радовима када наиђу на објекте који би требали да буду

заштићени и обавесте органа заштите, али у исто време да орган заштите у кратком, везаном року, мора да изврши преглед ископине и изда даље налоге итд.

2. — Напори и средства која народна власт улаже у циљу побољшања народног здравља ради његове заштите нашли су израз и у Закону о санитарној заштити врела за снабдевање водовода пијаћом водом.

Све већи број градских, индустријских и других насеља збијеног типа, — који број расте упоредо са индустријализацијом наше земље у остварењу Петогодишњег плана, — снабдева се пијаћом водом преко водовода, а водовод долази у обзир и као средство за снабдевање безводних крајева. Отуда органам значај водовода за живот тих места, односно крајева.

С друге стране, изградња водовода (бушење, каптажа, инсталације, доводна мрежа и др.) стаје по правилу много. Међутим, радови који се преузимају на земљишту у ближој и даљој околини врела из кога се водовод снабдева водом и начин искоришћавања тог земљишта могу довести у питање како количину воде коју водовод добија, тако и њену квалитет и здравствену исправност, а тиме и снабдевање водом одговарајућих насеља, односно рентабилитет скупих инвестиција.

Због свега тога било је неопходно да се овом питању посвети нарочита пажња, — да се посебним прописима обезбеди заштита врела за снабдевање водовода пијаћом водом. Мере ове заштите морале су бити прописане искључиво законом, и то не само због важности питања, већ и зато што стварна заштита врела нужно претпоставља ограничење приватне својине на земљишту у околини врела, а оваква ограничења могу се према чл. 19 Устава НРС успостављати само законом.

Законом је земљиште око врела стављено под посебни режим, који се састоји из низа ограничења употребе земљишта, али тако да се целокупна површина дели у три појаса, у којима ограничења прогресивно опадају уколико земљиште лежи даље од врела.

Установљење подручја санитарне заштите предвиђа се као обавезно при сваком новом пројектовању водовода, а за већ подигнуте водоводе подручје санитарне заштите се накнадно одређује. Предвиђени су државни органи који, уз консултовање стручних органа, одређују подручја заштите. Осим тога, одређено је да се већ подигнути грађевински објекти у подручју заштите морају у року од 90 дана прилагодити прописима закона и уклонити, без накнаде или са накнадом, према томе да ли су подигнути саобразно прописима који су важили у време њиховог подизања, или не.

3. — Несређено и нездраво стање у области брачног права до рата 1941 године створило је низ брачних веза које по тада важећим правним прописима нису сматране за пуноважне бракове. Узроци томе стању лежали су у обавезности црквеног брака на највећем делу државне територије, упркос томе што је становништво припадало разним вероисповестима, затим у тешким и нерационалним условима за склапање брака и претерано ограниченим условима за развод брака поред изванредно споре бракоразводне процедуре, у недостатку прописа о регулисању интерпрофесионалних односа, и, најзад, у политичком гоњењу супружника, због чега се многи супружници нису могли појављивати пред надлежним органима ради склапања брака. Окупација и учешће у Народноослободилачкој борби изазвали су нове препреке за редовно закључивање бракова. Међутим, највећи број ових формално неисправних бракова претстављали су по својим стварним квалитетима такве стабилне брачне везе да је држава имала све разлоге да их и формално-правно за такве призна и тиме пресече немогуће ситуације, неправедне са гледишта супружника, а штетне са гледишта друштвене заједнице.

Одлучан корак у овом правцу учињен је Основним законом о браку. Њиме је, поред потврде свих бракова склопљених сагласно прописима који су били на снази у тренутку њиховог склапања, истовремено решено и питање неких категорија бракова чија је пуноважност била спорна. Основни закон се задржао углавном на оним категоријама које су биле опште за све народне републике. Питање других категорија оспораваних бракова које су биле типичне за поједине народне републике Основни закон о браку није расправио. У погледу ових бракова, он је у члану 97 овластио народне републике да својим законима пропишу под којим условима и на који начин такви бракови могу бити проглашени пуноважним.

На основу овог овлашћења донет је 12-XI-1946 г. Закон о признавању пуноважности бракова склопљених пре 9 маја 1946 године. Њиме су под одређеним условима оглашени пуноважним бракови још из шест даљих категорија (премда ће број бракова из појединих категорија бити сасвим мали). Осим тога решено је и питање деце из ових бракова, и одређен је поступак по коме ће се признавање вршити. Признавање је везано за захтев, а захтев за преклузивни шестомесечни рок који се рачуна од дана ступања на снагу овог Закона.

Миленко КАНТГА

ZAKONODAVSTVO NARODNE REPUBLIKE HRVATSKE

od 18. I. 1947 do 18. I. 1949

У раздобљу након доношења Устава (18. I. 1947) до данас републичко законodavstvo Народне Републике Хрватске није било обилато развијено. Кроз то vrijeme рад највиших органа државне власти развијао се више на подручју изградње органа народне власти и учвршћивања организационих облика органа државне управе, него ли на подручју доношења републичких материјалних прописа. Исто тако у сектору допунског законodavstva према основним savezним законима као и у сектору доношења закона према опћим смјерницама из опћих savezних закона Народна Република није donosila своје propise. То је било uvjetovano џинјеницом, да је наша држава одлучно pokročila путем изградње социјалистичког друштва и државног poretka, odakle је произвирала потреба, да се у основним и опћим законима, а у сврху изједначене законoмјерности разvitka свих република, donose detaljnije razrađeni propisi, nego li bi to u daljem razvoju našega saveznog zakonodavstva bilo nužno. На тај начин су основни и опћи savezni zakoni davali neposredan i čvrst правни temelj за рјешавање свих конкретних односа насталих у животу наше младе државе, а који су тражили своје правно рјешење.

Poslije доношења републичког Устава до мјесца сijeчња 1949 године Сабор Народне Републике Хрватске donio је ukupно 32 закона. Од тих закона ispuštamo у овом prikazu individualni закон о dodjeljivanju izvanredne pomoći nekim javnim radnicima ili njihovim udovima, као и zakone, koji се odnose на државни budžet Републике (Narodne novine br. 36/47; br. 42/48; br. 9/49), odnosno на završne račune по државном budžetu (Narodne novine br. 36/47; br. 42/48 i br. 9/49).

Po redosljedu доношења prvi је bio Закон о Prezidijumu Sabora Народне Републике Хрватске (Narodne novine br. 8/47), koji је utvrdio organizaciju i nadležnost тога органа државне власти, кому је povjerenа од Sabora као predstavnika narodnog suvereniteta funkcija predstavljanja narodnog и државног suvereniteta Народне Републике Хрватске у zemlji. На ту temeljnu njegovu funkciju nadovezuju се ostale, koje се могу okarakterizirati као групе poslova: а) у vezi са Saborom; б) у odnosима с Vladom; в) у vezi с чувањем ustavnosti и zakonitosti; д) у odnosу према narodnim odborima (по свим poslovima постоји разлика између Prezidijuma Народне Skupštine FNRJ и

republičkih prezidijuma, jer se ta grupa poslova kod saveznog Prezidijuma ne pojavljuje u opće); e) o naročito važnim upravnim funkcijama (pravo pomilovanja, podjeljivanja priznanja i počasnih zvanja, određivanje karaktera državnih privrednih poduzeća i ustanova); f) izdavanja ukaza o pitanjima i mjerama, koje nisu u nadležnosti Vlade; g) svi oni poslovi, koji su mu drugim zakonima stavljani u djelokrug.

Poslije donošenja Ustava Narodne Republike Hrvatske, koji je utvrdio narodne odbore kao osnovicu i kao organe državne vlasti i postavio temelje cjelokupnog sistema državne vlasti i državne uprave, postalo je neophodno donijeti Zakon o izborima narodnih odbora (Narodne novine br. 23). Iako se već i do tada u životu, radu i razvoju narodnih odbora u punoj mjeri odražavao i svakodneвно dolazio do izražaja duboko narodni, demokratski i predstavnički karakter narodnih odbora, u ustavnom periodu Republike trebalo je tim zakonom odlučno usmjeriti narodne odbore na puno ostvarenje tih kroz demokratsku praksu postavljenih načela. Navedeni zakon je tome zadatku u potpunosti odgovorio, te ostvario predstavnički karakter narodnih odbora, opće, jednako i neposredno izbornu pravo tajnim glasanjem, izbornu ravnopravnost svih građana FNRJ, koji imaju prebivalište na području Narodne Republike Hrvatske, punu slobodu isticanja kandidata, stalnu povezanost odbornika sa svojim biračima, te načelo relativne većine pri pojedinačnom izboru odbornika, odnosno načelo srazmjerne raspodjele odborničkih mandata, kad se izbor vrši po kandidatskim listama (izbor mjesnih, rajonskih i gradskih narodnih odbora, kod kojih se iznimno u jednoj izbornoj jedinici može birati i više odbornika, ali najviše sedam). Po svom značenju taj zakon je postao jedno od najjačih sredstava za učvršćenje i dalji razvoj narodnih odbora.

Zakon o izradi pečata, štambilja i žigova organa Narodne Republike Hrvatske (Narodne novine br. 36/47) ima za cilj utvrđivanje autentičnosti svakoga akta, koji izdaju organi državne vlasti, državne uprave i pravosuđa, određujući pečat tih organa, kojim se ima ovjeriti svaki akt, koji ti organi izdaju.

Zakon o proglašenju imovine zemljišnih i njima sličnih zajednica te krajiških imovnih općina općenarodnom imovinom (Narodne novine br. 36/47) predstavlja posljednji zakonodavni akt, kome je bio cilj likvidiranje preostalih ostataka feudalnog uređenja i saobražavanja zemljoposedničkih odnosa prema novoj našoj društvenoj stvarnosti u izgradnji socijalizma.

Po postanku svome zemljišne zajednice vuku svoj začetak od feudalnog veleposjeda, iz koga su feudalcij odvajali u svrhu otkupa prava služnosti svojih podložnika određene zemljišne površine, koje su trebale služiti zajedničkim njihovim potrebama, a imovina krajiških imovnih općina nastala je u drugoj polovini 19. stoljeća, kada se od državnih šuma odcijepilo, isto u svrhu otkupa krajišničkog prava na drva i ostale šumske proizvode, komplekse šuma i ustanovilo imovne općine kao vlasnike tih šuma. Pravo korišćenja ovisilo je o ovlašteničkim pravima, kod kojih je u toku razvoja dolazilo do niza zapletenosti, i još gore, do koncentracije velikog broja ovlašteničkih prava u rukama nekolicine bogatih seljaka, te čak i neseljaka, koji su te zajednice razbijali i stvarali, odnosno proširivali svoje individualne posjede. Preostali dio ovlaštenika često je na taj način ostajao bez najbolje zemlje u zajednici. Rezultat svega toga bio je i kaos i pustoš u zemljišnim zajednicama. Uvođenje plana u naš celokupni privredni život nužno je nametalo potrebu definitivnog rješavanja tih kaotičnih, nepravednih i preživjelih odnosa u zemljišnim zajednicama i uspostavljanje takvog sustava, koji će moći služiti narodu na njegovom putu izgradnje socijalizma. To je trebalo učiniti tim više, što je ta imo-

vina iznosila ukupno oko 2 milijuna katastarskih jutara zemlje, na kojoj se gospodarilo i neracionalno i štetno.

Sad zakon usklađuje opće interese i pojedinačne interese ovlaštenika. On u prvom redu priznaje pravo vlasništva onim ovlaštenicima, koji su izvršili uzurpaciju toga zemljišta do 6. IV. 1941., te neobrađive površine pretvorili u obradive, a onima, koji su zemljišne zajednice uzurpirali nakon toga vremena, priznaje se pravo vlasništva, ukoliko bi po zakonu o provođenju agrarne reforme imali uslova za dodjeljivanje zemlje. Uzurpacije, pak, koje su u suptrotnosti i na štetu općih interesa, a napose od štete za gospodarenje s okolnim zemljištem ili koje smetaju komunikacijama, održanju međa ili pristupu k vodi, ne priznaju se.

U pogledu svega ostaloga zemljišta tih zajednica zakon uspostavlja punu jednakost i ravnopravnost svih građana, bez obzira na to, da li imaju ili ne ovlaštenička prava. I to: ukoliko se radi o šumskom zemljištu, upravu nad zemljištem preuzimaju narodni odbori, odnosno ministarstvo šumarstva, koji iz toga fonda podmiruju potrebe pučanstva u ogrijevnom i građevnom drvu, te ostalim šumskim proizvodima, a ukoliko se radi o obradivom zemljištu, upravu preuzimaju sami mjesni i kotarski narodni odbori. Gospodarska namjena toga zemljišta služi zajedničkim gospodarskim potrebama pučanstva dotičnog područja, a ako tu postoji seljačka radna zadruga tada se takvo zemljište dodjeljuje njoj na trajno uživanje i korištenje. Gdje pak obradivo ili za obradu prikladno zemljište ne bi poslužilo zajedničkim gospodarskim potrebama pučanstva dotičnog područja, zakon je predvidio mogućnost ukłapanja takvog zemljišta u fond agrarne reforme kao i mogućnost besplatnog dodeljivanja seljačkim radnim zadrugama i seljačkim porodicama bez zemlje ili bez dovoljno zemlje, priznavajući u tom slučaju pravo prvenstva bivšim ovlaštenicima ili pravoužiticima tih zajednica.

Zakon o administrativno-teritorijalnoj podjeli Narodne Republike Hrvatske (Narodne novine br. 60/47) imao je za cilj, da fiksira i ustali administrativno-teritorijalnu podjelu Republike i organe državne vlasti u pojedinim administrativno-teritorijalnim jedinicama. U težnji, da se čvrsto izgrade i potpuno osamostale kotarski i gradski narodni odbori, i to ne samo u njihovoj upravnoj funkciji, nego i u privredno-organizatorskoj djelatnosti, tim zakonom ukinuti su u Narodnooslobodilačkoj borbi nastali okružni narodni odbori i uspostavljen je neposredan odnos između kotarskih i gradskih narodnih odbora te najviših državnih organa Republike s izuzetkom Oblasti Dalmacije, gdje su posebni teritorijalni i tehnički uslovi postavljali potrebu i daljeg opstanka toga oblasnog narodnog odbora.

Smanjen je broj kotarskih, gradskih i mjesnih narodnih odbora, i to s razloga da najviši državni organi uzmognu neposrednije pružiti pomoć u radu tih odbora, koji su u stalnoj i neposrednoj vezi s narodnim masama, te se na taj način i sami uz narodne mase čvršće povezivati. Izvršenjem mirovnog ugovora s Italijom nastala je potreba srediti administrativno-teritorijalnu podjelu u priključenim krajevima. To je izvršeno Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o administrativno-teritorijalnoj podjeli Narodne Republike Hrvatske (Narodne novine br. 42/48).

Zakon o davanju amnestije i pomilovanja (Narodne novine broj 60/48) utvrđuje nadležnost i postupak najviših državnih organa Republike u vršenju prava amnestije i pomilovanja (Ustav NRH, čl. 46. točka 10. in fine). Pravo amnestije za krivična djela, koja se sude po zakonima Narodne Republike Hrvatske vrši Sabor zakonom, a pravo pomilovanja vrši Prezidijum Sabora. Kao svoju vlastitu nadležnost u vršenju prava pomilovanja, Prezidijum Sabora vrši pomilovanja: a) po krivičnim djelima, kojima su povrijeđeni republički zakoni; b) po krivičnim djelima, kojima su povrijeđeni savezni zakoni, ako su po njima pravyomoćnu osudu donijeli okružni ili kotarski

sudovi Republike; c) po krivičnim djelima, koja su bila presuđena prije 6.IV.1941. na području, koje obuhvata Narodna Republika Hrvatska; a kao prenosnu nadležnost u vršenju prava pomilovanja, Prezidijum Sabora vrši pomilovanja u svima slučajevima, kad mu molbu za pomilovanje ustupi Prezidijum Narodne Skupštine FNRJ. Pošto su amnestija i pomilovanje akt naročite milosti najviših predstavničkih organa naroda, zakon ne postavlja nikakve kriterije i uslove za vršenje toga prava.

Zakon Petogodišnjeg plana razvitka narodne privrede Narodne Republike Hrvatske u godinama 1947—1951 (Narodne novine broj 61/47) unosi u republički plan i dalje razvija sve zadatke, koji proističu Republici iz saveznog plana, te stvara uslove za uklanjanje nasleđene zaostalosti i pretvaranja Hrvatske u naprednu privredno razvijenu zemlju. U toku Narodnooslobodilačke borbe i Narodne revolucije, kao i u periodu poslijeratne obnove zemlje, stvoreni su svi uvjeti za sistematski prelaz na plansku privredu, koja je nerazdvojno vezana za naš novi društveni poredak. Stoga će plan razvitka proizvodnih snaga, poljoprivrede i šumarstva, saobraćaja i materijalnog i kulturnog podizanja naroda, kao i plan razvitka lokalne privrede i izdizanja ekonomski zaostalih krajeva, po svome ostvarenju potpuno preobraziti izgled Hrvatske i još jače produbiti sve tekovine naših naroda iz borbe za slobodu i punu političku i ekonomsku nezavisnost. Zakon Petogodišnjeg plana razvitka narodne privrede teritorija Istre i Rijeke priključenog Narodnoj Republici Hrvatskoj (Narodne novine br. 111/47) samo je nadopuna i proširenje plana razvitka narodne privrede Narodne Republike Hrvatske nakon izvršenog priključenja po mirovnom ugovoru s Italijom, a predstavlja garanciju, da će siromašnij i tehnički zaostali hrvatski narod Istre i Rijeke, skupa s talijanskom nacionalnom manjinom, postići isti stepen društvenog i privrednog života kao i ostali dijelovi Narodne Republike Hrvatske i Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

Zakon o jugoslovenskoj akademiji znanosti i umjetnosti (Narodne novine br. 111/47) obnavlja rad te najviše naučne i umjetničke ustanove u Narodnoj Republici Hrvatskoj, čiji je kontinuitet od njenog osnutka god. 1881 bio prekinut 1941, i stavlja joj u zadatak, da u novim, potpuno promjenjenim društveno-ekonomskim uslovima, svestrano promiče znanost i umjetnost s osobitim obzirom na zemlje i narode Federativne Narodne Republike Jugoslavije, a napose s obzirom na potrebe i prilike naroda hrvatskog; da u cilju razvitka narodne kulture sistematski organizira naučni i umjetnički rad, doprinoseći svim svojim snagama i sredstvima podizanju i razvijanju teoretskih i primjenjenih nauka, te da rezultatima svoga rada doprinosi razvoju proizvodnih snaga i unapređenju društvenog uređenja Narodne Republike Hrvatske i Federativne Narodne Republike Jugoslavije i time podiže blagostanje njezinih naroda. Rad Akademije treba da se razvija u pravcu naučno-teoretske i praktično-istraživačke djelatnosti u svrhu što boljeg iskorištavanja prirodnih izvora i sredstava proizvodnje, te da u svojim izdanjima objelodanjuje rezultate istraživanja, naučna i umjetnička djela.

Zakon o likvidaciji agrarne reforme vršene do 6.IV.1941 na velikim posjedima (Narodne novine br. 111/47) rešava sve zaostale odnose u provedbi agrarne reforme od 1919 godine na dalje, jer je ostao niz agrarnih subjekata, koji su bili stvarni posjednici agrarnom reformom dodijeljene im zemlje, a da njihovo vlasničko pravo nije bilo uneseno u zemljišnim knjigama. Istim zakonom ukinuta su sva zemljišnoknjižna ograničenja, a položaj nadijeljenih agrarnih subjekata poboljšan i time, što su brisana sva potraživanja veleposjednika za eksproprirane im veleposjede, kao i svi dugovi koje su agrarne zajednice učinile u korist agrarnih subjekata radi nabave građevnog materijala za podizanje zgrada, radi nabave živog i mrtvog poljoprivrednog inventara i isplate troškova za premjer zemljišta i sastav teh-

ničkih elaborata. Na taj način uspostavljeno je ravnovjesje između starih i onih agrarnih interesenata seljaka bezemljaša, koji su dobili zemlju na temelju agrarne reforme provedene nakon oslobođenja zemlje, a koja predstavlja jednu od tekovina Narodnooslobodilačke borbe i odlučan korak u početnoj fazi izgradnje socijalizma u našoj zemlji.

Zakon o provođenju agrarne reforme i kolonizacije na području Narodne Republike Hrvatske, Zakon o ukidanju agrarnih odnosa feudalnog karaktera na području Dalmacije i Hrvatskog Primorja, Zakon o ovlaštenju Vlade Narodne Republike Hrvatske za donošenje uredaba za obnovu zemlje i narodne privrede, Zakon o obaveznom sedmogodišnjem školovanju, Zakon o određivanju pomoći porodicama umrlih ili poginulih narodnih heroja, Zakon o proglašenju 27 srpnja narodnim blagdanom, Zakon o obaveznom popravku i dovršenju stanbenih zgrada i Zakon o ovlaštenju Vlade Narodne Republike Hrvatske za donošenje propisa o reguliranju useljavanja u prenaseljene gradove, o raspolaganju stanbenim i poslovnim prostorijama te o uređenju najamnih odnosa, objavljeni u broju 111 Narodnih novina iz 1947 godine predstavljaju zapravo već ranije, u toku Narodnooslobodilačke borbe ili neposredno poslije oslobođenja, donesene zakone, koje je samo Sabor poslije donošenja Ustava trebalo da preispita, te po potrebi uskladi sa savezним i republičkim ustavima, odnosno prema potrebi izmjeni ili nadopuni. U tom postupku Sabora nije došlo do nekih bitnijih promjena u odnosu na raniji njihov sadržaj.

Zakon o potvrđi zakona i odluka, donesenih prije 30 studenoga 1946 godine i Zakon o ukidanju zakona i odluka, donesenih prije 30. XI. 1946 godine imaju deklaratorni značaj, a stoje u vezi s Odlukom Ustavotvornog sabora od 30 studenog 1946, kojom su bili potvrđeni ranije donešeni zakoni i odluke Antifašističkog vijeća Hrvatske i Sabora Federalne Hrvatske, a u cilju, da im se očuva ili ne dalja pravna snaga.

Zakon o opozivu narodnih predstavnika (Narodne novine br. 42/48) ostvaruje ustavno načelo o odgovornosti narodnih predstavnika prema njihovim biračima i utvrđuje opoziv kao sredstvo pomoću koga mandat narodnog predstavnika može prestati i prije vremena, na koje je izabran. Načelo odgovornosti i stalne povezanosti narodnog predstavnika sa svojim biračima odraz je do u tačine ostvarene suverenosti naroda, a što predstavlja jednu od najznačajnijih odlika prave, po sadržaju, narodne demokracije. Jednako s organima državne vlasti u njihovoj cjelini i pojedini narodni predstavnici dužni su oslanjati se u svome radu na inicijativu svojih birača i organizacija radnog naroda. Stalna povezanost između narodnih predstavnika i birača podiže i razvija osjećaj njihove odgovornosti, a s druge strane uspostavlja efikasniju i plodniju kontrolu birača nad radom svojih predstavnika i pojedinih organa državne vlasti. Pravo birača na opoziv najmoćnije je sredstvo za ostvarenje pune odgovornosti narodnih predstavnika pred biračima. U tu svrhu zakon propisuje uslove i način vršenja opoziva.

Zakon o dobrovoljnim vatrogasnim društvima Narodne Republike Hrvatske (Narodne novine broj 43/48) regulira saobrazno novom, socijalističkom društvenom uređenju, položaj, zadatke i organizaciju dugogodišnjom tradicijom uživiljenih dobrovoljnih vatrogasnih društava, koja su bila i treba da ostanu žarišta humane društvene pomoći u slučajevima požara i elementarnih nepogoda, kao i žarišta društvenog i kulturnog razvitka i uzdizanja njihovog članstva. U cilju ostvarenja takve svrhe zakon postavlja dobrovoljnim vatrogasnim društvima kao organizacijama širokih narodnih masa zadatak, da rade na otklanjanju uzroka požara, da vode borbu protiv požara i pružaju pomoć kod drugih elementarnih nesreća i katastrofa, a u pogledu svoga članstva, da ga sistematski pripremaju za uspješan rad u označenim zadacima, a podjednako da se i staraju za kulturno-prosvjetno uzdizanje svakog člana vatrogasnog društva. U narodnoj državi sve narodne orga-

nizacije najtješnje suraduju sa svim organima narodne vlasti, pa tako i taj zakon sadrži propise o organizacionim oblicima suradnje između organa narodne vlasti i dobrovoljnih vatrogasnih društava, koja uživaju i značnu pomoć od strane države.

Zakon o nadležnosti mjesnih narodnih odbora za propisivanje administrativnih kazni (Narodne novine broj 103/48) unosi red zakonitosti kod najviših organa državne vlasti u provedbi ustavnog načela, da se kazne mogu ustanoviti i izricati samo na temelju zakona. Taj zakon donesen je kao dopunski zakon saveznog Osnovnog zakona o prekršajima, koji je odredio samo vrste administrativnih kazni i visinu koju mogu propisivati mjesni narodni odbori, ostavljajući republikom zakonu da odredi, u kojim će poslovima iz svoje nadležnosti mjesni narodni odbori propisivati administrativne kazne.

Donošenje toga zakona predstavlja značajan korak u pravnom životu mjesnih narodnih odbora, koji će u ostvarivanju svojih zadataka u oblasti poljoprivrede, komunalnih poslova, trgovine i obrta, narodnog zdravlja i drugim, točno određenim poslovima, moći, uz donošenje svojih odluka, i propisivati prekršaje sa kaznenom sankcijom. Istovremeno taj zakon rješava i raniju neodređenost, da li i kada, tj. u kojim poslovima može mjesni narodni odbor propisivati administrativnu kaznu.

dr Božidar FIRŠT

ZAKONODAVSTVO NARODNE REPUBLIKE SLOVENIJE

1. Dajući pregled zakonodavstva Narodne Republike Slovenije, mi imamo pred očima pravne propise donete u okviru republičke nadležnosti neposredno od strane zakonodavnog organa narodne vlasti, kao i uredbе sa zakonskom snagom donete u okviru iste nadležnosti na osnovu ovlašćenja zakona u smislu čl. 77 st. 3 Ustava Narodne Republike Slovenije. Međutim, na nekim mestima dotaći ćemo se i uredbama i naredbama donetih na osnovu i za izvršenje saveznih i republičkih zakona.

Samo po sebi, republičko zakonodavstvo ne odražava u punoj meri razvitak društvenih i ekonomskih promena, jer se ovaj razvitak odražava pre svega u saveznom zakonodavstvu i u republičkim uredbama i naredbama donetim na osnovu i radi izvršenja saveznih zakona. Za punu sliku društvenog i ekonomskog razvitka dolaze sem toga u zakonskom obimu u obzir administrativne mere republičke vlade i njenih članova u pitanjima koja spadaju u republičku nadležnost, a koja još nisu regulisana zakonom. Međutim, i republičko zakonodavstvo reguliše neposredne probleme republike, uslovljene razvitkom političkih, društvenih i ekonomskih odnosa. S obzirom na razvitak ovih odnosa a saglasno opštim principima i odredbama Ustava FNRJ i NR Slovenije, republičko zakonodavstvo možemo podeliti na tri perioda, i to: na period od početka okupacije do oslobođenja, na period od oslobođenja do proglašenja Ustava NR Slovenije i na period posle proglašenja Ustava do danas.

2. Radi pune slike zakonodavnog rada korisno je baciti kratak pregled na postanak, razvitak i najvažnije akte prvog zakonodavnog organa slovenačke narodne vlasti, koji je posle oslobođenja ostao zakonodavni organ Narodne Republike Slovenije sve do sastanka republičke zakonodavne skupštine.

U jesen 1941 godine sastali su se pretstavnici slovenačkog naroda okupljeni, pod vođstvom KP Slovenije, u Osvobodilnoj fronti i u svojstvu Vrhovnog plenuma Osvobodilne fronte slovenačkog naroda. Taj Vrhovni plenum proglasio je »Osnovna načela Oslobodilačkog fronta slovenačkog naroda«, doneo zaključak da se konstituiše u Slovenački narodnooslobodilački odbor, a zatim »Odluku o uključanju slovenačkih partizanskih četa u Narodnooslobodilačke partizanske odrede Jugoslavije«. »Odluku o zaštiti slovenačkog naroda i

njegovog pokreta za oslobođenje i ujedinjenje», »Odluku o narodnom porezu« i »Odluku o Zajmu slobode«. Ovaj zaključak i ove odluke objavljene su u glasilu Oslobođilačkog fronta, »Slovenskom poročevalcu«, od dvadesetog septembra i 1 oktobra 1941. Pomenute odluke mogu se nazvati prvim zakonima slovenačke narodne vlasti. Njihovim donošenjem Slovenački narodnooslobodilački odbor ustvari se proglasio zakonodavnim organom slovenačke narodne vlasti, a slovenački narod priznao ga je kao takvog time što je u svojoj ogromnoj patriotskoj većini poštovao ove odluke kao zakone. (Narodna skupština LRS je na osnovu čl. 127 Ustava LRS 16 februara 1948 godine Zakonom o potvrđi istorisko-važnih odluka donetih do 20 novembra 1946 godine izričito potvrdila pomenute tri odluke »zbog njihove istoriske važnosti za razvitak narodne vlasti i današnjeg državnog uređenja Narodne Republike Slovenije«.)

Ovaj najviši organ narodne vlasti slovenačkog naroda donosi maja 1942 godine »Odluku o uspostavljanju narodne vlasti na oslobođenoj slovenačkoj teritoriji«, prema kojoj vlast na oslobođenoj teritoriji preuzima Oslobođilački front slovenačkog naroda.

Na zasjedanju Skupštine delegata slovenačkog naroda u Kočevju, koja je održana od 1 do 3 oktobra 1943 godine, izabran je nov Plenum Oslobođilačkog fronta slovenačkog naroda, koji je kao Slovenački narodnooslobodilački odbor imao sam da vrši i zakonodavnu i izvršnu vlast slovenačkog naroda uz ovlašćenje da može postavljati organe narodne vlasti na slovenačkoj teritoriji. U isto vreme donet je zaključak da Izvršni odbor Oslobođilačkog fronta kao takav sačinjava ujedno i Pretsedništvo Slovenačkog narodnooslobodilačkog odbora, kao i da to Pretsedništvo Slovenačkog narodnooslobodilačkog odbora u vreme između zasjedanja Odbora izvršuje sva njegova prava, uključujući zakonodavstvo. Na svom prvom zasjedanju održanom u Črnomlju 19 i 29 februara 1944 godine, Slovenački narodnooslobodilački odbor promenio je svoj naziv u Slovenačko narodnooslobodilačko veće (»Slovenski narodnoosvobodilni svet« — SNOS), a broj svojih članova je povećao zastupnicima Primorja, Štajerske, Gorenske i Koruške.

U ovom svom sastavu, Slovenačko narodnooslobodilačko veće postojalo je do zaključka svog drugog zasjedanja, održanog u Ljubljani 9 i 10 septembra 1946 godine. Između oba zasjedanja u njegovo ime vršilo je poslove zakonodavnog organa Pretsedništvo Slovenačkog narodnooslobodilačkog veća, koje je marta 1946 godine promenilo svoj naziv u Prezidijum Slovenačkog narodnooslobodilačkog veća.

Pre zaključenja svog drugog zasjedanja Slovenačko narodnooslobodilačko veće ovlastilo je svoj Prezidijum da može raspustiti Slovenačko narodnooslobodilačko veće kao i da posle raspuštanja može vršiti sve poslove Slovenačkog narodnooslobodilačkog veća do saziva Ustavotvorne skupštine. Prezidijum je raspustio SNOS, raspisao izbore za Ustavotvornu skupštinu i ostao na mestu zakonodavnog organa do sastanka Narodne skupštine NR Slovenije na dan 18 novembra 1946 godine.

Nekoliko dana pred potpuno oslobođenje slovenačke teritorije, 5 maja 1945 godine, Pretsedništvo Slovenačkog narodnooslobodilačkog veća doneo je prvi pravni propis koji je nosio naziv zakona, a to je Zakon o Narodnoj vladi Slovenije, dok je svoje dotadašnje pravne propise nazivalo odlukama. Ovim zakonom Pretsedništvo Slovenačkog narodnooslobodilačkog veća poverilo je vršenje poslova najvišeg izvršnog i naredbodavnog organa državne vlasti — koje je do tada vršilo samo, — Narodnoj vladi, sastavljenoj od pretsednika, i jednog ili dva potpretsednika i dvanaest ministara.

3. U drugom vremenskom periodu — od maja 1945 do kraja 1946 godine — bio je i morao je biti glavni zadatak svih državnih organa, a u prvom redu i zadatak zakonodavnog organa narodne vlasti, da se na novooslobođenoj teritoriji prošire, a na celokupnoj teritoriji učvrste i usavrše tekovine narodno-

oslobodilačke borbe, da se uspostave unutrašnji mir i poredak, da se što pre sprovede obnova opustošenih krajeva i celokupne narodne privrede i obnova kulturnog života, kao i da se pruži što uspešnija pomoć svima dotle eksploatisanim masama, a naročito svima žrtvama fašizma i rata.

Ovim zadacima posvećen je u tom drugom periodu rad zakonodavnog organa slovenačke narodne vlasti, ukoliko je savezno zakonodavstvo posvećeno tim zadacima ostavljalo otvorena pojedina pitanja.

U cilju stvaranja narodne vlasti na novooslobodenoj teritoriji Predsedništvo SNOS-a donelo je »Odluku o izmenama i dopunama Odluke o raspisivanju izbora za narodnooslobodilačke odbore od 13 februara 1944 godine« i »Odluke Predsedništva Slovenačkog narodnooslobodilačkog veća o raspisivanju izbora za mesne narodnooslobodilačke odbore i sreske narodnooslobodilačke skupštine do 1 marta 1944 godine«. Na osnovu ove odluke objavljeni su 15 jula 1945 godine izbori za mesne, gradske i sreske narodnooslobodilačke odbore tamo gde izbori nisu mogli biti obavljani za vreme rata, a saglasno bitno istim načelima demokratskog izbornog prava ostvarenog za vreme oslobodilačke borbe.

Isto tako je ostvarenju i konsolidaciji narodne vlasti imao da služi Zakon o administrativnoj podeli Slovenije, donet još u septembru 1945 godine, sa svima docnijim izmenama i dopunama.

Zakon o Ustavotvornoj skupštini NR Slovenije i Zakon o izborima narodnih poslanika za Ustavotvornu skupštinu, koje je donelo Slovenačko narodnooslobodilačko veće na svom drugom zasedanju 9 i 10 septembra 1946 godine, pripremili su put sazivanja Ustavotvorne skupštine koja je imala da donese osnovni zakon Narodne Republike Slovenije u sastavu FNRJ.

Obnovi i novom usmeravanju narodne privrede posvećeni su bili Zakon o Novčanom zavodu Slovenije, veći broj zakona o jemstvu republike za razne zajmove odobrene za svrhu narodne privrede i državne uprave, Finansiski zakon o budžetu rashoda i prihoda federalne Slovenije za period juli-decembar 1945 godine, Finansiski zakon Narodne Republike Slovenije za budžetsku 1946 godine, Odluka o privremenom vršenju lova, Zakon o ovlašćenju Vladi za osnivanje preduzeća važnih po narodnu privredu Slovenije, Zakon o privremenom uređenju ribarstva u Sloveniji, Privremeni zakon o lovu, koji je već tada divljač proglasio »narodnim blagom« što je indetično sa opštenarodnom imovinom, Zakon o obaveznom obrađivanju poljoprivrednih zemljišta i o privremenom uređenju zemljišnog zakupa.

U vezi sa agrarnom reformom izbio je u Sloveniji u prvi red problem kolona i viničara, koji su predstavljali ostatak feudalnog doba, najsiromašniji i najviše eksploatisani deo stanovništva. I ovi su koloni i viničari trebalo da postanu korisnici tekovina Narodnooslobodilačke borbe. Međutim, savezni zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji nije dotakao ovaj problem, pošto su koloni i viničari bili poznati samo u Sloveniji. Zajedno sa republičkim Zakonom o agrarnoj reformi i kolonizaciji u Sloveniji donet je, stoga, kao njegova dopuna, u decembru 1945 godine, Zakon o eksproprijaciji poseda koje obrađuju koloni i viničari. Zemlja ekspropisana na osnovu ovog Zakona ušla je u agrarni fond, iz koga je dodeljivana prvenstveno onima koji su je dotle obrađivali. Danas veliki deo ove zemlje obrađuju vinogradarske zadruge koje su osnovali viničari.

Nestašici stanbenih i poslovnih prostorija, prouzrokovanoj ratnim događajima, Vlada je odmah posle oslobođenja pokušala da doskoči upravnim aktima. Međutim, u cilju saglašavanja rada na tom području sa Ustavom FNRJ, donet je Zakon o stanbenim i poslovnim prostorijama, koji je ostao u važnosti sve do danas sa nebitnim izmenama i dopunama sa kojima ga je docnije potvrdila Narodna skupština. Ovaj zakon preda je pravo raspolaganja stanovima i poslovnim prostorijama u ruke isključivo stanbenih organa, čija su organiza-

cija i rad takođe normirani ovim zakonom. Iz nadležnosti stanbenih organa izuzete su samo nove zgrade i posle rata dovršene stare zgrade. Zakon je znatno ublažio stanbenu krizu, ma da je, naravno, nije mogao sasvim otkloniti.

U istom cilju otklanjanja nestašice stanova i poslovnih prostorija donet je i Zakon o obaveznom obnavljanju oštećenih i dovršavanju započetih zgrada na teritoriji Narodne Republike Slovenije. Spopstvenicima zgrada koje su ratom oštećene ili usled rata nisu dovršene ovaj zakon nalaže dužnost da na zahtev narodnog odbora zgrade obnove, odnosno dovrše. Pod izvesnim uslovima dozvoljava zakon da obnovu ili dovršenje izvrše državni organi o trošku vlasnika, a pod izvesnim drugim uslovima dopušta se i eksproprijacija. Ovaj Zakon je bio naravno samo privremenog značaja.

U cilju olakšanja održavanja javnog mira i poretka ovlašćena je republička vlada posebnim zakonom da može donositi propise o prekršajima protiv javnog mira i poretka. U okviru odnosnog saveznog zakona donet je Zakon o Kontrolno-računskoj komisiji Slovenije, čija je važnost, međutim, prestala istovremeno sa važnošću saveznog zakona. Svojom odlukom Prezidiumu Slovenske Narodnooslobodilačke veća odredio je da se propisi Zakona o državnim službenicima koji važe za savezne službenike do donošenja republičkog zakona o državnim službenicima imaju primenjivati i na republičke službenike. Uskoro posle oslobođenja donet je Zakon o davanju amnestije i pomilovanja za dela kažnjiva po zakonima federalne Slovenije.

U cilju da se omogući davanje odgovarajućeg priznanja zaslužnim umetnicima, ustanovljeno je zakonom počasno zvanje »narodni umetnik«.

Jasno je da u tom periodu republičko zakonodavstvo u strogom smislu reči nije moglo da stiže i stvarno i nije stizalo u punom obimu brzi razvitak društveno-ekonomskih i drugih odnosa a to kako iz objektivnih, tako i iz subjektivnih razloga. Usled toga regulisala je pojedina pitanja vlada koja je ovim putem dopunjavala zakonodavstvo. U tom pogledu su uredbama i drugim upravnim aktima rešavani problemi na području narodnog zdravlja, socijalnog staranja, prosvete, poljoprivrede, snabdevanja i unutrašnjih poslova. Ove uredbe i naredbe kao i druge upravne mere vlade i njenih članova treba pomenuti pošto je stanje koje su regulisale ili čijem su ostvarenju pomagale, postalo zakonito time što je Ustavotvorna skupština NR Slovenije donela rezoluciju prema kojoj se pored rada dotadašnjih najviših organa narodne vlasti u Sloveniji od godine 1941 potvrđuje i »celokupan rad vlada Narodne Republike Slovenije od 5 maja 1945 godine i na dalje«.

4. Treći period našeg republičkog zakonodavstva, koji traje do današnjeg dana, otpočinje u vreme kada su saveznim Ustavom već u načelu konačno regulisana sva važnija državnopravna pitanja, kada je najveći deo opustošenja prouzrokovanih ratom uklonjen i kada su saveznim Ustavom, obnovom zemlje, Opštim zakonom o državnim privrednim preduzećima i Zakonom o nacionalizaciji privatnih privrednih preduzeća izgrađeni temelji za plansku privredu, za Petogodišnji plan i za prelaz na put izgradnje socijalizma. Pažnja i delatnost svih republičkih državnih organa od tog doba na ovamo posvećena je prvenstveno naporima za plansku privredu odnosno izgradnju socijalizma na osnovu saveznih pravnih propisa. Interesovanje za republičko zakonodavstvo — sa izuzetkom Ustava i Petogodišnjeg plana — povlači se ispred interesovanja za probleme savezne privrede i ostvarenje saveznih planova. No i pored toga je zakonodavni rad Narodne Republike Slovenije bio srazmerno živ i mnogostran.

Najvažniji zakonodavni akti ovoga perioda su Ustav Narodne Republike Slovenije, zakoni o budžetu za godine 1947, 1948 i 1949 i Zakon o dopunskom budžetu Narodne Republike Slovenije za budžetsku 1948, Zakon o Petogodišnjem planu razvika narodne privrede Narodne Republike Slovenije u godi-

nama 1947—1951 i saglašavanje propisa predustavnog zakonodavstva propisima Ustava.

Ustavotvorna skupština Narodne Republike Slovenije, koja se sastala 18 novembra 1946 godine, donela je najpre Zakon o Prezidijumu Ustavotvorne skupštine LRS i propisala svoj Poslovnik, a zatim 16 januara 1947 godine donela Ustav Narodne Republike Slovenije, prvi ustav u istoriji slovenačkog naroda.

Neposredno po donošenju Ustava, Ustavotvorna skupština se pretvorila u redovnu Narodnu skupštinu NR Slovenije, koja je odmah otpočela svoj rad. Odmah na svom prvom vanrednom zasedanju Narodna skupština se bavila jednim od teških i važnih problema za izgradnju lokalnih organa narodne vlasti, a to je administrativna podela republike. Donošenje Zakona o izmenama Zakona o administrativnoj podeli Narodne Republike Slovenije od 10 septembra 1946, koji je zatim još dva puta menjan i dopunjavan, postavljena je teritorijalna osnova za rad narodnih odbora.

S obzirom na odredbu Ustava da se mogu kazne ustanovljavati i izricati samo na osnovu zakona, kao i s obzirom na okolnost da je zbog nepotpunog zakonodavstva bilo potrebno da vlada i njeni članovi dobiju mogućnost stavljanja povreda svojih uredaba i naredaba pod kaznenu sankciju, Narodna skupština je donela Zakon o ovlašćenju vladi LRS i njenim članovima za određivanje kazni za administrativne prekršaje. Zakon ovlašćuje vladu i njene članove da mogu za povrede svojih pravnih propisa propisivati administrativne kazne u visini koju određuje sam zakon. Donošenjem Osnovnog zakona o prekršajima ovaj je zakon izgubio svoj značaj.

Jednim od svojih prvih zakona Narodna skupština je ovlastila vladu da može po pitanjima iz narodne privrede donositi uredbe sa zakonskom snagom, na osnovu čl. 77 st. 3 Ustava Narodne Republike Slovenije. Na osnovu ovog ovlašćenja doneto je oko 40 uredaba sa zakonskom snagom.

Shodno čl. 127 Ustava Narodne Republike Slovenije Narodna skupština je u roku od godine dana posle stupanja na snagu Ustava imala da pregleda sve odluke, zakone i uredbe, potvrđene gore pomenutom rezolucijom od 20 novembra 1946 godine, da ih »doveđe u saglasnost sa Ustavom FNRJ, Ustavom NRS i saveznim zakonima i da se donese zakon o tome koje od ovih odluka, zakona i uredaba ostaju u važnosti bez izmena, odnosno da donese zakone o izmenama i dopunama ovih odluka, zakona i uredaba«.

U smislu ovog ustavnog propisa Narodna skupština je dovela u saglasnost sa Ustavom i potvrdila sa izmenama i dopunama Zakon o davanju amnestije i pomilovanja za dela kažnjiva po zakonima federalne Slovenije, Zakon o stanbenim i poslovnim prostorijama, Zakon o izboru narodnih poslanika za Ustavotvornu skupštinu NRS, koji menja svoj naziv i pretvara se u Zakon o izborima narodnih poslanika za Narodnu skupštinu Narodne Republike Slovenije, Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji u Sloveniji od 15 decembra 1945 godine, Zakon o izmenama i dopunama Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji Slovenije od 6 aprila 1944 godine i Zakon o ustanovljenju počasnog zvanja »narodni umetnik«.

Zakonom o potvrdi odluka i zakona donetih do 20 novembra 1946 godine, a koji ostaju u važnosti bez izmena, potvrdila je deset zakona i zakonskih akata, među kojima Zakon o eksproprijaciji poseda koje obrađuju koloni i viničari i Zakon o privremenom uređenju ribarstva u Sloveniji.

Zakonom o potvrdi istorisko-važnih odluka donetih do 20 novembra 1946 godine Narodna skupština NRS potvrdila je čitav red odluka iz vremena okupacije koje su od većeg državnopravnog značaja.

Ostale odluke i zakoni Slovenačkog narodnooslobodilačkog veća i njegovog Predsedništva, odnosno Prezidijuma, oglašeni su nevažećim, pošto su neki od njih u brzom tempu razvitka izgubili svoj značaj, a drugi nisu više bili

u skladu sa Ustavom, Time je na Drugom redovnom zasjedanju Narodne skupštine Narodne Republike Slovenije, održanom u početku 1948 godine, konačno u svim pojedinostima pročišćen predstavni rad najviših organa narodne vlasti u Sloveniji.

Već na svom prvom redovnom zasjedanju Narodna skupština NRS je među prvima usvojila Zakon o Prezidijumu Narodne skupštine NRS, kojim su bliže precizirana ovlašćenja koja Prezidijum ima prema Ustavu, i Zakon o ovlašćenju Predsedništva Prezidijuma Narodne skupštine NRS za rešavanje molbi i žalbi upućenih Narodnoj skupštini NRS.

Zakonom o likvidaciji agrarne reforme, koja se sprovodila do 6 aprila 1941 godine na velikim posedima na teritoriji Narodne Republike Slovenije, Narodna skupština NRS izjednačila je pravni položaj agrarnih interesenata i veleposednika kojima je bila dodeljena, odnosno oduzeta zemlja agrarnom reformom u predratnoj Jugoslaviji, sa pravnim položajem agrarnih interesenata i veleposednika kojima je zemlja dodeljena odnosno oduzeta na osnovu zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji NR Slovenije.

Zakon o agrarnim zajednicama ukinuo je poslednji tipični ostatak feudalnog doba time što je imovina agrarnih zajednica, koju su sačinjavali u prvom redu zajednički pašnjaci, šume, kao i prava ispaše i druga prava proglašio opštenarodnom imovinom pod upravom narodnih odbora. Na osnovu saveznog Opšteg zakona o postupku o eksproprisanim i konfiskovanim šumskim posedima donet je republički Zakon o postupku sa takvim posedima. Pri tome vredi napomenuti da ovaj zakon ne poznaje dodeljivanje delova ovih poseda zadrugama i agrarnim interesentima u smislu saveznog Opšteg zakona o postupku sa eksproprisanim i konfiskovanim šumskim posedima.

Zakonom o izboru odbornika narodnih odbora izjednačeni su u načelu propisi o izboru narodnih odbornika sa odgovarajućim propisima o izboru narodnih odbornika u drugim republikama, Zakonom o opozivanju narodnih predstavnika u organima državne vlasti na teritoriji Narodne Republike Slovenije istaknut je princip da je izabrani narodni predstavnik kao mandatar svojih birača njima u svakom pogledu odgovoran za svoj rad, a biračima je data mogućnost da smene narodnog predstavnika koji ne bi vršio volju naroda.

Treba spomenuti dalje Zakon o nazivima, pečatima i štambiljima narodnih odbora u Narodnoj Republici Sloveniji, Zakon o pečatima, štambiljima i žigovima državnih organa Narodne Republike Slovenije, Zakon o imenima naselja i označavanju trgova, ulica i kuća i Zakon o nadležnosti mesnih narodnih odbora za propisivanje administrativnih kazni kao zakone koji svi služe organizaciji u učvršćivanju državne uprave u NR Sloveniji.

U skladu sa načelima saveznog Zakona o iržavnim službenicima donet je Zakon o državnim službenicima Narodne Republike Slovenije, a docnije Zakon o izmenama i dopunama ovog zakona.

U cilju zaštite imovine i života u slučaju požara i drugih katastrofa, razvijanja smisla za čuvanje opštenarodne i zadrudne imovine, kao i radi prilagodavanja dosadašnjeg rada dobrovoljne vatrogasne službe savremenom razviku donet je Zakon o dobrovoljnim vatrogasnim društvima.

Podizanju nauke i umetnosti služe Zakon o Slovenačkoj Akademiji nauka i umetnosti i Zakon o zaštiti kulturnih spomenika i prirodnih retkosti u Narodnoj Republici Sloveniji.

U cilju očuvanja u spomenj širokih narodnih masa sećanja na 27 april 1941 godine kao dan ustanovljenja Oslobođilačkog fronta slovenačkog naroda, 27 april je posebnim zakonom proglašen državnim praznikom Narodne Republike Slovenije.

Uredbe sa zakonskom snagom, donete u godinama 1947 i 1948, uglavnom smo već pomenuli. Za razvitak zakonodavstva su važnije one uredbe i naredbe

Vlade i njenih članova, koje su donete na osnovu saveznih zakona i uredaba a za njihovo sprovođenje.

5. Od oslobođenja do danas, odnosno u periodu od 9-V-1945 do 31-XII-1948, doneto je u NR Sloveniji 67 zakona i 37 uredaba sa zakonskom snagom; najveći deo ovih akata i danas je u važnosti. Osnovno mesto među njima zauzima Ustav NR Slovenije. Bitno je za sve ove zakone da su oni regulisali i učvršćivali na osnovu ili u vezi sa saveznim zakonima ili samostalno važna pitanja društveno-ekonomske izgradnje naše republike. Potvrda državnosti naše republike, ovi zakoni su važni akti u razrađivanju i dopuni našeg jedinstvenog socijalističkog zakonodavstva, u kome savezni zakoni zauzimaju osnovno rukovodeće mesto.

dr L. HACIN

НОВО ПРАВО И ПРАВОСУЂЕ

ПОЈАМ СЛУЖБЕНОГ ЛИЦА ИЗ ЧЛАНА 2 ЗАКОНА О КРИВИЧНИМ ДЕЛИМА ПРОТИВ СЛУЖБЕНЕ ДУЖНОСТИ

1.— Да би се правилно разумео и схватио појам „службено лице” у смислу Закона о кривичним делима против службене дужности, треба претходно указати на следеће.

Карактер капиталистичке привреде је такав да њоме управљају приватни капиталисти, монополи, финансиска олигархија. Ово стање у економици, у сфери „базе”, морало је наћи свој израз у политици, у сфери „надградње”. Наиме, пораст економског обогаћења буржоазије, са централизацијом и централизацијом богатства у мали број руку, налази свој политички изражај у ојачању политичке моћи буржоазије, са растућом централизацијом и концентрацијом политичке снаге у њеним рукама, — тј. у карактеру државне власти, чији се организациони израз огледа у усавршавању државне машине, порасту снаге извршне власти, порасту њене самосталности и њеном претварању у послушно оружје у рукама капиталиста. Интерес је владајуће буржоазије да има послушан бирократски државни апарат, који ће — кад то иде у прилог њених класних интереса — вршити разне злоупотребе, незаконитости и малверзације против широких радних слојева. Ово се, надаље, одражава у идеолошкој надградњи — конкретно у праву, тј. у законима, те отуда видимо да буржоаско кривично законодавство познаје само (поједина) нека од кривичних дела која се врше против службене дужности, да је у ствари то прогон личности.

Карактер привреде у социјалистичкој земљи или у земљи која изграђује социјализам је сасвим другачији, тј. привредом управља држава, одн. социјалистичка или народна власт, власт радника и радног сељаштва под руководством усмеравајуће снаге — Комунистичке партије (Чл. 6, 14, 15, 16, 17, 19 и 20 Устава ФНРЈ). Ради остварења социјалистичке економике потребно је за њену изградњу ангажовати широке милионске масе радних људи. Ово налази свој политички изражај у карактеру државе и државног апарата (Чл. 6 и 109 Устава ФНРЈ). Наиме, пред државу као организацију власти трудбеника поставља се нова — трећа функција, привредно-организаторска, а она изискује и организационе форме државе

које ће спровести у дело ту функцију. Зато је потребан и одређени државни апарат, који активно руководи привредом и другим областима културног и друштвеног живота. Интерес владајућих снага је постојање таквог државног апарата који ће обезбедити несметани развој социјализма, јачање и развијање социјалистичке привреде, одбранбене моћи и морално-политичке снаге земље, развој материјалног благостања трудбеника и заштиту права грађана (глава VIII, X, и XII Устава ФНРЈ). Отуда државни апарат у таквим земљама има суштински друкчију улогу. Од правилног функционисања државног апарата, од савесног и законитог вршења службене дужности, — зависи несметани развој социјализма.

2.— У нашој новој држави, од самог почетка, поклањала се нарочита пажња развијању и учвршћењу новог државног апарата, који ће свесно служити народу и у кога би народне масе, народ, имале пуно поверење. Међутим, упоредо са државним апаратом, истакао се и истиче се и апарат задружних и других друштвених организација. Већ је Устав ФНРЈ поставио основне и принципијелно нове односе између државе и друштвених организација, подвлачећи њихову активну друштвену улогу. Даљи процес народне, социјалистичке револуције довео је до све ширег укључивања задруга и других друштвених организација у изградњу социјализма.

Полазећи, дакле, од ових чињеница, наш законодавац је у погледу кривично-правне заштите изједначио целокупни државни апарат и апарат задруга и појединих друштвених организација чија је делатност тесно везана са функционисањем државног апарата. А због тога је појмом „службено лице” морао да обухвати широк круг лица. Све је ово последица ширине социјалистичке изградње у ФНРЈ.

С друге стране, принцип социјалистичке законитости захтева да се тачно предвиди — прецизира шта се заштићује и ко се може сматрати службеним лицем, — а то је на довољно јасан начин учињено у закону тиме што су тачно одређена обележја кривичних дела и тачно одређено ко може бити учинилац кривичних дела, тј. ко се сматра службеним лицем.

„Потребно је одмах рећи да је у нашој држави најоштрији и најважнији метод за постизавање правилног функционисања државног апарата и службених лица метод идеолошко-политичког и стручног васпитања службеника. Стални успеси у изградњи социјализма утичу на политичко васпитање маса, на проширење друштвене социјалистичке свести наших људи. Али, баш услед сталног процеса изградње социјализма, који се одвија кроз упорну борбу против противљења и отпора свргнутих друштвених класа, као и услед упорног таложења у свести људи остатака старог експлоататорског друштва и васпитања, у нашој земљи неизбежно се морају употребљавати и друга два метода ради заштите државног апарата, његове ефикасности и односа и права које је он дужан да штити. Први је метод одржавање дисциплине помоћу дисциплинске одговорности. Други је метод одржавање правилности функционисања и чврстине самог

државног апарата, помоћу кривично-правне одговорности". (Образложење Министра правосуђа ФНРЈ на Шестом редовном заседању Народне скупштине ФНРЈ, штампано уз предлог Закона).

3.— Закон о кривичним делима против службене дужности у члану 2 под појмом „службено лице“ обухвата следеће четири групе лица:

Прва група обухвата све државне службенике односно сва лица на која се примењују закони о државним службеницима (савезни закон и републички закони). То су она лица која се налазе на раду: у органима државне власти — народним скупштинама и њиховим президијумима; у органима државне управе — министарствима, комитетима, комисијама и другим установама влада, Главном извршном одбору Народне скупштине АП Војводине, обласним извршним одборима и извршним одборима народних одбора, јавном тужиоштву, судовима, државним установама и у руководству и административно-стручном апарату државних привредних предузећа — чл. 10 Савезног закона о државним службеницима.

Основно и заједничко за сва ова лица је, дакле, то да је њихов радни однос регулисан Законом о државним службеницима ФНРЈ, односно одговарајућим републичким законима и допунским прописима донетим на основу и у извршењу ових закона, тј. уредбама о структурама, уредбама о припадностима и другим допунским прописима. Према тим прописима, сви државни службеници по правилу су сврстани у одговарајуће струке и у оквиру сваке струке у звања те струке. Према томе, за утврђивање да ли се у сваком датом случају ради о државном службенику или не мерило је да ли је статус тога лица регулисан напред наведеним општим прописима. Међутим, поред државних службеника, у радном односу у служби државе у ширем смислу налазе се и друга лица, која се не могу подвести под појам државног службеника. Ово долази из разлога што, иако она раде у једном од напред наведених органа, установа и предузећа, њихов радни однос ипак није регулисан поменути прописима и тиме немају својство државног службеника. То су, на пример, локжачи, шофери, чистачице и др. у државним надлештвима и установама, или радници у државним привредним предузећима. У највећем броју случајева практичару ће за разликовање ове две врсте лица помоћи и један формални моменат — а то је да ли лице у питању има звање. Притом ваља имати на уму да по правилу сваки државни службеник припада одређеној струци и има једно од звања своје струке. После извршеног превођења на звања — ово је питање готово сасвим изведено начисто. Према томе, непостојање звања одређених у уредбама о структурама јасно показује да се ради о лицу које није државни службеник. Но, непостојање звања још није потпун и једини основ за решење овог питања, с обзиром на законом предвиђену могућност да поједини државни службеници могу и немати звања. То су лица која имају положај без звања. Код ових случајева одлучујуће је вршење функције, тј. положај

Искуство досадашње праксе показало је да настају извесне тешкоће у тумачењу појма лица која раде у руководству и административно-стручном апарату државних привредних предузећа. Наиме, било је случајева несналажења по питању да ли се конкретно ради о државном службенику државног привредног предузећа или се ради о раднику тог предузећа. И ово питање треба решавати с обзиром на напред изнете принципе (звање, положај) водећи при томе рачуна да лица која непосредно учествују у производњи нису државни службеници већ радници, чије односе регулишу посебни прописи. По себи се разуме да је то једна општа и права линија, која у стварности као таква не постоји. Постоје у стварности и граничне сфере између службеничког и радничког односа које показују „мешовите” типове службеног статуса једног упосленог лица. Уколико ти мешовити типови нису решени на терену права, односно одређено лице није обухваћено прописима о струкама и звањима, могу наићи у пракси спорни случајеви.

Тако се раније у пракси појавило спорно питање партивође. Но, приликом превођења државних службеника на звања, они су добили звање, тј. добили су статус државних службеника. Дакле, питање је решено.

Друга група обухвата чланове претставничких тела кад врше стално или привремено дужност у органима државне власти или у њиховим извршним и управним органима:

Дакле, овде улазе лица која су на одговарајући законски начин избрана у органе државне власти: насељске, месне, среске, градске, реонске, обласне народне одборе, покрајинску и републичке народне скупштине, као и у Савезно веће и Веће народа Народне скупштине ФНРЈ.

Међутим, није довољно да је неко уопште члан неког од побројаних претставничких тела, већ је потребно још и да врши дужност:

1^о у органима државне власти, тј. народним одборима, односно скупштинама, и то:

а) сталну — претседник, потпретседници и чланови Президијума народних скупштина; претседник, потпретседници и секретари Савезног већа и Већа народа Народне скупштине ФНРЈ; чланови једног од сталних одбора или комисија које се образују унутар одговарајућег органа државне власти, као чланови законодавног одбора или других сталних или нарочитих одбора, односно комисија;

б) привремену — то ће бити случај када орган државне власти сходно своме пословнику, односно стауту, одреди чланове дотичног претставничког тела у разне комисије које немају стални, већ привремени карактер, као што је, на пример, анкетна комисија, или као што је то у смислу члана 41 Основног закона о народним одборима претседник који се бира за свако заседање народног одбора. Овде долазе такође и они чланови претставничких тела који по налогу тог тела врше привремено одређене задатке — члан какве делегације или члан каквог нарочитог

одбора, које помињу пословници Народне скупштине ФНРЈ и скупштине наших република.

2^о у извршним и управним органима државне власти и то:

а) сталну — чланови влада (министри, претседници комитета и комисија при владама, уколико нису државни службеници); чланови извршних одбора народних одбора;

б) привремену — члан неке од комисија у саставу извршног одбора којима се поверава извођење појединих послова и мера на подручју привреде и управе (на пр.: Комисија за борбу против губара, Комисија за сетву итд.) — чл. 67 Основног закона о народним одборима.

Трећа група обухвата лица која врше руководне, административне или стручне дужности у задружним, синдикалним или инвалидским организацијама и њиховим установама и предузећима.

Овде претходно треба нагласити да у нашој држави постоји читав низ друштвених организација, које активно помажу држави у извршењу њене привредно-организаторске функције, као на пр. Народни фронт, Антифашистички фронт жена, Савез јединствених синдиката Југославије, Народна омладина итд. Међутим, због значаја појединих организација у извршењу планске привреде, Петогодишњег плана, као и због њихове тешке повезаности са социјалистичком изградњом, извесне друштвене организације се издвајају у томе смислу што су најближе државном апарату у извршењу плана и уопште у изградњи социјализма. Ту спадају — према овом Закону — задруге, синдикати и инвалидска организација, које имају и своја предузећа и установе. Ове друштвене организације се издвајају од осталих по томе што су директно укључене у оквир привредних планова органа државне власти (види Устав ФНРЈ, чланове 15/II и 17). По овој линији Устава донети су многобројни наши прописи. Узмимо, на пример, Уредбу о привредним предузећима инвалидских организација („Сл. лист“, бр. 70/48), по којој 1^о привредна предузећа оснивају оне инвалидске организације које су на то овлашћене на основу својих правила (статута) — чл. 3; 2^о ова предузећа стоје под административно-оперативним руководством одређеног органа инвалидске организације — чл. 11; 3^о она се укључују у оквир привредних планова органа државне власти по свом значају — чл. 13, као и, 4^о, послују по истим принципима као и државна привредна предузећа исте врсте — чл. 1. Отуда и могућност да лица која у тим организацијама и њиховим установа и предузећима врше руководне, административне и стручне дужности могу доћи у ситуацију да изврше дело које има за последицу повреду правилног функционисања њиховог друштвеног апарата, који је изједначен са државним апаратом, због своје тесне повезаности са функционисањем државног апарата.

Због улоге и важности ових друштвених организација у последње време се све више иде у правцу изједначавања статуса намештеника, односно службеника тих организација, са статусом државних службеника.

Тако, на пример, по Уредби о регулисању припадности намештеника запослених у задружним и друштвеним организацијама („Сл. лист”, бр. 110/48) одређене су минималне плате намештеника по платним разредима, — с тим да ће плате намештеника и функционера који су запослени у задружним и друштвеним организацијама, њиховим предузећима и установама одредити највиши управни органи тих организација на основу и у оквиру ове уредбе. Распоред појединих дужности у платне разреде с обзиром на стручну спрему, способности, природу и значај посла — врши највиши управни орган те организације својим статутом у сагласности са министром рада ФНРЈ или републике, а код задруга са надлежном комисијом за задруге. По члану 4 пом. Уредбе, „поједине дужности по правилу ће се распоређивати у онај платни разред чија минимална плата одговара висини припадности одговарајућих звања и положаја у државној служби”. Новије уредбе указују већ на то да се појам „намештеник” све више губи и да га замењује појам „службеник”. На пример, Уредба о дисциплинској и материјалној одговорности службеника задружних организација („Сл. лист”, 89/48), у чијем се члану 3 каже: „Прописи о дисциплинској и материјалној одговорности, као и о удаљењу од дужности државних службеника примениће се сходно и на службенике задружних организација”.

Све су ово чињенице које већ данас олакшавају нашим органима правосуђа у раду на утврђивању да ли се ради о „службеном лицу” из треће групе члана 2 Закона о кривичним делима против службене дужности, тј. да ли неко лице врши руководну, административну или стручну дужност у поменутиим организацијама и њиховим установама и предузећима. Овде треба имати у виду да је апарат ових организација изједначен са државним апаратом у смислу Закона о кривичним делима против службене дужности, али да, с друге стране, у суштини тај апарат није идентичан са државним апаратом. Због тога оне и имају своју посебну организацију и своја правила (статуте). Зато ће се при решавању горњег питања у примени закона морати поћи у првом реду од тих правила (статута) и по њима одлучивати да ли лице у питању врши коју од побројаних дужности, тј. да ли је „службено лице”. Уколико, пак, о томе не постоје уопште правила тих организација или она не пружају довољно елемената за решење тога питања, онда је јасно да се мора помоћи прописима Закона о државним службеницима са одговарајућим уредбама и допунским прописима и критеријуме из њих применити на лица која врше дужности у поменутиим друштвеним организацијама приликом решавања питања да ли врше руководне, административне или стручне дужности. Али, при томе се увек морају имати у виду задаци одређене друштвене организације, њено место у социјалистичкој изградњи, као и стварни положај службеника у раду организације, односно њене установе или предузећа.

Четврта група обухвата лица која, стално или привремено, са платом или без плате, врше или су позвана да врше одређене државне

задатке на основу овлашћења датог законом или другим општим прописима.

Овде је главно рашчистити с тим да задатак мора да буде државни, тј да је постављен од надлежног државног органа, и то на основу овлашћења предвиђеног у закону или другим општим прописима. На пример, по Основном закону о старатељству стављено је у дужност вођење тих послова извршним, средским и градским, односно реонским народним одборима и дато им је директно законско овлашћење да постављају старатеље. У чл. 16 истог закона прописано је: „Сваки грађанин је обавезан примити се дужности старатеља”. Дакле, грађанину се може — под условима одређеним законом — поставити одређени државни задатак да буде старатељац. Прихватањем ове дужности такав грађанин-старатељац постаје у смислу чл. 2 група 4 „службено лице” у погледу вршења одређених државних задатака у кругу овлашћења датих му законом. Међутим, не би се из овог могао извести закључак да је сваки старатељац (нпр. старатељац *ad hoc* и сл.), предвиђен у Закону о старатељству, службено лице. Као службено лице се појављује само онај старатељац о малолетнику који од државе добија широка овлашћења старатеља о личности малолетника и о његовим правима.

Ова законска овлашћења могу бити и индиректна, али ипак јасна и одређена. Тако, по чл. 67 Општег закона о народним одборима, извршни одбор народног одбора овлашћен је да оснива комисије којима поверава извођење појединих послова и мера на подручју привреде и управе. У томе смислу извршни одбор образује — рецимо — комисију за сетву или за борбу против губара и одреди једног грађанина у ту комисију. Од момента саопштења да је одређен у комисију грађанин постаје „службено лице” у погледу вршења одређеног задатка државне управе, и то у делокругу рада те комисије. Дакле, нема директног овлашћења у закону, већ индиректног, али које кроз решење извршног одбора постаје директно. Међутим, овде треба pazити да ли се ради о саветодавним или другим помоћним органима — који не учествују у вршењу задатака власти, управе. У том случају њихови чланови нису службена лица.

Извесна лица могу на основу законског овлашћења бити позвана да врше одређени државни задатак и због тога што су позвана постаје „службено лице”. Тако, на пример, по Уредби о обавезној служби ветеринара по завршеном ветеринарском факултету („Службени лист ФНРЈ”, 85/47), ови су обавезни, тј. на основу законског овлашћења позвани, да врше обавезну ветеринарску службу, и то тамо где захтевају потребе ветеринарске службе, и интереси народне привреде а надлежни министар пољопривреде одредиће им место где ће да отслуже обавезну ветеринарску службу. Ова су лица обавезна да се у року од месец дана по положеном последњем испиту морају пријавити Министру пољопривреде ФНРЈ. Од момента саопштења решења таквом лицу о одређивању места где ће провести двогодишњу службу, то лице постаје „службено лице” у смислу чл. 2 група 4.

Међутим, поверавање вршења одређених државних задатака и позивање на њихово извршење не мора доћи увек и само од државног органа. Држава извођење, односно извршење појединих послова из круга свога рада — схваћено у ужем смислу — поверава разним друштвеним организацијама путем законских одређби или другим општим прописима. Наравно да ће у таквим случајевима, (тј.) кад одређена друштвена организација некоме повери вршење таквог одређеног задатка или га позива да га изврши, радити уствари на основу законског овлашћења или овлашћења из других општинских прописа и да се, према томе, ту ради о вршењу одређеног државног задатка. Лице коме овлашћена друштвена организација повери извршење таквог задатка или га на основу датог овлашћења позове да га врши, — постаје „службено лице” у смислу чл. 2 група 4. Тако Закон о инспекцији рада (члан 6/III) овлашћује Централни одбор Јединствених синдиката Југославије да у споразуму са Министром рада ФНРЈ пропише правилник о избору и раду радничких инспектора, који ће бити помоћни органи инспекције рада у појединим предузећима. У Правилнику о избору и раду радничких инспектора („Сл. лист”, 11/47) је јасно речено да је раднички инспектор „и... претставник радника, намештеника и службеника у једном предузећу. ...”, дакле, претставник једне друштвене организације. Кад, пак, раднички инспектор, користећи законско овлашћење из члана 8 става 2 тачка 2 Закона о инспекцији рада, позове једног стручњака (техничара, лекара и др.) да пође с њим у преглед једног предузећа или установе или га овласти да он сам изврши одређени преглед, — онда тај стручњак постаје „службено лице” из члана 2 група 4 за одређени државни задатак.

У погледу ове групе лица могу да наступе у пракси најразноврснији и најмногобројнији случајеви када неко лице-грађанин може да постане „службено лице”. Али је овде важно то да одређени задатак мора бити, као што је горе речено, државни и да проистиче из овлашћења датог законом или другим општинским прописом.

4. Међутим, гало би се у легализам и формализам ако би се узело да се једино критеријумима из чл. 2 Закона о кривичним делима против службене дужности може потпуно исцрпно одредити појам „службено лице” у сваком конкретном случају. То би било погрешно због тога што се тај пропис не може и не сме узети изоловано и ван везе са осталим прописима Закона о кривичним делима против службене дужности, тј. ван везе са посебним бићима кривичних дела описаних у томе закону.

При дубљем упознавању са законом нужно се истичу ови моменти:

1^о У члану 2 дат је општи појам службеног лица;

2^о Овај појам је дат у вези са заштитним објектом, тј. заштитом целоскупног државног апарата, са којим је изједначен и апарат задруга, синдиката и инвалидских организација узетих у њиховим конкретним облицима и манифестацијама. Дакле, једино у вези и на бази централног

питања овог закона, тј. појма бића службеничких кривичних дела, може се правилно схватити и одредити посебан појам службеног лица.

У вези са овим видећемо да за одређивање конкретног појма службеног лица, тј. службеног лица за сваки конкретан случај није довољно да се утврди одређено својство службеног лица уопште, већ се тражи још и посебан положај у државном апарату, а осим тога и низ других елемената који карактеришу субјективну страну кривичног дела у питању.

Узмимо, на пример, службено лице прве групе, тј. државног службеника. Одмах ћемо констатовати да је појам „службено лице“ шири од појма „државни службеник“ у смислу круга лица која обухвата. Тако, тај појам, сем државних службеника, у свој круг увлачи и чланове претставничких тела под одређеним условима, функционере и службенике извесних друштвених организација итд. Међутим, тај је појам ужи од појма „државни службеник“, у смислу броја лица која обухвата. Тако, иако је неко државни службеник, он није истовремено и „службено лице“ ако се у конкретном случају ради о кривичном делу повреде тајности писама и других средстава општења (чл. 21) или о кривичном делу неправилног вршења поштанске, телеграфске, телефонске службе и радио-службе (чл. 22). Овде се тражи, поред тога што је неко државни службеник, тј. „службено лице“ уопште, још и његов посебан положај у државном апарату, тј. да је ППТ службеник, па да у конкретном случају буде „службено лице“. Другим речима, овде је број лица која се могу подвести под израз „службено лице“ далеко мањи од броја лица обухваћених појмом државни службеник.

Затим, у вези са овим, постоје две изузетне ситуације када круг и број лица може бити шири и већи него што је то изражено и обухваћено општим појмом „службено лице“. Ово се односи само на чланове претставничких органа државне власти — народне посланике и народне одборнике. Ово долази због њиховог специјалног положаја, који имају у систему народне државне власти, због широке могућности утицања на функционисање државног апарата. Тако, — у смислу чл. 2 службена лица уопште јесу чланови претставничких тела, али само они и онда кад стално или привремено врше дужност у органима државне власти или у њиховим вршним или управним органима. Дакле, не сви. Остали, пак, чланови претставничких тела нису „службена лица“ уопште, тј. у смислу чл. 2. Али, они могу постати посебна — *in concreto* — „службена лица“ у два случаја: кроз извршење кривичних дела подривања ауторитета или угледа власти (чл. 9) или тешког дела примања мита (чл. 13). Рецимо један члан претставничког тела, ван оног круга и броја обухваћених у чл. 2 група 2, користећи свој положај члана претставничког тела, прими од једног грађанина извесну суму новца да би му издејствовао помиловање за осуђеног сина. Извршење овог дела (чл. 9) он је постао посебно службено лице ма да није службено лице уопште, тј. само изузетно круг и број лица је

шири и већи него што је то речено у чл. 2. — Наравно, да и остали чланови претставничких тела обухваћени општим појмом „службено лице“ у члану 2 могу да буду извршиоци кривичних дела из чл. 9 и 13. Ово су једини случајеви проширења општег појма службеног лица које суштински и није проширење. То проширење долази више из формалних разлога, пошто општи појам не обухвата и овакве ситуације. Вероватно да ће то бити учињено у будућем нашем Кривичном законнику Посебни део.

У вези са извесним кривичним делима може у пракси наступити ситуација да ће неко лице, које је иначе службено лице у смислу чл. 2 уопште узев, постати службено лице не због тога што је оно то уопште, већ само зато што је учинилац баш једног одређеног кривичног дела. Тако, државни службеник је, уопште узев, службено лице. Али ако је он постављен за члана бирачког одбора, па ако као такав фалсификује изборна документа, тј. изврши кривично дело злоупотребе у изборном поступку (чл. 16), онда је он службено лице не зато што је то уопште као државни службеник, већ зато што је при извршењу једног државног задатка на основу законског овлашћења постао службено лице 4 групе. Тако, сбрнуто, адвокат уопште није службено лице, али ако га надлежни државни орган на основу законског овлашћења у смислу члана 50, став 3 Закона о кривичном поступку одреди за браниоца по службеној дужности, — онда му се поверава привремено без плате одређени државни задатак и он постаје службено лице. Као такав, он може извршити кривично дело примања мита из чл. 12 став 1 у случају да прими поклон од неког зато да не изјави жалбу на пресуду којом је осуђен његов брањеник, а коју би иначе морао да изјави, тј. ако у кругу свог службеног овлашћења не изврши радњу коју би иначе морао извршити.

Као што видимо, појам „службено лице“ објективно се по правилу сужава и по кругу и по броју лица која обухвата ако се посматра кроз кривична дела, тј. кроз материјалну страну закона. На први поглед, групу општих кривичних дела против службене дужности може да учини свако службено лице. Међутим, у стварности, кад се добро уочи дело у целини, а нарочито његове последице, јасно произилази да та могућност опада са степеном одговорности и важношћу радног места службеника. Службеник на уском и чисто административном месту није по правилу објективно у стању да чини та дела. Специјална кривична дела против службене дужности, пак, може да изврши већ само знатно ужи круг и знатно мањи број лица и, најзад, дела из групе кривичних дела против службене дужности која се појављује као специјална врста ових кривичних дела (чл. 16—22 Закона) може да изврши већ веома узан круг и врло мали број лица.

На овај начин посматран, општи појам „службено лице“ још више се сужава у свакој од наведених група, горе истакнутих, када се узму у обзир и други субјективни моменти, који се морају узети у обзир по закону, као, на пример, штеточински однос према служби, користољубиве и друге личне побуде противне интересима службе, тј. када се узму у обзир својства субјекта као елемента општег бића кривичног дела.

Поред изнебог, да би се дошло до реалног појма службеног лица за сваки конкретан случај, тј. да би се дошло до посебног службеног лица које може бити учинилац, морају се утврдити и применити и сви услови и основи за постојање кривичне одговорности, као и други важни принципи Општег дела нашег Кривичног законика, а нарочито се мора обратити пажња на узрочну везу, тј. на везу између дела и учиниоца у сваком конкретном случају. Најзад, не сме се никако изгубити из вида, — због релативне сличности дисциплинског прекршаја и кривичног дела против службене дужности, — да дисциплински прекршаји „не прелазе границу повреде радње и службене дисциплине апарата, док кривично дело незибежно мора да претставља повреду самог тог апарата, његово функционисање, његово несметано вршење постављених задатака социјалистичке изградње или повреду личности и других права које народна држава гарантује Уставом грађанима”.

Све ово, даље, показује да се ради примене овога закона мора добро познавати не само овај закон, него још, и нарочито, Општи део Кривичног законика, читав низ закона, уредаба и других прописа, који се нужно морају знати ради правилног оцењивања кривичне одговорности према посебним службеним лицима у смислу овог закона.

На крају, потребно је истаћи да се у раду са овим законом, тј. у његовој примени на конкретне околности дела и учинилаца — „службених лица”, — мора у пуној мери испољити обазривост и деликатност. То на првом месту значи да се у потпуности морамо чувати сваке аутоматске и механичке примене Закона о кривичним делима против службене дужности. Исто тако, не треба никад губити из вида основне принципе и задатке нашег правосуђа постављене у члану 2 Закона о уређењу народних судова, и основне поставке казнене политике наше државе, утврђене у чл. 1 и 2 Општег дела Кривичног законика. Најзад, уз све ово, остаје као општи и стални инструменат који ће нас бранити од шематизма, арбитрерних и легалистичко-формалистичких решења: само овлађивање науком марксизма-лењинизма, примењеном на конкретне услове изградње социјализма и социјалистичке службе и целог државног апарата у нашој земљи.

Михаило БОРЂЕВИЋ

PRAWNA PRIRODA UZANSA

Teoretska razrada uzansa od neposredne je važnosti za našu praksu, a obzirom na to što uzanse na osnovu zakonskog ovlašćenja (čl. 19 Zakona o državnoj arbitraži) donosi Plenum Glavne državne arbitraže pri Vladi FNRJ.

U vezi sa primjenom naših uzansa postavlja se pitanje njihove pravne prirode i njihovog mjesta u našem pravu, odnosno u sistemu pravnih izvora.

Zakon o državnoj arbitraži određuje, da su arbitražna vijeća dužna pri donošenju odluka uzeti u obzir trgovačke običaje i uzanse. Potrebno je, prema tome, u svijetlu našeg prava razgraničiti pojam trgovačkog običaja od pojma uzansa.

Trgovački običaji su pravila koja nastaju i koja se primenjuju u prometu.

Pod uzansom razumijevaju se u kapitalističkim zemljama pravila donijeta od izvjesne korporacije ili udruženja kapitalista koja se primenjuju voljom kontrahenata, to jest njihovim podvrgavanjem tim pravilima.

Ukoliko su kontrahenti članovi korporacije ili udruženja koje je donijelo uzanse, oni će se primjenjivati obavezno, ako pitanja koja se rješavaju uzansima stranke nisu ugovorom drukčije riješile. Za ostale kontrahente, dakle, za one koji nisu članovi korporacije koja je donijela uzanse, oni će biti obavezni ukoliko su se kontrahenti izrično sporazumjeli o njihovoj primjeni. Osnov ovlašćenju raznih kapitalističkih korporacija da donose uzanse leži u autonomiji pojedinih privrednih grupa u kapitalističkim zemljama i u »slobodnim«, odnosno anarhičnim metodama reguliranja koje vladaju u kapitalističkoj privredi. Budući da se privreda u kapitalističkim zemljama nalazi u rukama kapitalista, donošenje uzansa kao pravila koja se u prometu primjenjuju prepušteno je grupama kapitalista čiji je interes zajednički i kojima zakonodavstvo kapitalističkih zemalja priznaje izvjesnu autonomiju.

Na taj način, donošenje uzansa prepušteno je kapitalističkim udruženjima, uslijed čega u kapitalističkim zemljama ne postoje jedinstveni uzansi, već uzansi raznih udruženja proizvođača i trgovaca, koji različito tretiraju izvjesnu materiju.

Uzansi su, prema tome, u kapitalističkim zemljama takovi običaji koje su udruženja kapitalista prihvatili kao dispozitivna pravila i koji služe kao interpretacija volje stranaka. Time su uzansi dobili karakter generalnih klauzula, koje dolaze u obzir pri zaključenju ugovora, bilo zbog toga što stranke pripadaju udruženju koje je donijelo uzanse i što žele da se ti uzansi uzmu u obzir, pa zbog toga pojedina pitanja ne rješavaju konkretnim ugovorom drukčije, bilo zbog toga što su se izrično podvrgle važenju tih uzansa.

Uzansi dolaze, dakle, u obzir kao *lex contractus*, tj. kao pravila koja su stranke učinile sastavnim dijelom očitovanja volje. Uzansi su u kapitalističkim zemljama sastavni dijelovi ugovora i nisu stoga izvor prava.

Time su kapitalisti isključili one običaje koji im nisu odgovarali i unižili sigurnost u privredni saobraćaj, jer se uzansi kao sredstvo interpretacije volje stranaka primjenjuju prije trgovačkih običaja, a neizvjesnost je nužno postojala tamo gdje običaji nisu bili napisani.

Po svojoj sadržini, uzansi su zbornici već postojećih trgovačkih običaja ili modificirani običaji. Postojanjem pak raznih uzansa za istu materiju ekonomski jači kontrahenti pod vidom dobrovoljnog podvrgavanja nameću svoju volju slabijim kontrahentima.¹

¹ U staroj Jugoslaviji, kao i u ostalim kapitalističkim zemljama, ekonomski jači kontrahent zaključenje ugovora uslovljava prihvatanjem uzansa one korporacije kojoj on pripada. I danas u kapitalističkim zemljama kapitalista neće prodati robu bez podvrgavanja uzansima korporacije kojoj pripada.

U Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji, s obzirom na činjenicu da je zakonom dato ovlaštenje Plenumu Glavne državne arbitraže pri Vladi FNRJ da donosi uzanse, razlika između trgovačkih običaja i uzansa nalazi se u tome, što se uzansom smatra onaj trgovački običaj, koji Plenum Glavne državne arbitraže izrično usvoji.

To dovodi do slijedećih posljedica:

a) Uzansi postaju jedinstvena pravila za cijelo državno područje, čime se razlikuju od običaja koji često imaju lokalni značaj.

b) Arbitražno vijeće, odnosno sud, neće prilikom donošenja odluke uzeti u obzir svaki trgovački običaj. Oni neće smjeti uzeti u obzir takove trgovačke običaje koji više ne odgovaraju našoj ekonomici, koji, dakle, mogu biti kočnica za razvitak naše ekonomike. Prema tome je moguće, da se u datom slučaju neki trgovački običaj ne uzme u obzir.²

Naprotiv, kad Plenum Glavne državne arbitraže izvjestan običaj usvoji kao uzans, državna arbitraža, odnosno sud dužni su ga uzeti u obzir.

c) Karakteristika uzansa je u tome što dolaze do primjene voljom stranaka tj. kad stranke izvjesno pitanje same nisu ugovorom drukčije riješile. S time u vezi postavlja se pitanje da li je potrebno da se stranke izrično podvrgnu važenju uzansa, kao što je to slučaj sa uzansama burza, te proizvođačkih i trgovačkih udruženja i korporacija u kapitalističkom svijetu.

U Zakonu o državnoj arbitraži (čl. 4 i čl. 37) uzansi su predviđeni kao supsidijarno pravilo koje su arbitražna vijeća dužna uzeti u obzir pri donošenju odluka. Donošenje uzansa povjereno je Plenumu Glavne državne arbitraže, dakle, državnom organu, na osnovu zakonskog ovlaštenja. Uzansi se uslijed toga primjenjuju po silji zakona i zbog toga nije potrebno da stranke izrično ugovore njihovu primjenu. Osim toga, uzansi su jedinstveni za cijelo državno područje, pa nije potrebno da se stranke izrično podvrgnu važenju uzansa kao što je to slučaj u kapitalističkim zemljama, gdje se stranke podvrgavaju uzansima jedne korporacije, a ne druge, uzansima, recimo, mjesta u kome se ugovor izvršuje ili u kome se nalazi prodavac ili na bilo koji drugi način. U kapitalističkim zemljama uzansi se primjenjuju sporazumom stranaka, kao sastavni dio ugovora, a ne po silji zakona i zbog toga je potrebno da stranke izrično ugovore njihovu primjenu.

² Među takove ubrajaju se trgovački običaji formirani u uslovima kapitalizma, koji odražavaju načela poslovanja u kapitalističkoj privredi. Tako, na primjer, burzovani uzansi određuju da oznaka količine robe u ugovoru sa »circa«, »po prilici« ili »približno« ovlašćuje prodavca da isporuči do 5% manje ili više od ugovorene količine. U planskoj privredi ovakov se uzans apsolutno ne smije primjeniti. Kod artikala pod planskom raspodjelom isporuka veće količine no što je određena aktom planskog organa nije dopuštena, jer u protivnom prodavac ne bi mogao podmiriti nekog drugog kupca pošto se i distribucija vrši po planu, a isporukom manje količine dovodi se u pitanje plan kupca, dok se kod prodavca pojavljuje planom nepredviđeni višak robe kojom ne smije samostalno raspolagati.

U vezi sa stanovištem o dispozitivnoj prirodi uzansa potrebno je podučiti da uzansi mogu da sadrže i takova pravila koja su neophodna u normalnom privrednom saobraćaju i koja se ne mogu isključiti sporazumom stranaka. Uzansi koji, na primjer, određuje da su stranke dužne upotrijebiti mjere poslovne predostrožnosti, — potvrditi, na primjer, važniji usmeni ili telefonski razgovor ili međusobno izmjenjane telegrame još i preporučeni pismom, — ne može se isključiti sporazumom stranaka. Stranke ne mogu isključiti takova pravila bez kojih se ne može zamisliti normalno poslovanje, a naročito gdje se radi o rukovodcima socijalističkom svojinom i gdje je uslijed toga odgovornost i poslovna ispravnost uzdignuta na viši stepen. Stranke takova pravila ne mogu isključiti i sporazum da neće izvjestan važniji telefonski razgovor i pismeno potvrditi ne bi se mogao uzeti u obzir, odnosno pri ocjeni odgovornosti moralo bi se voditi računa o tome koja je stranka prekršila ovo osnovno pravilo i treba uslijed toga da snosi i posljedice.

Ili, na primjer, prekršaj uzansa, koji određuje da je stranka dužna vjerodostojno utvrditi višu silu i o tome odmah obavijestiti protivnu stranku, kad je uslijed više sile spriječena da izvrši ugovor, nesumnjivo povlači štetne posljedice za stranku koja prekrši ovo pravilo.

Usljed toga što su socijalistička preduzeća u ostvarenju svojih zadataka između sebe vezana ugovorima, prekidom lanca ugovornih obaveza jedne ugovorne stranke može se dovesti u pitanje ostvarenje izvjesnog planskog zadatka. Iako je ovo pravilo važno i u odnosima kapitalističkih preduzeća, ono nesumnjivo ima još veći značaj u planskoj privredi, jer se traži stvarno izvršenje ugovora, a ne eventualno naknada štete i izmakle dobiti za neizvršenje ugovora. Nadalje, ukoliko bi viša sila postojala dulje vreme i time dovela u pitanje izvršenje zadatka saugovorača, ugovor bi mogao biti raskinut kako bi se saugovoraču odredio novi isporučilac.

Iz toga proizlazi da uzansi sadržavaju dispozitivna pravila i takova pravila koja su obavezna, pa se ne mogu isključiti voljom stranaka. Polazeći od postavke da su uzansi trgovački običaji koje sankcionira Plenum Glavne državne arbitraže, uzansi koji sadržavaju obavezna pravila, predstavljaju sankcionirane imperativne običaje i u praksi će biti potrebno cijeniti da li se radi o imperativnom ili dispozitivnom običaju.

Za razliku od dispozitivnih uzansa koji pobliže objašnjavaju i tumače uobičajene pojmove, odnosno predstavljaju opće uslove ugovora, imperativni uzansi formulirani su analogno formulaciji normi i obavezuju stranke da ih se pridržavaju.

Trgovački običaji formiraju se u prometu i arbitraža, odnosno sud treba da prilikom rješavanja sporova uzmu u ocjenu mogućnost njihove primjene. Ukoliko prilikom rješavanja spora primjene trgovački običaj, on time dobiva sankciju državnog organa. Time se ujedno utvrđuje postojanje izvjesnog trgovačkog običaja. Ali, kad Plenum Glavne državne arbitraže utvrdi izvjesne trgovačke običaje i izrično ih donese kao uzanse, tada ti običaji

dobivaju sankciju državnog organa širu od primjene u konkretnom sporu i kao pravilo obavezno se protežu na cijelo državno područje. Plenum, dakle, ocjenjuje svrsishodnost trgovačkih običaja ne samo u odnosu na rješenje konkretnog spora, već u širem opsegu i poslije toga donosi uzanse. Utoliko bi de lege ferenda bilo pravilnije reći da Plenum donosi uzanse, jer se njegova funkcija ne ograničava samo na prosto utvrđivanje trgovačkih običaja. Plenum donosi samo one trgovačke običaje kao uzanse za koje smatra da odgovaraju potrebama naše ekonomike i služe njenom razvitku. Na osnovu toga proizlazi da, dok arbitražna vijeća, odnosno sudovi imaju pravo i dužnost da cijene u svakom konkretnom slučaju da li se izvjestan trgovački običaj može primjeniti ili ne, oni to pravo neće imati i ne mogu u istom smislu cijeliti da li će primjeniti uzans.

Budući da Zakon o državnoj arbitraži ovlašćuje Plenum da utvrđuje trgovački običaj i uzanse u cilju izdavanja zbornika ovih običaja i uzansa, biće de lege ferenda dovoljno da Plenum donosi samo uzanse, a utvrđivanje trgovačkih običaja da se prepusti arbitražnim vijećima, jer čim Plenum utvrdi postojanje izvjesnog trgovačkog običaja, on se kvalitativno ne razlikuje od uzansa. Plenum, naime, neće utvrđivati takove običaje koje ne želi da se primjenjuju i postanu uzansi.

Potrebno je nadalje s obzirom na uzanse utvrditi hijerarhijski red pravila koja dolaze do primjene u imovinskim odnosima socijalističkih organizacija.

Zakon o državnoj arbitraži određuje u čl. 4 da arbitražna vijeća donose odluke uzimajući u obzir ostvarenje privrednog plana, zakonske propise, ugovor i trgovačke običaje i uzanse, vodeći računa o opštim interesima ekonomske politike države.

Isto tako kod ugovorne arbitraže vijeće donosi odluke na osnovu zakonskih propisa, ugovora, trgovačkih običaja i uzansa, vodeći računa o ostvarenju privrednog plana (čl. 37).

Nesumnjivo je da nabrojanje tih pravila u Zakonu o državnoj arbitraži predstavlja taksativno određena pravila koja će se primjeniti, ali ne i rad kojim će se pojedina od nabrojenih pravila uzeti u obzir.

Budući da su uzansi takovi običaji koji su dobili sankciju vrhovnog arbitražnog organa i uslijed toga njihova primjena ne može doći u pitanje ocjenom arbitražnog vijeća, uzansi dolaze u obzir prije trgovačkog običaja.

Trgovački običaj može sankcionirati državni organ na osnovu čl. 4 Zakona o državnoj arbitraži, po kome arbitražna vijeća donose odluke uzimajući u obzir ostvarenje privrednog plana, zakonske propise, ugovor i trgovačke običaje i uzanse, vodeći računa o općim interesima ekonomske politike države. Međutim, kad Plenum izvjestan trgovački običaj donese kao uzans, tada uzans kao pravilo postaje opće i dobiva karakter pravila ponašanja koje je država sankcionirala i dala mu obveznu snagu. Za razliku od trgovačkog običaja, koji može da sankcionira arbitražno vijeće primjenom, uzans postaje

opće pravilo i dobiva opće obaveznu snagu, jer ga je donio nadležni državni organ na osnovu zakonskog ovlaštenja.

Polazeći od ove konstatacije, potrebno je nadalje utvrditi odnose uzansa prema zakonodavnim propisima, tj. prema zakonima i podzakonskim aktima, aktima državne uprave koji predstavljaju izvore prava, ali sa pravnom snagom nižom od zakonske.

Nesumnjivo je da uzansi kao opća pravila dolaze u obzir poslije zakona i podzakonskih akata, bez obzira na činjenicu što ih donosi jedan državni organ. Uzansi dolaze u obzir poslije podzakonskih akata zbog toga što nisu normativni akti izdati po zakonskom ovlaštenju radi izvršenja zakona. Budući da su uzansi trgovački običaji koje usvoji Plenum Glavne državne arbitraže, oni su po sadržaju norme običajnog prava, bez obzira na to što Plenum prilikom donošenja uzansa može modificirati pojedine običaje prema našim potrebama.

Već je buržoaska država oglasila zakon osnovnim izvorom prava i primjenu običaja ograničila na najmanju mjeru.

Kod nas, država obuhvata propisima i potpuno regulira i građansko-pravne odnose, pa se običaji kao izvor prava uslijed toga primjenjuju izuzetno i po zakonskom ovlaštenju.

U čvrsto organizovanoj državi, najpotpuniji, najsposobniji i najodređeniji način izražavanja volje radnog naroda je upravo zakon, a ne običaji.³

Otuda norme običajnog prava ne mogu protivuriječiti zakonu, a ni podzakonskim aktima, kojima organi državne uprave reguliraju razna pitanja, jer kao običajna pravila stoje ispod normativnih akata, kako zakonskih, tako i onih sa pravnom snagom nižom od zakonskih.

Pri tome ne igra ulogu činjenica da su upravo u oblasti građansko-pravnih odnosa zakonski i podzakonski akti i sami često dispozitivne prirode. Uzansi koje donose Plenum Glavne državne arbitraže i običaji koje primjenjuju arbitražna vijeća, odnosno sudovi ne smiju se primjeniti drukčije no u okviru zakonskih propisa.

U kapitalističkoj državi privreda je u rukama kapitalista i država prepušta kapitalistima da donose uzanse. Normativna aktivnost kapitalističke države u ovom pravcu ograničena je ulogom države kao oruđa vladajuće klase koja svoje zakonodavstvo usmjerava u interesu kapitalista, odnosno u interesu kapitalističkih grupa.

Buržoasko pravo razradilo je princip slobode ugovaranja, po kome su ugovorne strane slobodne prilikom stupanja u ugovorne odnose. Kod utvrđivanja uslova ugovora stranke su formalno slobodne da ih prihvate ili ne prihvate. Ovaj princip ostao je rukovodećim principom i u episi monopolističkog kapitalizma. Polazeći od formalne jednakosti građana i njihove slobode i jednakih mogućnosti da stupaju u građanskopravne odnose, kapitalistička država prepušta donošenje uzansa kapitalističkim korporacijama. Pravna konstrukcija

³ Golunski i Strogovič: Teorija države i prava, Beograd 1946, str. 156.

da se uzansi koje donose kapitalističke korporacije smatraju tipskim uslovima ugovora koji se uzimaju u obzir voljom stranaka pretstavlja prikriivanje ne-jednakosti i faktičkog diktata ekonomski jačih kontrahenata i njihovih asocijacija. Istinske jednakosti nema ne samo među radnicima i kapitalistima, već ni među kapitalističkim udruženjima i krupnim kapitalistima i ekonomski slabijim subjektima. Time što je donošenje uzansa prepušteno korporacijama i udruženjima kapitalista, oni se u kapitalističkim zemljama ne smatraju izvorom prava. Budući da se u buržoaskom trgovačkom zakonodavstvu dopušta najšira »sloboda« ugovaranja i da se tek po tome uzima u obzir običajno pravo i opće građansko pravo, činjenica da uzanse donose korporacije kapitalista i da se oni smatraju sastavnim dijelom ugovora, omogućuje primjenu uzansa prije običajnog prava, odnosno općeg građanskog prava. Uzansi u kapitalističkim zemljama izražavaju u suštini, kao i ugovori, antagonističke interese ugovornih strana.⁴

Na taj način uzansi u kapitalističkim zemljama izraz su anarhičnosti kapitalističke privrede, jer ih ne donosi državni organ, već razne korporacije i što one različito tretiraju izvjesnu materiju.

U našoj državi, koja planski izgrađuje svoju privredu i uslijed toga po planu usklađuje proizvodnju i potrošnju, privredna pitanja reguliraju se normativnim aktima, a donošenje uzansa predato je u nadležnost jednog državnog organa.

Uzansi, prema tome, mogu doći do primjene u okviru koji je dat normativnim aktima. To je u skladu sa aktivnom ulogom narodne vlasti u preobražaju zemlje. Treba, naime, imati u vidu da su se trgovački običaji formirali u uslovima kapitalističke privrede i da je stoga potrebno cijeniti sa gledišta naše ekonomike, da li izvjestan trgovački običaj može da bude prihvaćen kao uzans. Taj zadatak država je povjerala jednom svom organu.

Ovlašćenjem datim arbitražnom vijeću da prilikom riješavanja sporova primjenjuje trgovački običaj omogućuje se, da se kroz praksu državne arbitraže utvrde trgovački običaji pogodni našoj ekonomici i stvori podloga za donošenje uzansa.

Na osnovu izloženoga dolazimo do slijedećih zaključaka:

1) U imovinskim odnosima socijalističkih organizacija uzansi dolaze do primjene kao supsidijarno opće pravilo, dok se trgovački običaji uzimaju u obzir ukoliko odgovaraju našoj ekonomici.

2) Prilikom donošenja odluka arbitražna vijeća uzimaju u obzir ostvarenje privrednog plana, zakonske propise, pod kojima se podrazumijevaju zakoni

⁴ Engels daje sledeću karakteristiku kupoprodaje u buržoaskom društvu: »Pri svakoj kupnji i prodaji istupaju... dva čovjeka sa apsolutno oprečnim interesima; taj konflikt nosi očito neprijateljski karakter zato, što svaki od njih znade namjere drugog, znade da su te namjere oprečne njegovim«. Otuda — uzajamno nepovjerenje, prešućivanje nedostatka robe itd. (citirano po članku S. N. Bratus, Engels o građanskom pravu — Naša zakonitost god. II, br. 5—7, str. 122).

Kad kapitalista prilikom prodaje robe stavlja kao uslov i prihvatanje baš izvjesnih uzansa, on to čini zbog toga što tehnički modaliteti i uslovi prodaje predviđeni tim uzansama idu njemu u prilog.

i podzakonski akti, ugovor, uzanse i trgovačke običaje. Hijerarhijski, dakle, uzansi se uzimaju u obzir prije trgovačkih običaja.

- 3) Primjenu uzansa nije potrebno ugovarati.
- 4) Uzansi ne smiju protivuriječiti normativnim aktima.

dr Aleksandar GOLDŠTAJN

НЕКОЛИКО ПИТАЊА О РЕХАБИЛИТАЦИЈИ У НАШЕМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ

Кривични законик-Општи део у чл. 92 нормира институт брисања осуде — рехабилитацију и познаје две врсте: законску и судску рехабилитацију.

Законска рехабилитација настаје онда када се у конкретном случају стичу сви услови законом одређени, док се код судске рехабилитације даје право суду да под условима у закону одређеним одлучује да ли осуђено лице испуњава услове за рехабилитацију. Код законске рехабилитације орган надлежан за брисање осуде испитује по службеној дужности да ли се у сваком конкретном случају испуњавају тачно у закону одређени услови, тј. врста казне, висина казне, протек рока кушње и да ли је осуђено лице у року кушње починило ново кривично дело, па ако утврди да су се испунили сви прописани услови, то констатује решењем и на темељу овог обавезно спроводи у регистру осуђених лица брисање осуде. У случајевима судске рехабилитације пак, суд мора на темељу молбе осуђеног лица да испитује у првом реду да ли су се стекли у закону одређени услови, тј. да ли је прошло 8 година од дана издржане или угашене казне, а затим да ли је брисање осуде осуђено лице заслужио својим понашањем и да ли је накнадило делом проузроковану штету, под претпоставком, да је то према својим материјалним могућностима могло.

Разлика се између ове две врсте рехабилитације, према томе, састоји у томе: 1) поступак за законску рехабилитацију спроводи се по службеној дужности, а судске по молби осуђеног лица, 2) поступак за законску рехабилитацију спроводи орган унутрашњих послова, који води регистре осуђених лица, а поступак за судску рехабилитацију надлежни суд, и 3) код законске рехабилитације у закону одређени услови су много ужи од услова одређених за судску рехабилитацију.

При досадањој примени прописа о рехабилитацији појављује се неколико спорних питања, као што су:

1) да ли ће се прописи о рехабилитацији примењивати и према оним лицима која су осуђивана на темељу прописа закона старе Југославије, с обзиром да постоје разлике између врста казни које је познавало раније законодавство и оних које се спомињу у чл. 92 Кривичног законика;

2) да ли ће се рехабилитација примењивати и у случајевима када је у пресуди одређена само главна казна или и у оним у којима је поред главне одређена и споредна казна, као на пр.: губитак грађанских права, новчана казна, конфискација имовине итд.;

3) да ли ће се рехабилитација примењивати и према оним лицима која су више пута осуђивана.

Ad 1) Нормирајући услове за примену рехабилитације, Кривични законик поред осталих услова одређује и врсте казни, и то у ст. 1 чл. 92 Кривичног законика казну поправног рада или казну лишења слободе или неку лакшу казну, у ст. 2 казну лишења слободе или казну лишења слободе с принудним радом, а у ст. 3 казну лишења слободе или неку, тежу казну.

У пресудама изреченим по прописима Кривичног закона старе Југославије лица су осуђивана на друге врсте казни, тј. на оне одређене у чл. 35 старог Кривичног законика: робија, заточење, строги затвор, затвор и новчана казна.

Неоспорно је да се рехабилитација односи и на лица раније осуђивана, јер Кривични законик у том правцу не поставља никаквих ограничења. Разлике у врстама казни не би могле да овом институци даду такво тумачење да се у погледу лица раније осуђених не може рехабилитација уопште применити. Такво тумачење било би правноформалистичко и гуту било би из вида васпитно-поправни циљ који рехабилитација треба да има. По себи се разуме, да и овде важи општа претпоставка да су се стекли услови предвиђени у ст. 1, 2 и 3 чл. 92 Кривичног законика. Уосталом, наше ново законодавство садржи потврдни одговор на ово питање. Закон о изменама и допунама закона о врстама казни од 12 августа 1946 год. одредио је, чланом 22, саобраћавање ранијих врста казни онима по Закону о врстама казни, одређујући у тач. 2 „казна робије или строга затвора постаје исто толика казна лишења слободе с принудним радом“, а у тач. 8 „казна затвора постаје казна лишења слободе“. Међутим, ови прописи при саобраћавању врста казни не спомињу заточење.

Истина, може се приметити да су ступањем на снагу Кривичног законика — Општи део укинати ранији прописи Закона о врстама казни и Закона о изменама и допунама закона о врстама казни, тако да се на ове као на данас важеће правне прописе не може позивати. Али је несумњиво да нам они могу послужити као основ за регулисање овог спорног питања и то у одређеном, потврдном смислу.

Чињеница да се у поменутом саобраћавању не спомиње врста казне заточења не може се тумачити као да је законодавац намерно хтео да ову врсту казне испусти, јер зато нема никаквог основаног разлога. То гим више када се узме у обзир да су раније врсте казне, робија и строги затвор, саобраћене са казном лишења слободе с принудним радом. Заточење је по својој тежини била врста казне између робије и строга затвора, па би према томе у саобраћавању ове врсте казне ову требало разматрати као и ове и саобразити је са садањом врстом лишења слободе са принудним радом.

Према томе, да би се могла правилно применити рехабилитација према лицима која су осуђивана на темељу прописа Кривичног закона

старе Југославије, било би потребно извршити саображавање ранијих врста казни са оним нормалним у чл. 28 Кривичног законика и то саображавајући раније изречене казне робије, заточења и строгог затвора садањом врстом лишења слободе с принудним радом, а ранију казну затвора садањом казном лишења слободе.

Ad 2) У чл. 92 Кривичног законика су између осталих услова за примену рехабилитације тачно одређене врсте казни. То је дало повода тумачењу да се рехабилитација не би могла применити на лица која су осуђена, поред казне поменуте у чл. 92 Кривичног законика, и на неку споредну казну, сматрајући да уколико је поред главне казне изречена као споредна казна губитак грађанских права или конфискација имовине и др., да се увек ради о делу веће друштвене опасности и према томе да се таква казна има сматрати тежом од оне коју предвиђа чл. 92 Кривичног законика.

Овакво би се гледиште можда могло извести граматичким тумачењем садашњег текста чл. 92 Кривичног законика. Али се поставља питање да ли такво тумачење одговара сврси којој институт рехабилитације служи?

Рехабилитовано лице сматра се неосуђиваним, тј. укидају се све правне последице које су скопчане са конкретном пресудом. Овај је институт једна од мера које треба да код бившег осуђеника, који се већ довољно преваспитао и поправио, утиче у правцу да се и будуће клони вршења таквих дела, према којима би се опет сматрао осуђиваним.

Према томе, овом институту би ради постизавања истакнутог циља требало дати што ширу примену. Изрицање, поред главних казни, предвиђених у чл. 92 Кривичног законика, још неке од споредних не би требало да буде запрека да се према осуђеном лицу, уколико се стичу остали услови у закону предвиђени, не примењује рехабилитација. У противном се запада у нелогичност, јер се може догодити да се, на пр., према једном лицу које је за неко мање друштвено опасно дело осуђено на казну поправног рада од године дана и забрану бављења одређеним занимањима за време од неколико месеци не може применити законска рехабилитација, док се, обратно, она може применити према лицу чије дело претставља већу друштвену опасност и ради чега је оно осуђено на казну лишења слободе с принудним радом у трајању од 2 године.

Из тога се не може извести да се у оваквим случајевима поништавају стечена права трећих, ни да настаје обавеза повратка конфисковане имовине или уплаћених новчаних казни и сл.

Ad 3) Члан 92 Кривичног законика не поставља као услов за примену рехабилитације да је односно лице први пут осуђено, из чега би се могло закључити да је законодавац хтео омогућити примену рехабилитације и према оном лицу које је више пута осуђивано. Да се хтело противно, то би у члану 92 Кривичног законика било изричито наведено као услов, поред осталих, и рекло би се да ће се сматрати неосуђиваним или одредити брисање осуде у погледу лица „које је први пут осуђивано”.

као што је то било, на пр., изричито наведено у ст. 3 чл. 90 Кривичног закона старе Југославије.

Гледиште по коме се рехабилитација не би могла применити на лице које је двапут осуђено, не би одговарало сврси којој овај институт служи. Лице које почини више пута неко кривично дело може несумњиво у току издржавања казне или на слободи увидети своје раније слабости, запослити се према својим способностима и наставити живот као користан члан друштвене заједнице. И уколико у одређеном року такво лице заиста не почини неко кривично дело, брисање ранијих изречених пресуда и укидање свих правних последица таквих пресуда може само повољно утицати да се рехабилитовано лице заиста осећа равноправним грађанином и убудуће клони вршења таквих дела, која би га могла довести поново у ред оних који се сматрају друштвено опасним.

Уколико при одређивању рехабилитације не би био битни елемент степен преваспитаности осуђеног лица, без обзира на то да је једном или више пута било осуђивано за почињена кривична дела, запало би се у правни формализам, и тиме институту рехабилитације одузело оно основно обележје: васпитно деловање на осуђено лице. У таквом случају може се догодити да једно лице које је једанпут осуђено за теже кривично дело буде рехабилитовано, док друго, осуђено двапут за много лакша кривична дела, нема услове да буде рехабилитовано, иако би се према његовом понашању могло закључити да је постало много исправнији и кориснији члан друштвене заједнице од онога који је само једанпут осуђиван.

Међутим, ако се заузме становиште да се рехабилитација може применити и према лицу које је више пута осуђивано, појављују се три могућности: а) да се поновно дело учини пошто је учинилац за раније дело већ рехабилитован, б) да се поновно дело учини док тече рок за споредну казну и в) да се поновно дело учини док тече рок за рехабилитацију, па се поставља питање који су основи за примену рехабилитације.

У првом случају осуђено лице бива рехабилитовано за свако поједино кривично дело, уколико се стичу у закону одређени услови (законска рехабилитација), односно уколико суд на молбу осуђеног лица донесе одлуку о брисању пресуде (судска рехабилитација).

Али када се ради о брисању пресуде лица које је опетовано починило неко кривично дело и то док тече рок за споредну казну или рок за рехабилитацију, треба сваки конкретни случај брижљиво испитивати. Овде се не поставља питање само по којим ће критеријумима надлежни орган оцењивати да ли има места примени рехабилитације, већ и питање који ће рокови бити меродавни у случају да је односно лице за касније почињено дело као дело од мање друштвене опасности осуђено на блажу врсту и мању казну од оне за раније почињено дело, у којим случајевима је рок кушње за последње дело краћи од рока кушње за раније почињено дело.

У случајевима када су различити рокови кушње за рехабилитацију требало би да увек буде меродаван дужи рок, тј., према тежој казни, без обзира да ли је дело за које је изречена тежа казна почињено касније или раније. Тиме би се могло боље и темељитије испитивати понашање осуђеног лица, а то значи степен његове преваспитаности и поправљања.

Према томе, када се ради о рехабилитацији лица у поврату, потребни су следећи услови: 1) поступак се покреће само по молби осуђеног лица, 2) код неједнаких рокова кушње, с обзиром на различиту тежину казне, увек је меродаван дужи рок, без обзира на време када је почињено дело, 3) понашање осуђениково мора бити такво да се заиста може закључити да је постао корисним чланом друштвене заједнице. При овоме је меродавно не само његово понашање након издржане или угашене казне, већ и понашање за време издржавања казне и 4) осуђеник треба по могућности да накнади штету проузроковану својим делом.

Уколико се испуне сви ови услови, што треба да буде брижљиво оцењено од стране надлежног суда, наступила би рехабилитација за све до тада изречене казне. Уколико пак суд налази да нема места примени рехабилитације и одбије молбу осуђеног лица, то не значи да ово не би могло касније поново покренути поступак.

Изложена гледишта на постављена питања дају институту рехабилитације много шире тумачење од онога које би се могло извести из чисто формалистичког и граматичког тумачења садањег текста чл 92 Кривичног законика. Али сматрам да је то потребно да би се овом институту дало оно право значење које треба да има ради постизавања циља који му је намењен и који одговара општој сврси кажњавања у социјалистичкој држави.

II. ИВИЋЕВИЋ

НЕКА ПИТАЊА О ПРОНАЛАСЦИМА И ТЕХНИЧКИМ УСАВРШЕЊИМА

1. На Трећем ванредном заседању Савезног већа и Већа народа од 27 и 28 новембра 1948 г. донет је, поред осталих, и Закон о проналасцима и техничким усавршењима, који је објављен у „Службеном листу ФНРЈ” бр. 108 од 15 децембра 1948 г.

Овај закон долази да регулише једну од важних материја за даљи развој социјалистичке изградње нове Југославије и напредак њене технике, без чега се тај развој у целини и не може замислити.

Циљ закона је не само да формулише већ настале односе у данашњем процесу развоја проналазачке делатности, већ и да тој делатности да широку масовну базу путем стимулирања на проналазачку делатност свих трудбеника и стручњака, на ком било пољу рада, како међу научницима у институтима и лабораторијумима, тако и међу радничком класом у предузећима и фабрикама, који и најнепосредније учествују у процесу производње. Закон се као такав супротставља свакој инерцији и равнодушном односу према машини и алаткама, као што мора нагнати онога који њима рукује на размишљање о томе колико се из њих више може добити, или колико се она може преобразити за боље и свестрпније извршење планских задатака. За уложени труд и специјални напор у циљу постизавања резултата на пољу проналазачке делатности, закон

обезбеђује, бригом државе, посебну материјалну накнаду, поред моралне сатисфакције да сваки проналазак и техничко усавршење претставља даљу подлогу за опште повећање стандарда живота свих трудбеника.

Један од најважнијих фактора у потстицању на проналазачку делатност и техничко усавршавање процеса производње јесте сама држава. Целокупна активност грађана ФНРЈ на означеном пољу рада стоји „под нарочитом заштитом и старањем државе“ (чл. 1 закона). Преко својих установа, предузећа и научно-истраживачких института она омогућава ову делатност и обезбеђује пуну примену сваког проналазачког који је од интереса за социјалистичку изградњу земље. Држава то чини ради повећања производних снага, обезбеђења благостања народа и јачања одбрамбене снаге земље.

По овом закону, целокупна проналазачка делатност своди се, углавном, — или на добијање проналазачког, у датом моменту непознатог у постојећем општем процесу производње и развоју технике, — или на техничко усавршење већ постојећег, технолошког процеса рада или постојећих техничких конструкција.

Сам проналазак може се јавити у двоструком виду. Или као „нова стваралачка примена комбинације природних закона изражена у решењу одређеног техничког проблема, која се може применити у условима индустрије и пољопривредне производње, или које друге граде привреде“ или као проналазак „који садржи и научно откриће“ (чл. 3 закона).

Што се тиче техничког усавршења, и оно се, тако исто, може јавити у два вида: као „техничко унапређење“ и као „рационализаторски предлог“ (чл. 5 закона). Под техничким унапређењем подразумева се она делатност која доводи до „рационалнијег решења одређеног техничког проблема“ на бази познатих метода и проналазачког или једног „постојећег технолошког процеса“. Овакво техничко унапређење закон назива код нас добро познатим именом — новаторство.

Рационализаторски предлог, пак, не уноси неке нарочите новине у постојеће техничке уређаје или технолошки процес производње. Он само усавршава или побољшава процес производње, доводећи до бољег и рационалнијег искоришћавања постојећег техничког уређаја, материјала, радне снаге. Осим тога, рационализаторски предлог може бити усмерен и ка целокупном побољшању начина управљања привредом и њеном организацијом.

Описаним облицима проналазачке делатности, — без обзира на различите степене дејства у погледу техничког усавршења и технолошког унапређења процеса производње, — заједничко је то што морају бити нови. А нови су, по тексту закона, ако до дана њихове појаве у нашој земљи нису нигде објављивани било на који начин, примењивани или описани од стране других научника или проналазача. Само, ова новост је код проналазачког општа, а код техничких усавршења локална.

Што се тиче права на проналазак или техничко усавршење — оно припада онима који су до њега и дошли својим залагањем и радом, тј. ауторима (чл. 7).

Право на проналазак потврђује се и заштићује од стране државе исправом, која може бити издата, по избору проналазача, или у облику проналазачког сведочанства или у облику патента.

Разлика између проналазачког сведочанства и патента је у томе што се издавањем исправе проналазачког сведочанства проналазачу обезбеђује лично право на проналазачку материјалну накнаду и друге пољностице, а проналазак постаје општедржавна имовина са правом државе на његово потпуно искоришћавање, преко било којих државних преду-

зећа, задружних или друштвених организација које учествују у социјалистичкој привреди, с тим да се проналазак односи на њихов сектор рада. Напротив, патентом проналазач стиче право својине на свој проналазак, са једним ограничењем — што га пре сваке друге понуде мора најпре понудити држави ФНРЈ.

Полазећи од ове основне разлике између проналазачког сведочанства и патента, закон таксативно набраја случајеве у којима се може добити само проналазачко сведочанство, отступајући, на тај начин, од постављеног принципа сопственог избора проналазача било које од ове две форме заштите свога права на проналазак. Случајеви отступања наведени су у чл. 15 закона:

- 1) Ако је до проналаска дошло у вези са истраживачким радом проналазача у научно-истраживачким институтима, конструкционом бироу, опитној станици, лабораторијама и другим државним, задружним и друштвеним установама и предузећима;
- 2) ако је до проналаска дошло на тражење државних надлежстава, установа и предузећа, задружних и друштвених организација;
- 3) ако је проналазач ради обраде и разраде проналаска добио новчану или другу материјалну помоћ од стране државног надлежства установе или предузећа, задружне или друштвене организације;
- 4) ако је пронађен нов начин лечења болести, који је у пракси проверен и одобрен од надлежних органа;
- 5) ако је произведена нова врста семена или нова значајна врста стоке.

Проналазачким сведочанством, осим признавања права на проналазак и добијања материјалне накнаде и других повластица, проналазач, ређењем надлежног државног органа, стиче и право назива „проналазача“, с тим да и самом проналаску може да одреди своје или које било друго име или назив.

Носилац исправе проналазачког сведочанства може бити појединац, група лица (од којих свако добија посебно сведочанство за један исти проналазак), установа или организација. Зависи од тога да ли је залагање било индивидуално, колективно или је пак у колективном раду или раду једног лица одлучујућу улогу у проналаску имала установа или организација као таква.

Што се тиче патента, право власништва над искоришћавањем проналаска траје 15 година. У том времену оно је и наследно.

Патент као право на искоришћавање проналаска може бити предмет приватно-правног саобраћаја (може се продати, уступити, поклонити или пак дати на делимично искоришћавање).

Обавеза власника исправе патента да право на искоришћавање проналаска понуди прво држави односи се и на иностране грађане који су до својих проналазака дошли у Југославији. Тек пошто држава, преко надлежних органа, изјави да нема интереса у погледу преузимања патента ма у ком виду, сопственик може њим слободно располагати по прописима овог закона. Уколико између државе и лица које је добило патент или право лиценце не би дошло до споразума у смислу уступања држави права на искоришћавање проналаска за који је она заинтересована, држава има права, преко за то одређених органа, да донесе одлуку о одузимању патента или одређивању принудне лиценце, уз накнаду коју сама одреди. Држава тако исто може донети одлуку о одузимању патента преко надлежног окружног суда у случају када проналазач не искоришћава, или не искоришћава у пуној мери проналазак, без оправданих разлога, у току

три године од дана објављивања патента. Једино патенти чији је сопственик држава не подлежу овом пропису (чл. 23 закона).

У случају да је извесан проналазак за које је неко лице добило патент већ искоришћаван у нашој земљи, независно од лица које је добило патент, установе или предузећа која су то чинила могу га и даље искоришћавати, без икакве обавезе на накнаду. За издавање патента плаћају се таксе, а за одржавање законске заштите издатог патента на крају сваке године плаћа се прогресивна такса.

Из прописа који се односи на патент види се да држава у циљу обезбеђења индустриског развоја социјалистичке привреде и заштите интереса њених грађана ограничава право располагања патентом на тај начин што обезбеђује себи првенство у искоришћавању сваког проналазка. Ово проистиче из опште тенденције социјалистичке државе да ограничи или стави под своју пуну контролу приватну својину онамо где она има јасне тенденције да развије потпуне капиталистичке односе а на штету радног народа. Поред проналазачког сведочанства, наш законодавац предвидео је и патент ради искоришћавања нарочито иностраних патената, чијих користи она и не треба и не може да се лиши баш у циљу изградње социјализма у нашој земљи. На исти начин поступљено је и у Совјетском Савезу.

2. Осим описаних проналазака, за које се могу издати поменуте исправе, закон регулише још једну врсту проналазачке делатности под именом „допунски проналасци“.

Допунски проналасци немају самостално дејство. Везани су увек за основни проналазак за који је већ издато или проналазачко сведочанство или патент, и без кога се не могу ни искоришћавати.

Заштита права која проистичу из допунског проналаска регулише се издавањем исправе под називом „зависно проналазачко сведочанство“ или „зависни патент“, што тако исто зависи од воље проналазача као и код основног проналаска (чл. 27 закона). Зависна исправа издаје се само у случају да од дана објаве основног проналаска није прошло 15 година. После тога рока и за допунски проналазак издаје се самостално проналазачко сведочанство.

Право првенства на издавање сведочанства за допунски проналазак припада проналазачу основног проналаска, али само у року од шест месеци од дана објаве основног проналаска. После тога рока важи првенство пријаве, без обзира од чије стране она долази.

Зависни проналасци као допуна основном проналаску искоришћавају се под istim условима у закону предвиђеним и за основне проналаске, осим у ситуацији када основни проналазак није искоришћаван све до појаве допунског проналаска од стране другог лица, у ком случају на повластице предвиђене законом имају право оба проналазача (чл. 29).

Уколико и код зависног проналаска између проналазача и државе не би дошло до споразума о уступању права на искоришћавање проналаска кад је од интереса за државу, надлежни државни орган може да поступи на исти начин као и код основног проналаска (доношење решења о одузимању зависног проналаска уз одређену накнаду сопственику — чл. 31 закона).

Трајање важности зависног проналаска везано је са трајањем важности основног проналаска, са изузетком кад проналазачко сведочанство, односно патент, изгубе важност без везе са допунским проналаском. У том случају допунски проналазак постаје самостално проналазачко дело, уз добијање и самостане исправе било у виду проналазачког сведочанства било у виду патента.

3. За техничка унапређења и рационализаторске предлоге издају се исправе под именом: новаторска диплома — за први случај, и рациона-

лизаторско уверење — за други случај. Према исправи долази и одговарајући назив „новатор“ и „рационализатор“.

Издавањем и ових врста исправа држава такође стиче право на искоришћавање техничког унапређења и рационализаторског предлога, уз одређену накнаду и давање других повластица новаторима и рационализаторима из овог закона и других прописа који ће се о томе донети. У свему осталом и за искоришћавање техничких усавршења важе начела из овог закона која се односе на проналазак заштићен проналазачким сведочанством.

При одређивању права и дужности проналазача, новатора и рационализатора, закон полази од јединства заштите како њихових личних интереса и права, тако и општих интереса друштвене заједнице. Висину накнаде одређује државни орган у чијој се надлежности налази установа или предузеће коме је проналазак дат на искоришћавање. Она зависи од:

- „а) техничког значаја и степена друштвене корисности проналаска,
- б) уштеде и других корисних ефеката које примена проналаска производи за привреду,
- в) степена довршености проналаска,
- г) трајања примене проналаска,
- д) значаја проналаска за комплексни привреди план“ (чл. 40).

Накнада се може исплаћивати у једнократним и виšekратним износима, као и на било који други начин одређен посебним прописима Владе ФНРЈ.

Начин исплате зависи од тога како је и коме додељена проналазачка исправа. Ако је више лица добило појединачне исправе за један проналазак, накнада ће се доделити свакоме од њих, али према њиховом личном споразуму. Накнаде за заводски проналазак, где проналазачко сведочанство гласи на име установе, предузећа итд., „припада у виду премије свима сарадницима према степену њиховог учешћа у проналаску“ (чл. 43).

Службени положај лица које дође до проналаска у државној служби, задружној или друштвеној организацији не утиче на додељивање накнаде. Накнада и у том случају припада проналазачу.

У својим повластицама, како пореским, тако и другим, проналазачи чији су проналасци узети на искоришћавање изједначени су са ауторима научних, књижевних и уметничких дела. Осим тога, проналазачи имају и „право првенства у добијању положаја и звања у научно-истраживачким установама у ФНРЈ“ (чл. 45 Закона).

У поступку остварења проналаска проналазач је дужан да верно и јасно да опис свог проналаска, да органима који разрађују и искоришћавају проналазак (установе, предузећа, задруге, организације) даје све материјалије и обавештења о проналаску, као и да чува као поверљиве све оне податке чије би објављивање нашкодило државним интересима. Ово се односи и на проналазаче који су добили право патента (чл. 46).

Новатори и рационализатори у својим дужностима изједначени су са проналазачима. У погледу повластица исто тако. Једино што ће им се накнада и начин исплате одређивати према посебним прописима Владе ФНРЈ, али опет у сагласности са правилима о накнади проналазачима, као што ће се посебним путем регулисати и питање „у којим случајевима и под којим условима право на накнаду може прећи и на наследнике новатора и рационализатора“, како је то законом одређено код проналазака.

Закон предвиђа и детаљан поступак остваривања права на проналазак и техничка усавршавања, почез од пријаве за издавање проналазачког сведочанства или патента, испитивање новости и техничке изводљивости проналаска, као и његове применљивости и корисности, — па

све до решења о издавању или одбијању издавања проналазачког сведо-
чанства или патента, и до регистрације и начина објављивања проналаска.

У закону је детаљно обрађено и питање спорова о правилности из-
давања проналазачке исправе, као и о висини накнаде, начину и року
исплате. На оспоравање издавања патента или друге исправе имају право
поједини грађани, као и надлештва, предузећа, задруге или организације.
Тужбе по овом питању, које се подносе Савезној управи за проналазаштво,
уопште не застаревају.

На крају, закон помиње и случајеве кад се у проналазаштву појав-
љују страни држављани, регулишући те односе на бази међународних
уговора, уколико постоје, а уколико не постоје — по начелу реципро-
цитета.

4. Закон о проналасцима и техничким усавршењима резултира из
процеса развоја проналазачке делатности у нашој земљи, која је у послед-
ње време узела тако широке разmere у општем покрету такмичења на-
ших трудбеника.

Као и у свим нашим законима, било коју материју они да уобличавају,
тако и у овом закону — и у овом у првом реду — интерес социјалистичке
изградње нове Југославије долази на прво место. Томе интересу треба да
послужи сва наша проналазачка делатност, али у којој ни интереси про-
налазача нису запостављени. На делу изградње социјализма проналазач и
друштвени интерес су изједначени и њима социјалистичка држава покла-
ња подједнаку пажњу. Због тога држава путем овог закона и других про-
писа заштићује ауторска права проналазача, обезбеђујући истовремено
пуну примену његовог проналаска у одговарајућим привредним гранама.
Тако ће сваки творац проналаска имати двоструку награду: личну накна-
ду за уложени труд у проналазачкој делатности и посредну корист услед
подизања општег стандарда живота свих трудбеника који неминовно до-
лази код сваког напретка у техници и технолошком процесу рада.

У бившој Југославији проналазачка делатност била је регулисана
познатим Законом о индустриској својини (донет 1922 г., допуњен и изме-
њен 1928 г.), кроз који долази у пуној мери до изражаја разлика у дру-
штвено-економској структури старе и нове Југославије. Као и многи други
закони у капиталистичким државама, и овај закон, у крајњој линији, за-
штићивао је интересе капиталиста и фабриканта. Иако се аутор прона-
ласка и у Закону о индустриској својини појављује, кроз исправу о па-
тенту, као апсолутни власник свога проналаска, он то у суштини није
био, јер држава, нити ма ко други, није заштићивала његово право од
познатих форми капиталистичког начина присвајања путем формалног
уговора о откупу, нити је проналаску обезбеђивала примену. Из саме те
чињенице да је капиталист имао монопол средстава за производњу, прои-
зилазило је и да је коришћење патента било везано једино за његову во-
љу и лични интерес. С друге стране, уколико би проналазак и био при-
мењен, по општој законитости капитализма — сваки напредак у условима
рада повлачио је погоршање у условима живота радничке класе.

Насупрот томе основне карактеристике Закона о проналасцима и
техничким усавршењима у новој, социјалистичкој Југославији јесу:

1) Што доноси и регулише нове односе у области проналазачке де-
латности, настале из нових друштвено-економских односа и социјалистич-
ког преображаја нове Југославије (однос трудбеника према раду и држа-
ви, однос државе према радном народу и његовим интересима, однос пре-
ма друштву и друштвеној заједници итд.);

2) Што се сваки проналазак било ког трудбеника у нашој земљи на
пољу проналазаштва остварује у корист целе друштвене заједнице;

3) Што се држава појављује као највећи заштитник и проналазачке делатности и проналазача, обезбеђујући до краја остварење проналазачког који је од општег интереса за даље унапређење производње.

Сходно овом закону, развој проналазачке делатности није препуштен стихији. Тим развојем се руководи и проналазачка делатност се планира и даље разрађује као и свака друга врста делатности у нашој социјалистичкој планској привреди. Ово планирање, као и сва брига око правилне и благовремене примене и разрађивања проналазачког и техничких усавршења, и око регулисања и обезбеђења заштите права свих трудбеника на пољу проналазачке делатности, — спада у надлежност Савезне планске комисије као највишег државног руководства, у чијем ће се саставу организовати Савезна управа за проналазачство као централни орган за непосредно руковођење целокупном заштитом проналазачког. При републичким планским комисијама основаће се, тако исто, управе за проналазачство, као помоћни органи савезној управи.

Р. ГУЗИНА

ПИТАЊЕ ПРАВА ЖАЛБЕ НА АКТ О ПОСТАВЉЕЊУ ДРЖАВНИХ СЛУЖБЕНИКА

Према члану 5 Закона о државним службеницима ступање у државну службу је добровољно, док пријем у државну службу и напредовање у њој зависи од личне вредности и способности службеника и других законских услова. По члану 22 ст. 1 Закона о државним службеницима за државног службеника може бити постављено само оно лице које је држављанин ФНРЈ и које испуњава остале услове за пријем у државну службу, а да ли ће једно лице које жели да ступи у државну службу бити примљено за државног службеника, односно да ли ће лице које је већ државни службеник напредовати у државној служби, зависи од личне вредности и способности службеника и других законских услова. Из овога произилази: а) да није дозвољено да неко жели да постане државни службеник, па да то мора и постати и б) да су у нашем службеничком систему постављени услови за пријем, односно напредовање у државној служби, те да лице које жели да постане државни службеник мора прихватити и испуњавати услове које је поставио закон.

Услови за пријем у државну службу у нашем службеничком систему су општи и посебни. Опште услове мора испуњавати свако лице које ступа у државну службу и они су одређени у чл. 50 Закона о државним службеницима. Посебни услови одређени су у уредбама о струкама. Држећи се основне поставке Закона о државним службеницима да службеници припадају разним струкама према природи службе и стручној спреми, уредбе о струкама су поставиле за сваку струку посебне услове, с обзиром на природу послова у свакој струци и стручну спрему лица које улази у државну службу. У вези са овим треба напоменути да је у неким правилницима о приправничком стажу, стручним испитима и курсевима (на пр. правилници о приправничком стажу, стручним испитима и курсевима у музејско-конзерваторској струци, библиотекарско-архивистичкој, административној, правној итд.) прописана потребна стручна спрема за вршење одређених звања. Отуда се прописује стручна спрема за та одређена звања, такође, мора сматрати као посебан услов за стицање звања.

Међутим, познато је да се школска спрема и испити, којима се стиже потребна стручна спрема, у нашем службеничком систему не сматрају као услов за стицање звања, већ служе само као критеријум о стручној

способности службеника. Како је стручна спрема само један од услова за стицање звања, то је природна последица овога да се службеник који се не покаже способан за обављање послова звања у коме се налази може вратити на ниже звање, које одговара његовој стручној способности. С друге стране, излази да се на одређено звање могу поставити и лица без предвиђене школске спреме ако су стручно способна за обављање послова одређеног звања. Погрешно би било ако би се из овога извео закључак да се код нас не тежи стручном оспособљавању службеника путем школа, курсева и испита, што је дошло до изражаја и у уредбама о струкама, којима се предвиђа да су надлежне старешине дужне да се старају да сви службеници путем курсева стекну потребну стручну спрему која је предвиђена за вршење послова одређеног звања и да стекну потребну школску, односно стручну спрему. Поред тога, уредбе о струкама предвиђају могућност да се правилницима о стручним испитима стицање одређеног звања услови школском, односно стручном спремом, и такви су правилници и донети.

Као што се из изложеног види, не би било правилно, бар за сада, поставити школску спрему као апсолутни и једини услов за стицање звања.

Да школска спрема, курсеви и испити нису једини услов за стицање звања, може се закључити и из тога што се лице које први пут ступа у државну службу, без обзира на стручну спрему, не поставља увек на одређено звање. У погледу лица која први пут ступају у државну службу, а немају стручне праксе, Закон о државним службеницима је одредио да се таква лица постављају као приправници (чл. 36 ст. 1). Рок трајања приправничке службе за сваку струку, начин и услови приправничког испита одређени су правилницима о приправничком стажу, стручним испитима и курсевима. За време приправничке службе приправник треба да стекне потребну стручну праксу за вршење послова звања за које се припрема.

Принцип да се лице које први пут ступа у државну службу са потребном школском спремом, али без стручне праксе, поставља за приправника, усвојен и у уредбама о струкама.

Међутим, и поред изложеног принципа у пракси се појавило спорно питање: да ли лице које први пут ступа у државну службу са потребном школском спремом, али без стручне праксе, има право жалбе на решење о постављењу.

По једном мишљењу, члан 18 Закона о државним службеницима поставио је као правило да службеник има право жалбе против сваког решења о службеничким односима, па према томе и против сваког решења о постављењу, јер законодавац такву жалбу није искључио. У прилогу овог мишљења наводи се и то да је законодавац онде где је хтео да искључи право жалбе, то изрично рекао, као што је учинио у члану 64 ст. 4 ЗОДС.

Ако би имали у виду само напред наведени законски пропис, изложено мишљење би било тачно. Међутим, поједини прописи ЗОДС не смеју се посматрати изоловано, сваки за себе, већ се морају довести у везу са осталим прописима овог закона, уредбама о струкама и правилницима о приправничком стажу, стручним испитима и курсевима.

Посматрајући целокупан наш службенички систем, мишљења смо да би се на постављено питање могло одговорити ако посебно размотримо питање постављења — примања у државну службу — 1^о лица која први пут ступају у државну службу, а немају стручну праксу за обављање послова одређеног звања струке у коју ступају, звања за које је предвиђена приправничка служба; 2^о лица која се приликом постављења у државну службу постављају на одређена звања, а за та звања није предвиђена приправничка служба, с тим да су дужна да заврше одређени курс, од-

носно положи стручни испит и, најзад, 3^о лица која први пут ступају у државну службу, али имају потребну стручну праксу за обављање послова одређених звања.

Ако се има у виду оно што је напред речено у погледу нашег службеничког система, и ако се то доведе у везу са чл. 18 ЗОДС, мишљења смо да службеник по правилу има право жалбе на решење о постављењу. Тако, на пр., лице са свршеним одговарајућим отсеком на железничком институту или свршеним техничким факултетом, које први пут ступа у државну службу у струку експлоатације железница, а нема стручне праксе за обављање послова одређеног звања, имало би право жалбе на решење о постављењу ако би било постављено за приправника за звање млађег техничара експлоатације железница, пошто се за добијање овог звања тражи друга стручна спрема и способност, а не она коју он има и која се тражи за звање млађег инжењера експлоатације железница, за које би то лице требало да се припрема. Исто тако, лице које се приликом првог ступања у државну службу, без стручне праксе, поставља одмах на одређено звање за које није предвиђена приправничка служба, а има потребну стручну спрему, одређени курс, односно положени стручни испит, има право жалбе ако не би било постављено на звање коме одговара његова стручна спрема, свршени курс, односно положени стручни испит. Тако, на пр., лице које први пут ступа у државну службу у индустриско-техничку струку са непотпуном средњом школом, свршеним курсом техничког цртања, односно одговарајућом школом и положеним стручним испитом, мора бити постављено за помоћног индустриског цртача. Отуда би такво лице имало право жалбе ако би било постављено, на пр., за индустриског лаборанта, пошто се за ово звање тражи сасвим друга стручна спрема и пракса од оне коју ово лице има.

У нашем службеничком систему постоји извештан број струка (цивилног ваздушног саобраћаја, здравствена, ветеринарска и просветно-научна струка) у којима се као услов за стицање звања тражи одређена стручна спрема. Поред тога, уредбе о струкама, као што је већ напред напоменуто, предвиђају могућност да се правилницима о стручним испитима стицање одређеног звања услови школском, односно стручном спремом, што је у поменутим правилницима и учињено. Отуда би, по нашем мишљењу, на пр., лице које први пут ступа у државну службу са свршеним медицинским или стоматолошким факултетом и са положеним испитом специјалности у здравственој струци морало бити постављено за лекара специјалисту, по завршеном приправничком стажу, односно по завршеној специјалности. Свако друго постављење (на пр., за лекара) било би неправилно и такво би лице имало право жалбе на решење о првом постављењу.

Исто тако, лице које први пут ступа у државну службу, а има потребну стручну праксу за обављање послова одређеног звања (на пр., приватни инжењер који је по свршеном техничком факултету или њему равној високој техничкој школи провео више година на пројектовању, извођењу и надзору грађевинарских објеката) има право жалбе на решење о постављењу ако не би било постављено на једно од звања за које је предвиђена иста стручна спрема и стручна пракса коју оно има.

Међутим, као што је напред већ наглашено, лица која први пут ступају у државну службу без потребне стручне праксе, према Закону о државним службеницима и уредбама о струкама, постављају се као приправници (на пр., лице које први пут ступа у државну службу у грађевинарску струку са свршеним техничким факултетом може бити постављено само за приправника за звање млађи грађевинарски инжењер). Према томе, Закон о државним службеницима и уредбе о струкама тачно су

одредили како се такво лице може поставити, што значи да лице које први пут ступа у државну службу без стручне праксе има прихватити услове које је поставио законодавац, тј. да може бити постављено само као приправник за одређено звање. Стога, по нашем мишљењу, такво лице не би имало право жалбе на решење о постављењу, тј. што је постављено за приправника, и таква би се жалба, и поред прописа чл. 18 ЗОДС, имала сматрати недопуштеном.

Исто тако, ни лице које први пут ступа у државну службу, а које се одмах поставља на одређено звање за које није предвиђена приправничка служба, не би имало право жалбе на решење о постављењу уколико се она односи на одређивање звања или основне плате, ако је ова у правном пропису одређена у границама минимума и максимума. Пре свега, за та звања је тачно одређена основна стручна спрема (школа, курс, стручни испит) и уколико лице које добија то звање ову има, она му служи као критеријум о стручној способности, тј. о способности за обављање послова тога звања. Тако, на пр., лице које има завршену основну школу и болничку школу, односно курс, може у здравственој струци да буде постављено само за болничара, или лице са непотпуном средњом школом, свршеним курсом техничког цртања, односно одговарајућом школом и положеним стручним испитом, може бити постављено у индустриско-техничкој струци само за помоћног индустриског цртача.

Овде је потребно потсетити да су у уредбама о струкама звања подељена на групе (А, Б, В, итд.), према природи послова и стручној спреми. У свакој групи налази се по једно или више звања, која су постављена вертикално према рангу послова и стручности службеника. Према томе, ако се у једној групи налази само једно звање (као у нашем првом примеру), онда је сасвим логично да се лице које испуњава услове за вршење послова само тога звања може поставити једино на то звање. Међутим, ако се у групи звања налази више звања за која се тражи иста основна спрема, лице које први пут ступа у државну службу а нема стручне праксе поставља се по правилу на почетно звање. Отуда смо мишљења да би се жалба и у овим случајевима имала сматрати недопуштеном.

Што се тиче лица које први пут ступа у државну службу, а има потребну стручну спрему и стручну праксу за обављање послова звања струке у коју ступа, уредбе о струкама поставиле су, као изузетак, да се такво лице може поставити одмах на одређено звање, с тим да положи стручни испит одговарајућег почетног звања, уколико је такав испит предвиђен у року који одреди старешина надлежан за постављање.

Код ових случајева у пракси се поставило питање: да ли такво лице има право жалбе ако приликом постављења не добије у групи звања за које је одређена иста стручна спрема баш тачно одређено звање, за које оно сматра да треба да га добије.

На ово питање, мислимо, мора се одговорити негативно. Истина, лице са потребном стручном спремом и стручном праксом ослобађа се на овај начин приправничке службе ако је за почетно звање струке у коју ступа одређена приправничка служба. Исто тако, ако се одмах поставља у звање за које није предвиђена приправничка служба, може у истој групи добити и које више звање од почетног, али тиме не стиче право на добијање тачно одређеног звања које му по његовом мишљењу мора припасти у групи звања за која је одређена иста стручна спрема. Тако, на пр., лице које са свршеним техничким факултетом или њему равном високом школом први пут ступа у државну службу, у индустриско-техничку струку, а има потребну стручну праксу, може бити постављено на једно од ових звања: млађи индустриски инжењер, индустриски инжењер, виши инду-

стриски инжењер итд., али нема права на добијање тачно одређеног звања, на пр., виши индустриски инжењер.

У вези са изложеним важно је истаћи да старешина надлежан за постављење има да оцени да ли лице које први пут ступа у државну службу испуњава услове да одмах добије звање, тј. да ли има потребну стручну праксу. Ако се увери да то лице има потребну стручну праксу, онда опет има да одреди степен стручности, односно које послове то лице може да обавља, и с обзиром на то он одређује звање у групи звања за која је одређена иста стручна спрема коју има то лице.

На основу изложеног, мишљења смо да се жалба на решење о првом постављењу и у овом случају има сматрати недопуштеном.

Међутим, ако би приликом постављења било повређено право службеника на плату (на пр., лице које први пут ступа у државну службу, и то на звање за које није предвиђена приправничка служба, добије плату за 15% мању од основне плате, уместо 10%, као што предвиђа Основна уредба о припадностима савезних државних службеника, или ако би неко лице било постављено на звање чија је основна плата одређена у фиксном износу, а у решењу о постављењу буде одређена мања плата од предвиђене основне плате за то звање), или које друго на закону засновано право, службеник би имао право жалбе.

На крају, треба напоменути да се ово што је изложено у погледу недопуштености жалбе, по нашем мишљењу, не односи на лица која су по проведеном приправничком стажу положила стручни испит и тиме стекла право да буду постављена на одређено звање.

С. БУЈДИЋ

ПРИМЕДБЕ ЗА ПРЕТПРОЈЕКАТ ЗАКОНА О НАСЛЕЂИВАЊУ

„Архив“ је у броју 3 (јули-септембар 1947 г.) ојбавио „Тезе за претпројекат закона о наслеђивању“ и позвао наше правнике и друге грађане да учествују у дискусији и да доставе своја мишљења, предлоге, примедбе и критику у вези са начелима и појединачним питањима обухваћеним у објављеним тезама.

„Архиву“ и Министарству правосуђа ФНРЈ достављен је изванредан број мишљења и примедби. Заузети другим непосреднијим и хитнијим питањима теориске и законодавне изградње наше социјалистичке државе и њеног права, ми сем једног изузетка нисмо имали до сада ни могућности ни места у „Архиву“ да објавимо поједина приспела мишљења. Осим тога, ни само доношење закона није било непосредно на дневном реду нашег савезног законодавства.

Међутим, постепено сазревање објективних услова за правилно теориско решење проблема наслеђивања у нашој земљи претставља један од важних разлога који указују на потребу скорог доношења закона о наслеђивању. Широко извођење социјалистичке изградње наше земље, која, нарочито после одлука Другог пленума ЦК КПЈ, данас све више и одлучније захвата имовинске односе на селу и условљава њихово прерастање у нове, социјалистичке односе на бази задружне својине, пружа чвршће материјалне основе за теориско постављање и правно решење нашег наследног права као дела нашег новог, социјалистичког грађанског права. То је све утицало да „Архив“ отпочиње у овом броју с објављивањем извесних опсежнијих примедба које су упућена на „Тезе о наслеђивању“. То чинимо објављивањем углавном у целини примедба које су

заједнички израдили професори грађанског права и други наставници Правног факултета у Љубљани (референт проф. Ј. Штемпихар).

Не улазећи у правилност сваког истакнутог мишљења ни у оправданост сваке учињене примедбе, „Архив“ објављује овај колективни рад професора љубљанског Правног факултета у намери да обнови интерес за теориско расправљање питања наследног права и да потстакне наше теоретичаре и друге правне раднике на проучавање и предлагање решења наслеђивања, које све више има објективне услове за научно решење и које мора бити законодавно решено ради учвршћивања нових имовинских односа који су настали и који стално настају, нарочито у вези са стварањем радних задруга и дубоком променом друштвено-економских односа на нашем селу.

1. ОПШТЕ ПРИМЕДБЕ

ФОРМЕ ТЕСТАМЕНТА

Од такозваних редовних засебних форми тестаментa тезе не предвиђају алогографски и усмени тестамент. Приговори против ова два облика ослањају се у првом реду на наводну непоузданост тестаментарних сведока; наше искуство нас, међутим, упућује на то да код нас овај приговор нема основа, и према запажањима из праксе против тестаментарних сведока има чак и мање приговора него ли против сведока код уговора. Тестамент се врло често прави тек *in extremis*: завешталац сам из многобројних разлога не може писати, а не може ни на суд, иако му је овај близи. Подручја наших средских судова, међутим, велика су и често и судији неће бити могуће да на време стигне до завештоаца.

Из ових разлога, а пошто су се досадашњи прописи у погледу форме показали као добри, потребно би било да их законодавац задржи или барем остави за републичко законодавство (теза 122).

ОСТАВИНСКА РАСПРАВА

Ова специфичност ранијих аустријских правних подручја уведена је у своје време из фискалних и феудалних разлога, али је она после укидања феудализма добила у пракси посве други карактер. Сада она претставља систематски уређен судски поступак, који је у пракси органички састављен из појединих процесних радњи и сачињава јединствену целину. У законодавствима која не познају оставинску расправу, ова се покушава заменити појединим, међусобно врло слабо повезаним службеним радњама судова и јавних бележника, за које се, међутим, троши пре више него мање времена, труда, трошкова итд. него код наше оставинске расправе. И само законско регулисање овог поступка је компликованије него што је то случај са оставинском расправом. Наша оставинска расправа има за циљ да заоставштину не присвоје себи лица која су најбезобзирнија, да се установи прави основ наслеђивања и највероватнији наследници, да се обезбеде и подмире захтеви лица под посебном заштитом закона, оставински и оставиочеви повериоци и легати, да се изгледе супротности између наследника и осигура управа и заступање заоставштине, као и редовна наплата пореза на наслеђе, да се уреди земљишна књига и спречи читав ред скупих и дуготрајних парница. Стога њу сада важећа уредба о порезу на наслеђа претпоставља и управо је у последње време била модернизована упутствима Врховног суда од 27 септембра 1947 године.

Из наведених разлога, а нарочито из разлога што је код нас укинуто јавно бележничтво и његови послови пренети на среске судове, сматрамо да ову установу треба задржати, а њен делокруг чак и проширити на сва питања која су у вези са одређивањем нужног и расположивог дела, прирачунавањем и урачунавањем, обезбеђењем, односно измирењем оставинских и оставиочевих дугова и деобом наслеђа.

Из теза не може се разабрати какво гледиште оне заступају по том питању. Сматрамо, међутим, да је задржање оставинске расправе у предложеном обиму управо с обзиром на неке правне новости које тезе доносе још нужније, а то су: одређивање нужног дела и одређивање расположивог дела, осигурање првенства оставинским и оставиочевим повериоцима испред поверилаца наследника, позивање на наследство у моменту отварања наслеђа итд.

2. ПОЈЕДИНАЧНЕ ПРИМЕДБЕ

(Тезе су означене арапским, ставови римским бројевима)

Т 1 — „Грађани“ или „грађани ФНРЈ“? Под „грађанима“ треба разумети само физичка лица; т 92 III резервише наследничку способност правних лица за посебне прописе. Међутим, тт 12 и 68 II претпостављају наследничку способност правних лица као принцип у већини случајева и вероватно је смисао т 92 III тај да ће ограничења наследничке способности само неких врста правних лица бити садржана у посебним прописима. Упореди чл. 7 Закона о заступању државе и јавних организација. Одредба садашњег текста т 92 III је с обзиром на изнето или преширока или постављена само евентуално.

С тим у вези треба коначно напоменути да тезе не садрже никаква материјално-правно колизиска правила (у т 91 II гледамо процесуално колизиско правило, које, међутим, треба увек схватити важећим само уколико није у супротности са међународним уговорима). Материјално-правне колизиске норме су, међутим, неопходно потребне с обзиром на приличан број наших исељеника, а можда и с обзиром на странце који раде код нас, као и у вези са Законом о заштити југословенске имовине у иностранству.

Т 3 — При одређивању круга наследника по закону треба узимати у обзир законске прописе о брачној сметњи сродства (чл. 20 Основног закона о браку) и о законској обавези издржавања (чл. 32 Основног закона о односима родитеља и деце).

Теза доноси нов појам, за који треба установити нов термин (руски: „Иждивенец“, словеначки можда: „оскрбованец“, српски: „стараник“ или „опскрбљеник“?). Садржај појма треба тачније означити: не само „неспособан за рад“, већ и „без (довољних?) сопствених средстава за живот“; упор. т 4 II, т 9 I. У совјетском наследном праву овај је појам у оба правца тачно одређен у складу са социјалним законодавством и законодавством о социјалном осигурању. Нарочито ће чести случајеви бити да је оставилац тог наследног интересента издржавао само делимично, односно да га је само помагао.

„Стараника“ треба разликовати од „лица које је оставилац издржавао“ према т 113.

У погледу круга наследника по закону упор. чл. 9 Закона о заштити ауторског права („Службени лист ФНРЈ“ бр. 45/46).

Т 4 — Терминолошки на овом месту „деца“ означају само „непосредне потомке“; у т 5 II на крају употребљава се термин „синови и кћери“.

У ставу I брачни друг издваја пре свега свој удео у заједничкој, радом у току брака стеченој имовини — чл. 10 Основног закона о браку. Међутим, и деца су дужна да према својој снази раде у домаћинству, али она немају у њему свој удео, као што га има брачни друг. Стога је конкурисање брачног друга са децом неосновано и треба га померити из првог наследног реда у други.

Став III термилошка примедба: „на једнаке делове по главама“, док у ставу IV и у т 5 само „на једнаке делове“.

Када брачни друг наслеђује по једнаким деловима, онда је његов удео утолико мањи уколико више има деце, и обратно. То може имати неугодне последице, а ове опадају ако удео брачног друга буде унапред и без обзира на број деце фиксно одређен. Тиме опада и прираштај у корист брачног друга. Упореди и примедбе уз т 5

Т 5 — У погледу браће и сестара није јасно да ли се мисли само на праву браћу и сестре или пак и полубраћу и полусестре. Разлика између ове две врсте нужно се намеће из биолошких разлога и постоји, природно, у томе што ће наследник чија су оба родитеља са оставиоцем заједничка учествовати у наслеђивању обе половине заоставштине иза оба родитеља, док ће онај коме је са оставиоцем заједнички само један родитељ учествовати само у наслеђивању половине заоставштине иза заједничког родитеља (ст. II).

Ако померимо брачног друга из првог наследног реда у други, треба онда на овом месту регулисати његово учешће у случају када он конкурише са родитељима оставиоца и њиховим потомцима. У том погледу треба имати пред очима да су свакако деца дужна да издржавају родитеље (чл. 32 Основног закона о односима родитеља и деце), а не зет и снаја, а да би према тези 4 брачни друг искључивао родитеље који су додуше без имовине, а привремено још способни за рад. Ако они доцније постану неспособни за рад, — а с тиме треба рачунати, — могло би се десити да брачни друг наследи читаву заоставштину без обавезе издржавања таста и таште.

Т 6 — Законско право наслеђивања у трећем степену по побочној линији према тезама не би било узајамно. Међутим, у НР Словенији прилике су такве да би ваљало признати стричевима и теткама законско право наслеђивања у погледу заоставштине нећака и нећакиња, јер они често и пожртвовано замењују родитеље, а нарочито ако остану нежењени, односно неудате. Историја словеначке књижевности приказује нам приличан број таквих случајева. Стричеви и тетке додуше обично и не рачунају на то да ће наследити своје нећаке, али би признање права наслеђивања из наведених разлога ипак било оправдано, нарочито у случајевима када им се не може признати својство „стараника“.

Т 7 — Садашњи текст иде с једне стране даље од члана 32 Основног закона о односима родитеља и деце, док с друге стране право наслеђивања не би било узајамно, што, међутим, није у складу са начелом члана 32, нити је само по себи основано. Члан 32 прописује даље обавезу издржавања и у погледу ванбрачне малолетне браће и сестара. У погледу браће и сестара биолошки је положај такав да су ванбрачна браћа и сестре према њима у истом сродничком односу као и полубраћа и полусестре, па може, према томе, правна разлика, с обзиром на члан 26 Устава и члан 2 Основног закона о браку, бити само то да брачни потомци не могу тражити пријем у брачну породицу (домаћинство). Међутим, брак престаје смрћу оставиоца, па према томе у наследно-правном погледу не може бити разлике у односу на полубраћу и полусестре.

Откако је обавеза издржавања стављена у дужност оцу и мајци, у НР Словенији се множе случајеви који у неким подручјима и раније

нису били реткост, наимае, да отац узме ван брака рођено дете код себе и у случају када је ожењен.

Такво дете расте заједно са брачним децом истог оца. Давање имена према чл. 6 Закона о именима има као законску последицу само „номинално“, али не и наследноправно изједначење са брачним децом. Није умесно да се поводом смрти брата или сестре одједанпут појави риска разлика између њих и оживи прошлост за коју они сами и не знају.

Истина је да се сада према одредбама чл. 38 ст. 4 и чл. 52 Основног закона о браку велики број деце сматра брачним и да одредбе чл. 23 Основног закона о односима родитеља и деце садрже широке могућности да деца буду оглашена брачном. Међутим, број деце рођене ван брака је и данас, а биће и убудуће, још увек знатан. Према одредбама Основног закона о односима родитеља и деце о утврђивању очинства не постоји више систем презумпција и очинство се утврђује према општим правилима доказивања. Стога отпадају приговори који су према ранијем правном стању били разумљиви.

Наследно право у случају усвојења уређено је чл. 14, 17 и 19 Закона о усвојењу одређеније него што се то предлаже у тезама, и то у том смислу да усвојенику припада наследно право на заоставштину усвојиоца, уколико ово није због рођене деце усвојиоца ограничено или искључено уговором о усвојењу. Међутим, такво право према закону не припада усвојиоцу. Усвојилац може наследити усвојеника само на основу тестаментна усвојеника, док се наследно право усвојиоца не може засновати уговором, јер би то било у противности са чл. 14 Закона о усвојењу и у противности са начелом да су код нас укинута уговори о наслеђивању (ст. III-V) Није препоручљиво да се иста материја регулише на два разна места, већ се препоручује да законодавац у закону о наслеђивању упути на наследноправне одредбе у закону о усвојењу.

Према чл. 65 ст. 1 Основног закона о браку право наслеђивања престаје разводом брака без обзира на питање кривике; упор. чл. 50, 53 и 71 ст. 2. Основног закона о браку. Према ставу VI ове тезе, међутим, право наслеђивања престаје и у случају када код постојања брака преживели брачни друг по сопственој кривизи није живео у заједници са оставиоцем; а даље уопште у случају када није живео у заједници са оставиоцем, ма да су према чл. 6 ст. 4 Основног закона о браку брачни другови слободни у избору места заједничког становања.

Т 8 — Према овој тези заоставштина без наследника постала би „буџетски“ приход и „припала“ би држави као „фискусу“. Она према томе не би постала општенародна имовина према чл. 14 Устава.

Исти случај имамо у тези 107. У погледу те тезе већ се на овоме месту напомиње да она није у складу са тезама 99 I, 102 II, и 106, као и да није јасан њен однос према тези 114. Поред тога вероватно неће бити на корист државе, јер ће се већим делом радити о оптерећеним заоставштинама, па би је због тога ваљало брисати. Вероватно је она постављена само као евентуална.

С тим у вези треба поменути још и т 95. Да ли је случај када се „не појави ниједан наследник“ истоветан са случајем из тезе 8? Ову могућност треба с обзиром на ст. II те тезе одбацити. Међутим, потребно је да се обе тезе доведу у сагласност.

Т 9 — У овој, као и у следећим тезама, 10, 11, 12 и 13, обрађује се „нужни део“ и „расположиви део“ (portion réservée, portion disponible), због чега тезе 9, 10, и 11 с једне стране и тезе 12 и 13 с друге стране нису међусобно у складу. Из поменутих теза произлази да треба разликовати не две, већ три масе, и то: 1) „индивидуалним нужним делом“ везану заоставштину или „нужни део“; 2) „колективним нужним делом“ према

избору везану заоставштину или ограничено расположиви део и 3) заиста слободно „расположиви део“. Тезе 12 и 13 вероватно су постављене само за случај ако тезе 10 и 11 не би биле усвојене. Појам 2) потпуно је нов и вероватно преузет из Указа Президијума Врховног Совјета СССР од 14 марта 1945 године. У совјетском наследном праву односна одредба има карактер прелазног степена између ограничења тестаментарне слободe према Грађанском законнику из 1922 године и проширења тестаментарне слободe према поменутом Указу. Код нас развитак не иде у правцу проширења, већ у правцу ограничења досадашње тестаментарне слободe. Већ сама ова околност није у корист тезе 12, али ако она остане, треба свакако за нови појам створити одговарајући термин, како се дугачко описивање из тезе не би понављало у следећим тезама и отежавало разумевање: евентуално „ограничено“ или „условно“ расположиви део. Термин „колективни нужни део“, који је употребљен у образложењу, а не и у тексту теза, односи се само на овлашћена лица, а не и на односни део оставинске масе.

Формулацијом „нужног дела“ у тези 9 уведен је и нов појам у односу на завештаоца: поред досадашње „тестаментарне способности“ из т 46 и сл. појављује се појам „тестаментарне слободe“ и њених ограничења, упор. и т 63 I. Поред тога је новом формулацијом добро означено да је „нужни наследник“ заиста наследник, а не само поверилац заоставштине. Као наследник, он је у терминолошком погледу „наследник по закону“, али нарочито врсте; он никада не одговара за легате (упор. текст тезе 72 III). Правима нужних наследника захваћени део заоставштине претставља „везану заоставштину“.

Пошто су заоставштине у претежном броју случајева мале, треба нужни део признати потомцима без ограничења која се предлажу у тезама. Треба, дакле, укинути ограничења не само у погледу старости, већ и у погледу имовног стања и радне способности. Правилно изједначење између нужних наследника обезбеђено је посебним одредбама о урачунавању, које совјетско наследно право нема, а које се у тезама предлажу под IV. Према народном правном схватању нужни наследници-потомци не стичу заоставштином ништа ново, већ добијају на слободно управљање и располагање нешто „своје, домаће“. Нарочито важи то за потомке који су по завршеном обавезном школовању остали у кући и радили у домаћинству завештаоца. То правно схватање је идејна подлога уставне изједначења између сунаследника и урачунавања у наследни, односно нужни део.

„Везана заоставштина“ није она заоставштина „коју им завештаоца мора оставити“, као што се то каже на крају ст. I, већ је то онај део заоставштине којим оставилац не може нити изјавом последње воље, нити правним послом међу живима без накнаде располагати. У противном оставилац не би у границама будуће везане заоставштине могао правним послом међу живима располагати ни уз накнаду.

Треба узети квоте три четвртине и две трећине, пошто су заоставштине у претежном броју случајева мале, а поред тога оптерећене још и предлогом „предмета домаћинства“, сходно т 15.

Везани део заоставштине треба заштитити и против одређивања легата, што у тексту није одређено изражено.

Т 12 — Требало би је брисати и остати при тезама 10 и 11. Разлози су делимично наведени код т 9, а овде се додаје да су заоставштине углавном мале, да су интереси заједнице обезбеђени прогресивним порезом на наслеђа, а нужни наследници одредбама т 9. Предложени „колективни нужни део“ или „ограничено расположива заоставштина“ ствара веома компликован систем наследног права.

Евентуално могла би се теза 12 упростити на следећи начин:

Кад нема нужних наследника, завешталац може тестаментом слободно располагати у погледу две трећине заоставштине, а у погледу једне трећине према своме избору, али само у корист наследника по закону, или било ког наследника по закону, или у корист државе, њених надлештава, установа и предузећа, или у корист друштвених организација, или на опште корисне сврхе; у противном, ова трећина припада наследницима по закону.

Кад нема наследника по закону, завешталац може тестаментом слободно располагати у погледу две трећине заоставштине, а у погледу једне трећине само у корист државе, њених надлештава, установа и предузећа, или у корист друштвених организација, или на општекорисне сврхе; у противном, ова трећина припада држави.

Т 14 и следеће. — Ту се говори о такозваном „прирачунавању“ (reunflum), како би се видело није ли оставилац прекорачио границе тестаментарне слободе својим располагањем за случај смрти или располагањем правним послом међу живима без накнаде, поклонима (Zuwendung).

У тезама 14 до 18 реч је за случај прекорачења о тзв. „смањењу“ (réduction, Herabsetzung) поклона, а у тезама 19 до 26 о евентуалном „враћању“, ревокацији поклона и располагања тестаментом. Ову материју треба разликовати од тзв. „урачунавања“ у циљу изједначења сунаследника (raport, колација), о којима тезе говоре на другом месту — тезе 33 до 45.

Законски прописи о прирачунавању су по правилу принудног карактера, док су законски прописи о урачунавању по правилу диспозитивног карактера.

Тезе се у овом погледу прилично ослањају на швајцарски грађански законик, о коме се, међутим, не може тврдити да је односну материју регулисао нарочито успешно, јасно и прегледно. У том погледу, међутим, друга законодавства нису у много бољем положају, па је због тога проф. Лапајне предложио посве нову формулацију и распоред материје (Мишљења, стр. 322 и след.). Пре него што се буде установио нови текст, треба пре свега јасно одредити појмове, а затим ове појмове означити одговарајућим сталним терминима.

„Прекомерни поклони“, који прелазе законом дозвољене границе „тестаментарне слободе“, могу бити:

1) давања без накнаде међу живим, и то:

а) „поклони“ у техничком смислу речи (donatio) или

б) „предпримања“, упор. тезе 39 и 40, нарочито мираз, девојачка спрема, издржавање. Мираза у смислу Општег грађанског законика после доношења Основног закона о браку више и не може бити. Могућ и чест ће бити, међутим, мираз дат потомку непосредно. Плаћање наследникових дугова од стране оставиоца може бити или поклон или пак предпримање. Поклони се дају „nullo iure cogente“, док за предпримања то не важи. Предпримања се дају на рачун будуће заоставштине, а тд не важи за поклоне. Вредност поклона учињених међу живима у моменту смрти не налази се више у заоставштини. Заоставштина је за њихову вредност смањена и ту настају питања повраћаја (ревокације), његовог обима и начина (in natura, у новчаном еквиваленту), а сем тога у односу између сунаследника, односно легатара, наравно, у питању урачунавања и смањења располагања тестаментом;

2) „намене за случај смрти“: наследни део, легат, предлегат итд. Оне се у моменту смрти оставиоца још налазе у заоставштини. Стога овде о враћању не може бити говора, али долази у питање смањење и урачунавање наследницима и легатарима.

Може се узети да је повраћање, односно смањење према трећим лицима могуће само путем парнице. У односу на наследнике и легатаре овај закључак није неопходан, а код урачунавања може бити чак неумесан, пошто се ово питање може без даљег решити одмах у оставинском поступку.

Може се узети да је враћање код поклона умесно, док се о пред-примањима то не може апсолутно тврдити.

У појединостама треба напоменути следеће:

Који поклови се на основу „самог закона“ не урачунавају? Да ли се у тези 33 I израз „по закону“ односно на наследника (наследника по закону), на пр. теза 32, или пак на урачунавање? (т 14 V) — „Обичне предмете домаћинства“ требало би с обзиром на овдашње прилике одређеније описати (т 15). — Уз „располагање без накнаде“ ваљало би додати: „обавеза без накнаде“ (т 16). — Врло успела формулација (упор. чл. 922 Code civil-a) и не разумемо зашто се њом не служи и т 35 (т 17). — Т 19 говори о „располагањима“ (и међу живима?), а т 20 о „располагањима тестаментом“. Да ли се ту мислило на неку разлику? — Да ли је т 23 I понављање тезе 20 I? Зашто се овде говори о „имовинским располагањима“?

Шта бива са супстанцијом поклона? Да ли је свеједно ако је поклонопримац радио у доброј вери или у злој вери? (т 24 I) — Зашто се почетак рока рачуна друкчије код поклона, а друкчије код располагања тестаментом? (т 26) — Разлози за искључење из наслеђа требало би да се подударају са разлозима за опозивање поклона због незахвалности (т 27).

Т 39 и 40 — Да ли постоји разлика између „издржавања“ и „учења, односно школовања“? Упор. чл. 1 ст. 1 и чл. 6 ст. 3 Основног закона о односима родитеља и деце, даље чл. 2 Закона о ученицима у привреди („Службени лист ФНРЈ“ бр. 28/46) и Општи закон о седмогодишњем основном школовању („Службени лист ФНРЈ“ бр. 56/46 — 84/45). Упор. т 122.

Т 46 — Према чл. 11 Основног закона о односима родитеља и деце и чл. 23 Основног закона о старатељству, малолетник који је навршио четрнаест година може слободно располагати својом зарадом. Према тези 46 II може завешталац који је због душевне болести или малоумности под старатељством у светлим тренутцима пуноважно направити тестамент. Упор. т 48 I.

Предлажемо следећи текст: „Тестаменат може направити свако лице које може слободно располагати својом имовином, уколико то закон друкчије не прописује“. На пр., т 61 I, даље случајеви стављања под старатељство, случај расипника (који није под старатељством).

Т 47 — Располагања за случај смрти спадају међу „непрометне“ правне послове и стога важи начело истините, а не начело изјављене воље и заштите добре вере. Зашто је случај преваре a tertio посебно предвиђен, а случај vis ac metus a tertio не? Према поменутом начелу потпуно је исто да ли грешка у пословној вољи потиче a tertio, или пак ab adversario. Због тога тезу 47 II бристати или допунити.

Т 49 — Рок од три године сразмерно је дугачак, пошто се грешке у форми могу брзо открити.

Т 52 — Ако завешталац изјави да не зна или да не може писати, мора га потписати свакако један од сведока, а не судија, чији је задатак да потпис овери.

Потребне су нарочите одредбе за случај да је завешталац глув, гдувонем или слеп. Упор. Закон о оверавању потписа, рукописа и преписа („Службени лист ФНРЈ“ бр. 105/47) — чл. 4.

Т 54 — Лишење политичких и појединих грађанских права треба бристати, пошто ова околност често није позната, а довела би до неважности тестаментa у случајевима у којима то није оправдано (ст. I).

Додати: усвојилац и усвојеник (ст. II).

Напомиње се да немао никакву одредбу о томе на који се начин одређује степен сродства, као и да би према тези 54 (и тези 60) наследник и легатар били сами по себи способни сведоци. По нашем мишљењу је важно да сведок није у вези означеној у т 54, односно т 60 са наследником, односно легатаром, а не да није у таквој вези са завештаоцем. Упор. тт 55 и 61.

Т 56 и 57 — Према смислу и систематици ових теза ради се о редовним облицима тестаментa.

Т 59 — је без санкције. Да ли је при записивању изјаве сведока дозвољно да се напише „кад, где, у којим приликама“ („ванредним“? т 58) је тестамент направљен и да ли не треба написати и то како је направљен, тј. какав је његов садржај? Ако су сведоци писмени, од њих се тражи да тестамент одмах ставе написмено; да ли су дужни и усмени тестамент одмах поновити пред судом, из сопствене побуде или на позив, и чији позив?

Т 67 — У другом реду „из заоставштине“ није потребно, а то се и не претпоставља у случајевима који се наводе у даљем тексту тога става.

Т 68 — „Неке дозвољене сврхе“ значи свакако „Одређене дозвољене сврхе“. Да ли оваква сврха мора да буде трајна. Упор. т 69!

Под „задужбином“ подразумева се одређен имовински фонд који је намењен некој трајној дозвољеној сврси. Да ли се тиме намерава створити разлика према ставу 1?

Т 69 — Овде је оптерећен корисник из тестаментa, па се према томе вероватно ради о „модусу“. У чему је разлика према т 67 I и т 68 I и ко је оно лице коме завешталац одређује употребу ствари или дела заоставштине? Да ли је то извршилац тестаментa? (ст. I) Условима треба додати и рокове (т II).

Т 72 — „Свима наследницима по закону“: нужним наследницима свакако не (ст. III).

Т 83 — Кома извршилац тестаментa полаже рачун, ко га разрешава и ко му одређује награду?

Т 89 — Као час отварања наслеђа у случају проглашења лица за умрло сматра се онај час који је у правноснажној одлуци о оглашењу лица умрлим одређен као час који нестали није преживео.

Т 91 — Додати захтев за смањење наследног дела и захтев за урочунавање намена; свакако само процесуална, а не материјална колизијска норма.

Т 92 — Додати „transmissio Theodosiana“: „ако је тестаментарни наследник умро пре завештаоца, на његово место ступају његови потомци“ (ст. II).

Т 96 — Да ли ово начело важи и у случају одложног услова и почетног рока? Упор. т 96 II. У таквим случајевима заоставштина би свакако припадала наследницима по закону.

Да ли ово начело важи подједнако за присутне као и за отсутне наследнике? Барем отсутне наследнике оставински суд треба да обавести о позивању на наследство, јер ће у противном за њих установа т 98 у већини случајева бити без користи.

Пошто заоставштина прелази на наследнике у тренутку смрти умрлог лица, она би, доследно томе, одговарала и повериоцима наследника. Ово, међутим, не може да остане у пуном обиму, Упор. примедбе уз т 110.

Припала заоставштина претставља у имовини наследника свакако нарочиту масу, за коју важи нарочити правни режим. Упор. т 112.

Упутства Врховног суда усвајају *ipso iure* прелаз, али не отступају, од формалне наследне пријаве

Да ли је т 117 у складу са начелом 196?

Т 101 — Став II треба брисати, пошто није у складу са т 102 II.

Т 102 — Ко се „одрекне“ наслеђа не одговара за дугове; ко „уступи“ свој наследни део одговара ли за дугове поред новог стицатеља наследног дела?

Да ли је „уступање“ по т 101 II различито или истоветно са „преносом“ по т 114?

Т 107 — Требало би је брисати, пошто се према т 102 II наследник може одрећи наслеђа у корист било кога наследника по закону, а са делом наследника по закону према т 106 поступа се онако како би се поступало да је умро пре оставиоца.

Упор. и примедбе уз ст. 8.

Т 108 — Наследник одговара до „решења о наслеђу“ у смислу Упутства Врховног суда *cum viribus hereditatis*, а после решења о наслеђу, *pro viribus hereditatis* (ст. I).

За недељиве обавезе санаследници одговарају заједнички, и то солидарно, а не колективно (ст. II).

Дугови заоставштине или „оставински дугови“ настају после оставиочеве смрти: тромесечна издржавања према т 113, трошкови сахране, трошкови поступка итд. у тезама нису поменути, а треба их изрично регулисати.

Т 109 — Да ли то важи и за потраживања која у часу оставиочеве смрти још нису доспела? Нигде није речено да дугови оставиоца доспевају смрћу оставиоца, односно дужника, а отварање наслеђа није истоветно са отварањем стечаја. Тезу 109 I треба брисати и уместо ње прописати противно: да су повериоци који траже исплату доспелих дугова оставиоца из заоставштине дужни пријавити ова потраживања у току, на пр., три месеца (упор. т 98), а да је исплата, односно измирење таквих потраживања до доношења одлуке о наслеђу, односно најдуже за време од шест месеци одложена. После истека тог рока могу своја потраживања остваривати само против појединих наследника. Да ли можда т 109 I има да важи само за дугове заоставштине?

Т 110 — Заоставштину претставља у имовини наследника посебну масу, с којом се поступа по посебном правном режиму, — упор. т 96. Ово не може бити друкчије ни у случају када постоји само један наследник; у овом случају отпада једино заједничка управа.

Овај посебни режим траје до доношења решења о наслеђу, а може се путем *separatio bonorum* продужити и на време после доношења решења о наслеђу.

Пошто заоставштину као део имовине наследника пада и под удар поверилаца наследника, могли би ови повериоци тражити наплату из заоставштине. Ово, међутим, не може остати у пуном обиму, а да се не постави на главу начело постављено у тезама и у образложењу, наиме, начело да на наследника прелази само чиста заоставштину. У противном случају повериоци заоставштине остали би без довољне правне заштите. Заоставштину претставља посебну масу имовине наследника, чија је специфичност у првом реду у томе да се из ње имају подмирити првенствено повериоци заоставштине, за њима повериоци оставиоца, затим легатари и на крају наследници, и то легатари без штете за нужне наследнике. Тек оно што припада наследнику може бити предмет извршења од стране његовог, тј. наследничког повериоца. Евентуално друкчије гледиште швајцарског грађанског законика није основано. Није довољно према томе да

теза заузима образложено гледиште само за случај кад је предложена *separatio bonorum*.

Легатарима теза 110 не признаје право да могу тражити *separatio bonorum*. Утолико више је стога потребна интервенција оставинског органа, која се пак најбоље остварује у оставинској расправи.

Т 112 — Управа заоставштине припада наследницима свакако само у случају када оставилац није одредио извршиоца тестаментa или када извршилац тестаментa неће да прими тај мандат. Заједничка управа је „колективна“, — зар не и солидарна? За пасивно заступање свакако је довољна солидарност; упор. чл. 8 ст. 2 Основног закона о односима родитеља и деце. Да ли стараоца поставља суд или старатељски орган?

Т 115 — Ако се у погледу деобе појаве више од два мишљења, образовање изабраног суда биће тешка ствар. Због тога ваља да и овакву деобу изврши оставински суд.

Т 122 — Ова теза ће се моћи спровести само ако републичком законодавству остави целокупно питање изједначења између санаследника, а нарочито материја теза 38 до 41, и даље одредбе о деоби наслеђа. Овамо треба упутити и питање о форми тестаментa. Коначно и прелазна наређења, а нарочито питање постојећих фидеикомисних супституција, које су у НР Словенији честа појава.

МЕЂУНАРОДНИ ПРАВНИ ПРЕГЛЕД

ДЕКЛАРАЦИЈА ПРАВА ЧОВЕКА¹

1.— Декларација права човека, коју је донела Генерална скупштина Уједињених нација на свом Трећем редовном заседању у Паризу, претставља један докуменат чији се основ налази у самој Повељи Уједињених нација, где су постављени оквири и основна начела која та декларација треба да садржи. Као што ће се из нашег даљег излагања моћи да закључи, усвојена декларација није у пуној сагласности ни са оквиром, ни са основним начелима која је у том смислу поставила Повеља.

У уводу Повеље, који има карактер једног свечаног текста, прокламовано је да су народи Уједињених нација решени „да поново потврде своју веру у основна права човека, у достојанство и вредност човекове личности, у равноправност људи и жена, као и народа великих и малих“. У истом тексту каже се даље да су народи Уједињених нација исто тако решени „да помажу друштвени напредак и створе боље услове живота у већој слободи“. — Међу циљеве и начела Уједињених нација потписници санфранциског документа у чл. 1 унели су „потстицање и развијање поштовања права човека и основних слобода свакога без обзира на расу, језик или веру“.

То су основна начела која је Повеља поставила за једну међународну декларацију права.

¹ Према првобитном пројекту Комисије за права човека наслов Декларације гласио је: „Међународна декларација права човека“ („Déclaration internationale des droits de l'homme“). По предлогу француског делегата проф. Касена реч „међународна“ замењена је речју „општа“, тако да је њен данашњи пун наслов: „Déclaration universelle des droits de l'homme“.

У дискусији по предлогу југословенске делегације да се у декларацију унесе посебна одредба о њеној примени на становништво колонија свих врста, између осталих аргумената против југословенског предлога био је употребљен и аргуменат извучен из новог наслова декларације, из кога се види, говорило се, да је декларација општег карактера, да је намењена свима народима, свима земљама, целом човечанству, па се из тога логично има закључити да се односи и на колонијалне народе.

Овај стилистички аргуменат, којим се једнога момента послужио и сам проф. Касен, није у току дискусије био озбиљно третиран.

Ради правилног разумевања ових средоба Повеље, од кога зависи оквир и садржина декларације права Уједињених нација, као и смисао и дух њених одредаба, треба имати у виду чињеницу да је Повеља Уједињених нација потписана 26 јуна 1945, само шест недеља после капитулације Немачке, и да она, према томе, претставља један докуменат савезничке победе у Другом светском рату. Кроз Повељу Уједињених нација изражени су циљеви те победе, прокламовани још у току рата, у погледу остварења новог међународног поретка за будућност и постављена организација на којој тај будући међународни поредак треба да почива.

Нема никакве сумње, према томе, да сва међународна документа општега значаја, која ствара организација Уједињених нација, треба да буду сагласна са начелима која је прихватила Повеља и да теже остварењу оних циљева које су Уједињене нације имале пред очима стварајући своју организацију.

Ни та начела, ни ти циљеви нису ни спорни, ни нејасни. Као ни сама идеја о Уједињеним нацијама, ни они нису први пут изражени у Повељи, без везе са догађајима у свету који су јој претходили. Они су већ били изражени у низу свечаних декларација и споразума, постигнутим на конференцијама претставника савезничких народа у току рата. Они су израз искустава која су савезнички народи стекли у рату и залога међународне сарадње после рата. Повеља је коначан резултат тих декларација и споразума, па се отуда ни њене одредбе не могу тумачити независно од ставова које су по појединим проблемима међународне политике и будућег међународног поретка савезнички народи заузели у току рата и који су омогућили и саму победу у том рату.

С обзиром на ову констатацију и на одредбе о правима човека у Повељи јасно је, пре свега, да је декларација права човека у систему организације Уједињених нација била замишљена као инструменат антифашистичке борбе, коју су у данима потписа Повеље савезнички народи били решени да продуже и после краха Италије и Немачке, да би се омогућило ослобођеним народи — како се каже у Декларацији о ослобођеној Европи, потписаној на Кримској конференцији — „да униште последње остатке нацизма и фашизма и створе демократске установе по свом сопственом нахођењу“.

Антифашистички карактер те декларације претставља једно обележје које јој је наменила Повеља Уједињених нација. Прокламовање и заштита социјалних права која ће омогућити друштвени напредак и боље услове живота у већој слободи требало је да буде њено друго обележје. У овим основним идејама леже и садржина и граница права човека у систему који је декларација права имала за задатак да постави.

Систем права човека треба да садржи признавање основних права грађанских, политичких и социјалних, заштиту достојанства и личности човека, у пуној равноправности људи и народа. Он треба да садржи исто тако обезбеђење друштвеног напретка и бољих услова живота кроз при-

знање широких социјалних права. Призната права, међутим, не могу бити у таквом обиму да би се могла користити за потстицање на рат, као „недаћу која је два пута у размаку једног људског живота нанела човечанству неописиве патње“, или за оживљавање фашизма, који су се Уједињени народи зарекли да униште у корену.

Већ у овој полазној идеји Комисија за права човека, која је израдила први пројекат, и већински блок Уједињених нација, који га је са извесним изменама прихватио, пошли су путем који их је удаљио од циља израженог у Повељи. Декларација права, коју су они израдили и изгласали, заснована је, углавном, на принципима формалне демократије, која с једне стране не обезбеђује материјалне услове за коришћење признатих индивидуалних права и за стварање бољих услова живота, нити у довољној мери обезбеђује социјална права човека, нити пружа заштиту националних и других друштвених заједница, од чијег статуса зависе и права појединаца, — а с друге стране, својим формалним егалитаризмом пружа услове за развитак фашизма и искоришћавање демократских установа у борби против демократије и против основних установа новог међународног поретка.

То је основни приговор на коме је била заснована критика пројекта декларације како од стране југословенске делегације, тако и од стране делегација Совјетског Савеза и осталих земаља народне демократије и на коме су почивали скоро сви совјетски и југословенски амандмани.

2.— Пројекат Декларације права човека, који је служио као база при изради коначног текста, израдила је једна комисија (Комисија за права човека), коју је образовао Економско-социјални савет Уједињених нација. Образовање ове Комисије засновано је на одредбама чл. 62 ст. 2 и чл. 68 Повеље. Комисију су састављали делегати 18 држава, међу којима и Југославије.

Комисија се састала у три заседања у току две године, и на трећем заседању, одржаном у Лејк Саксесу од 24 маја до 18 јуна 1948, коначно завршила текст пројекта.

Економско-социјални савет је прихватио предложени пројект и упутио га Генералној скупштини у њеном Трећем редовном заседању, које је одржано у Паризу од 21 септембра до 12 децембра 1948, а ова га је доставила у рад Трећој комисији.

У III комисији дискусија по овом пројекту заузела је 84 седнице. Био је поднет велики број амандмана, од којих је мали број прихваћен, било у целини или делимично.

У подношењу амандмана биле су нарочито активне неке делегације јужно-америчких држава у жељи да ову декларацију начине што сличнијом панамеричкој декларацији, израђеној у Боготи. Те делегације су ушле у дискусију са великим амбицијама, држећи често и дугачке говоре, препуне празног фразирања и са великом претенциозношћу, о појмовима који су у Европи већ давно пречишћени. Међутим, највећи број тих

својих амандмана оне су обично саме повлачиле, тако да се о њима није ни гласало. Водиле се само празне дискусије.

Изузев по амандманима совјетске и југословенске делегације, дискусије по осталим амандманима нису биле ни живе, ни широке, нити су сами ти амандмани задирали дубоко у суштину пројекта. Било их је много стилистичког карактера, на којима је подносилац инсистирао са упорношћу која није била ни у каквој сразмери са значајем самог амандмана. Такве незначајне и неинтересатне дискусије вукле су се често у бескрај. Америчка и енглеска делегација противиле су се свакој битној измени текста и у таквим случајевима подносилац је или просто повлачио свој амандман, увиђајући „основаност разлога поштованог делегата“ или прихватао компромисне текстове.

Совјетска делегација поднела је велики број амандмана чија је садржина, углавном, била или да обезбеди ефикасну заштиту прокламованих права, или материјалне услове за њихово уживање, или обавезу држава и њихово поштовање, или принцип суверености. Знатан број совјетских амандмана односио се на проширење области социјалних права. Већина комисије, међутим, одбацила је највећи број тих амандмана, често и не улазећи дубље у њихово проучавање, просто по препорукама водећих делегација западног блока.

Југословенска делегација је поднела четири амандмана, о којима ће даље бити више речи. Они су били предмет врло живих дискусија и на једноме од њих (о проширењу декларације на колонијалне народе) разбијена је дотле компактна већина комисије. Од четири југословенска амандмана један је усвојен, један делимично прихваћен, један упућен Економско-социјалном савету (заједно са совјетским и данским амандманом сличне садржине), а један одбачен.

Цело Треће заседање Генералне скупштине у Паризу било је намењено једном широком нападу на Совјетски Савез, за који су у крилу већинског блока очигледно биле извршене претходне припреме. Намера делегација Сједињених Америчких Држава, Велике Британије и осталих чланица западног блока била је да се путем гласачког апарата бескомпромисно окончају сва трновита питања која су била на дневном реду. У томе плану дискусија о декларацији права имала је да послужи као оквир пропаганде против политичког и друштвеног поретка у Совјетском Савезу и народним демократијама.

Отуда је ова дискусија често добијала жучан карактер и претварала се у политичку полемику, место да остане на терену објективног проучавања проблема и теориске аргументације. У томе су нарочито предњачили један од британских делегата (Мехју) и чилеански делегат (Санта Круз).

Међутим, током дискусије, нарочито по амандманима совјетске и југословенске делегације, који су откривали суштинске недостатке пројекта, ти недостаци, као и недовољност заштите права и застарелост кон-

цепција на којима су поједине одредбе биле засноване, све су се више и више испољавали, и како је рад на пројекту одмицао, првобитно одушевљење за пројекат код великог броја делегата већине приметно је малаксавало и све више и више уступало места критичном посматрању и хладнијем размишљању. Отуда се догађало да су англо-амерички делегати из офанзивне тактике против Совјетског Савеза морали прелазити у дефанзивну тактику одбране пројекта код чланова своје сопствене већине. Разуме се да је при гласању долазила до изражаја дисциплина већинског блока, независно од тока дискусије и снаге аргумената, тако да је највећи број ових амандмана био одбачен.

Док су се по амандманима совјетске и југословенске делегације позитивале различите размере гласања, које су показивале да већински блок није увек подједнако компактан, дотле је код изгласавања дефинитивних текстова подељеност гласова била много мања. Највећи број чланова декларације изгласан је једногласно.

Треба скренути пажњу на две чињенице у вези са оваквом дискусијом и гласањем.

Оне су, пре свега, показале да је прихватање декларације у предложеном тексту више резултат гласачке дисциплине већинског блока и притиска који је на њ вршен, него слободне сагласности са њиховим одредбама. То не значи да би већински блок, или неки његов знатнији део, без те дисциплине и притиска прихватио друге основе пројекта, али то значи да би и овај пројекат, и у овом оквиру у коме је био изражен, из ових дискусија изишао обogaћен многим напреднијим одредбама нарочито у делу о социјалним правима.

С друге стране, делегације Совјетског Савеза и народних демократија, иако незадовољне пројектом, нису заузимале став ни против једнога права, формулисаног у пројекту декларације, ни у случају кад је његова формулација била незадовољавајућа, недовољно прецизна или претерано уска. Општа карактеристика њиховог става била је да пројекат декларације није потпун (у погледу социјалних права и права националних, верских и других заједница), или не обезбеђује стварну заштиту тих права (не стварајући материјалне услове за њихово коришћење). Не могући да постигну путем својих предлога да се пројекат у овоме смислу допуни и усаврши, оне су ипак при коначном гласању појединих чланова или гласале за предложени текст или се, у мањем делу, уздржале од гласања, потврђујући тиме свој став да оне нису против права која се прокламују у пројекту, већ да су незадовољне обимом тих права.

Из свих тих разлога маневар да се дискусија о пројекту декларације права искористи у пропагандне сврхе није дао очекиване резултате. Напротив, та је дискусија показала да је англо-америчка групација спровела доношење једне декларације права која далеко заостаје иза стварних потреба човека у савременом друштву.

У коначној редакцији III комисија усвојила је пројекат декларације са 29 гласова и 7 уздржаних. Ниједна делегација није гласала против.

Пленум Генералне скупштине расмотрио је овај пројекат декларације на својој 183 седници, одржаној 10 децембра. Он је усвојио пројекат који је предложила комисија са једном једином изменом, која се односила на чл. 3 (проширење декларације на колонијалне народе). Тај члан, као што је напред већ речено, био је прихваћен у III комисији по предлогу југословенске делегације после велике борбе. Делегација Велике Британије, која у комисији није успела да спречи прихватање ове одредбе, поднела је пленуму један амандман, којим је чл. 3 делимично измењен. У пленуму британски предлог је најзад прошао са 29 против 17 и 10 уздржаних гласова.

На коначном гласању пројекат декларације усвојен је са 48 гласова. Ниједна делегација није гласала против, а 9 делегација се уздржало од гласања.

Југословенска делегација, као и делегације Совјетског Савеза, Пољске и Чехословачке, уздржале су се од гласања. Став југословенске делегације, у коме је дата оцена текста декларације и на основу кога се она уздржала од гласања, образложен је у говору југословенског делегата, одржаном у дискусији о пројекту декларације у пленуму.

3.— У току претреса декларације југословенска делегација поднела је четири амандмана, који су садржавали предлоге нових чланова декларације.

Југословенска делегација предложила је уношење следећих такстова:

А

„Свако лице има право на признавање и заштиту своје националности и на слободан развој нације којој припада.

Националне заједнице које са другим заједницама сачињавају заједничку државу равноправне су у националним, политичким и социјалним правима.“

Б

„Свака национална мањина, узета као етничка заједница, има право на пун развој своје сопствене културе и на слободну употребу свога језика. Држава је дужна да обезбеди заштиту ових права.“

В

„Права прокламована у овој Декларацији примењују се подједнако и на сваког појединца који припада становништву територија под старатељством или неаутономних.“

Г

„На основу права прокламованих у овој Декларацији ванбрачна деца равноправна су са брачном и имају иста права на социјалну заштиту као и брачна.“

Југословенска делегација је предлагала, с обзиром на дискриминацију коју многа законодавства садрже према ванбрачној деци, да декларација права прогласи пуну равноправност брачне и ванбрачне деце и њихово једнако право на социјалну заштиту. Овај амандман подупирала је норвешка делегација, али само у његовом другом делу, који се односи на социјалну заштиту. Комисија је прихватила ову модификацију и одредба о праву брачне и ванбрачне деце на подједнаку социјалну заштиту ушла је као ст. 2 чл. 25 декларације.

Амандмани А и Б југословенске делегације унели су у дискусију један потпуно нови моменат. Цео пројекат декларације изражен је по систему заштите појединца и признања његових индивидуалних права. Југословенска делегација предлагала је да се узму у обзир и права националних заједница као колектива којима појединци припадају. Основна идеја на којој су ови предлози били засновани налази се у чињеници да појединац није никакво изоловано биће, већ члан извесних ширих заједница, међу којима је национална заједница међу најважнијима. Њему треба, према томе, признати извесна права не само као изолованом појединцу, већ и као члану такве заједнице, на првом месту право на слободно припадање својој националној заједници и право да за своју националну заједницу захтева стварање услова који ће омогућити њен слободан развој.

С друге стране, и права која се појединцу индивидуално признају, зависе у великој мери од положаја и права која његова национална заједница ужива у државној заједници. Између њих постоји однос солидарности и међузависности. Не може се говорити о обезбеђењу права појединца ако је заједница којој припада бесправна и потлачена.

Југословенска делегација задржала се у својим образложењима углавном на овој идеји, пошто је реч да се заштита колективних права спроведе кроз један пројекат о индивидуалним правима. Заштита националних заједница, према томе, у таквом систему претставља, поред своје самосталне вредности, и једно нужно обезбеђење индивидуалних права, — дакле, посматра се као установа у функцији заштите индивидуалних права.

У овом реду идеја амандман А имао је у виду националне заједнице које су организоване у једну заједничку државу, а амандман Б имао је у виду заштиту националних мањина.

Комисија није усвојила амандман А. Велики отпор показале су делегације јужноамеричких држава, које су изјављивале да би усвајање таквог једног члана било противно целокупној њиховој политици у погледу на емиграцију, која је код њих врло велика. У том погледу њихова политика не иде ка очувању националности имиграната, већ ка изградњавању нове националности њихове сопствене државе. Из тих разлога, које нису крили, они су били и против југословенског амандмана Б о заштити националних мањина. Друге делегације налазиле су друге раз-

логе. По речима белгиског делегата (Dehouse) амандман А се не може усвојити, јер он препоручује, уствари, свима државама у којима има више народа федерални систем, а питање државног уређења не улази у оквир ове декларације.

Југословенска делегација бранила је свој предлог од ових приговора. Иако она сматра, сагласно са уставним поретком своје земље, да је федерални систем на бази равноправности народа најправеднији и најконструктивнији систем унутрашњег уређења вишенационалне државе, ипак њен предлог не поставља услов федералне државе, већ само препоручује да однос појединих народа у заједничкој држави треба да почива на начелу пуне равноправности народа. А начело равноправности народа свакако је једно од начела које Уједињене нације треба да заступају. Остварење тога начела ствар је уставног уређења сваке такве државе.

Амандман Б о националним мањинам дискутован је заједно са совјетским и данским амандманима о истом питању. Од тих амандмана југословенски се разликовао у томе што се односио на заштиту националних мањина као етничких заједница, док су се совјетски и дански амандмани односили на заштиту појединца који припада националним мањинама.

Комисија је после дуге дискусије одлучила да по овом питању не доноси никакву одлуку, већ да сва три амандмана упути Економско-социјалном савету, који ће га доставити комисији образованој за проучавање питања заштите националних мањина.

Међутим, од свих одредаба декларације и свих амандмана уопште који су дискутовани у III комисији, најинтересантија је историја југословенског амандмана В.

Тим амандманом је предложено да се у декларацију унесе посебна одредба о проширењу декларације права на колонијалне народе. Пракса расне дискриминације и политика истребљења у колонијама толико је дубоко увржена у политици колонијалних држава да је једна изрична одредба о изједначењу у правима колонијалног човека са осталим људима, о заштити његове личности и његовог достојанства, једна неотклоњива нужност.

Против југословенског предлога биле су, разуме се, све колонијалне и империјалистичке силе велике и мале, и дискусија је била врло оштра. Делегације држава чији су народи или расни саплеменици и сами жртве овакве дискриминације снажно су подупрле југословенски предлог.

На гласању дисциплина већинског блока је отказала и југословенски предлог био је прихваћен са 16 против 14 гласова, док се 2 делегација уздржало. Против предлога гласале су: Аустралија, Белгија, Канада, Кина, Коста-Рика, Доминиканска Република, Француска, Хондурас, Холандија, Парагвај, Шведска, Велика Британија и Сједињене Америчке Државе.

За југословенски предлог гласао је, између осталих, и један члан британских доминиона, Нови Зеланд. После овога гласања делегат Новог Зеланда који је дао глас за југословенски предлог (Г-ђа Њулендс) смењен је и замењен другим делегатом, који је променио став делегације и у наредним гласањима гласао са Великом Британијом. За предлог су од осталих делегација поред Југославије, гласале: Пакистан, Перу, Пољска, Сауди Арабија, Сирија, Украјина, Совјетски Савез, Јемен, Белорусија, Чехословачка, Етиопија, Хаити, Индија, Иран. — Уздржале су се: Аргентина, Бразилија, Данска, Екватор, Грчка, Уругвај и Венецуела.

Резултат овог гласања, које је претстављало велико изненађење, живо је коментарисан у кулоарима Palais de chaillot-a

После завршеног претреса целог пројекта образована је једна поткомисија, које је имала да изврши коначну редакцију пројекта. Ова поткомисија, у којој су већину имале делегације које су гласале против југословенског предлога, потпуно је изменила југословенски текст, под видом да му даје само нову редакцију. С обзиром на малу већину коју је југословенски предлог добио поткомисија се надала да ће на овај заобилазан начин ипак успети да југословенски текст буде одбачен.

Међутим, насупротив притиску извршеном у дискусији по овом извештају, комисија је одржала своју првобитну одлуку и одбацила нову редакцију коју је утврдила поткомисија, задржавши југословенски текст. То је био други покушај да се спречи уношење југословенског амандмана у декларацију.

После овога био је још и један грећи покушај.

Британска делегација је поднела предлог да се питање расправљено југословенским амандманом поново узме у претрес. За усвајање оваквог предлога потребна је квалификована већина од 2/3. Британска делегација се надала, после свега што се догодило, да ће такву већину постићи.

Међутим, предлог британске делегације био је одбачен и поред тога што су биле мобилисане све делегације које на првом гласању нису учествовале. И тако је југословенски амандман ипак коначно остао у пројекту декларације.

Британска делегација се и по четврти пут вратила на овај југословенски амандман, овога пута пред пленумом, где јој више није била потребна двотрећинска већина. Она је поднела свој амандман, којим је текст чл. 3, у коме је био садржан југословенски предлог, делимично измењен и предложен као ст. 2 чл. 2.

У пленуму су неке делегације најзад измениле свој став који су држале у комисији, и британски амандман је усвојен са 29 против 1 и 10 уздржаних гласова.

Тако се најзад свршила ова битка, у којој је делегација Велике Британије била носилац свих иницијатива против једне одредбе о изричном изједначењу у правима колонијалних народа са осталим човечанством. Међутим, њена акција, заснована на притиску била је толико непопуларна, да у свом последњем напору пред Пленумом ипак није сме-

ла да тражи просто укидање југословенског текста. Она му је дала само неодређенију и блажу формулацију. Мисао која је лежала у југословенском предлогу остала је и у новом тексту и заслуга је југословенске делегације што су колонијални народи ипак нашли заштите у овој Декларацији права.

СТАВ ДЕЛЕГАЦИЈЕ ФНРЈ*

„Прокламовање Декларације права човека посматрано је од великог броја делегација на овој Генералној скупштини као једно од најважнијих питања Трећег заседања. Појава нове декларације права очекивана је од стране ових делегација као догађај капиталног значаја. Многи шефови делегација, узимајући реч у генералној дискусији у почетку овог заседања, подвлачили су историски значај ове нове декларације права човека, коју Уједињене нације дају човечанству.

Ми имамо данас пред собом пројекат те декларације права човека, израђен у току дискусија које су трајале преко два месеца у Трећој комисији, и југословенска делегација сматра потребним да констатује да текст овог пројекта, иако садржи изванредан број одредаба прогресивног карактера, даје основа многим значајним примедбама.

Југословенска делегација сматра пре свега да систем права човека постављен у овој декларацији не одговара више савременом ступњу друштвеног развоја. Он заостаје иза тог развоја и не пружа пуну правну и друштвену заштиту човекове личности.

Да би једна декларација права човека могла имати историски и универзални карактер, који овом тексту жели да се да, потребно је да она буде пун израз прогресивних тежњи наше генерације ка једној већој и широј заштити човека, не само као изолованог појединца, него исто тако и као члана различитих друштвених група којима припада, јер велики број значајних права човека произлази из односа међузависности човека и заједнице чији је он члан.

Већ у првом погледу, овај пројекат даје места једном озбиљном приговору, који се односи на цео систем права човека, израђен у општим формулама ове декларације.

Ми се налазимо пред једним пројектом декларације, израђеним по индивидуалистичким концепцијама, које човека посматрају као изолованог појединца, субјекта индивидуалних права као таквих, независно од свих осталих стварних друштвених услова у којима живи, и независно, исто тако, од свих друштвених снага које дејствују на његов друштвени статус. На такву основу могла се поставити Декларација права човека и грађанина од 1789 г. У тој епохи она је претстављала побуну против феудалног поробљавања човека и била весник једног новог и прогресивног схватања индивидуалне слободе као фактора друштвеног ослобођења човека.

* Изложен на пленарној седници Генералне скупштине Уједињених нација 10 децембра 1948.

Међутим, индивидуалистичка доктрина, која је ослободила човека са краја 18 века феудалног ропства, увела га је током друштвеног развоја у другој половини 19 века, а нарочито у току овог века, у ропске оквире капиталистичког поретка и довела га поново у положај тешке зависности и привредног подјармљивања, где је он, додуше, још увек формални носилац читаве серије права човека, али где је стварно и слободно уживање тих права у највећем делу отежано и често потпуно онемогућено.

Привредни фактор постао је одлучујући друштвени фактор у друштвеном развоју нашега доба. Према томе, ни сам друштвени положај појединца, од кога зависи стварна вредност његових права, није последица правних текстова, — па ма какав свечани карактер био дат тим текстовима, — него напротив стварних друштвених и економских услова у којима појединац живи. То значи да је грађански и политички статус појединца постао у много већој мери зависан од његовог друштвеног статуса.

Таква друштвена стварност захтева да се проблем права човека постави и реши данас на друкчији начин него што је то било у доба распадања феудалног друштва и прве појаве новог буржоаског друштва. Та промена друштвених услова истиче на првом месту неопходност да се прошири традиционална категорија права човека, која, углавном, обухвата људска политичка и грађанска права изграђивањем система социјалних права с једне стране и, с друге стране, проширењем листе већ општепризнатих права путем признања колективних права појединих заједница које се налазе у државној заједници.

По мишљењу југословенске делегације пројекат декларације права човека не поклања довољну пажњу овим новим захтевима савременог друштва.

Декларација је веома сиромашна у погледу признања социјалних права. Уопште узев, то је у ствари једна декларација људских, политичких и грађанских права. Од 31 члана, који се налазе у пројекту, преко 20 имају за предмет таква права.

Нема никакве сумње да је категорија политичких и грађанских права од највеће важности за појединца и да је без признања тих права обезбеђење његове личности немогућно. Треба, међутим, констатовати да је највећи број ових права, прокламованих у декларацији, не само већ прокламован у ранијим сличним декларацијама, донетим још пре једног и по столећа, већ да су она и уведена, путем устава и закона, у позитивно право скоро свих савремених држава.

У овоме делу, према томе, ова декларација има више карактер, ако би се тако могло рећи, једног међународног кодификационог документа него документа који отвара широку перспективу будућности, који појединцу показује пут у широку област нових, значајних права.

Југословенска делегација сматра да је уношење ове традиционалне категорије права човека у једну декларацију наше епохе потребно не

зато да би та права била само прокламована, као да је реч о неким новим правима, — јер су она већ призната у позитивном праву савремених држава, — већ зато што та права, иако прокламована и призната, нису свуда и остварена, и зато што појединац, у многим деловима човечанства, иако је титуларни носилац тих права, није увек онај који их стварно може и користити.

С једне стране историски развој капиталистичког друштва, које данас још претставља општи облик друштвеног система у великом делу човечанства, довео је појединца у велику зависност од неповољних економских услова који су му наметнути, тако да је под таквим условима чисто деклараторно признање права без обезбеђења материјалних услова за њихово коришћење потпуно илузорно.

С друге стране, фашизам, непријатељ демократије, непријатељ међународног мира, непријатељ права човека, иако војнички побеђен у последњем рату, није још коначно учињен безопасним. Напротив, он постоји и даље и јавља се у новим облицима делатности у ово доба. Он још увек претставља опасност за мир, као и за народе, као и за човека. Једна декларација права човека која се израђује после тешких искушења која је човечанству приредио фашизам не сме остати пасивна пред таквим непријатељем, опасним за права која она прокламује.

Према томе, оно што је требало да буде главни предмет нове декларације права човека, у области људских, политичких и грађанских права, то није просто набрајање ових права у општим формулама, давно већ познатим и делимично пренесеним из старих текстова, већ предвиђање обавезе да се створе друштвени и материјални услови који су неопходни за њихово уживање и да се фашизму изричито оспори право да се у борби против демократије служи установама демократије. У таквом случају сама ова декларација, бар што се тиче тих права, претстављала би корак напред у признању и заштити права човека. Али овај пројекат се зауставио на старим формулама и није предвидео одговарајућу обавезу за државе да обезбеде потребне материјалне услове за коришћење свих оних права која по својој садржини захтевају постојање таквих услова. Југословенска делегација жали што стални напори изресних делегација, нарочито совјетске делегације, којој се придружавала и југословенска делегација, нису наишли по овим питањима на довољно разумевање код величине у комисији и што су многи предлози који би овој декларацији дали истакнутији и одлучније напредни тараткер били одбачени.

Само у једном делу, тек у неколико чланова, пројекат декларације проширио је традиционалну категорију права човека одредбама које имају за предмет социјална права. Општа карактеристика овог дела декларације састоји се у чињеници да је у прокламовању социјалних права, нарочито права која човеку треба признати ради заштите против експлоатације у капиталистичком друштвеном поретку, пројекат декларације у великој мери недовољан.

У овом погледу, на пример, пројекат декларације није прихватио чак ни онај систем социјалне заштите радника који је био изграђен, још пре Другог светског рата, у једном низу међународних конвенција, у сарадњи са Међународним биром рада. Пројекат не садржи одредбе које се односе на здравствену заштиту радника, ни на радно време, ни на заштиту малолетника и жена, — да набројимо само неколико недостатака, који показују да заштита физичке личности једног човека није нашла свој пуни израз у овој декларацији.

Због таквог става према социјалним правима човека пројекат декларације, по мишљењу југословенске делегације, не гарантује човеку ни довољно сигуран положај у политичким и грађанским правима, иако их признаје у нешто потпунијем облику, јер стварно уживање и коришћење тих права зависи од економског положаја, који ова декларација довољно не штити.

Уско индивидуалистички став већине Треће комисије, који претставља основну карактеристику ове декларације, одвео је ка још једном крупном недостатку. Тај недостатак се одражава у непостојању одредаба о заштити разних заједница којима човек припада у оквиру државне заједнице, нарочито ужих националних заједница, као, на пример, националних мањина, поред других.

Као што је већ наглашено, пројекат декларације посматра човека као изолованог појединца, коме припадају извесна индивидуална права, неопходна за његов опстанак, за његово благостање и његово достојанство. Такво схваћена, ова декларација не одговара стварности, јер човек није никакво изоловано биће него члан извесних заједница. Појам изолованог појединца противан је друштвеној стварности. Пројекат је потпуно пребрегао ову друштвену стварност и тиме знатно умањио објективну вредност својих одредаба. Јер сва призната права човека, као и степен његовог благостања, зависе у највећој мери од услова у којима се налази заједница којој припада. Постоји, као што знамо, уска солидарност међузависност и узајамна условљеност између права и интереса човека и заједнице. Тај однос солидарности, као друштвени факт, захтева да међу права човека, који живи у условима друштвене међузависности, буду уписана и права на заштиту те друштвене заједнице чији је члан, била она национална, верска или која друга. Осим тога, постоји читав низ индивидуалних права човека која му припадају не као одвојеном појединцу већ као члану одређене заједнице, као, на пример, право на заштиту и поштовање националног припадништва, на слободан развој своје националне заједнице, свога народа, право на националну културу итд. Кад је реч о једној заједници националне мањине, тада се потреба заштите ових права поставља још императивније. Немогућно је замислити да ће права човека, члана извесне заједнице, бити поштована, ако је сама заједница којој припада потлачена и гоњена. У овоме реду идеја један од најозбиљнијих недостатака декларације састоји се у чињеници да не садржи ниједну одредбу о заштити националних мањина и да и не спомиње права која из

те заштите проистичу за појединца у погледу властите етничке културе, слободног културног развоја, слободне употребе матерњег језика итд.

Сви ови недостаци, и други још који нису изрично споменути, умањују у великој мери политичку и моралну вредност пројекта декларације који се налази пред нама. Због тих недостатака, југословенска делегација не може изјавити да је задовољна текстом декларације. Она је очекивала да ће из дискусије у Трећој комисији произићи једна потпунија, прогресивнија декларација, која боље одговара данашњем времену, која би обухватила заштиту човека у његовој интегралној личности, како као појединца, тако и као члана одређених друштвених група, која би проширила традиционалну улогу ових права потпуним признањем социјалних права. Она је очекивала исто тако да сва ова права буду гарантована стварањем материјалних услова, неопходних за њихово коришћење и за заштиту човека против евентуалних агресија од стране фашистичких завера и подухвата.

Међутим, и поред свих ових недостатака, треба констатовати да пројекат декларације има и извесних позитивних страна.

Југословенска делегација жели на првом месту да подвуче одредбу чл. 3 о проширењу декларације права човека на становништво територија под старатељством и неаутономних. У овом погледу ова декларација претставља један од ретких међународних докумената у коме је неправедна и дискриминаторна колонијална клаузула не само напуштена, већ замењена супротном и изричним одредбом, која прокламује једнакост колонијалног човека са осталим људима. Ова одредба претставља један корак унапред, који треба да буде наглашен, јер садржи велики принцип правде према несрећном колонијалном свету, правде која му је увек била оспоравана.

Прелазећи на друге одредбе декларације, југословенска делегација констатује следеће:

Ма да је социјални део декларације недовољан, у њему су ипак изражена два важна начела о социјалној заштити која се односе на рад и на социјално осигурање. Најзад, у делу о политичким и грађанским правима има одредаба које југословенска делегација сматра корисним.

Делегација Совјетског Савеза подноси нам неколико амандмана, који имају за циљ да знатно побољшају текст пројекта. Нови предлог чл. 3, који је у свом ставу 3 сачувао садржину чл. 3 пројекта, — који је примљен у Трећој комисији на иницијативу југословенске делегације, — има велику заслугу да уноси у декларацију заштиту националних заједница и националних мањина, једнакост и слободу располагања народа самих собом. Непостојање одредаба о заштити и правима националних заједница и народа претставља велику празнину у пројекту, на који је југословенска делегација већ скренула пажњу скупштине.

Исто тако совјетски амандани заузимају одлучан став против фашизма, што пројекту декларације потпуно недостаје. Југословенска делегација је већ изложила своје мишљење о том недостатку. У новом совјет-

ском предлогу чл. 20 налазимо потребну заштиту противу фашизма, са којом ће декларација добити одлучно обележје једне декларације садржајно демократске.

У истом смислу треба схватити и нови совјетски предлог чл. 22, који потврђује и прецизира основно демократско начело у области организације власти.

Сви ови амандмани повећаће у знатној мери вредност пројекта декларације. Ја сам већ имао прилике у току разматрања пројекта, који се овде врши у крупним линијама, да говорим о најупадљивијим недостацима пројекта. Совјетски амандмани могу у великом делу исправити те недостатке.

У току рада у комисији југословенска делегација предложила је неколико нових чланова, који су садржавали више идеја сличних онима које се налазе у новом совјетском предлогу чл. 3.

Из свих тих разлога југословенска делегација гласаће у корист совјетских предлога. Међутим југословенска делегација не види никакву корист у амандману Уједињеног Краљевства, јер он не садржи никакво побољшање садашњег члана 3. Могло би се чак рећи да он слаби у извесној мери његов текст већ самим тим што тежи да замени једну изричну одредбу, намењену да прокламује једнакост колонијалних народа са осталим народима, једном другом одредбом о општој једнакости.

Југословенска делегација сматра да се колонијални свет уопште још увек налази под таквим режимом сурове неједнакости, да је једна изрична одредба против те неједнакости у великој мери потребна и да Уједињене нације, с обзиром на укорјењену праксу у том погледу, имају дужност да колонијалне народе обухвате у декларацији права човека једном изричном и свечаном одредбом.

У закључку југословенска делегација изјављује да њено незадовољство са овим пројектом декларације није управљено против принципа као таквих, изложених у појединим одредбама — ма да би она желела да садржина тих одредаба буде потпунија и савршенија — већ против крупних недостатака и празнина који се не налазе у пројекту и које смо обележили у крупним линијама.

Нови амандмани совјетске делегације су такве природе — нарочито у погледу права народа, националних заједница и мањина, и одбране против фашизма, као и учвршћења демократије — да би увелико подигли вредност декларације и попунили многе празнине пројекта.

Југословенска делегација се нада, према томе, да ће Генерална скупштина прихватити ове амандмане у интересу саме Декларације, њене вредности и њеног ауторитета."

Пленум је одбацио све совјетске амандмане и усвојио текст III комисије са једном изменом, као што је напред споменуто у погледу члана 3.

ЈБ. РАДОВАНОВИЋ

ТЕКСТ ДЕКЛАРАЦИЈЕ ПРАВА ЧОВЕКА

Узевши у обзир да поштовање достојанства, својственог свима члановима људске породице, као и њихових једнаких и неотуђивих права, сачињава основ слободе, правде, и мира у свету;

узевши у обзир да су одрицање и презирање права човека водили варварским поступцима, против којих се буни савест човечанства, и да је стварање једног света у коме ће људи бити слободни да говоре и да верују, ослобођени од страха и беде, прокламовано као највиша тежња човекова;

узевши у обзир непоходност да права човека буду обезбеђена владавином права, како човек не би био принуђен да у крајњој линији прибегне побуни против тираније и насиља;

узевши у обзир да је неопходно потстицати развијање пријатељских односа међу народима;

узевши у обзир да су народи Уједињених нација у Повељи поново прокламовали своју веру у основна права човека, у достојанство и вредност човекове личности, у равноправност људи и жена, и да су изразили своју решеност да помажу друштвени напредак и створе боље услове живота у већој слободи;

узевши у обзир да су се државе-чланице обвезале да обезбеде, у сарадњи са организацијом Уједињених нација, опште и стварно поштовање права човека и основних слобода;

узевши у обзир да је један заједнички појам тих права и слобода од највећег значаја да би се та обавеза у потпуности могла извршити.

ГЕНЕРАЛНА СКУПШТИНА

Објављује ову Општу декларацију права човека као заједнички идеал који треба да постигну сви народи и све нације, у циљу да се сви појединци и сви органи друштва, имајући стално ову Декларацију пред очима, заложу, путем наставе и просвете, да развијају поштовање ових права и слобода, и да им обезбеде поступним мерама, на унутрашњем и међународном плану, опште и стварно признање, како међу становништвом самих држава-чланица, тако и међу становништвом територија које се налазе под њиховом управом.

Члан 1

Сва људска бића рађају се слободна и једнака у достојанству и правима. Она су обдарена разумом и свешћу и треба да поступају једни према другима у духу братства.

Члан 2

Свако се може користити свима правима и свима слободама прокламованим у овој Декларацији, без икаквог ограничења, а поименце у погледу расе, боје, пола, језика, вере, политичког мишљења или ма каквог

другог мишљења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или ма каквог другог услова.

Неће се чинити никаква разлика заснована на политичком, управном или међународном статусу земље или територије којој неко припада, била та територија независна, под мандатом или неаутономна, или подређена ма каквом другом ограничењу суверености.

Члан 3

Сваки појединац има право на живот, на слободу и на безбедност своје личности.

Члан 4

Нико неће бити држан у ропству нити у ропској потчињености; ропство и трговина робљем у ма којем виду забрањени су.

Члан 5

Нико неће бити подвргнут мучењу, ни казнама или суровим, нечовечним или понижавајућим поступцима.

Члан 6

Свако има право да његова правна личност буде свуда призната.

Члан 7

Сви су једнаки пред законом и сви без разлике имају право на подједнаку заштиту закона. Сви имају право на подједнаку заштиту против сваке дискриминације која би наносила повреду овој Декларацији као и против сваке провокације на такву дискриминацију.

Члан 8

Свако лице има право на употребу правних лекова пред надлежним националним судовима против аката којима се вређају основна права призната уставом и законима.

Члан 9

Нико не може бити произвољно ухапшен, затворен или изагнат.

Члан 10

Свако лице има право, у пуној једнакости, да у својој ствари буде праведно и јавно саслушано од стране независног и непристрасног суда, који ће одлучити било о његовим правима и обавезама, било о основаности ма какве оптужбе, подигнуте против њега у кривичној ствари.

Члан 11

1. Свако лице, оптужено за какав кажњив чин, сматра се невиним све док његова кривица не буде правилно установљена у току јавног претреса, на коме ће му бити обезбеђене све гаранције потребне за његову одбрану.

2. Нико не може бити кажњен за поступке или пропуштања који у тренутку кад су били извршени нису били кажњиви по унутрашњем

или међународном праву. Исто тако неће бити примењена никаква казна тежа од оне која је била прописана у тренутку када је кажњиви чин извршен.

Члан 12

Нико неће бити изложен произвољним узнемиравањима у приватном животу, у породици, у стану или у преписци, нити повредама части и угледа. Свако лице има право на заштиту закона против таквих узнемиравања или таквих повреда.

Члан 13

1. Свако лице има право да се слободно креће и бира своје боравиште у унутрашњости државе.

2. Свако лице има право да напусти сваку земљу, подразумевајући ту и сопствену, и да се врати у своју земљу.

Члан 14

1. Свако лице има право да тражи азил ако је гоњено и да ужива азил у другим земљама.

2. Ово право не може бити истакнуто у случају прогона који су стварно засновани на злочину општега права или на делатностима које су противне начелима и циљевима Уједињених нација.

Члан 15

1. Сваки појединац има право на једно држављанство.

2. Нико не може бити произвољно лишен држављанства, нити права да промени држављанство.

Члан 16

1. Почев од доба зрелог за брак сваки човек и жена, без икаквог ограничења у погледу расе, националности или вере, имају право на брак и на заснивање породице. Они имају једнака брачна права за време трајања брака и при разводу.

2. Брак може бити закључен само на основу слободног и потпуног пристанка будућих супружника.

3. Породица је природни и основни елеменат друштва и има право на заштиту друштва и државе.

Члан 17

1. Свако лице, само или у заједници, има право на имовину.

2. Нико не може бити произвољно лишен имовине.

Члан 18

Свако лице има право на слободу мисли, савести и вере; ово право обухвата слободу промене вере или убеђења, као и слободу манифестовања вере или убеђења, појединачно или у заједници, јавно и приватно, путем наставе, практиковања култа и извршавања обреда.

Члан 19

Свако лице има право на слободу мишљења и изражавања, што обухвата право да не буде узнемиравано због свога мишљења и право да тражи, прими и шири, без обзира на границе, обавештења и идеје путем ма кога средства изражавања.

Члан 20

1. Свако лице има право на слободу мирног скупљања и удруживања.

2. Нико не може бити обавезан да се учлани у неко удружење.

Члан 21

1. Свако лице има право да учествује у јавним пословима своје земље, било непосредно или преко слободно изабраних претставника.

2. Свако лице има право, под једнаким условима, на јавне функције у својој земљи.

3. Воља народа је основ јавне власти; та воља треба да буде изражена путем поштених избора, који треба да се врше периодично, на основу општег и једнаког права гласа и тајним гласањем, или по одговарајућем поступку који обезбеђује слободу гласања.

Члан 22

Свако лице, као члан друштва, има право на социјално обезбеђење; оно има права на задовољење економских, социјалних и културних права која су неопходна за његово достојанство и за слободан развој његове личности, захваљујући националном напору и међународној солидарности, у границама организације и могућности сваке земље.

Члан 23

1. Свако лице има право на рад и на слободан избор свога рада, на правичне и задовољавајуће услове рада и на заштиту од незапослености.

2. Сви имају право, без икакве дискриминације, на једнаку надницу за једнаки рад.

3. Когод ради има право на правичну и задовољавајућу награду, која ће њему и његовој породици обезбедити опстанак у складу с људским достојанством и која ће бити допуњена, кад је то потребно, свима другим облицима социјалне заштите.

4. Свако лице има право да са другим оснива синдикате и да се учлани у синдикат за одбрану својих интереса.

Члан 24

Свако лице има право на одмор и на разоноду, а поименце на разумно ограничење радног времена и на периодичан плаћени одмор.

Члан 25

1. Свако лице има право на животни ниво довољан да обезбеди здравље и благостање њему и његовој породици, а поименце исхрану,

одећу, стан, лекарску негу, као и друге потребне социјалне услуге; оно има право на осигурање у случају незапослености, болести, неспособности, удовиштва, старости и у другим случајевима губитка средстава за издржавање из узрока независних од његове воље.

2. Мајке и деца имају права на нарочиту помоћ и старање. Сва деца, била она рођена у браку или ван брака, имају исту социјалну заштиту.

Члан 26

1. Свако лице има право на образовање. образовање треба да буде бесплатно, бар што се тиче основне наставе. Основна настава је обавезна. Техничка и стручна настава треба да буде уопштена; приступ на више студије треба да буде слободан потпуно подједнако за све према њиховој способности.

2. образовање треба да буде управљено ка пуном развоју личности човека и ка гајењу поштовања права човека и основних слобода. Оно треба да развија разумевање, толеранцију и пријатељство између свих нација и свих расних и верских група, као и ширење активности Уједињених нација за одржавање мира.

3. Родитељи имају првенствено право у избору врсте образовања њихове деце.

Члан 27

1. Свако лице има право да слободно учествује у културном животу заједнице, да се користи уметностима и да учествује у напретку науке и благодетима које отуда истичу.

2. Свако има право на заштиту моралних и материјалних интереса који произлазе из научног, књижевног и уметничког рада чији је он творац.

Члан 28

Свако лице има право да у социјалном и међународном животу влада такав поредак, у коме права и слободе, објављени у овој Декларацији, могу наћи своје пуно дејство.

Члан 29

1. Појединац има дужности према заједници, у којој је једино могућан слободан и пун развој његове личности.

2. У вршењу својих права и уживања слобода свако је потчињен само оним ограничењима која су нормирана законом искључиво у циљу да се обезбеде признање и поштовање права и слобода другог и да се задовоље оправдани захтеви морала, јавног поретка и општег благостања демократског друштва.

3. Ова права и слободе не могу се ни у ком случају користити супротно циљевима и начелима Уједињених нација.

Члан 30

Ниједна одредба ове Декларације не може бити протумачена као да садржи за државу, групу или појединца ма какво право на предузимање делатности или извршење аката који циљају на уништење права и слобода који су у њој прокламовани.

ПИТАЊЕ ГЕНОЦИДА КАО МЕЂУНАРОДНОГ ЗЛОЧИНА

I

Поред злочина изазивања, планирања, покретања и вођења агресорскога рата и злочина против човечности, фашистички агресори и њихов начин ратовања ставили су на дневни ред међународног права и међународног кривичног права још једну врсту међународних кривичних дела. То је такозвани **геноцид** (спајање двеју латинских речи које буквално значе — убиство рода). Статут Међународног војног суда у Нирнбергу и пресуда овог суда против Геринга и осталих главних хитлеровских ратних злочинаца одредили су биће и кажњивост злочина агресорскога рата и злочина против човечности. Међутим, у овим документима није још био постављен геноцид као посебна врста злочина, ма да су поједине форме овог кривичног дела биле обухваћене у кривичним делима против човечности. Али и поред тога, у вези са суђењем главним хитлеровским ратним злочинцима пред Међународним војним судом у Нирнбергу проблем геноцида је био постављен. Поставила га је оптужница против Геринга и компаније, која је између осталих међународних кривичних дела наводила и злочин геноцида за који је чинила одговорним оптужене нацистичке злочинце.

Питање геноцида, први пут постављено на овом месту, убрзо се износи и пред саму Организацију Уједињених нација. Генерална скупштина Уједињених нација је донела 11 децембра 1946 резолуцију у којој утврђује геноцид као тешко кривично дело, које цивилизовани свет осуђује. У тој резолуцији је стављено у дужност Економско-социјалном савету да припреми пројекат конвенције о кривичном делу геноцида и да тај пројекат поднесе на одобрење Генералној скупштини. Економско-социјални савет је својом резолуцијом од 28 марта 1947 ставио у дужност Генералном секретару организације Уједињених нација да припреми, уз помоћ стручњака, пројекат конвенције о геноциду. Генерални секретар је припремио пројекат конвенције и доставио га 7 јула 1947 на мишљење члановима Уједињених нација. Овај пројекат са мишљењима био је поднет Генералној скупштини за време њеног Другог заседања. Генерална скупштина је 21 новембра 1947 донела другу резолуцију, у којој је стајало: „Геноцид означава порицање права постојања целих људских група као што убиство означава порицање права на живот појединих људских бића“. Резолуција поново утврђује да је геноцид кривично дело са гледишта међународног права и предлаже Економско-социјалном савету да

изради konačan predlog konvencije, uzimajući kao jedan deo materijala i projekat konvencije koji je predložio Generalni sekretar. Ekonomsko-socijalni savet je ustanovio specijalni komitet predstavnika sedam država članica Ujedinjenih nacija i stavio mu u zadatak da pripremi projekat konvencije o genocidu. Ovaј komitet je заседао od 5 aprila do 10 маја 1948 г. и саставио је пројекат конвенције о спречавању геноцида. Члан овог комитета био је и претставник СССР-а, који је, услед незадовољавајуће садржине ранијег пројекта, поднео у име СССР-а свој „Пројекат основних одредаба конвенције за борбу против геноцида“. Овај пројекат је прихваћен као основ за рад комитета. Основне карактеристике совјетског нацрта су следеће: геноцид је кривично дело уперено на уништавања појединих група становништва због расних, националних (религиозних) мотива. Ова дефиниција геноцида уносила је јасноћу и прецизност у појам овог кривичног дела и уједно је отстрањивала разне реакционарне покушаје да се у појму геноцида обухвати тобожња одбрана од напада на људске групе из политичких мотива. Елемената овог „политичког геноцида“, који у ствари претстављају на други начин, под изговором „борбе против политичког тероризма“, прихватање насртаја владајуће реакције против прогресивних покрета, а нарочито комунистичке партије, било је у пројекту конвенције о геноциду који су за Генералног секретара Уједињених нација саставили извесни реакционарни правници, познати од раније као „теоретичари“ тобожњих кривичних дела „политичког тероризма“.

Совјетски пројекат је даље обухватао захтев да сви цивилизовани народи предузму енергичне мере кривичноправне заштите како против геноцида, тако и против свих оних злочиначких радњи које га припремају, као што су распиравање и пропаганда расне, националне и религиозна неједнакости и мржње. Совјетски предлог је наводио и потребу уношења такозваног национално-културног геноцида, који се састоји у радњама упереним против употребе националног језика или против националне културе. Најзад, совјетски предлог је предвиђао кажњивост пропаганде геноцида у свим њеним облицима и инсистирао да надлежност за суђење геноцида треба да буде дата националним судовима у сагласности са националним кривичним законодавством, које треба да обухвати кажњавање геноцида.

Иако је принципијелно постављање проблема геноцида у совјетском предлогу утицало на чланове комитета да совјетски предлог узму као основу свога рада, ипак су поједине делегације већине, под утицајем америчког и енглеског делегата, настојавале да пројекат конвенције лише његове пуне и принципијелне садржине и да ублаже енергично кажњавање геноцида, а нарочито да отклоне утврђивање кажњивости за распиравање и пропаганду расне, националне и верске мржње и раздора. Већина је успела да изгласа непотпун и крњ пројекат конвенције који је био достављен Економско-социјалном савету. Економско-социјални савет је одлучио 26 августа 1948 да предложени пројекат конвенције о геноциду

достави Генералној скупштини Уједињених нација са извештајем комитета и осталим материјалом. Генерална скупштина ставила је на дневни ред Трећег редовног заседања нацрт конвенције. На својој седници од 24 септембра 1948 г. она је одлучила да упути цело питање Шестом комитету (за правна питања), стављајући му у задатак да проучи целу конвенцију, и да поднесе Скупштини извештај.

Шести комитет је отпочео поновно проучавање пројекта конвенције 30 септембра 1948 г. начелном дискусијом о проблему дефиниције, спречавања и кажњавања геноцида. Већи број седница Шестог комитета био је посвећен живој дискусији, у којој су дошли до изражаја углавном они проблеми које је специјални комитет изоставио из пројекта који је совјетска делегација поднела априла 1948 г. Претставници СССР-а, ФНРЈ и осталих земаља народне демократије истицали су да њихове владе придају велики значај организацији борбе против геноцида као тешког преступа против човечанства, који је органски везан с фашизмом и сличним ранијим и данашњим „теоријама“ које проповедају националну и расну мржњу и право такозваних виших раса на господство над осталим земљама и на истребљење такозваних нижих раса и народа.

Шести комитет је расправљао неколико основних питања конвенције о геноциду. Он је поново испитивао да ли треба унети ближу дефиницију геноцида, наводећи изричито све форме овога дела, као што је предложио специјални комитет, или треба прихватити једну општу дефиницију, како је предлагао у свом амандману претставник Француске.

Комитет је прихватио предложени текст специјалног комитета. Многo важнија дискусија се водила око питања да ли и политичке групе треба да буду обухваћене међу групама које треба да штити конвенција или не. Већина специјалног комитета је била наметнула уношење политичких група. После дугих дискусија, одлагања и преиспитивања Шести комитет је најзад одлучио да искључи политичке групе, што је претстављало успех претставника СССР-а и народних демократија. Сагласно томе, комитет је одлучио да изостави навођење политичких мотива као основа кривичне заштите. Најзад на основу свега тога, на предлог претставника Венецуеле, изостављен је потпуно политички геноцид и прихваћена дефиниција геноцида каква се налази и у коначном тексту конвенције.

Од других важнијих амандмана треба навести уношење у текст предлога конвенције напада не само на физички него и на ментални интегритет чланова друштва, прецизирање одговорности државника и државних функционера и принципијелне могућности проширења конвенције на неаутономне територије.

Али, поред свега тога, остаје низ важних питања у вези са борбом против геноцида која су добила половично решење или која су изостала из конвенције под утицајем владајуће англосаксонске већине. У току свих фаза у припреми ове конвенције расправљано је питање надлежности за суђење геноцида. Совјетски Савез је од почетка заступао гледиште о искључивој надлежности националних судова, који имају примењивати

одредбе домаћег законодавства, у које се имају унети строге мере кажњавања за учиниоце међународног злочина геноцида. Претставници Сједињених Америчких Држава и Енглеске, ослањајући се на свој већински положај у међународној организацији, бранили су тезу о надлежности међународних судова за суђење геноцида. Шести комитет је прихватио компромисно решење које предвиђа првенствену надлежност националног судства. Делегати СССР-а и земаља народне демократије инсистирали су на проширењу конвенције о геноциду и на неаутономне територије. Овај предлог није потпуно прихваћен, али је комитет саставио посебну резолуцију, коју је прихватила Генерална скупштина, а која предвиђа да све чланице Уједињених нација и оне државе које буду пришле конвенцији треба да проуче мере ради могуће примене одредаба конвенције на територијама којима управљају. С друге стране, у пројекат нису ушле одредбе о забрани и кажњивости свих могућних облика потстицања и пропаганде националне, расне и религиозне мржње, као ни одредбе о забрани организација које потстичу на злочине геноцида. Претставници СССР-а, ФНРЈ и других земаља народне демократије нису успели да за ове важне принципијелне одредбе нађу одговарајуће место у пројекту конвенције.

Коначни пројекат резолуције био је начелно прихваћен 13 новембра 1948 г. и предат редакционој комисији да утврди дефинитиван текст. У ову комисију су ушли претставници Белгије, Кине, Кубе, Египта, Француске, Енглеске и Сједињених Америчких Држава од стране већинског блока. Социјалистички фронт су заступали претставници СССР-а и Пољске. Доцније је број чланова редакционе комисије повећан на 13 и међу новим члановима се налазила и Чехословачка. Редакциона комисија је учинила извесне измене које су накнадно биле проучаване у Шестом комитету. Најзад 2 децембра 1948 комисија је прихватила предлог конвенције о геноциду са 30 гласова за и 8 одустајања. Међу онима који нису гласали налазе се СССР и земље народне демократије.

Генерална скупштина Уједињених нација расправљала је на својој седници од 9 децембра 1948 г. предлог конвенције о спречавању и кажњавању кривичног дела геноцида. Претставник Совјетског Савеза, уз подршку претставника ФНРЈ и других земаља народне демократије, поново је предложио амандмане који су се односили на забрану и кажњавање пропагирања фашистичке и друге расне теорије, на укључење културног геноцида у конвенцију, на забрану организација које истичу и раширују расну, националну и верску мржњу. Ови амандмани, којима су се поново супротставили делегати већине, нису били прихваћени.

Приликом гласања пројекат конвенције о спречавању и сузбијању међународног злочина геноцида био је прихваћен у тексту који овде доносимо. И поред ускости и недовољне ефикасности конвенције као инструмента за искорењивање и кажњавање злочина који се састоји у уништењу читавих људских група услед њихове националне, расне и верске особености, конвенција претставља релативан прилог борби против инспиратора и сејача наказних фашистичких „теорија“ о националној, расној

и верској неједнакости међу људима. Сувише су свеже успомене о варварству и зверским методима владања и ратовања фашиста и њихових имитатора у свести радних маса свих народа, тако да су и претставници империјалистичких земаља били принуђени да прихвате, истина, тупећи његову оштрицу и ефикасност, овај правни инструменат који улази у комплекс заштите човечанства од грозног наслеђа фашизма, који је годинама сејао крваву мржњу према „туђим“ расама и народима. Ова позитивна страна конвенције о спречавању и кажњавању геноцида објашњава њено једногласно прихватање од стране Генералне скупштине, њено прихватање од стране земаља социјализма и демократије, које остају свесне непотпуности и појединих слабости у тексту ове конвенције.

Ђ.

КОНВЕНЦИЈА ЗА СПРЕЧАВАЊЕ И КАЖЊАВАЊЕ КРИВИЧНОГ ДЕЛА ГЕНОЦИДА

СТРАНЕ УГОВОРНИЦЕ

С обзиром да је Генерална скупштина Организације Уједињених нација својом Резолуцијом 96 (I) од 11 децембра 1946 године прогласила да је геноцид међународно кривично дело (злочин) које је у супротности са духом и циљевима Уједињених нација и које цивилизовани свет осуђује;

Признајући да је у свим периодима историје геноцид изазвао велике штете човечанству;

Убеђене да је за ослобођење човечанства од тако ужасне недаће нужна међународна сарадња;

СПОРАЗУМЕЛЕ СУ СЕ У СЛЕДЕЋЕМ:

Члан I

Стране уговорнице потврђују да је геноцид, без обзира да ли је извршен за време мира или рата, међународно кривично дело и да преузимају обавезу да га спрече и казне.

Члан II

У смислу ове Конвенције као геноцид се сматра било које од наведених дела учињених у намери потпуног или делимичног уништења једне националне, етничке, расне или верске групе као такве:

- а) убиство чланова групе;
- б) тешка повреда физичког или менталног интегритета чланова групе;
- в) намерно подвргавање групе животним условима који треба да доведу до њеног потпуног или делимичног физичког уништења;
- г) мере уперене на спречавање рађања у оквиру групе;
- д) принудно премештање деце из једне групе у другу.

Члан III

Кажњива су следећа дела:

- а) геноцид;
- б) споразум за извршење геноцида;
- в) непосредно и јавно потстицање на вршење геноцида;
- г) покушај геноцида;
- д) саучесништво у геноциду;

Члан IV

Лица која учине дело геноцида или неко друго дело наведено у члану III биће кажњена без обзира да ли су државни управљачи, функционери или обични појединци.

Члан V

Свака страна уговорница може захтевати од надлежних органа Уједињених нација да предузму, сагласно Повељи Уједињених нација, мере које буду сматрале за погодне у циљу спречавања и кажњавања дела геноцида или једног од других дела наведених у члану III.

Члан VI

Лица осуђена за кривично дело геноцида или за једно друго дело наведено у члану III биће предата на суђење надлежним судовима државе на чијој територији је одређено дело извршено, или Међународном кривичном суду, који ће бити надлежан за оне од чланица уговорница које буду признале његову надлежност.

Члан VII

Геноцид и остала дела наведена у члану III неће се сматрати, у погледу на питање екстрадиције, као политичка кривична дела.

Стране уговорнице преузимају обавезу да ће у оваквим случајевима допустити екстрадицију, сагласно свом законодавству и постојећим међународним уговорима.

Члан VIII

Свака страна уговорница може захтевати од надлежних органа Уједињених нација да предузму, сагласно Повељи Уједињених нација, мере које буду сматрале за погодне у циљу спречавања и кажњавања дела геноцида или једног од других дела наведених у члану III.

Члан IX

Спорови страна уговорница у погледу тумачења, примене или извршења ове Конвенције, подразумевајући ту и спорове у погледу једне државе у питању геноцида или једног од других дела наведених у члану III, биће изнети пред Међународни суд правде на захтев једне од странака у сукобу.

Члан X

Ова Конвенција, чији текстови на енглеском, кинеском, шпанском, француском и руском језику имају исту вредност, носиће датум од...

Члан XI

Ова Конвенција биће отворена до 31 децембра 1949 године и њу ће моћи потписати сваки члан Уједињених нација или свака друга држава која није члан, а којој Генерална скупштина буде упутила позив у том правцу.

Ова Конвенција ће бити ратификована и ратификациони инструменти ће се депоновати Генералном секретару Уједињених нација.

Почев од 1 јануара 1950 године овој Конвенцији може прићи сваки члан Уједињених нација или свака друга држава која није члан, а која буде добила позив за то.

Инструменти о приступању достављаће се Генералном секретару Уједињених нација.

Члан XII

Свака од страна уговорница може у свако доба, обавештавајући о томе Генералног секретара Уједињених нација, проширити примену ове

Конвенције на све или на поједине територије чијим спољним односима она управља.

Члан XIII

На дан кад двадесет првих ратификационих или приступних докумената буде депоновано, Генерални секретар ће о томе саставити записник. Он ће доставити копију овог записника свима члановима Уједињених нација и државама које нису чланови, а које су наведене у члану XI.

Ова ће Конвенција ступити на снагу деведесетог дана рачунајући од датума депоновања двадесетог ратификационог или приступног инструмента.

Свака ратификација и свако приступање које буде учињено после наведеног последњег датума добија важност деведесетог дана од дана депоновања ратификационих или приступних инструмената.

Члан XIV

Ова Конвенција ће трајати десет година од дана њеног ступања на снагу.

Она ће остати на снази и за даљи период од пет година и тако редом у погледу на оне стране уговорнице које је нису отказале најмање шест месеци пре истека рока.

Отказивање ове Конвенције ће се вршити писменим обавештењем упућеним Генералном секретару Уједињених нација.

Члан XV

У случају да услед отказивања број чланица ове Конвенције буде сведен на шеснаест, Конвенција ће престати да важи од дана ступања на снагу последњег отказивања.

Члан XVI

Предлог за измену или допуну ове Конвенције може поднети у свако доба свака чланица писменим захтевом упућеним Генералном секретару. Генерална скупштина ће расправљати о мерама које би поводом сваког конкретног предлога требало предузети.

Члан XVII

Генерални секретар Уједињених нација доставиће сваком члану Уједињених нација и државама које нису чланови а које су наведене у члану XI:

- а) потписе, акт о ратификацији или приступању, примљен сагласно примени члана XI;
- б) извештаје примљене сагласно примени члана XII;
- в) датум ступања на снагу ове Конвенције сагласно примени члана XIII;
- г) отказе примљене сагласно примени члана XIV;
- д) укидање Конвенције сагласно примени члана XV;
- ђ) извештаје примљене сагласно примени члана XVI.

Члан XVIII

Оригинал ове Конвенције депоноваће се у архиви Организације Уједињених нација.

Потврђена копија Конвенције доставиће се сваком члану Уједињених нација и државама које нису чланови, а које су наведене у члану XI.

Члан XIX

Ова Конвенција ће бити заведена (уведена у регистар) од стране Генералног секретара Уједињених нација на дан њеног ступања на снагу.

ПРАВО ИНОСТРАНИХ ЗЕМАЉА

ПРИПРЕМАЊЕ ПРОЈЕКТА ГРАЂАНСКОГ ЗАКОНИКА У СССР

Најважнији закони прве социјалистичке државе донети су у периоду од 1922—1926 године. У овом времену донети су Грађански законик РСФСР, Кривични законик РСФСР, као и закони о кривичном и грађанском поступку, Развој социјалистичке државе и права од тог времена до данас умногом је изменио како поставке, тако и институте изражене у овим законцима. То је све утицало да су, после доношења Устава СССР од 1936, стављени на дневни ред проблеми измена дотадашњих законика. Образоване су, крајем 1939 године, комисије за припрему нових пројеката кривичног законика, грађанског законика и закона о кривичном и грађанском поступку, као и других важнијих закона СССР-а. Отаџбински рат је у извесној мери прекинуо овај рад. После завршетка рата посао око припремања нових законских пројеката постављен је на још ширу основу. Совјетска наука је преузела задатак да продискутује сва основна теориска питања која долазе у обзир приликом састављања нових пројеката законика. Пре извесног времена отпочела је дискусија међу совјетским правницима по питању пројекта Грађанског законика СССР.

Грађански законик, који је данас на снази у СССР, је у многим својим поставкама и институтима застарео. То је био законик донет у периоду нове економске политике. Данас у СССР-у влада изграђени социјалистички систем привреде. Разумљиво је да су многе одредбе овог законика одавно већ престале да имају правну снагу. Довољно је поменути дефиницију обима правне способности (члан 5), прописе који допуштају приватну капиталистичку својину на сектору за производњу (чл. 54), одредбе о изједначењу задружне својине са приватном својином (чл. 57) и тд. У исто време на појединим принципима овог законика, као што су принципи социјалистичке својине и њене посебне заштите, развијале су се и изградиле нове правне установе и нови правни принципи. Ту долази принцип потврде правне личности државних привредних предузећа, заштите и остваривања грађанских права у сагласности са циљевима и интересима социјалистичке државе, доследна примена начела кривње као

основе за одговорност за неизвршење обавеза, принцип једнакости наследићих делова лица која се позивају на наслеђе по закону итд. С друге стране, има извесних глава и чланова овог законика који важе и даље без икаквих измена или са незнатнијим изменама. Такви су, на пример, многобројни чланови општег дела Законика, чланови који регулишу питање заштите права својине, глава посвећена обавезама из причињене штете итд.

Све ово чини да се дискусија око припреме будућег Грађанског законика СССР креће по питањима шта треба да се задржи из старог Законика, шта треба да се кодифицира из допунског законодавства или из судске праксе и шта треба унети с обзиром на данашњу етапу развоја социјалистичке државе на њеном поступном прелазу ка комунизму. До сад нису у дискусији изнете најосновније поставке и нису постављени најважнији принципи новог грађанског законика, али дискусија истиче поједина интересантна и важна питања социјалистичког грађанског права. У совјетском теоретском правном часопису „Совјетска држава и право“ изашао је у последњем броју (бр. 12) за 1948 годину чланак познатог совјетског цивилисте Братуса, који расправља поједина од ових питања. Услед његовог интереса за развој совјетског права и за проблеме који се постављају у изградњи нашег социјалистичког грађанског права, доносимо га у овом броју „Архива“ у нешто смањеном облику.

НЕКА ПИТАЊА ПРОЈЕКТА Г. З. СССР

Победа социјализма у земљи већ је одавно истакла задатак стварања новог грађанског Законика који предвиђа Стаљински Устав, Г. З. СССР мора да учврсти у тачно и јасно формулисаним нормама социјалистичке имовинске односе који постоје у СССР, а чији су учесници како грађани, тако и социјалистичке организације. Али будући грађански законик не мора да кида са оним правним поставкама које су се изградиле и усталиле за 30 година развитка совјетског грађанског права, посебице за 25 година примене ГЗ.

Међутим, будући ГЗ СССР не сме да буде само проста, једноставна систематизација устаљених правних поставки које се садрже у ГЗ и које сада важе и у другим законима који регулишу имовинске односе. Он мора да да одговор на нека питања која су сазрела у пракси социјалистичког имовинског промета, а која нису добила до сада потребно законодавно решење. Да расмотримо нека од ових питања.

Једна важна глава Општег дела Грађанског законика мора бити глава посвећена лицима (субјектима права). Нужно је да норме које се садрже у овој глави Законика потпуно одговарају оном положају грађана и социјалистичких организација какав они као субјекти имовинских и личних права заузимају сада у совјетској држави.

Битне измене потребно је унети у законодавство о правним лицима. Говорећи тачније, треба кодификовати оно што се већ примењује у пракси и што фактички признају поједини закони, али још није изражено и учвршћено у општим нормама које се односе на правна лица.

Главна улога у совјетском промету припада социјалистичким организацијама, а у првом реду државним привредним организацијама и предузећима. Уредба о трустовима од 29 јуна 1927 године сматра правним

лицемitrust. Трустирано предузеће, према овој уредби, ради на унутрашњем принципу рентабилитета и није правно лице. Међутим, како се то већ више пута подвлачило у совјетској цивилистичкој литератури, и у вези с учвршћењем принципа рентабилности у поправкама уз кредитну реформу у тридесетим годинама имовински положај трустираног предузећа нагло се променио: њему су била додељена сопствена обртна средства, дато му је право да добија самосталан кредит у Државној банци, да у своје име, а не у име труста, склапа уговоре за продају своје производње и за снабдевање нужним материјалом, сировинама итд. У вези са таквом променом имовинског режима трустираног предузећа оно је постало самосталан субјекат права, тј. правно лице.

ГЗ СССР мора да учврсти ове позиције туристичког предузећа и да призна као правна лица државна предузећа која делују по принципу потпуног рентабилитета, тј. која имају сопствена обртна средства и самостални биланс.

У вези с овим нужно је у ГЗ узети норму о томе да државна привредна организација (itrust, торг итсл.) не одговара за дугове предузећа која улазе у њен састав, а исто тако и предузеће не одговара за дугове државне привредне организације. Изузетци од овога правила могу бити допуштани само на основу посебних уредаба Министарског савета СССР и савезних република. Такво решење питања унеће јасноћу и стабилност у правне односе чији су учесници државне привредне организације и предузећа.

Што се тиче државних буџетских установа које имају самосталан предрачун било би најправилније да се такође оне признају за правна лица. Тешко да треба задржати онај компромисни став који калази многе заштитнике и који формално поткрепљује постојеће законодавство. Суштина овог става је у следећем. Буџетске установе, по правилу, нису правна лица. Међутим, једним или другим буџетским установама које имају самосталан предрачун посебним законом или уредбама Министарског савета СССР и савезних република могу бити додељена права правног лица.

Такво решење питања не може се признати правилним ни са гледишта суштине, ни са гледишта практичних потреба. У стварности, ма да то и није записано у закону, буџетске установе чији руководиоци уживају права самосталних наредбодаваца кредита (тј. које имају самостални предрачун) биле су и јесу правна лица, али уз ограничену правну способност. Још је Уредба ВЦИК-а и СНК РСФСР од 27 септембра 1926 године „О привредним операцијама установа које су на државном буџету“ установила да ове установе могу вршити оне послове који су непосредно везани са њиховом делатношћу или који су потребни ради остваривања задатака који су им постављени. За ове послове установе одговарају како буџетским кредитима, тако и специјалним средствима која се дају и додељују датој установи за операције ради чијег су остваривања склопљени одговарајући послови (чл. 4 поменуте Уредбе).

Постоји такође много буџетских установа које су и сада признате званично за правна лица. Такве су виши школски заводи, болнице, научно-истраживачки институти итд. У њиховим правилима и статутима директно је речено да су оне правна лица. Међутим, не постоје никакве разлике у финансиско-имовинском положају установа које имају самостални предрачун, без обзира да ли се у правилима називају или не правним лицима.

Из карактеристике имовинског положаја буџетских установа која је горе дата треба закључити да установе чији руководиоци имају права

самосталних наредбодаваца кредита имају основна обележја правног лица и због тога морају бити признате за субјекте права.

У грађанским правним односима се буржоаска држава као фискус изједначаје са осталим субјектима грађанског права — физичким и правним лицима. Потчињавање државе општим нормама грађанског права и општој надлежности настало је још у периоду апсолутне монархије, али се коначно учврстило у законодавству и у судској пракси буржоаског друштва.

Признајући фискус за субјекта грађанског права, буржоаска доктрина и судска пракса поричу правни персоналитет државних органа. Њихови имовински спорови међу собом не сматрају се као прави правни спорови ни као спорови о субјективним правима, већ само као спорови у оквиру надлежности појединих надлештава.

Друкчије се мора решити питање о узајамним односима државе и државних буџетских установа у совјетском грађанском праву. Пошто се буџетске установе у имовинским односима са другим државним и друштвеним организацијама као и са грађанима признају за правна лица, социјалистичка држава само у изузетним случајевима иступа као субјекат грађанског права. Уједно с тим, будући да држава не може да буде сведена на прост збир својих органа, уз извесне одређене услове, закон њу сматра као непосредног субјекта грађанско-правних односа, тј. као правно лице.

Совјетска држава иступа као правно лице у случајевима када је странка у имовинском правном односу баш држава, као таква, а не овај или онај поједини државни орган. СССР непосредно иступа као субјекат права приликом склапања спољно-трговинских послова преко трговинског претставништва. Трговинска претставништва СССР у иностраним државама остварују права Савеза ССР у области монопола спољне трговине који му припада.

Што се тиче иступања државе као субјекта имовинских права и дужности у СССР, у овом случају она делује преко Министарства финансија и његових локалних органа.

Ови финансиски органи су претставници државе као фискуса. У овом смислу држава се помиње у различитим законодавним актима који у вези са наступањем одређених, законом предвиђених околности установљавају прелазак имовине која припада грађанима, задружним организацијама, а у неким случајевима чак и имовине додељене државним организацијама, у својину државе као доходак државне благајне.

Имовина чији је непосредни наредбодавац држава као фискус, тј. имовина која још није издвојена под управљање појединих државних органа, јавља се као фонд новчаних средстава и укључена је у буџет социјалистичке државе. Фискус — то је држава као субјекат оних имовинских права и дужности чији је извор покрића буџет. Сваког датог момента буџетска средства се налазе на располагању државе као целине, на централизованом рачуну Министарства финансија, и у исто време она су већ намењена одређеним циљевима и зато се издвајају и додељују појединим државним органима или у виду обртних средстава или у виду прерачунских кредита. Бесконачни прилив (у виду прихода) и одлив (у виду расхода) буџетских средстава не отстрањује, већ претпоставља стални центар привлачења и расподеле ових средстава — државу. Као такав центар, држава и претставља фискус (државну благајну).

Разуме се да совјетска држава није обичан субјекат грађанског права, није обично правно лице. Појам фискуса превазилази оквир грађанског права. На фискус, наравно, не могу се применити норме које одређују начин настанка и престанка правних лица, садржину њихове прав-

не способности итд. Социјалистичка држава сама ствара норме, чија примена производи правна лица, њихову делатност и њихов престанак. Совјетска држава као фиксус јесте посебни субјекат грађанског права, који је различит од осталих правних лица.

У будућем ГЗ СССР треба фиксирати горе окарактерисани положај у коме се совјетска држава налази у случајевима кад иступа као непосредни учесник имовинских правних односа.

Социјалистичка држава је једини и јединствени субјекат права државне својине (општенародне имовине). Управљање јединственим фондом државне социјалистичке својине врши совјетска држава преко својих органа.

Планско регулативно руковођење делатношћу државних предузећа и привредних организација припада надлежним органима државне управе (влади, министарствима, њиховим главним управама, одељењима локалних совјета депутата трудбеника). Непосредну организацију извршења планских задатака за проширену социјалистичку производњу, као и само извршење ових задатака остварују државна предузећа и друге привредне организације. У ову сврху оперативним државним привредним органима додељује се одређена државна имовина.

У вези с тим настаје сложено питање о природи овлашћења државног органа на имовину која му је додељена на управљање. На основу каквог правног основа (titulus) се врши предаја имовине од стране једног државног предузећа другоме? Привредне организације у процесу остваривања проширене социјалистичке репродукције ступају међусобно у облигационе односе на основу уговора о испорукама, о налогу и других послова који се склапају на основу и ради извршења плана. Ови послови имају еквивалентно-наплатни карактер.

Чак и у случају настанка облигационог правног односа чија је садржина предаја робе или друге имовине непосредно између два привредна органа на основу планског акта, питање о томе каква се овлашћења на дагу имовину предају од организације-дужника организацији-повериоцу ипак не отпада. Па како треба дефинисати у грађанском закону карактер и обим овлашћења државног органа на онај део јединственог фонда државне својине који се налази под његовим непосредним управљањем, узимајући у обзир и то да сопственик имовине остаје држава?

Ово се питање живо претресало у совјетској цивилистичкој литератури у току многих година. Најдубље је разрадио проблем у својим радовима професор А. В. Венедиктов, који је дошао до закључка да државним привредним органима путем оперативног управљања мора бити признато право поседовања, коришћења, а у оквиру означеном законом и располагања имовином која је њима додељена. Располагање овом имовином врше не само привредни органи којима је додељена, већ и, путем административних аката, одговарајући планско-регулаторски органи (на такав начин се, на пр., врши предаја зграда, опреме од једног државног органа другом, предају сувишног уређаја, расподела обртних средстава). На такав је начин располагање државном имовином расподељено између различитих органа, почевши од највиших органа државне власти и државне управе и завршујући са привредним организацијама, којима се у сврху извршења плана даје право да располажу продукцијом које су произвеле, новчаним средствима итд. То што привредни орган има право поседовања, коришћења и располагања једним делом јединственог фонда државне својине не претвара га у сопственика. Сопственик ове имовине постаје социјалистичка држава у целини.

Горе поменута овлашћења су манифестација права својине, али, као што је познато, нису идентична с овим правом. Држава остварује право

државне својине преко својих органа којима се ради тога и дају овлашћења за поседовање, коришћење и располагање имовином која им је додељена.

Нужни услов за остваривање функција које су стављене у дужност привредној организацији јесте признање права посредовања зграда, опреме, уређаја, сировина итд. које јој се додељују, као и права коришћења горе поменутим предметима. Производна потрошња сировина и правилна експлоатација уређаја јесу акти остваривања овлашћења на коришћење овом имовином.

Нужно је приметити да се горе изложена конструкција потврђује у постојећем законодавству: на основу чл. 5 Уредбе о државним индустријским трустовима „труст... поседује, користи се и располаже имовином...“.

При таквом схватању природе овлашћења државног органа на имовину која му је додељена постаје јасна садржина оних парава и дужности који настају између државних органа у процесу њихових међусобних привредних односа. Приликом куповине-продаје између државних органа не прелази право својине на имовину која се предаје од једног државног органа другоме, већ право поседовања, коришћења и располагања овом имовином. Професор М. М. Агарков је убедљиво показао да важеће совјетско грађанско законодавство допушта предају од једног лица другоме уз наплату не само својине на ствар, већ и других имовинских права. Од једног државног органа на други државни орган прелазе реална „пунокрвна“ имовинска права — поседовање, коришћење, а у границама утврђених законом и располагање имовином. Државне организације делују као учесници грађанског промета у своје име (као правна лица) и, према томе, стичу као такве одговарајућа имовинска права и дужности.

Као резултат реченог долазимо до закључка да у ГЗ СССР морају бити унете норме које установљавају да државна предузећа и установе поседују, користе се и располажу, у границама, утврђеним законом и планским задацима, — државном имовином која им је дата на управљање.

Лична својина грађана на предмете потрошње је изведена из социјалистичке својине. Лична својина је пре свега својина на резултате рада грађана у социјалистичкој привреди. Чл. 10 Устава СССР који предвиђа заштиту личне својине грађана, нераскидиво је везан са чл. 12, који говори о остваривању у СССР принципа социјализма: „Од сваког према његовој способности, свакоме према његовом раду“.

Чл. 10 Устава говори о заштити права личне својине грађана на њихове приходе од рада и уштеђевине, на кућу за становање и на помоћно кућно газдинство, на предмете кућног газдинства за свакодневну употребу, на предмете за личну употребу и удобност. То значи да грађанин као лични сопственик има право да поседује, да се користи и располаже поменутом имовином. Право располагања имовином укључује у себе право на њено отуђење, давање под закуп итд.

Појављује се веома важно и сложено питање у којим границама лични сопственик може да располаже имовином која му припада, какве су границе искоришћавања права личне својине?

Будући ГЗ СССР мора да да одговор на ово питање, мора да установи онај општи принцип, онај критеријум којим ће се руководити суд и други државни органи приликом решавања питања о границама остваривања ових или оних овлашћења која припадају личном сопственику.

Реч није о оним прохибитивним нормама које одређују границе искоришћавања права личне својине. Ако такве прохибитивне норме постоје, њихова повреда од стране личног сопственика сведочи о противправности његовог понашања, са свим последицама које одавде проистичу: тако, на пр., кривични закон кажњава за шпекулацију, тј. за куповање

и препродају продуката пољопривреде и предмета за масовну потрошњу од стране приватног лица у сврху обогаћења.

Према чл. 9 Устава СССР забрањује се искоришћавање приватног рада у ситном приватном газдинству инокосних сељака и кућних занатлија. Потпуно је јасно да лични сопственик има право да поседује, да се користи и располаже својом имовином у граници установљеним законом.

Али како треба поступити у случајевима када, без обзира на непостојање бића кривичног дела (на пр., шпекулација) или повреде административне забране у понашању личнога сопственика, он ипак не искоришћује имовину која му припада у сврху задовољења својих материјалних и културних потреба, већ у сврху нерадног обогаћења?

Очевидно је да остваривање права личне својине у сврху нерадног обогаћења стоји у непомирљивој противречности са основама на којима почива институт личне својине, чији је извор лични рад. Лична својина мора да служи сврси задовољења материјалних и личних потреба грађана социјалистичког друштва и не може да буде извор њиховог нерадног богаћења.

Очевидно је да остваривање права личне својине у сврху нерадног обогаћења стоји у непомирљивој противречности са основама на којима почива институт личне својине, чији је извор лични рад. Лична својина мора да служи сврси задовољења материјалних и личних потреба грађана социјалистичког друштва и не може да буде извор њиховог нерадног богаћења.

Због тога је потребно да се у ГЗ СССР унесе указивање на забрану искоришћавања од стране грађана права личне својине у сврху извлачења нерадних доходака као сталног извора обогаћења.

Право личне својине грађана тесно је везано са институтом наслеђивања личне својине. Указ Президијума Врховног совјета СССР од 15 марта 1945 године „О наследницима по закону и тестаменту“ проширио је круг наследника и дао је оставиоцу право да кад нема наследника по закону завешта своју имовину ма ком било лицу. Круг наследника по закону је био проширен укључивањем родитеља, браће и сестара оставиоца. Задатак учвршћења личне својине грађана на њихове радне приходе и уштеђевине, на предмете потрошње, захтева проширење слободе располагања личном својином на случај смрти, тј. захтева установљење слободе завештања. Разуме се да установљење такве слободе не сме да доводи до повреде интереса непунoletних лица и наследника неспособних за рад; сваком од таквих наследника мора бити задржан нужни део, тј. онај део наследне имовине који би припао таквом наследнику да је постојало наслеђивање по закону.

У совјетској цивилистичкој литератури већ се давно указивало на нужност увођења института одржаја (аквизитивне застарелости) у погледу ствари које су објекти права личне својине. Постојећи грађански законници савезних република не знају за одржај. Од лица (грађанина) које незаконито поседују ствар сопственик не може да је тражи након истека рока застарелости тужбе. Међутим, држилац (поседник) ствари не постаје при томе њен сопственик.

Као резултат ствара се веома поодређено стање — ствар нема господара. Због тога је наша судска пракса још 1925 године признала да је ствар према којој сопственик изгуби право на тужбу због истека рока застарелости постала ствар без власника; а имовина без сопственика на основу чл. 68 ГЗ прелази у својину државе (одлука пленума Врховног суда РСФСР од 29 јуна 1925 године).

Али држава није заинтересована за добијање ствари које улазе у круг објеката личне својине, тј. у предмете свакодневне употребе, одела итд.

Затим, није ни могуће установити, — ако само заинтересовано лице (сопственик) не буде испољило иницијативу, — није ли истекао рок застарелости за тражење ствари које се налазе у туђем поседу, и није ли овај посед незаконит.

Због тога би било правилно да право својине на ствар која припада грађанину може бити прибављено одржајем од стране другог лица (како физичког, тако и правног), ако је оно под извесним условима поседовало ову ствар непрекидно у току одређеног броја година.

Па какви морају бити услови за настанак права личне својине одржајем?

Обично се сматра да одржај може бити основ за настанак права својине само у случају ако поседник поседује ствар савесно као своју сопствену. Али ако се ограничи само овим основом стицања права својине, одржајем, остаће нерегулисани случајеви кад је лице које поседује ствар без правног основа знало или је морало знати да поседује туђу ствар. У поседовање таквог лица ствар може да пређе по легалном основу — на основу уговора имовинског закупа, по уговору о чувању итд. Али ако, након истека рока важења уговора, лице које поседује ствар (закупац, чувар ствари итд.) држи ствар и даље код себе, оно постаје незаконити и несавесни поседник. Пита се да ли је допустиво проширење одржаја и на такве случајеве.

На ово питање треба дати позитиван одговор. Ако сопственик ствари није затражио ствар благовремено од закупца или подчувара и ствар „је срасла“ са газдинством њеног поседника, било би нецелиходно да се одриче проширења одржаја на ове случајеве. Наравно, рок непрекидно поседовања ствари, након истека којег она прелази у својину поседника, у овом случају мора бити дужи и у сваком случају премашивати рок застарелости тужбе, као и, у најмању руку, двапута — онај рок одржаја који ће бити установљен за лице које савесно поседује туђу ствар као своју сопствену.

Разуме се стицање права својине на основу одржаја не мора постојати онда када је лице добило државину на ствари криминалним путем. У овоме случају могућна су два решења питања о судбини ствари. Може се признати да чим је сопственик није затражио у току рока застарелости тужбе, као ствар без власника мора да пређе у својину државе. Али сопственику имовине на којој је друго лице стекло државину криминалним путем може се дати право да је потражи без обзира на рок застарелости тужбе.

Лична неимовинска права грађана СССР штити, пре свега, кривични закон, или се она штите административним путем. Важећи ГЗ савезних република штите живот и здравље грађанина утолико уколико причине штете повлачи собом имовинску штету (чл. 403, 413, 415 ГЗ РСФСР).

Али, ма да грађански законици савезних република и не садрже специјалне норме о личним неимовинским правима, то не значи да ова уопште не штите совјетско законодавство. Име, част грађанина, ауторство штите поједини институти брачно-породичног, грађанског и радног законодавства. Тако, начин давања рођеног имена и промене личног имена од стране лица које ступа у брак регулишу брачно-породични законици савезних република. Још је декрет од 25 маја 1918 године „О праву грађана да мењају своје породично име и надимак“ (СУ од 1918 године бр. 37, 488) допустио грађанима да мењају породично име које је дато у епохи самодржавља ако оно понижава њихово достојанство. Сада начин промене од стране грађана СССР породичног имена и личног имена регулишу Указ Президијума Врховног совјета СССР од 31 марта 1940 године и ради ње-

огов разрађивања издато упутство НКВД СССР, које је потврђено уредбом СНК СССР од 7 априла 1940 године.

Законодавство о ауторском праву штити ауторство на књижевна, научна, уметничка и томе слична дела, чак и у случају ако спор о њему није везан ни са каквим имовинским интересом. Аутор има право да објави дело под својим именом или под псеудонимом. Проналазач има право да захтева да проналазак добије његово име или ма какав специјалан назив, који се означаје на израђевинама или на њиховом паковању. Спорови о ауторству на проналазак, техничко усавршавање и рационализаторске предлоге решавају се грађанским путем (путем тужбе).

Поред кривичног и административног права, и совјетско радно законодавство штити част совјетског грађанина. У судској пракси су добиле широку примену тужбе грађана ради изостављања неправилних формулисања и мотива из аката о њиховом отпуштању, које срамоте радну част лица која се отпуштају. Ове тужбе су усмерене на успостављање повређене части лица која су осрамоћена неправилним формулисањима отпуштања.

Грађанско-правни начини заштите личних неимовинских права који се примењују сада счито су недовољни. Недовољни су и кривично-правни начини заштите личних права. Кривични закон није у стању да потпуно одбрани личне неимовинске интересе грађанина. Само увреда и клевета повлачи собом кривичну одговорност. Није увек повреда части грађана умишљена. Ако не постоји умишљај, не постоји ни биће кривичног дела увреде или клевете. Али је част грађанина настрадала. И у овоме случају њему мора да приђе у помоћ грађанско право.

Исто тако, грађанско право мора да помогне у заштити и других законом признатих личних права и неимовинских интереса који имају битан значај. Наравно, неопходни услов за добијање одговарајуће грађанско-правне заштите личних права мора бити противправност радњи повредоца.

Какве начине заштите личних права мора да предвиди будући ГЗ СССР? Ова заштита мора да се састоји у давању оштећеном лицу права да захтева путем тужбе: а) признање овог или оног личног права ако га неко оспорава, б) престанак противправне радње која вређа лично право, в) вршење радњи усмерених на уклањање последица повреде и које обезбеђују успостављање повређеног права. У глави ГЗ СССР посвећеној личним правима горе наведени начини заштите морају бити диференцирани према најважнијим личним правима (праву на част, на име, на ауторство, неприкосновеност дописивања, на проналазак).

Треба одустати од намере да се да исцрпан преглед личних права у ГЗ СССР; раније је већ било примећено да суду мора бити дата могућност заштите и других (сем предвиђених у ГЗ) друштвено значајних интереса личности у случају њихове противправне повреде. Признавање ових интереса је друштвено значајно и према томе, за оне које штити право, мора бити дато суду.

Да ли поред увођења у ГЗ СССР горе окарактерисаних начина заштите повређених личних права треба дати оштећеним лицима могућност да захтевају материјалну накнаду неимовинске штете? Имовинску накнаду за неимовинску штету широко допушта буржоаско право, које претвара лично достојанство, име, женску част у вредност која се може размењивати. У социјалистичком друштву на постављено питање треба одговорити негативно. Морални облик совјетског грађанина, члана социјалистичког друштва неспојив је с оним принципом новчане накнаде, који је основни принципа регулисања грађанско-правних, — рачунајући ту и личне, — односа, у капиталистичком друштву.

Постојећи ГЗ РСФСР и савезних република сматрају непунолетна лица која нису навршила 14 година као потпуно пословно неспособна. Реални односи који се формирају у нашем промету сведоче о неправилности и неживотности потпуног отстрањивања деце која нису навршила 14 година од учешћа у вршењу послова. У стварности, како непунолетна лица од 14 до 18 година, тако и деца до 14 година, често врше ситне свакодневне послове, усмерене на задовољење својих елементарних потреба. Имамо у виду случајеве ситних куповина робе у трговинским радњама, посеђивања дневних претстава у биоскопу и тсл. Ове послове фактички врше милиони совјетске деце и у масовној размери. Њихово карактеристично обележје (као, уосталом, и већине послова које врше пунолетни грађани) јесте то што се они извршују приликом самог њиховог склапања.

Биле би правна фикција, вештачка конструкција која не оправдава живот, претпоставка да приликом вршења ових послова малолетници (деца испод 14 година) јесу само аутоматски преносачи воље родитеља или других пословно способних лица. Таква иста фикција била би и претпоставка да непунолетна лица (деца од 14 до 18 година) врше поменуте послове уз пристанак (одобрење) својих родитеља.

Због тога у ГЗ СССР треба унети норму која установљава да непунолетна лица и малолетници имају право да самостално свршавају ситне свакодневне послове који одговарају њиховом узрасту и који се извршују при самом њиховом склапању.

Аналогно правило треба установити и за душевно болесна и слабоумна лица која су проглашена за пословно неспособна. Не постоје разлози да се одбије признање важећих послова који су склопљени од стране таквих лица, ако они имају за сврху обезбеђење њихових елементарних свакодневних потреба.

При разрађивању пројекта ГЗ СССР знатне измене треба унети у постојећи начин признања лица за нестала и умрла. Члан 12 ГЗ РСФСР је веома несавршен: у њему се брка презумпција погибије лица са самом чињеницом погибије; не постоји прецизно разграничење између стадијума признања лица несталим и признања за умрлог; издавање одговарајућих сведочанстава стављено је у дужност јавно-бележничким бироима, ма да су њима туђе такве функције као што су испитивање сведока или утврђивање других чињеница које подлежу проверавању; није спроведено разграничење између услова и начина признања за умрло лица које је нестало у вези с несрећним случајем (железничка катастрофа, бродолом, пожар итд.) и несталога за време ратних операција; међутим, искуство Великог отаџбинског рата је показало да је шестомесечни рок који тече од дана, потврђеног од стране војног надлештва, нестанка лица за време рата, који је установљен у чл. 12 ГЗ, након истека којег може бити издато сведочанство о признању лица умрлим, сувише кратак.

О свима горе окарактерисаним недостацима чл. 12 важећег ГЗ потребно је водити рачуна при разрађивању норми које одређују услове и начин проглашавања лица за нестала и умрла. Између признања лица за нестала и за умрла треба спровести прецизну границу. Проглашавање лица за нестало мора да повлачи собом старатељство над његовом имовином и издавање из ове имовине издржавања лицима која је нестали био дужан да издржава.

Потребно је увести судски начин проглашавања нестанка и смрти уз обавезно објављивање одговарајућих закључака суда у штампаном органу Министарства правосуђа СССР. Треба допустити изостављање стадијума нестанка у погледу лица чија је презумпција смрти везана с несрећним случајем. Што се тиче војних службеника несталих у вези са ратним операцијама, пожељно би било да се установи правило на основу којег такав војни службеник може бити признат као умрли најраније

по истеку извесног времена (на пр., две године) од дана завршетка ратних операција. Нестанак војног службеника, оверен од стране одговарајућег органа војног надлештва, мора бити изједначен са признањем овога лица за нестало.

НОВИ МАЂАРСКИ ЗАКОН О ДРЖАВЉАНСТВУ

Пре нешто више од месец дана ступио је на снагу, ма да не у целини, IX „законски чланак“ од 1948 о мађарском држављанству. Тим фактом мађарско законодавство добија систем одредаба из ове области која је, како се и из самог завршног дела новог закона види, досада била регулисана великим бројем различитих правних прописа. Тиме су постигнуте несумњиво знатне предности. Компликовани систем мађарског држављанства поједностављен је, а нови закон показује довољно прегледно основне принципе којима се руководио мађарски законодавац у заузимању свог становишта према овој важној правној материји.

Мађарски закон о држављанству има карактер основног закона из ове области. Он регулише односе Мађарске, као државе, и њених држављана, у ком погледу у први ред долазе његова становишта о стицању и губитку мађарског држављанства и о томе ко се има сматрати мађарским држављанином.

Мађарски закон о држављанству не квалификује, тј. не дефинише појмове као што су држављанство, држављанин, натурализација итд. Он, међутим, садржи елементе о свим овим установама, из којих се оне могу извести. На тај начин, систем мађарског држављанства обухвата скуп услова који, уколико постоје, значе одређени држављански однос једног лица према Мађарској као према држави. При овоме јасно се уочава основна карактеристика мађарског закона, који однос појединаца према мађарској држави регулише независно од националне припадности лица на која се примењује.

Распоред материје у закону има следећи ред: стицање држављанства регулисано је првим поглављем закона и то 1—10 §; губитак у другом, 11—17 §; реинтеграција у трећем, 18—20 §, и мађарско држављанство, одн. они који се имају сматрати мађарским држављанима, у четвртном и петом, 21—32 §, и шесто поглавље са мерама за спровођење у живот закона и његовом односу према ранијим одредбама из ове области и према уговорима међународног карактера.

I. Мађарско држављанство се стиче рођењем, удајом и природођењем. Закон несумњиво сматра ова три начина основним, те је на сваки начин то разлог који га је руководио да ова три начина стицања држављанства постави у свом 1 §-у.

1. Стицање држављанства рођењем регулисано је у 2 §-у. — Овај пропис јасно разликује лица рођена у браку и ван њега. Према тој одредби, сматраће се мађарским држављаном лице рођено у браку мушкарца мађарског држављанина. Ван брака рођено лице сматраће се мађарским држављанином ако потиче од оца мађарског држављанина, који га је изричито признао за своје, одн. чије је очинство утврђено судским путем, — или ако потиче од мајке мађарске држављанке, а не спада у горе изложену категорију. Накнадно ступање у брак родитеља, изричито признање, или утврђивање очинства судским путем, утичу на држављански статус детета док је малолетно у смислу општих, горе изнетих правила,

¹⁾ Државна збирка закона из 1948, од 30. XII. 1948., grill, Budapest, 1948. Évi országos Törvénytár, Kladatott 1948, december 30-an, grill, Budapest.

док пунолетно дете има рок од годину дана да тражи очево држављанство, уколико је у то време имало страну.

Изгледа да се овде може поставити питање одвојеног третмана брачне и ванбрачне деце у овом закону. Тенденција за ублажавањем положаја ванбрачне деце, чак и за укидањем ове разлике, карактерише нарочито модерна законодавства напредних земаља. Мађарски закон се од тога одваја и то бачу у области у којој је најмање неопходно оштро постављати ову разлику, с обзиром да у конкретном случају у обема ситуацијама мађарско држављанско својство једног од родитеља има за последицу мађарско држављанство за дете.

У принципу, међутим, закон, како се види, претпоставља чист систем *ius sanguinis*, као основ за стицање мађарског држављанства рођењем. Недостатке који су неизбежна последица овога система, услед могућности да дете потиче од непознатих родитеља, родитеља непознатог држављанства или родитеља без држављанства, закон ублажава прописом 21 §-а, који садржи негативну формулацију да се лице које потиче од непознатих родитеља, а нађено је у Мађарској, тамо се негује, или тамо је однеговано — или лице које истина потиче од познатих родитеља, али се ни по ком страном праву не сматра страним држављанином има сматрати мађарским држављанином све док се страном држављанство не докаже. Ова одредба по принципу *ius soli*, која у извесној мери попуњава празнине услед искључиве примене принципа *ius sanguinis*, уствари није у довољној мери искоришћена.

2. Други основ стицања држављанства је удаја. Одредбом 3 §-а прецизирано је да страна држављанка удајом за мађарског држављанина стиче мађарско држављанство, — које задржава и онда ако муж после тога умре, или ако суд тај брак разведе, одн. брачне другове раздвоји од стола и постеље. — Принцип несумњиво јасан и категоричан. Страна држављанка не може задржати своје држављанство после удаје за мађарског држављанина. — Одговарајуће овоме, исти принцип проглашен је у 12 §-у у погледу мађарске држављанке, у случају склапања брака са страним држављанином. Даље је проглашено правило да само у случају неважећег брака жена стиче своје раније држављанство.

Интересантно је да је мађарски закон задржао овај основ стицања држављанства. Тај основ, раније свуда усвојен у старијим законодавствима, данас се не усваја, јер несумњиво значи неједнакост у правном положају брачних другова и у принципу не изгледа да одговара мађарском правном поретку. — Али, овако заузет став, међутим, води мађарски закон пред друга питања, односно има својих даљих последица. — Мађарски закон води рачуна о могућности да мађарска држављанка не стекне страном држављанство удајом за страног држављанина. У том случају прописује (12 §) да она задржава мађарско држављанство. Обратни случај, међутим, кад страна држављанка не изгуби своје држављанство удајом за мађарског држављанина, у духу свог законодавства, — мађарски закон ближе не прецизира. Међутим, на тај начин мађарски закон несумњиво омогућава, бар за извесно време, стварање двоструког држављанства код стране држављанке, одн. удајом нове мађарске држављанке.

3. Стицање држављанства при рођењем регулишу 4—10 §. У тим прописима јасно је наглашен принцип вољне натурализације. Исто тако су предвиђени случајеви редовног и изузетног при рођења.

Начелно, мађарско држављанство може се стећи при рођењем, — непрекидним становањем у Мађарској у времену од три године, под условом да се при рођење молиона не сматра штетним по државне интересе (4 §). — Изузетно, може се допустити натурализација лица које не

испуњава предвиђени стаж, уколико оно борави, или намерава да се настани у Мађарској, под условом да му је један родитељ био мађарски држављанин, а натурализацију оправдавају околности од интереса по Мађарску (5 §). Даље, по дозволи владе и на предлог министра унутрашњих послова, може се допустити натурализација без обзира на порекло и држављанство лицу које већ борави у Мађарској, или намерава да се у њој настани, ако се његово прирођење сматра корисним са гледишта државних интереса (6 §). — Посебни је случај изузетне натурализације лица рођеног у границама Мађарске од пре 1921 год. са истих разлога (28 §). — Најзад, постоји и посебна могућност, нека врста масовне натурализације, предвиђена у 5 ст. 10 §-а, из кога произлази могућност да већи број лица, масовно, поднесу заједничку молбу за натурализацију, у ком случају министар унутрашњих послова има генерално овлашћење да даје и даље олакшице у погледу поступка.

Одлуку по питањима прирођења доноси министар унутрашњих послова, — изузетно влада, и о томе издају уверења (9 и 10 §). — Дејство натурализације се односи и на жену која са молиоцем живи у брачној заједници, уколико и она потпише молбу за пријем у мађарско држављанство. У том случају натурализација има колективно дејство и односи се и на децу, брачну и ванбрачну, уколико стоје под родитељском влашћу (8 §).

II. Питању реинтеграције закон даје посебни значај. Оно није постављено у оквир одредаба о стицању држављанства, већ је одвојено формулисано у поглављу III, као посебни институт.

У погледу реинтеграције постављено је начело да лице које је једном изгубило мађарско држављанство може поново да га стекне (18 §). Претпоставка за поновно стицање мађарског држављанства су основна одредба 4 §-а о натурализацији и поступак мађарске власти у смислу давања натурализације, 9 и 19 §, урачунавајући ту и све олакшице као и код прирођења. У вези с тим, закон и у питању поновног стицања мађарског држављанства дозвољава, без обзира на испуњавање формалности у погледу стажа, реинтеграцију у случајевима ако је мађарско држављанство изгубљено услед отпуста, отсуства или услед стицања страног држављанства путем натурализације, уколико молилац борави или намерава да се настани на територији Мађарске, и уколико реинтеграцију оправдавају нарочите околности. Даље, реинтеграцију по истом основу може добити жена (не каже се да ли првобитно мађарска држављанка) која је изгубила мађарско држављанство склапањем брака са страним држављанином ако је остала удовица, ако јој је брак разведен судском одлуком по мађарском праву (овде се изједначава одлука о растављању од стола и постеле, уколико се по мужевљевом закону не може постићи развод брака), односно, ако дуже од годину дана живи раздвојено од мужа у Мађарској (19 §). — Најзад, мађарска влада може, на предлог министра унутрашњих послова, поново да подели реинтеграцију лицу које је изгубило мађарско држављанство одузимањем у смислу 16 и 17 §-а (20 §).

Питања реинтеграције разматра такође министар унутрашњих послова, сем случаја остављеног владиној надлежности (20 §). — У погледу њеног дејства, закон указује на одредбе о натурализацији и углавном подразумева да њено дејство наступа увек на молбу заинтересованог и може се дати колективно, уколико ту молбу потпише и жена која са заинтересованим живи у брачној заједници. Одредба о деци важи и овде.

III. Мађарско држављанство се може изгубити применом прописа 11—17 §-а. Основи за губитак држављанства су: склапање брака, легитимација и признање очинства, одн. судска одлука о очинству на страни страног држављанина, отпуст и одузимање.

1. Сагласно начелу да жена, страна држављанка, добија мађарско држављанство удајом за мађарско држављанина, 12 § проглашава правило да жена губи мађарско држављанство удајом за страног држављанина, — према томе, овде вреди све што је речено о стицању држављанства свим начином.

2. Други основ губитка мађарског држављанства чини факт да лице рођено ван брака следује у држављанству свог оца, уколико буде познато. признато од његове стране, или његово очинство буде судском одлуком утврђено. Такође, такво лице следује држављанство свога оца у случају накнадног закључења брака његових родитеља (13 §). — Овај основ одговара принципу из тач. б) ст. 1, 2 §-а о стицању држављанства. — Пропис се не примењује једино у случају да је дете у међувремену постало пунолетно и да је стално настањено у Мађарској.

3. Трећи основ престанка држављанства по мађарском закону је отпуст и регулисан је у 14 и 15 §-у. Предвиђено је да мађарски држављанин може да буде отпуштен из мађарског држављанства, уколико нема заостатака у обавезама према држави. — даље, уколико није под судском истрагом; уколико добије сагласност министра војске (само за мушка лица од 17—42 год.), као и уколико испуњава услове I законског чланка из 1946 год. Даља питања и у овој материји регулишу прописи о натурализацији.

4. Најзад, одузимање мађарског држављанства као начин престанка држављанског односа могуће је по овом закону, и то по два основа (16 и 17 §). По првом, министар унутрашњих послова може својом одлуком да одузме држављанство ономе мађарском држављанину који без дозволе владе ступи у јавну службу друге државе. По другом, влада, на предлог министра унутрашњих послова, може да одузме мађарско држављанство лицима која без дозволе приме политичке почасте, или налоге владе стране државе, или ког другог страног органа, или стране политичке организације. Даље, влада може у том случају да одузме мађарско држављанство ономе лицу које постане члан стране политичке организације, или које учествује у њеном раду. Најзад, ономе ко напусти мађарску територију противно мађарским прописима о томе.

Одредба о одузимању држављанства из 17 §-а предвиђа и одузимање имовине лицу коме је држављанство одузето. Што се, пак, тиче других последица, треба подвући да одузимање држављанства може да буде и колективно, у погледу жене и деце, ако је то изричито наглашено у одлуци о одузимању држављанства.

5. Како се види, мађарски закон узима скоро традиционалне основе за престанак држављанског односа, од којих се закључење брака и случај ванбрачног детета могу данас сматрати превазиђеним. Међутим, што се тиче отпуста из држављанства и одузимања држављанства, ти случајеви претстављају у правној теорији познате институце. Мађарски закон узима доследно томе, да отпуст претпоставља молбу заинтересованог, — а да у оба случаја, — отпуст и одузимање, — одлука зависи од оцене надлежне власти.

С друге стране, мађарски закон не познаје одрицање од држављанства и отсутност као основе престанка држављанског односа. Он, додуше, у ст. 1, 19 §-а говори о лицима која су отсуством изгубила држављанство, — али има се утисак да се ту ради о лицима која су изгубила држављан-

ство на тај начин раније и не по овом закону. Међутим, услед недостатка ових двеју могућности престанка држављанства могућа су разна питања из ове материје. Тако, на пр., лица која су по начелу *ius sanguinis* мађарски држављани (2 §), али која са Мађарском немају никакве везе, с обзиром да су рођена и да живе у иностранству, долазе у ситуацију да имају двоструко држављанство, — јер их прати мађарско држављанство, поред евентуалног држављанства државе у којој су рођена и у којој живе (по принципу *ius soli*). Исто је могуће за случај да мађарски држављанин дуги низ година живи у некој земљи и тамо се домицилирао и са Мађарском нема никаквог додира; тиме је очигледно настала ситуација када нити Мађарска, нити то лице немају интереса за продужењем држављанског односа. Случајеви престанка држављанства предвиђени у закону нису довољно ефикасни за решавање оваквих могућности. Пропис 23 §, пак, о томе да се случај двоструког, мађарског и неке друге државе, држављанства има тумачити у корист мађарског не решава ствар, — јер је питање да ли државе у којима таква лица бораве немају истих таквих прописа, и исто тако је питање до које се мере може обезбедити примена мађарског закона.

IV. Чињеница мађарског држављанства несумњиво претставља компликовану материју. Питања стицања и губитка држављанства имају своје специфичне институције и, бар теориски, могуће је постављати их према датим условима, — али, с обзиром на мађарске услове баш, сигурно је било најсложеније решити питање о томе ко се има сматрати мађарским држављанином. Ово са разлога што је та сложеност наметнута често узроцима ван саме Мађарске као државе, као што су били историски услови из периода територијалних промена услед ратова, — или посебни услови који су били стварани мерама ранијих профашистичких режима.

Отуда велики број прописа у прелазним одредбама, одн. 25—32 §-у, који говоре о овоме. Углавном, по тим одредбама мађарско држављанство имају лица којима је то признато међународним уговорима. Признаје се својство мађарског држављанина лицима која су била приморана да напусте мађарску територију због свог социјалистичког, антифашистичког, или демократског држања, или таквим лицима која су због тога била депортирана или заробљена, — а која су на тај начин била изгубила мађарско држављанство. Даље, независно од одредаба мировних уговора, или одредаба поводом лица која су напуштањем мађарске територије била изгубила мађарско држављанство (25, 26 §), сматра се мађарским држављанином оно лице чије је стално место становања било у Мађарској 1. I. 1948 г., коме страна држављанство није доказано и ако је, како он, тако и његов родитељ по коме му се држављанство равна (2 §), рођен у границама Мађарске пре 26. VII. 1921. — Закон даље садржи знатан број одредаба о модалитетима ових случајева, као и о праву на држављанство жена на чије се мужеве односе горњи прописи као и о праву на држављанство потомака тих лица.

V. Напослетку, — завршне одредбе закона садрже правила о превази прописа уговора о миру над овим законом, о укидању система општинске завичајности, начину ступања на снагу и попис закона који губе важност. — Не садржи, пак, прецизније одредбе о прописима који остају у важности, а налазе се ван овога закона, ма да би то можда било корисно, с обзиром да они доста утичу што закон није у потпуности једна целина.

У целини узевши закон не напушта традиционалне принципе и установе држављанства са свом њиховом компликованостију а понекад и неприципијелношћу.

В. Николајевић

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Akademik Ivo Krbek, LICA U DRŽAVNOJ SLUŽBI. Izdanje Zavoda Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1948 g. str. 174

Овом монографијом о нашем службеничком праву проф. Крбек даје свој прилог изградњи Административног права, које претставља важну грану нашег социјалистичког правног система. Не само по томе што је у књизи сакупљен и сређен материјал нашег позитивног права који се односи на службенике, већ и стога што је овај материјал систематски изложен, књига заслужује да се забележи.¹

О методу рада, о појмовима, о анализи текстова позитивног права, о разграничењу Административног и Радног права, о терминологији и другим питањима која покреће ова књига, може бити и треба да буде шире дискусије, с обзиром на принципијелну важност ових питања. Таква дискусија само може бити од користи за правилан развој изградње теорије нашег новог Административног права, нарочито сада, кад се због револуционарног преокрета у нашем праву, богата правна литература о буржоаској држави не може више користити при разматрању основних питања теориског тумачења нових облика и појава у организацији државе. Зато ова монографија и има значаја за нашу литературу, јер проф. Крбек у њој решава теоретску проблематику нашег новог службеничког права, настојећи да примени марксистичко учење о држави и праву и да критички употреби своје познавање проблема буржоаске државе. Посао нимало лак, али ова књига претставља озбиљан покушај у том правцу.

Књига проф. Крбек подељена је у четири дела: I. Општи појмови о лицима у државној служби и њихово диференцирање (стр. 1—33); II. Државни службеници (34—111); III. Војна лица, службена лица управе државне сигурности и народне милиције (112—138) и IV. Пригодни и принудни службеници (139—144).

У целој овој материји несумњиво је најзначајнија она која је обрађена у првом делу о општим појмовима и даје основе нашег новог службеничког права. У напоменама које следују задржаћемо се само на неким питањима из овог првог дела.

Прво питање које треба решити у службеничком праву јесте питање појма службеника. Проф. Крбек је у својој монографији широко обухватио службенике, тако да ту није реч само о службеницима по Закону о државним службеницима, већ су обухваћена сва лица у државној служби. Отуда и потреба одређивања јасног појма „лица у државној служби“. Да не би појединим искиданим питањима из књиге проф. Крбека кварили це-

¹ И проф. д-р Никола Стјепановић посветио је службеничком праву другу књигу свог уџбеника Административно право ФНРЈ (Издање Научне књиге, Београд 1948, књ. I—II).

лину, из навода потпуног текста у коме је дат функционални појам лица у државној служби, видеће се став проф. Крбека по овом питању. Текст гласи:

„Ако захватимо појам лица државне службе у широком, функционом смислу, ишла би овамо сва лица, која врше било коју јавну функцију у широком смислу те ријечи. Ту долазимо до врло широког појма држ. службеника. У социјалистичкој држави показује се то још и више неголи у грађанској — то више, што више прва фаза комунизма прелази у другу. „Евиденција и контрола (проф. Крбек ту цитира Лењина) то је главно, што се тражи, да би се организовала, да би правилно функционирала прва фаза комунистичког друштва. Сви грађани претварају се овдје у службенике у најму код државе, коју чине наоружани радници. Сви грађани постају службеници и радници једног свенародног, државног „труста“... Од оног тренутка, када сви чланови друштва или макар његова огромна већина сами науче да управљају државом... од тог тренутка почет ће да ишчежава потреба за сваком управљањем уопће. Што је пунија демократија, то је ближи тренутак, када ће она постати непотребна.

Овдје треба истакнути лица, која се професионално баве неким радом, који поради његове веће важности држава точније регулира. Уз регулирање самог рада точније се и регулирају лични односи ових лица, по чему се они, у неким питањима приближују правим држ. службеницима. У томе се смислу говорило на пр. у једном дијелу њемачке правне теорије, а прекрјено за потребе грађанске државе, о полуцивицима (Halbbeamte — тако нарочито Tierpel) или о звањима, које држава поближе веже (staatlich gebundene Berufe), која да стоје између чистог приватника и држ. службеника. Таква и томе слична диференцирања одговарају више либералистичком схватању. У народној и социјалистичкој држави друштвено су везана сва звања, и разлика може у том погледу бити само градуелне, а не принципијелне природе. Међу таква јаче везана звања иду на пр. адвокати, приватни љечници, заклетни судски вјештаци или одређене врсте обртника (занатлија) као на пр. димњачари.

Но наведена лица битно се разликују од лица државне службе зато што не дјелују непосредно код неког државног органа и што нису саставни дио држ. организма. За темељни појам лица државне службе, у широком смислу ријечи битно је баш то, да такво лице дјелује у име одређеног држ. органа, да се његова дјелатност сматра за дјелатност одређеног државног органа.

У грађанским државама развила се посебна, амфибијска категорија тако зв. јавни службеници у приватној служби. Одређеним приватним лицима односно намјештеницима приватне службе, дани су, у извесним стварима, положаји и права јавних службеника (тако на пр. извјесна полицијска овлашћења саобраћајном особљу приватних жељезница, чуварима приватних шума, лова итд.). Ово се конструирало као случај двоструког правног односа или двоструке правне ситуације: такво лице да врши уз приватну службу и јавну службу. У нас данас нема никакве потребе за конструирање такве врсте држ. службеника” (стр. 6—7).

Анализом овог напред наведеног текста може се видети следеће:

1.— Проф. Крбек прво поставља појам „лица државне службе” врло широко и по томе решењу ту би спадала „сва лица која врше било коју јавну функцију у широком смислу те ријечи”, али не означава тачно шта подразумева под појмом „јавна функција у широком смислу”. После тога наводи цитат, из кога треба уочити да се у социјалистичком друштву „сви грађани претварају... у службенике у најму код државе”. Затим истиче да су у народној и социјалистичкој држави „друштвено... везана сва звања, и разлика може у томе погледу бити само градуелне а не принципијелне

природе", наводећи да „међу таква јаче везана звања иду н. пр. адвокати, приватни љечници, заклетни судски вјештаци, или одређене врсте обр-ника... као н. пр. димњачари". На крају одређује ближе појам „лица државне службе" и подвлачи да је за „темељни појам лица државне службе у широком смислу ријечи, битно... баш то, да такво лице дјелује у име одређеног држ. органа". Кад се све то једно с другим упореди, није сасвим јасно шта треба прихватити као решење које проф. Крбек предлаже. Да ли су „лица у државној служби" „сви грађани"; да ли она „која врше било коју јавну функцију" или ни једно, ни друго, већ само она која „дјелују у име одређеног држ. органа"? Може се исто тако уочити да се из свега овога не види јасно какав је појам „лица у државној служби" у ужем смислу. У ширем смислу је то оно лице „које дјелује у име одређеног држ. органа". Ако је за појам у ширем смислу то битно, шта је битно за појам у ужем смислу? Може ли „лице у државној служби" у ужем смислу да не „дјелује у име одређеног држ. органа"? Или је потребна ова подела или није. Ако јесте, шта је то што их битно разликује?

Ово су важна питања, која треба решити, јер се због непрецизног појма „лица у државној служби" морају осетити тешкоће приликом теориске класификације службеника. Тако, на пр., кад је реч о народним претставницима, проф. Крбек каже да „међу лицима, која врше службу у име државе и за државу заузимају нарочито мјесто непосредно од народа бирани народни претставници. Они се строго разликују — и с формалног гледишта — од осталих службених лица, а нарочито државних службеника од каријере" (стр. 8). А кад даје појам „политичких државних функционера", проф. Крбек каже да се „таква службена лица ради велике политичке важности њихове функције као и њихова посебна положаја, издвајају из реда државних службеника — професионалаца и приближују положају народних претставника" (стр. 10).² Тачно је да се и народни претставници и „политички државни функционери" строго разликују и издвајају од осталих државних службеника. Али у чему је разлика? Каква су то службена лица? Сама наведена констатација недовољна је да јасно истакне да ли су народни претставници и „политички државни функционери" лица у државној служби или не, односно не даје јасно схватање појма лица у државној служби. Кад се узме у обзир да проф. Крбек у свом излагању обухвата и она лица „која су обавезна на извјесна материјална подавања или радове" (стр. 29) и да говори и о обавезној служби код елементарних непогода (стр. 142), још јасније се види да питање појма лица у државној служби није сасвим јасно решено. Отуда се јавља потреба да се јасно утврди појам лица у служби државе, да се одреди да ли постоји појам лица у служби државе у ширем и ужем смислу и према томе одреди и класификација службеника. Било би нетачно тврдити да проф. Крбек то није имао у виду. Али и поред његових навода, појам лица у служби државе не види се сасвим јасно. Како доћи до правилног појма? Једино је решење да се прецизно и конкретно према нашем позитивном праву одреде односи наше државе и њених службеника и на основу те анализе извуче општи појам лица у служби државе. У социјалистичкој држави која регулише и спроводи организацију привредног, социјалног и културног живота, те према томе није само регулатор већ и организатор,

² Сличан је случај и са јавним тужиоцем ФНРЈ. Код ове класификације проф. Крбек каже: „С обзиром на све прописе који постоје и њихове нарочите функције, не могу се Јавни тужилац ФНРЈ и његови заменици (једнако суцима) уврстити међу државне службенике по закону о државним службеницима", већ их треба убројати у „категорију политичких функционера" (страха 11).

Јасно је да се сва лица која „дјелују у име одређеног држ. органа“ имају сматрати као лица у служби државе, пошто у таквом систему то и јесу. Без обзира што неко врши функцију у државном апарату власти или управе, он је у служби државе. Начин постанка службеног односа (постављење или избор), ширина овлашћења, правни положај службеника, смењивост, степен и начин одговорности, систем награда итд., — све то не може утицати да се једна лица у служби државе прихватају као службеници а друга не. Кад се већ истиче да су службеници данас у радном односу, регулисаном посебним или општим радним правом (стр. 21 и даље), свеједно је какав је тај радни однос, јер и најодговорније лице у служби државе, строго узевши, стоји у радном односу према држави. Према томе лица у служби државе можемо делити према позитивном праву само на врсте, те нема потребе делити их на оне схваћене у ширем или ужем смислу. На једном месту и сам проф. Крбек истиче да су „у народној и социјалистичкој држави друштвено... везана сва звања и разлика може у томе погледу бити само градуелне а не принципијелне природе“ (стр. 7).

2.— Проф. Крбек у целом првом одељку упоређује и супротставља примере из теорије буржоаске државе са установама новог социјалистичког права, односно наводима, из теорије марксизма-лењинизма.³ Нема сумње да је то корисно и потребно. Али постоји опасност да то супротстављање не даје увек стварну анализу већ „напросто набрајање извесних факата.. не у вези један с другим, но један поред другог“.⁴ Уствари, није довољно само навести поједине примере, већ је потребно дати и њихову анализу, јер се само на тај начин може осетити корист од овог упоредног посматрања извесних појава и установа. Тако би, на пр., после читата о битним елементима прве фазе комунизма било за наше потребе целесходније дати анализу овог става, па у вези наше друштвене стварности и односа државе и службеника одредити појам лица у служби државе. Овако, и поред тога што наведени примери после овог става могу бити интересантни за проучавање службеничког права буржоаске државе, они прекидају линију јасног излагања о основама новог службеничког права, јер прва фаза комунизма нема нарочите везе са наведеним „получиновницима“ и „амфибијским“ службеницима буржоаске државе.

3.— После ове анализе појма лица у служби државе, могу се истаћи још нека питања на која указује наведена монографија проф. Крбека.

Мора се истаћи да је проф. Крбек изложио главне етапе развоја службеничког права. Он је све учинио да га што живље прикаже примерима из службеничког права буржоаских држава, служећи се обимно и одговарајућим местима из литературе марксизма-лењинизма. Овде би се могла подвући добра страна упоредног приказивања развоја службеничког права коју проф. Крбек примењује, али би за нас исто тако било потребно, ако не и потребније, дати и анализу развоја нашег службеничког права. Само анализом развоја наше друштвене стварности, и, с њом у вези, објашњења развоја наше државе, може се доћи до потребне анализе односа у држави, па и службеника према држави, и добити потпуна слика развоја нашег службеничког права. Овако се може десити да се из књиге о нашем службеничком праву сазнају развојне етапе тог права у другим земљама, а да није јасан развој нашег службеничког права.

³ Код читата боље је навести и назив дела и страну што овде није увек учињено, већ је наведен само писац (страна 18, 19, 24, 25).

⁴ А. А. Жданов, Ријеч у дискусији о књизи Г. Ф. Александра „Култура“, 1948, стр. 23.

4.— Уз ова питања појављује се и питање терминологије. У интересу наставе Административног права треба решити ова питања, јер се већ у свему овом појављује разноликост у нашој правној литератури. Тако на пр.: која су лица обухваћена појмом „лица у служби државе“; да ли је службеничко право грана Радног права — ако јесте, зашто данас још увек спада у Административно; да ли рећи „лица у државној служби“ (проф. Крбек) или „у служби државе“; да ли прихватити термин „политички државни функционери“ (проф. Крбек) и да ли су министри лица у служби државе или не; да ли рећи „пригодни службеници“ (проф. Крбек) или „почасни учесници“ (проф. д-р Н. Стјепановић) и ко је обухваћен тим појмом; да ли „државни службеник“ или „службеник од каријере“ (проф. Крбек). Питање је за себе како се уопште слаже термин „службеник од каријере“ кад се толико подвлачи радни однос и кад ћемо у перспективи сви бити службеници, јер цело друштво има постати „један уред и једна фабрика“.⁵ На крају, интересантно би било претрести и питање хијерархије, јер је још увек питање да ли она данас код нас постоји или не, бар за оне службенике који су још увек обухваћени посебним прописима а не општим радним правом. Све су то питања која, уз остала овде наведена питања, чекају своје решење. Требало би настојати да се код нас што пре пређе на планску изградњу система нашег новог Административног права и приступи изради његових актуелних монографија. Тако би се на време избегла несагласност у појмовима појединих институција и, тамо где је то могуће, изједначила терминологија. На тај начин не би се појавио онај недостатак на који је још давно оштро указивао професор права и књижевник Јован Стерија Поповић када је наводећи термилошку збрку свога времена истицао да студент може од једног професора учити „да се praescriptio зове застарелост, а од другог да се зове превременост. Код једног слушао је о праву кривичном, код другог казнителном, код трећег казнисловном, а код четвртог криминалном“.⁶

Ово неколико наведених напомена указује колико књига проф. Крбека, сакупљеним и систематски срећеним материјалом нашег службеничког права, наводи на размишљање и дискусију по многим питањима нашег Административног и Радног права.

Д. Ђ. ДЕНКОВИЋ

⁵ В. И. Лењин, *Држава и револуција*, Београд, Култура, 1947, стр. 92.

⁶ Јован Стерија Поповић, *Разлози о назовисловним речима*, Гласник српске словесности, Београд 1847, стр. 11.

ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА

„СОВЕТСКОЕ ГОСУДАРСТВО И ПРАВО“ за 1948 год. Бр. 10. — А. Ј. Вишински, „Дунавска конференција и нека питања међународног права“. — Писац истиче да је цела Дунавска конференција протекла у знаку проблема „стечених права“ западних земаља на пловидбу Дунавом. Овај проблем се поставио као главни зато што су империјалистичке земље као главни аргуменат за своју превласт на Дунаву и за ограничење суверених права подунавских земаља употребљавале тврдњу да по конвенцији од 1921 г. оне имају „стечена права“, која им не могу одузети без њиховог пристанка. Главне земље које су овај аргуменат истицале биле су Енглеска и Француска, учеснице у тој конвенцији, али су га и САД употребљавале да би подупрле захтеве Енглеске и Француске, које су, уствари, биле говорнице америчке политике. Међутим, каже Вишински, овај аргуменат није успео: ниједна подунавска земља није пришла гледишту империјалистичког блока, као што, и то је најважније, делегације империјалиста нису могле да образложе овај аргуменат никаквим правним ни моралним разлозима, те су тако претрпеле и морални пораз.

Ниједна делегација није смела да да анализу ових фамозних „стечених права“, јер би се тада видело да то и нису никаква друга права, која нормално постоје за све, и која и нова конвенција гарантује свима — право на пловидбу —, него да су то монополистичка права бивших капиталистичких компанија за пловидбу Дунавом, на штету права подунавских земаља. Дунавом су управљале међународне комисије, у којима су већину имале капиталистичке земље Запада, а не подунавске земље.

Отуда су се најжешће дискусије на конференцији и водиле око учешћа појединих земаља у овим комисијама за управу Дунавом. Западне делегације су тражиле као једно од „стечених права“ да задрже исто учешће у овим комисијама које су имале раније, на основу конвенције од 1921 г., за коју су тврдили да и даље важи и да се не може укинути без сагласности свих потписника. Насупрот томе, Совјетски Савез је у пројекту конвенције пошао од природне поставке да управа Дунавом треба да припадне подунавским земљама самим. Француска делегација је нарочито настојала да докаже да је конвенција од 1921 г. још на снази, док је енглески делегат предлагао да се питање с њеној пуноважности преда на решавање међународном судском органу. Делегати САД су захтевали право учешћа САД у комисијама зато што САД лифериују Европи огромне количине робе по Маршаловом плану, и тиме и нехотице открили своју жељу да Дунав „маршализују“. У том циљу амерички пројекат је предвиђао да паробродска друштва имају право да у подунавским земљама без сагласности дотичне земље оснивају агенције и стичу непокретности, чиме се директно газии сувереност дотичне прибрежне земље. Тим поводом Вишински цитира говор који је одржао

претставник румунске владе на конференцији која је израдила конвенцију од 1921 г. и који је, иако је тадашња румунска влада била слуга капиталиста, истакао да давања оваквог права страним компанијама значи гажење суверенитета прибрежних држава.

У потврду своје тезе западне делегације су се нарочито позивале на начело »*pacta sunt servanda*«. Вишински цитатима из дела Мак Хејра, правника на кога се позивала енглеска делегација, доказује да и он сам сматра да међународни систем који влада у Европи и по коме се не може вршити ревизија уговора без сагласности свих потписника претставља један недостатак међународног права. Он тако исто истиче да овај систем искоришћавају земље које су уговорима стекле извесне привилегије да би ове и даље задржале.

Иако је неоспоран међународни принцип, каже Вишински, да се уговор не може изменити без сагласности свих потписника, ипак се одатле не може закључити да је било који уговор вечит и да државе које нису учествовале у том уговору не могу закључити нови уговор без сагласности држава потписника.

Поред тога, Вишински детаљном анализом одговарајућих одредаба конвенције доказује да је још 1938 г. извршена битна измена у конвенцији, при чему није поступљено према пропису чл. 42, који је основни члан о ревизији конвенције, тј. којом приликом је конвенција погажена (тзв. Синајским споразумом између Британије, Француске и Румуније). Други удар на конвенцију претставља Букурешки уговор од 1939 г. између Британије, Француске, Румуније и Италије, којим је у Европску комисију уведена и Немачка. Кршећи овако конвенцију кад су то тражили њихови интереси, империјалистичке силе су доказале да је сматрају неважећом.

И Вишински се пита по чему западне силе сматрају да су законите измене конвенције које је донела мала група њених потписника 1938 и 1939 г., а да су незаконите измене које је донела већина потписника 1948 г.

Али важнији од ових правних разлога, истиче Вишински, јесу разлози историске природе, разлози који се састоје у променама које су наступиле на Дунаву као резултат Другог светског рата, и које су узете у обзир од Савета министара спољних послова, који је зато и донео одлуку да се сазове конференција ради измене конвенције. Основа старе конвенције је срушена новом основом, коју је примио Савет министара и која је ушла у нову конвенцију (чл. 1). Са својом основом изгубила је снагу и цела стара конвенција.

Бр. 10 — Н. Г. Александров: „Прилог критици остатака буржоаске идеологије у дефиницији права“. — У продужетку дискусије о дефиницији права у совјетској правној науци проф. Александров у овом чланку критикује Стаљевевићево гледиште о коме је „Архив“ писао у прошлом броју (стр. 615).

Александров утврђује да у буржоаској науци, иако јој је основно гледиште на право заједничко, — тј. одрицање класне суштине права и материјалне условљености његове, — ипак постоје два различита гледишта на право: прво, апстрактно-нормативистичко, по коме се право састоји из норми које се не изводе из реалне стварности друштва, него из неког апстрактног самодовољног принципа, и друго, — „социолошко“, по коме се право не састоји из норми, него из фактички нормираног друштвеног поретка. По социолошкој школи норма права нема активну улогу, она само изражава фактички настале правне односе. „Стварно“ право присталице ове школе разликују од норми, које су само формално право.

Социолошка школа је данас најмодернија у САД. Она је одраз распада буржоаске законитости у периоду империјализма. По Ђуију, прагматисти, право поред норми обухвата и административну, и судску делатност, и обичаје, — све што утиче на човеково понашање. Другим речима, овакво схватање оправдава гледиште да су административне и судске власти у „праву” кад раде против закона, против права, у циљу непосредне заштите интереса владајуће класе. Социолошка школа треба да покаже да је нормама (које би донела револуција) немогуће изменити постојећи правни, вечити, тј. буржоаски поредак, а, с друге стране, она значи банкротство покушаја да се буржоаско право претстави као да потиче из вечних истина разума, како је то покушавала да учини нормативистичка школа.

Александров затим утврђује да су извесни совјетски правници били заведени овим „социологизмом” и узели га за прави материјализам. Ови правници су сваку дефиницију права као скупа норми оглашавали за нормативизам, не знајући да је материјализам не то, него оно кад се норме не изводе из воље владајуће класе. Они су се плашили саме речи „норма”, заборављајући да су класици марксизма говорили о закону, дакле, о норми.

На челу ових правника је стајао Стучка, а њихово је гледиште углавном бранио и проф. Стаљевић. Ова болест „правног ниҳилизма” је побеђена кад се открило да се она уствари бори против нормативне снаге совјетског права и закона.

Али су остаци овог гледишта остали код појединих писаца. Данас Стаљевић не тврди директно, као раније, да је право — систем друштвених односа, и то још „између приватних сопственика”, него се саглашава са тим да је право на степен закона уздигнута воља владајуће класе, али.. он ипак сматра да се та воља не идентификује с нормама које је изражавају и оптужује за нормативизам све присталице ове дефиниције. Међутим, немогуће је да се воља класе дигне на степен закона а да не постане норма. Држава не узима никакву готову на степен закона дигнуту вољу класе, него је сама диже кроз норме. Суштина права није прете у томе што је оно воља класе, него у томе што је на ступањ закона уздигнута воља те класе, тј. управо скуп норми. Под законом се не мисли закон у формалном смислу, него све норме права. Специфичност права као нарочитог облика воље владајуће класе састоји се у томе да је оно систем општеобавезних норми, које штити државна власт. Владајућа класа поставља норме на основу своје свести о својим материјалним интересима, и зато право претставља нарочиту форму одраза друштвених односа у свести владајуће класе. Али правна норма није форма права, него само право. Правне форме су форме у којима се изражавају правне норме: закони, укази, обичаји итд. Ове форме су појаве суштине — норме. Зато нема основа кад Стаљевић супротставља норму (а не форме њеног изражавања) вољи владајуће класе уздигнутој на степен закона.

Стаљевић само декларативно признаје да је право воља подигнута на степен закона, а чим пређе на разматрање ког било правног проблема, он одмах прелази на „социологизам”, на схватање права као скупа фактичких друштвених односа. Тако, он предметом грађанског права сматра имовинске односе, а не норме о њима.

Право је облик дејства воље једне класе на друштвене односе и оно их може регулисати само уколико се ти односи изражавају у актима вољног понашања људи. Али фактички вољни односи нису правни уколико нису предвиђени нормом. Исто тако ни правни поредак није право,

него друштвени поредак установљен помоћу права. Зато се право не може дефинисати као „поредак“ или „скуп правних односа“.

Затим Александров цитира писца Е. А. Зарубинског, који је такође прихватио Стаљевевићево гледиште, и то у још грубљем облику. На крају, утврђује да је штетност „социолошког“ гледања на право у томе што практичаре наводи да се према закону држе нижилистички, и што тврди да совјетски закон није једно од моћних оруђа за изградњу комунизма, пошто може само да учвршћује већ настале односе. А социјалистичко право, међутим, због пласког карактера привреде, може бити много активније него буржоаско.

Бр. 12 — Н. А. Волков: „Обавезна наредба“. — У овом чланку писац расправља врло интересантно питање уставног и административног права: разлику између обавезне наредбе административних органа и осталих, специјално нормативних аката државних органа. Питање је од интереса и за наше право.

Писац најпре истиче особиту важност ових аката, која се огледа у томе што је за њих потребно да дотични управни орган који их издаје има специјално овлашћење (законско или друго) — ово овлашћење се не претпоставља самим тим што тај орган има право на издавање нормативних аката уопште; затим, што се за њихово неизвршење успоставља нарочита административна одговорност, административна принуда.

Њихова је карактеристика по писцу најпре да су ови акти нижи од закона, и да прописују општа правила. Њих издају управни органи: извесна (не сва) министарства и специјална надлежства, локални совјети и њихови извршни комитети, а ретко и извесни локални управни органи централне управе, а за време рата и војни органи у ратној зони. Према томе, издају их само потчињени, не врховни управни органи.

Као акти ових органа управе, они се имају разликовати, с једне стране, од упутстава унутрашњег карактера, и, с друге стране, од других нормативних аката тих органа, који прописују обавезе за становништво, али нису обавезне наредбе. Неки писци изједначају ове две последње врсте аката. Волков је против тога: по њему, разлика између обичних нормативних аката управних органа и обавезних наредаба састоји се у томе што за обичне акте не постоји административна принуда као санкција, док она постоји за обавезне наредбе. На пример, акта којима се прописује висина кирије за станове нису обавезне наредбе, јер за њихово извршење није потребна административна принуда (казна, принудан рад и др.), него је довољно што ће се наплата извршити судским путем, или одузети стан. Што се тиче односа прве групе, упутстава, и обавезних наредби — сви се писци слажу у њиховом разликовању.

Исто тако постоји разлика и у погледу предмета о коме може доносити прописе обавезна наредба: наиме, списак тих предмета је дат у закону, и само се на те предмете могу односити обавезне наредбе.

Што се тиче самог назива ових аката, Волков истиче да су ти називи у пракси веома различити (обавезна наредба, обавезно решење, решење).

Друго питање које Волков расправља јесте питање разликовања ових аката од закона, и у вези с тим проблем тзв. закона у материјалном и формалном смислу. Он истиче опште гледиште буржоаских правника да су сви нормативни акти закони у материјалном смислу, и да и неки совјетски писци усвајају ово гледиште или нагињу њему, и тако називају ова акта „локалним законима“. Отуд следи да је једина разлика са законом у форми.

Волков је против овог гледишта и сматра да се између закона и ових аката може повући и материјална разлика, која би била у томе да је закон највиши акт, материјално неусловљен другим, вишим актом, док је обавезна наредба условљена материјално законом, претставља његову разраду и никад не може бити толико општа као закон.

Исто тако се ове наредбе лако разликују и од указа президијума као највишег акта после закона, и који такође условљавају садржину и форму обавезне наредбе. Лако је разликовати и наредбе владе од обавезних наредби које би издала сама влада, министри или други органи овлашћени на то: влада, наиме, може да регулише и питања која нису обухваћена законом а која су жерегулисана, док је обавезна наредба строго везана законом. Зато се ова наредба мора у уводу позвати на закон (или акт владе) на основу кога се доноси.

Најзад, критикујући дефиниције које дају други писци у складу с овим што је изнето, писац даје своју дефиницију обавезне наредбе: „обавезне наредбе претстављају акта која издају органи локалне државне власти и њихови извршни комитети, централни органи ресорне управе, као и војне власти (у областима ратне зоне) који су овлашћени на то, а која акта у границама закона прописују ове или оне обавезе за цело становништво или за његове поједине групе или установе, предузећа и организације, и чије непоштовање повлачи административну или у одређеним случајевима и судску одговорност”.

ХРОНИКА

ДИСКУСИЈА СОВЈЕТСКИХ ПРАВНИКА О ПОЈМУ ДРЖАВНЕ СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ СВОЈИНЕ И ОПШТЕМ ПОЈМУ СВОЈИНЕ

У Институту права Академије Наука СССР расправљано је почетком октобра прошле године дело професора А. В. Венедиктова „Државна социјалистичка својина“, које је изишло почетком 1948 г. и о коме је „Архив“ донео приказ у броју 4 за 1948 г. С обзиром на научну вредност овог дела, а нарочито на важна начелна питања социјалистичке својине, државног социјалистичког привредног предузећа, као и с обзиром на покренута методолошка питања правне науке, сматрамо да је од интереса за наше правнике дати укратко главне поставке које су изнете од разних совјетских научника који су учествовали у овој научној расправи, чији је општи ниво виши него код извесних раније одржаних дискусија на подручју правних наука.

Главни дискусант је био професор и дописни члан Академије Наука СССР М. А. Аржанов. Он је у основи врло повољно оценио рад Венедиктова као „у многим погледу истакнуту појаву у области правне науке, јер су у раду дата многобројна теориска уопштавања која крећу напред различите гране совјетске правне науке“. Међутим, у критичком делу своје оцене, Аржанов чини далекосежне примедбе основним поставкама целе књиге Венедиктова. Тако он сумња у правилност истраживачког пута аутора којим је ишао при изграђивању општег појма права својине. Венедиктов изводи општи појам својине из друштвених односа, а одмах затим га проверава на историском материјалу. Аржанов истиче да је ово методолошка грешка, јер опште појмове треба градити тек на основу одговарајућих појава у стварности, а не обрнуто, као што чини Венедиктов. Отуда, „пут аутора мирише на априоризам“. Аржанов замера Венедиктову и једну врсту економизма у праву, односно чињеницу да он „понекад скреће на дословно превођење економских појмова на правни језик, услед чега оно што је специфично за право остаје понекад у сенци“. Аржанов се не слаже ни са критиком и напуштањем од стране Венедиктова познатог традиционалног дефинисања права својине као права поседовања, коришћења и располагања. Моменат интереса који је аутор унео у дефинисање права својине није специфичан за право. Аржанов даље сматра као неправилно дефинисање својине као односа сопственика према ствари као према својој, на коме је Венедиктов изразио целу своју концепцију. Аржанов сматра да то значи дефинисати оним што треба да буде дефинисано (*idem per idem*). Он исто тако сматра да је неправилан и предложени појам социјалистичког државног органа. Борећи се против вештачке границе између правног и друштвеног појма социјалистичког

органа, аутор уствари брка ове појмове. Он није показао у каквим правним формама иступа колектив радника и службеника и услед тога није решио ни питање о странкама у колективном уговору. Са његовог гледишта у колектив државног органа морали би се укључити и студенти и ученици средњих школа који извршују школски план. Овај став писца не може се назвати синдикализмом, али у њему има економизма који није савладан.

Професор Серебровски истиче општу вредност дела Венедиктова, али сматра да је општи појам правне својине дефектан. Он указује да интерес према ствари постоји не само код сопственика него и код закупца, као и код купца. Серебровски сматра да је дефиниција права својине као права поседовања, коришћења и располагања правилнија и сигурнија од Венедиктове дефиниције помоћу два нова обележја („своја власт” и „свој интерес”). Серебровски сматра неуспелим и схватање државног предузећа као колектива радника и службеника. Не поричући да су радници и службеници активни и непосредни учесници процеса проширене социјалистичке репродукције, он истиче да овом колективу не припада право на имовину предузећа нити право вршења административно-правних и грађанско-правних аката. Колектив као такав не игра правну улогу. Најзад, Серебровски није сагласан да се буџетским установама да својство правног лица.

И. Д. Левин пребацује писцу да је уместо јединства државне власти и права својине у социјалистичкој држави поставио тезу о њиховој истоветности, што може довести до смањења улоге државне власти у сфери имовинских односа, до потирања разлике између власти и аката управљања и тиме и до слабљења социјалистичког грађанског права.

И. Н. Ананов истиче да појам „непосредног оперативног управљања” појединим деловима јединствене државне својине, који је Венедиктов разрадио, обухвата не само административно-правне, већ и грађанско-правне акте државних органа. Ово ново гледиште се не поклапа са досадашњим појмом извршно-наредбодавне делатности. Венедиктов изводи своје гледиште из општег појма привредно-организационе функције, која обухвата како организацију, тако и непосредно остваривање процеса репродукције. Али, из тога би произилазило да је и државно предузеће орган државног управљања. Међутим, Ананов сматра да то није правилно, јер предузеће није орган државног управљања осим у грађанско-правном погледу. Он закључује да је субјект привредно-организаторске функције дирекција, а субјект привредно-производне функције државно предузеће.

Н. Д. Казанцев је приметно да је аутор дао појам државне социјалистичке својине не проучавајући својину социјалистичке државе на земљу, утробу земље, воде и шуме. Он даље сматра да се можда при анализи економских односа својине може говорити да се оснивањем колхоза врши претварање ситне приватне својине сељака у колективну својину. Али ако се изврши права анализа овог процеса, правилније је рећи да престаје једна форма својине и настају нове форме својине.

М. О. Рехел се не слаже са дефиницијом правног лица и истиче да се на социјалистичке државне органе има опрезније примењивати појам правног лица. Они нису субјекти права, већ дужности. Ради разумевања купо-продаје између државних органа у социјализму није нужно сматрати да се државном органу додељује некакво нарочито право на имовину, различито од права државе. Купо-продаја између државних органа може се схватити као однос између субјеката дужности.

И. С. Перетерски сматра да је појам својине који предлаже Венедиктов слабији од постојеће традиционалне дефиниције, да идеја колектива не помаже при анализи правнога лица и да се у ризиком праву не може говорити о тако званој „подељеној својини“. Подељена својина је појава феудалног друштва и њу су гласатори насилно прилагођавали римском праву.

Академик И. К. Трајнин, познати совјетски публициста, је једини који се слаже са појмом својине Венедиктова и сматра да се појам права социјалистичке својине не може поставити ако се не унесе елемент интереса. Он се слаже и са подвлачењем значаја радног колектива, на челу са директором, за правни појам државног привредног предузећа. Али замера аутору слабо разграничење административно-политичких органа од привредних органа и недовољно истицање првенствене улоге директора предузећа као опуномоћеника државе.

З. И. Шкундин истиче да појам својине који даје Венедиктов не искључује традиционалну „тријаду“, а уједно садржи богатство елемената за реално анализирање имовинско-правних односа. Али он донекле замера писцу што изједначаје буџетску установу и орган који ради по принципу рентабилитета и што недовољно повезује правну личност совјетског државног органа са принципом рентабилитета.

А. С. Спекторов сматра да није правилно што Венедиктов почиње са дефиницијом посебног појма привредног државног органа пре него што је научно утврђен појам државног органа уопште и органа државног управљања нарочито. Он сматра да је орган совјетске државе део државног апарата, да је то администрација (управа), коју поставља држава ради остварења извршних и управних овлашћења. При томе се орган ослања на колектив радника и службеника, а не расплињава се у колектив, као што мисли Венедиктов. Спекторов замера писцу што не разликује појам државног органа и државног механизма. У предузећу државни механизам је администрација (управа) плус друштвене организације.

Г. Н. Амфитеатров сматра да је методолошки неправилно тврдити да постоји директна веза између економских појава, конкретно — закона вредности и правних појмова, — конкретно права својине. Стварна веза између ових појава је дубља и сложенија. Слажући се са писцем да постоји јединство државне власти и права својине државе, Амфитеатров не дели пишчев закључак о питању права располагања државном имовином, јер аутор у основу своје конструкције поставља овлашћења сопственика, а у том праву распоређена су овлашћења државних органа, чиме се доводи до тога да се права државе као носиоца државне власти потчињавају правима државе као сопственика.

М. С. Липкер покреће питање недокончености основне поставке Венедиктова о узајамном односу права својине државе и овлашћења државних органа да поседују, користе се и располажу државном имовином која им је додељена. Липкер се пита: ако држава предаје ова права својим органима, шта онда остаје код ње? Однос према средствима за производњу као према својим би „тада био психолошки моменат“. Затим, он сматра да се Венедиктовљева конструкција преносења права управљања у случају купо-продаје не разликује од његовог предлога да се ту ради о поновној расподели, надлежности.

А. В. Дозорцев сматра неоснованим приговоре Венедиктова против традиционалног права својине. Он наводи случај пописане или заплењене имовине, према којој сопственик не може да оствари ону власт и интерес у којима Венедиктов види основна обележја права својине. Међутим, пописана или заплењена имовина није престала бити својина сопственика,

Дозорцев не види у чему се састоји онај „остатак” у праву својине поред права поседовања, коришћења и располагања, као што сматра да постоје државни органи иза којих не постоји никакав колектив,

Уз Аржанова најширу оцену рада Венедиктова дао је познати совјетски цивилиста професор С. Н. Братус. Он је, изјављујући да у основи дели општа гледишта Венедиктова у питању права својине, појма државног органа и правног лица, подвукао да концепције аутора не треба схватити као „истине последње инстанце”. Затим је учинио низ прилично далекосежних примедби. Прво, он истиче да дефиниција својине (у економском смислу) као односа према средствима за производњу као према својим јесте дефинисање „*idem per idem*”, као и да у исту категорију таутологије долази и дефиниција својине као присвајања.

С друге стране, појам присвајања је шири од појма својине као односа према средствима за производњу као према својима. Присвајање је процес. Маркс дефинише присвајање као производњу. Због тога својина ко право присвајања укључује и облигационо право. За појам права својине потребно је узети присвајање као резултат, то јест „стативу” присвајања. Затим, Братус истиче да писац није савладао тешкоће везане са питањем о праву располагања државном имовином. Аутор тврди да држава додељује право поседовања, коришћења и располагања имовином само оперативном државном органу, а у исто време истиче да се у државном предузећу то право остварује од стране директора. Ко располаже државном имовином — државни орган или директор? Братус мисли да се Венедиктов није изјаснио у овом тешком питању.

Док су сви наведени говорници стављали поједине примедбе и замерке, а, у основи, истицали велику научну вредност рада Венедиктова, дотле су два говорника порицала скоро све основне поставке Венедиктова и тиме оспаравала научну вредност његове књиге. Први је кандидат економских наука М. В. Колганов, који сматра да је „концепција Венедиктова усклађена, али неправилна”. Он је против „читаве књиге, изузимајући цитате класика марксизма-лењинизма који су у њој садржани”. Колганов је против изградње општег појма својине и општег појма права својине који би био „кључ” за разоткривање природе појединих форми својине. Присвајање се не изражава обавезно у форми својине. Оно се може изразити и у поседовању и у коришћењу. Своју тезу о својини као господарењу ствари аутор издаје као поставку Маркса. Међутим, о овом господарењу може се прочитати у ма ком буржоаском уџбенику, а Маркс говори о својини као о друштвеном односу. Није свако присвајање својина. Својина се појављује са производњом и разменом продуката у друштву. Маркс је показао да су поседовање и коришћење били присвајање без својине и само доцније у историји они су се претворили у елементе права својине. Колганов тврди да Венедиктов не прави разлику између економског односа и права својине. Он се даље пита зашто писац почиње анализу права својине од робовласничкога друштва, јер, ако је својина постојала у првобитној заједници, зар није ту било и право својине? Затим, он износи једно тврђење које се није до сада заступало у совјетској правној науци. Колганов каже да право није везано са државом, да Маркс говори о „праву пенције”, као и о обичајном праву, и да правила друштвеног живота о којима је говорио Лењин и која ће се примењивати у комунистичком друштву представљају такође — право. Најзад, Колганов одбија тврђења Венедиктова о постојању подељене својине у робовласничком друштву, а притом тврди да у социјалистичком друштву Венедиктов заступа идеје о подељеној својини и да „тиме скреће у правцу анархосиндикализма”. Ако колектив радника и службеника има право поседовања, коришћења и располагања, он је сопственик. Тиме се сва државна својина претвара у „по-

дељену својину". Колганов види узрок свих неуспеха аутора у томе што је он покушао да објасни економске односе својине правним односима.

Оштру критику целог рада Венедиктова дао је и кандидат правних наука В. С. Покровски, који истиче да се све идеје књиге своде на то да би се доказало да је у историји својина била увек подељена између државе и индивидуе. То је аутору потребно да би доказао да је државна социјалистичка имовина подељена својина. Покровски сматра, исто тако, да је неправилно на све форме државне социјалистичке својине „навлачити цивилистичку форму”.

Венедиктов је опширно одговорио на све стављене примедбе, покушавајући у основи да их обеснажи, ма да је неке ситније и прихватио. Он је бранио своју методолошку поставку о претходном постављању општег појма својине, наводећи да је то метод класичара марксизма-лењинизма. Он сматра да и Стаљин у својој карактеристици пет основних типова продукционих односа, показујући конкретне везе сваког типа продукционих односа са владајућом формом својине на средства за производњу у њему, уствари полази од одређеног појма својине. Он даље тврди да је свестан разлике између економског односа и права својине, да основне примедбе Колганова нису оправдане и да непостојање посебног правног техничког термина „право својине” није увек значило да није постојао сам институт својине или појам права својине. Венедиктов се слаже да је појам при свајања, који је дао Маркс, шири од својине као односа према условима и средствима производње као према својима, који је исто тако формулисао Маркс у свом рукопису о формама које су претходиле капиталистичкој производњи. При анализи економских категорија које морају да послуже као основ и полазна тачка за изграђивање општег појма права својине, требало би се ограничити само на Марксов појам својине као односа индивидуе или колектива према условима и средствима за производњу као према својим, и на Стаљинове поставке о поседовању средстава за производњу и располагању њима. Управо ове поставке класичара марксизма-лењинизма служиле су писцу за његову дефиницију права својине. Његова дефиниција не умањује улогу овлашћења сопственика у погледу поседовања, коришћења и располагања имовином, али притом она помаже и да се ова овлашћења карактеришу у вези са класном суштином одговарајућег типа својине.

Венедиктов је одлучно одбио прекор „априоризма”. Он је свој рад писао пуних 10 година и постављени општи појам права својине проверио је као радну хипотезу на конкретном правном материјалу. Он је, истина, своје опште поставке унео у уводу књиге. Али, то не слаби правилност његовог метода; метод излагања не треба изједначити са методом истраживања. Венедиктов даље потврђује своја излагања о подељеној својини у феудалном, па и у робовласничком друштву, али се одлучно изразио против претварања својине у некакву универсалну категорију, која би могла бити примењена на све прелазне или мешовите форме својине у робовласничком друштву. Он закључује да „тамо где су власт и интерес у искоришћавању ма каквог објекта који тако подељени између два субјекта права да је свако од њих морао бити признат у одређеној мери за носиоца сопствене власти и сопственог интереса у погледу датог објекта, ту постоји могућност констатације односа подељене својине.”

Одговарајући на примедбе о „подељеној својини” у социјализму и о својини као „психолошком моменту”, Венедиктов истиче постојање дијалектичког јединства државе и њених органа, које искључује ма какво било протостављање овлашћења државних органа праву својине државе, не означавајући у исто време истоветност овлашћења државних

органа са правом својине државе. Само на овај начин се може објаснити и купо-продаја између државних органа, јер она не садржи прелаз права својине од продавца на купца. Он истиче да је ова његова конструкција ушла у школску литературу и у нацрт новог грађанског законика СССР. Аутор даље истиче као свој важан прилог што је указао на потпуно специјалан размештај људи у социјалистичком државном органу, који искључује могућност ма каквог рашчлађавања јединственог појма државног органа на државни орган и на колектив радника и службеника, коме би унутар овог државног органа припадала некаква посебна права располагања државном имовином.

Од важнијих питања Венедиктов покреће још два. Прво је питање правне природе социјалистичког државног органа са гледишта оперативног управљања државном социјалистичком својином. Аутор сматра не само привредне него и административне и социјално-културне органе пре свега као органе непосредног оперативног управљања имовином коју им је држава доделила. Стручњаци Државног и Административног права сматрају ове органе скоро искључиво као органе који врше извршно-наредбодавне функције. Он сматра да је нужно унети у теорију свих органа и наведену разлику у њиховим функцијама. Друго је питање да ли се при образовању колхоза врши претварање права ранијег ситног произвођача у право учесника друштвене социјалистичке својине, или се ради о престанку првог а настанку другог права. Венедиктов сматра да је, без обзира како се ово питање буде решило, важно утврдити да се при образовању таквог правног лица као што су колхоз или пољо-привредни артељ врши дубока промена у односима чланова правног лица и имовине.

(Превео: Н. Пахоруков)

БЕЛЕШКЕ

ОБРАЗОВАЊЕ ОБЛАСТИ КАО АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРИТОРИЈАЛНИХ ЈЕДИНИЦА У ФНРЈ И ОБЛАСНИХ НАРОДНИХ ОДБОРА

Президијум Народне скупштине ФНРЈ, на предлог Владе ФНРЈ, а у вези одлуке Другог пленарног заседања Централног комитета Комунистичке партије Југославије да се „начелно усваја подела народних република на области (изузев Црне Горе)”, донео је Указ о образовању области као административно-територијалних јединица и привремених народних одбора области.

Указ садржи опште образложење потребе образовања обласних народних одбора а затим одређује имена за формиране области као нових административно-територијалних јединица и привремених обласних народних одбора. У указу се каже:

„Функције и задаци постојећих локалних органа државне власти и управе — месних, градских и средских народних одбора — увећали су се и разгранали у условима изградње социјализма у тако знатној мери, да су владе и поједина министарства народних република, у вези са радом народних одбора, преоптерећени оперативним задацима, што отежава и слаби њихово руковођење и контролу над радом народних одбора. Поред тога учвршћење локалних органа народне власти и снажан напредак у квалитету њиховог рада омогућују и траже да се низ послова из досадашње републичке надлежности преносе у надлежност локалних органа народне власти, уз истовремено квалитативно јачање руководства републичких органа народне власти. С друге стране, поједини послови из досадашње надлежности средских народних одбора проширили су се у таквој мери, да су прерасли могућности средских народних одбора и да би морали бити усретсрешени код виших органа народне власти.

Правилно решење ових питања — а у циљу да се прошири обим и да се подигне квалитет рада народних одбора, да се развије њихова самоиницијативна делатност у изградњи социјализма, и да се у још већој мери развије учешће радних маса у раду органа народне власти и њихова иницијатива и контрола, а с друге стране да се усавршавају методи руковођења локалним органима власти и управе од стране савезних и републичких државних органа и да се обезбеди њихова контрола над радом народних одбора и над правилним спровођењем закона, уредаба и других прописа и смерница виших државних органа у народним одборима, — захтева да се у свим народним републикама, осим у Црној Гори, установе административно-територијалне јединице које уједињавају више срезова и да се у тим јединицама образују народни одбори као највиши локални органи државне власти и управе.

Због тога Президијум Народне скупштине Федеративне Народне Републике Југославије одлучује:

1) На територији НР Србије, НР Хрватске, НР Словеније, НР Македоније и НР Босне и Херцеговине установљавају се области као административно-територијалне јединице. У НР Србији аутономне јединице неће се делити на области. Број области и њихова подручја одређује закон народне републике.

2) На територији сваке области обазује се народни одбор области.

3) Избори народних одбора области на основу закона морају се извршити најдаље у року од једне године од дана образовања области.

4) До конституисања редовно изабраних народних одбора области образовање се привремени народни одбор од 70 до 120 одборника. Ове привремене одборе изабраће срески и градски народни одбори са подручја области, из редова својих чланова или других грађана који имају бирачко право.

Законом народне републике одредиће се време и начин избора одборника за привремени народни одбор области.

Привремени народни одбор области изабраће сагласно законским прописима извршни одбор као свој извршни и управни орган.

5) Влада ФНРЈ донеће општа упутства ради спровођења овог Указа, у којима ће прописати начела о организацији управног апарата и обласних народних одбора. Владе народних република образоваће своје посебне органе са задатком да припреме образовање обласних народних одбора на својој територији."

ОСНИВАЊЕ ИНСТИТУТА ЗА ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

У новој, социјалистичкој Југославији осећа се, услед све бржег темпа изградње социјализма, све већа потреба за квалификованим кадровима интелигенције свих врста. Нарочито се оштро осећа потреба за висококвалификованим кадровима из области друштвених наука, изграђеним на основима науке марксизма-лењинизма, и способним да ову науку стваралачки развијају и стварају нове висококвалификоване кадрове на нашим универзитетима и високим школама.

Да би се удовољило овој потреби, основан је у Београду Институт за друштвене науке, чије је свечано отварање извршено 3 фебруара т. г. Институт ће своје студенте, који сви имају већ завршене факултетске студије на одговарајућим факултетима, спремати за наставнике предмета из разних друштвених наука на нашим универзитетима и високим школама.

У говору приликом отварања Института министар за науку и културу Р. Чолаковић је, између осталог, рекао:

„У нашим школама, на универзитетима, у академијама наука још се осећа утицај нама туђих, ненаучних схватања, која спроводе људи који или нису способни или неће да прихвате напредну научну мисао. Ми још немамо довољно квалификованих људи који би их могли заменити на местима с којих они та схватања спроводе. Ово нарочито важи за друштвене науке, за ону широку научну област у којој се најлакше камуфлирају разни реакционари и надринаучници. А управо у тој области пред нама

су огромни задаци. На пример: треба подврћи поновној оцени с гледишта науке сву нашу прошлост и одредити оно што претставља наше културно наслеђе; треба дубље изучавати и разрађивати све оно што је већ дато о нашој револуцији у радовима друга Тита и Кардеља; треба теоретски разрадити проблематику наше социјалистичке изградње, како економске тако и надградње; треба развијати књижевну критику итд.“

„Наша Партија очекује да овај Институт даје људе наоружане солидним знањем, који ће моћи својим радом на универзитетима, у партиским школама, кроз нашу партиску и стручну штампу помоћи да се што брже и боље остваре одлуке V Конгреса КПЈ у погледу борбе за идејност и научност у нашим школама и научним установама, у погледу борбе против идеализма и мистике, у погледу борбе за истинску науку, њену победу и проcvат.“

„... нашој Партији и нашој социјалистичкој домовини нису потребни зналци цитата и људи мртвог књишког знања, него борци који ће с врхунца умети да верно сагледају нашу стварност и који ће бити способни да је, заједно са осталим трудбеницима наше земље, мењају у духу учења марксизма-лењинизма, а на добро и срећу свих наших радних људи.“

Тиме је одређен главни задатак Института.

Директор Института Б. Зихерл је, између осталог, о том задатку рекао:

„Задатак Института за друштвене науке јесте, пре свега, да изграђује квалификоване кадрове који ће бити способни да на нашим вишим школама предају марксистичко-лењинистичку теорију, да руководе теоретским радом у нашим друштвеним организацијама и да учврсте кадар наше напредне марксистичко-лењинистичке публицистике.“

„Кад говоримо о теоретском васпитању кадрова, ми мислимо на две ствари: прво, на усвајање научне марксистичко-лењинистичке теорије, која открива основе законитости развитка у природи и у друштву, претставља најпоузданији компас, како у науци, тако и у политици; друго, на стваралачко примењивање основних поставки марксизма-лењинизма, на њихово конкретизовање у складу са историским посебностима дате земље и народа, на научно истраживање тих посебности помћу марксистичко-лењинистичке теорије и на богаћење саме теорије постигнутим резултатима у истраживању посебног, конкретног“.

Потом је друг Зихерл изложио да ће се у Институту изучавати следећи предмети: дијалектички материјализам (две године), политичка економија (две године), историја СКП(б) (три семестра), историја КПЈ (три семестра), историја народа Југославије с њиховом културном историјом (два семестра).

На крају је друг Зихерл о формама и методима рада Института рекао:

„Институт за друштвене науке нема карактер школе или факултета. Његова је сврха да кандидатима за предаваче марксизма-лењинизма и другим радницима на теоретском фронту омогући несметано и систематско, планом утврђено изучавање напредне друштвене науке. Било би погрешно очекивати да ћете у лицу предавача у овом Институту наићи на корифеје, чија је реч последња реч марксистичко-лењинистичке науке. Предавања ће у нашем Институту имати првенствено карактер упутстава за самостални студиј. Тежиште рада лежаће на индивидуалном и семинарском раду, на самосталном изучавању класика марксизма-лењинизма, на стваралачкој примени њиховог учења при решавању постављених, се-

минарских задатака. Слушачи у Институту треба да су у исто време и сарадници Института, да још за време свог боравка у Институту активно учествују у нашој марксистичкој публицистици, читају лекције у нижим политичким школама и у другим установама за теоретско подизање кадрова, у теоретским кружоцима масовних организација итд“.

ПРОСЛАВА СТОГОДИШЊИЦЕ БЕОГРАДСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА НА ПРАВНОМ ФАКУЛТЕТУ У БЕОГРАДУ

У оквиру прославе стогодишњице оснивања Универзитета у Србији, која је обављена у Београду 23 децембра 1948 године, — и на Београдском Правном факултету је прослављена ова стогодишњица, и одржана је прослава самог факултета.

После филозофског факултета, чија се стодесетогодишњица постанка поклапа са стодесетогодишњицом оснивања Универзитета, односно са оснивањем првог Лицеја у Србији 1838 г., — Правни факултет у Београду је најближи датуму постанка прве школе за више образовање у Србији. Јер, ускоро по оснивању Лицеја са два разреда филозофске, отворен је и први разред права 1840 г., тако да ова два заметка будућег филозофског и Правног факултета у пуном смислу, а нарочито Правног факултета, — и дају Лицеју оно обележје и садржину универзитетске наставе, на којој се базира прослава стодесетогодишњице оснивања првог универзитета у Србији.

Прослава на Правном факултету је почела одавањем поште палим жртвама у борби за аутономију Универзитета против насртаја властодржаца старе Југославије на њу, као и студентима и професорима Правног факултета који су пали у Народноослободилачкој борби за нову социјалистичку Југославију.

Затим је објављена одлука руководиоцих тела Универзитета и факултета да општенародни празник 29 новембар, дан II заседања АВНОЈ-а и проглашења нове Југославије за Федеративну Народну Републику, — постаје и празник свих универзитета у земљи. Тога дана, сваке године, делиће се студентима награде

за најбоље обрађене теме из области правних наука.

У говору који је одржао, декан др Стјепановић је изнео у кратким цртама историју развоја правне наставе и развоја организације Правног факултета. Истакао је и неколико значајних имена међу негдашњим професорима, чијом је заслугом и упорним настојањима убрзан и побољшан квалитет наставе на Правном факултету, као и сама њена организација. Дотакао се и улоге напредног студентског покрета на Универзитету, који се јавља још за време појаве Светозара Марковића у Србији, подвлачећи да је Београдски универзитет, а нарочито Правни факултет, био једно од најзначајнијих упоришта борбе против реакције и диктатуре предатних ненародних режима старе Југославије и уједно један од центара борбе за напредну науку. На крају је говорио о улози студената у напредној студентској омладини пре рата и у народноослободилачкој борби, као и у борби за слободу науке.

Ова скромна свечаност показала је да Правни факултет, заједно са осталим факултетима у Београду, претставља важну тековину културе српског народа. Продужујући напредне и демократске културне традиције у правничкој настави, које су старе скоро сто година, Правни факултет има нове крупне дужности у изградњи способних и напредних правничких кадрова и развоју народне државе и права заједничке социјалистичке отаџбине Југословенских народа — Федеративне Народне Републике Југославије.

ИНТЕРФАКУЛТЕТСКА КОНФЕРЕНЦИЈА СВИХ ПРАВНИХ ФАКУЛТЕТА У ФНРЈ У ЗАГРЕБУ

Од 20 до 22 децембра 1948 г. је у Загребу одржана друга интерфакултетска конференција правних факултета, на којој су узели учешћа сви наши факултети, заступљени бројним делегацијама.

Док је на првој интерфакултетској конференцији у Љубљани, из маја 1948 г., о којој је „Архив“ писао, био развијен детаљан програм рада начелног карактера, дотле је ова конференција имала углавном за циљ да прегледа искуство из досадањег заједничког рада факултета, да провери јесу ли закључци прве конференције извршени и да установе нове, још конкретније форме са-

радње између факултета. Поред тога, важан задатак ове конференције била је размена искустава факултета по појединим питањима њиховог рада.

У овом смислу конференција је донела низ техничких, конкретних одлука о издавању интерфакултетског зборника, размени библиографских података и литература, размени предавача и асистената, интерфакултетском награђивању најбољих семинарских радова студената права итд.

Али најважнији резултат ове конференције састоји се у овоме: са овом

конференцијом, утврђено је, углавном је завршена техничка организација интерфакултетске сарадње, дате су форме и оквири ове сарадње. Са завршетком те организације поставља се питање стварне разраде правне проблематике која је пред факултетима и стварне конкретне сарадње у тој разради, поред, разуме се, наставања рада на школско-наставним проблемима. Констатовано је да су наше научне правне снаге сувише малобројне да би радиле неорганизовано, и да је потребно извршити, најпре, планску поделу обрађивања појединих питања међу чланове факултета, како се не би десило да више људи раде исти проблем, а да други важни проблеми остану необрађени, и, зетим, и још важније, организовати сарадњу одговарајућих стручњака на разреди датих проблема. У том циљу је утврђено да је најзгодније средство за то да се организу-

ју интерфакултетски састанци чланова појединих струка, одн. катедра, који би имали радни карактер и трајали дужи, а на којима би били држани реферати и дискусије о појединим најважнијим правним проблемима, као и претресани радови који се намеравају штампати. Дневни ред ових састанака би се унапред утврдио и одредили референти. Као прва тачка дневног реда имало би бити претресање и утврђивање заједничких основа програма предавања сваког појединог предмета на Правном факултету. Неке групе су већ на самој конференцији одредиле своје састанке.

Тако је ова друга интерфакултетска конференција показала да је научна сарадња између наших факултета корисна за даљи развој како наставе тако и научног рада на нашим правним факултетима.

КУРС ЗА ИНСТРУКТОРЕ ОРГАНА ДРЖАВНЕ УПРАВЕ

Све већи и бржи развитак наше социјалистичке привреде намеће потребу јачања организације народне власти и њених органа. Да би се то омогућило, потребно је радити на учвршћењу организационих одељења у министарствима и комитетима за законодавство народних република, како би преко тих органа виши органи могли дати што већу и непосреднију помоћ народним одборима.

Собзиром на то поставља се као нужно оспособљавање и даље уздизање кадра за вршење инструкторске службе у области државне управе. Увиђајући важност уздизања тог кадра, Комитет за законодавство и организацију народне власти Владе ФНРЈ организовао је и ове године курс за инструкторе органа државне управе.

На курсу је било 50 слушалаца из свих народних република, као и из савезних ресора који имају своја повереништва у народним одборима. Курс је трајао два месеца. План и програм курса довољно говори о коме је правцу радио курс. Првенствено је посвећена пажња проучавању организације нашег државног апарата, као и делатности и организацији појединих грана државне управе од највиших до нижих органа и њиховим задацима, осврћући се на проблематику изградње наше земље у светлости задатака Петогодишњег плана.

На курсу су се предавали као основни

предмети: државна организација ФНРЈ; принципи организације државне управе; привредни систем и економска политика ФНРЈ у вези са основним принципима Петогодишњег плана; организација и рад НО-а; организација и делатност појединих грана државне управе; систем радних односа у ФНРЈ; метод инструкторске у организацији државне управе.

Као помоћни предмети између осталог били су: основне поставке из теорије државе и права; општи систем права и правни акти; кратак преглед историје народне власти; те основни појмови економске географије ФНРЈ и њених република.

По горњим предметима одрана су 182 часа предавања и 70 часова консултација.

Предавачи помоћници министара, руководиоци Комитета за законодавство и виши руководиоци из министарстава, тумачећи курсистима опће појмове и принципе, унели су у своја предавања актуелан и конкретан материјал, што је омогућило да курсисти кроз релативно кратко време проуче многа важна теоретска питања организације државе и привреде и да кроз практичне и актуелне примере виде и савладају своје задатке у даљем раду.

Како су курсисти уложили много труда да савладају сав материјал пређан на том курсу, завршни испит показао је врло добар успјех. С. В.

САСТАНАК КАТЕДРЕ ДРЖАВНОГ И МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА НА ПРАВНОМ ФАКУЛТЕТУ У БЕОГРАДУ

Катедра државног и међународног права одржала је шири научни састанак 23 фебруара т. г. на који су били позвани сви чланови осталих катедра на факултету, као и претставници Удружења правника ФНРЈ и Удружења

правника НРС. Овај састанак је имао за циљ да повеже шири круг наших правника у дискусији и решавању извесних важних правних проблема, и катедра ће наставити с овим радом.

Реферат о дискусији о појму права у савременој совјетској науци поднео је др Радомир Лукић, доцент Правног факултета. После реферата развила се жива и свестрана дискусија у којој су расправљани сви главни аспекти проблема појма права. У дискусији су учествовали професори Правног факултета др М. Константиновић, др Ј. Ђорђевић, др Н. Стјепановић, др Б. Благојевић, доценти др Р. Лукић и др А.

Гамс, асистенти Р. Пухан, Р. Гузина и други.

На крају је, на предлог шефа катедре др Јована Ђорђевића решено да, с обзиром на велику важност питања појма права за читав научни рад на праву, катедра узме на себе даље проучавање појма и дефиниције права, нарочито с искоришћавањем конкретне материјала и социјалистичке теорије државе и права ФНРЈ постављене по методу марксистичке дијалектике.

АНОТАЦИЈА И БИБЛИОГРАФИЈА

Са овим бројем „АРХИВ ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ“ почиње да објављује анотацију и библиографију важнијих књига и часописа из области државе и права, као и о питањима која су са њима у вези.

К Њ И Г Е

Карл Маркс, КРИТИКА ПОЛИТИЧКЕ ЕКОНОМИЈЕ — ПРЕДГОВОР И УВОД, превео Моша Пијаде, Београд, „Култура“, 1949.

Ова брошура од 57 страна садржи два значајна рада Карла Маркса. У првом раду, „Предговор за прилог критички политичке економије“, Маркс је дао прецизну и сажету формулацију материјалистичког схватања историје. У другом раду, „Увод у критику политичке економије“, Маркс третира питања: производње, потрошње, расподеле, размене; општег односа производње према расподели, размени, потрошњи; методе политичке економије; и производње.

М. М. Розентал, МАРКСИСТИЧКИ ДИЈАЛЕКТИЧКИ МЕТОД, Београд, „Култура“, 1949, стр. 344

У овој књизи проф. Розентал, поред четири основне црте дијалектичког материјализма, и то: Свеопшта повезаност и узајамна зависност појава у природи и друштву; Кретање и развитак у природи и друштву; Развитак као прелаз квантитативних промена у корените, квалитативне; Развитак акао борба супротности, излаже у почетку књиге питање о марксистичкој дијалектици као науци и о супротности између марксистичког дијалектичког метода и Хегелове идеалистичке дијалектике. На крају књиге се третира питање о дијалектичком процесу спознајне истине.

Иво Крбек, НАЦИОНАЛИЗАЦИЈА ЗЕМЉИШНИХ ЗАЈЕДНИЦА И КРАЈИШКИХ ИМОВНИХ ОПШТИНА, Загреб, Југословенска Академија знаности и умјетности, 1948

У овој расправи, која износи 26 страница, излаже се историски развитак правног регулисања земљишних заједница и крајишких имовних општина у нашој земљи са упоређивањем ове установе са сличним установама у другим земљама. Ово се излаже у вези са доношењем, од стране Сабора Народне Републике Хрватске, закона од 15 априла 1947 године, којим је имовина земљишних и њима сличних заједница и крајишких имовних општина проглашена општенародном имовином, уз указивање на стварни значај и правне последице ове врсте национализације.

Ана Прокоп, УСВОЈЕЊЕ ПО ЗАКОНОДАВСТВУ ФНРЈ, Загреб, 1948 година
Ово је прва већа монографија после ослобођења из области породичног права. Излагању позитивног права ФНРЈ о установи усвојења претходи на 40 страна, с једне стране, историски развој све установе уопште, а с друге кратак осврт на раније усвојење на подручју НРХ. Код излагања ове усатове у нашем позитивном праву после указивања на њене карактеристичне црте и појам, аутор се нарочито задржава на материјалним претпоставкама за усвојење, на питању збрињавања и заштите малолетника, задржавајући се на излагањима сличности односа из усвојења са односима родитеља и деце. Правне карактеристике акта усвојења употребљене су излагањем о учесницима у овом акту и о поступку његовог предузимања. Излагање о дејству усвојења обухвата поред питања узајамних права и дужности нарочито систематски обрађено питање односа с једне стране усвојеника према сродницима усвојитеља, брачном другу усвојитеља, осталим усвојеницима и према природним родитељима усвојеника, а с друге стране однос потомка усвојеника према усвојитељу, сродницима усвојитеља и сопственим сродницима. У последњем

делу говори се о престанку усвојења са указивањем на разлоге, форме и последице усвојења.

ЧЕТВРТО ВАНРЕДНО ЗАСЕДАЊЕ САВЕЗНОГ ВЕЋА И ВЕЋА НАРОДА НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ ФНРЈ — 26—30 децембра 1948 године — Стенографске белешке — Издање Президијума Народне скупштине ФНРЈ — стр. 672

Књига садржи стенографске белешке седница Савезног већа и Већа народа као и заједничких седница оба већа одржаних за време Четвртог ванредног заседања Народне скупштине ФНРЈ.

Проф. А. Трајнин, УЧЕЊЕ О БИЋУ КРИВИЧНОГ ДЕЛА, „Научна књига“. Београд, 1949, стр. 196

Један од основних проблема кривичног права, питање о бићу кривичног дела, обрађен је у овој књизи. У дванаест глава, колико свега има ова књига, проф. Трајнин излаже појам бића кривичног дела у систему социјалистичког кривичног права, класификацију бића, појам елемената бића, елементе бића и систем елемената бића кривичног дела (глава I — VIII). Општа карактеристика бића кривичног дела у социјалистичком кривичном праву указује на конкретизацију појма бића у појединим ситуацијама. Остале главе посвећене су питањима: биће и проблеми општег дела и биће кривичног дела и основи искључења кривичне одговорности. На крају излаже се питање о бићу кривичног дела у условима Великог отаџбинског рата и питање о бићу међународног кривичног дела.

СОВЈЕТСКО ГРАЂАНСКО ПРАВО, у редакцији проф. М. М. Агаркова и проф. Д. М. Генкина, књига I и II, Београд, „Научна књига“, 1948/1949, стр. 552 и 424

Систематски преглед совјетског социјалистичког грађанског права, у форми универзитетског уџбеника. Књига се дели на седам делова. У првом делу излажу се општа, заједничка питања грађанских права, и то: појам, извори и основни моменти развитка совјетског социјалистичког грађанског права, питања о грађанско-правном односу, стварима, правним пословима и застарелости тужбе. Други део говори о лицима (физичким и правним), личним правима и заступништву. Трећи део излаже право својине, и то како државне и кооперативноколхозне социјалистичке својине, тако и личне. Четврти и пети део садрже излагања о облигационом праву, где се поред општите установа облигационог односа (на пр., настанак, дејство, престанак) нарочито указује на однос плана и облигационог односа и излажу поједине врсте облигационог односа (на пр., куповина и продаја, испорука, закуп, угосор, капиталној изградњи, превоз, кредитно-обрачунски односи и осигурање). Ауторско и проналачко право налазе се у шестом делу, док седми део третира питања наследних права.

СОВЈЕТСКО РАДНО ПРАВО, у редакцији Н. Г. Александрова и Д. М. Генкина, Београд, „Весник рада“, 1948, стр. 475

Књига представља уџбеник за правне институте у СССР и садржи општи и посебан део совјетског радног права. У прве три главе првог дела излаже се: предмет и систем, основна начела и извори, и норме совјетског радног права. У четвртој и петој глави првог дела дата је општа теорија радно-правног односа и историја совјетског радног права од Октобарске револуције до данас. У другом, посебном, делу излажу се посебне инструкције рада радника и службеника, а нарочито основ и начин постанка радно-правних односа, радно време и време одмора, плате и заштита рада, радна дисциплина, престанак радних односа, радни спорови, као и државно социјално осигурање у СССР. У посебном делу излаже се још правно регулисање производачко-задружних удружења, тј. рад чланова колхоза и рад у занатском и инвладијском задругарству. На крају књиге, на тридесет страна, даје се, као додатак, кратка скица правног регулисања рада у капиталистичком друштву.

Г. П. Баринов, ОСНОВНЫЕ ВОПРОСЫ КОНСТИТУЦИИ СССР. Проблемы для преподавателей средней школы. Под редакцией А. А. Аскерова. Учпедгиз, Москва, 1948, стр. 336 одобрено од Минист. просвете РСФСР.

Кратак и прегледан приручник о основама Устава СССР за наставнике овог предмета у совјетским средњим школама. У првој глави изложени су основи учења марксизма-лењинизма о држави и праву (8—34). Ту су обухваћени суштина и порекло државе и права, њихова повезаност, задаци пролетаријата и државе, диктатура пролетаријата, изградња социјализма у једној држави, две фазе развитка совјетске државе, држава у комунизму и совјетско социјалистичко право. У осталим главама изложени су: историја совјетског устава у вези са развојем совјетске државе (35—73), друштвена организација СССР (74—143), државна организација СССР (144—184), органи државне власти и државне управе СССР (185—233), суд и тужиоштво (239—258), основна права и дужности грађана СССР (259—332) и на крају приложени су значајни датуми историје устава СССР. Све су ове главе подељене тако да прегледно указују на особености совјетске државе и стваралачку улогу народа у државном животу. Писци су се трудили да рашиљавањем тема

у свим наведеним главама књиге пружае наставницима што прегледније материјал за предавања, те су стога и поткрепили своје излагања чињеницама и статистичким подацима који корисно могу послужити предавачу за илустрацију предавања.

MANUEL DE DROIT CONSTITUTIONNEL, par Georges Burdeau, V édition, Paris, Librairie générale de droit et de jurisprudence, 1948 — („Приручник Уставног права“, од Жоржа Бурдоа, проф. Правног факултета у Дижону, V издање, Париз, 1948).

Овај приручник садржи материјал о Уставном праву Француске и са извесним општим појмовима о појму државе права и устава. Књига се дели на три главе. Први део под насловом „Држава и њена влада“ садржи три главе, и то о „Политичкој власти у држави“, „Уставу“ и „Вршењу власти у држави: облици владавине“. Други део, „Кратак преглед уставне историје Француске“, садржи у првој глави расправљање питања „Устави револуције и царства“, у другој глави расправљање питања о „Цензитарној демократији (тј. о тзв. „уставним повељама“ за време Ресторације од 1814 и 1830)“; следеће главе у овом делу посвећене су питању „Појаве општег права гласа“ (гл. III), „Уставним законима од 1885“ (гл. IV). — Под општим називом „Уставне Француске Републике“ садржане су четири главе, и то: „Политичке установе Француске од 1940 до 1944“; „Привремене владе и припрема Устава“; „Устав од 27 октобра 1946“ и „Политички суд“.

Књига је рађена по традиционалном методу француских правника, али без инвентивности, ауторитета и извесне буржоаско-демократске принципјелности, која карактерише познате уџбенике уставног права либералних демократа Есмена, Каре де Малберга и других.

ЧАСОПИСИ

КОМУНИСТ, орган Централног комитета КПЈ, Београд, 1949, број 1 и 2 за јануар и март.

У првом броју „Комуниста“ налазе се следећи чланци: „Пети конгрес Комунистичке партије Југославије и проблем теоретског подизања партиских кадрова“, „О петогодишници народне државе“ од Моше Пијаде, „Карактер робноновчаних односа у ФНРЈ од Бориса Кидрича, „О националној историји као васпитаном предмету“ од Милована Зиласа, „Наша пољопривреда и питање њеног социјалистичког преображаја“ од Влајка Беговића, „Спровођење у живот Статута КПЈ је непосредан задатак партиских организација“ од Моме Марковића, „О неким питањима морала у радничком покрету“ од Вељка Влаховића. У рубрици „Критика и прикази“ налазе се: „Поводом наше издања „Капитала“ од Родољуба Чолаковића, „Поводом излагања на српско-хрватском Лењиновог дела „Материјализам и емпириокритизам“ од Бориса Зихерла и „Нова етапа развитка материјалистичке биологије“ од М. Горановића и Р. Главинић.

Други број обухвата ове чланке: „Друго пленарно заседање Централног комитета Комунистичке партије Југославије“, „Тридесет година Комунистичке партије Југославије“ од Моше Пијаде, „Двадесетпетогодишница Лењинове смрти“ од Буре Салаја, „Задаци наше политике на селу“ од Едварда Кардеља, „О текућим питањима наше привредне политике“ од Бориса Кидрича, „Рад партиских организација у привредним предузећима“ од Светозара Вукмановића, „О методу партиског руковођења“ од Крсте Попиводе, „Значај републичких партиских конгреса“ од Османа Карабеговића, „О кинеској револуцији“ од Владимира Дедијера, „Експанзија америчких монопола у Западној Европи“ од Луја Магوشيћа, „Критика и прикази“ доносе чланак о Оснивању института за друштвене науке, „Права књига одабраних дела В. И. Лењина“ од Макса Ваће, и „Поводом књиге Лазара Мојсова Бугарска радничка партија (комуниста) и македонско национално питање“ од Мирослава Виторовића.

ЦРВЕНА ЗАСТАВА, орган ЦК КП Србије за политичка и друштвена питања, број 1, фебруар 1949

Поред говора друга Тита на II конгресу Комунистичке партије Србије, овај број садржи и следеће чланке: „Двадесет пета годишница смрти Владимира Илјича Лењина“ од Драже Марковића, „О контроли извршавања задатака“ од Живка Пауновића, „О добровољним радним акцијама Народног фронта“ од Немање Марковића и „Конгреси комунистичких партија народних република“ од Мирка Милојековића. Остали део часописа доноси приказе и критике.

СОЦИЈАЛИСТИЧКИ ФРОНТ, орган ЦК КП Хрватске, број 1, јануар 1949

У овом броју се налазе чланци: „Други конгрес Комунистичке партије Хрватске“ од Јура Франичевића, „КПЈ руководиоца Народно-ослободилачке борбе и књига друга Тита „Борба за ослобођење Југославије“ од М. Почуча, „Наша армија у периоду изградње социјализма“ од Ивана Шибла, и „О неким основним пита-

њима теорије и методологије планирања и о њиховом примењивању у нашој пракси“ од Јакова Сиротковића. На крају овога броја налазе се „Белешке о улози хрватске буржоазије у нашој новојјој историји“ од Николe Рубчића.

ДЕЛО, гласило ЦК КП Словеније, број 1—2 за 1949

Садржи чланке: „О двадесетогодишњици смрти великог Лењина“ од Душана Боле, „О класној позадини наше борбе против империјалистичких агентура“ од Нике Шилиха, „Нешто о питању одбране демократске револуције“ од Ивана Регенца и „Кинеска револуција“ од Јанеза Становника. На крају свеске се налазе прикази новијих публикација.

НАРОДНА ДРЖАВА, месечник за питања државне управе, привреде и контроле, година III, број 1, јануар 1949

У првом делу овог часописа налазе се чланци који третирају актуелна питања и то: „План за 1949 годину и неки од основних задатака у борби за његово извршење“ од Љубе Бабића, „Значај реорганизације народних одбора“ од Дражене Сесардића, „Наша спољна трговина у 1948 години и њени наредни задаци“ од Богдана Приобрње и „Актуелна питања нашег занатства“ од Жиге Водушека. У одељку о организационим питањима државне изградње А. Јовановић излаже питање правилне организације радних места и систематизацији као услови за снижење трошкова државне управе, а П. Алигрудич питање о неким проблемима месних народних одбора за јачање вертикалне повезаности републичких органа са народним одборима. На крају се излажу примери из рада органа државне контроле и кратак приказ уредаба које је донела Влада ФНРЈ у 1948 години.

У броју 2—3 налазе се чланци „О питању контроле помоћу новца у нашој привреди“ од Кире Гитгорова, „Пролетња сетва“ од Милуна Ивановића, „О извршењу плана у 1948 год, темпу развика и неким задацима тешке индустрије у 1949 години“ од Милана Калафатића, „Задаци социјалистичког сектора на унапређењу сточарства и сточарске производње у 1949 години“ од Едхема Чамо. Сем тога у овом броју се налазе актуелна питања пролетње сетве као и примери из рада органа државне контроле.

НАРОДНИ ПРАВНИК, година IV, број 1, јануар—фебруар 1949

Поред говора Министра правосуђа ФНРЈ, Франа Фрола, одржаног у Народној скупштини ФНРЈ, „О успесима и даљим задацима нашег правосуђа“, овај број садржи и чланке „О улози синдиката у изградњи народне власти и нашег новог занодавства“ од Леона Гершковића, „Из дискусије о Закону о кривичном поступку“ од Николe Срзентића, „Право на издржавање брачних другова“ од Петра Митића. Сем ових чланака, часопис доноси обилан материјал из праксе судова, судова социјалног осигурања, народних одбора и арбитраже.

LJUDSKI PRAVNIK, година IV, бројеви 1 и 2 за 1949 годину

У првом броју налазе се чланци: „Данашњи главни задаци судова“ од Хели Модиа, „О неким проблемима правосуђа“ од Жеже Горичара, „Однос између републиканског и савезног закона о државним службеницима“ од Албина Торељића, „Закон о кривичним делима против општенародне имовине“ од Хинка Лучовника. У другом броју: „Заштита малолетника у нашем новом кривичном законодавству“ од Бранислава Скаберне, „Два допушка закона Основном закону о прекршајима“ од Марјана Перовшека, „О заплени“ од Марјана Цигоја. Оба броја доносе по неколико случајева из судске и арбитражне праксе НР Словеније.

LAW QUARTERLY REVIEW, editor A. L. Goodhart, professor of Jurisprudence in the University of Oxford, January 1949. („Правни тромесечни часопис“, уредник А. Л. Гударт, професор јуриспруденције Оксфордског универзитета, јануар 1949).

У овом броју који износи 136 страница, првих 29 страница посвећене су критичном приказу главних судских одлука донетих у Енглеској у последње време и потврђених од највиших судских институција, укључујући ту и Дом лордова. Осталих 50 страница је посвећено чланцима, и то: „Белешке о Хабеас корпусу“ од лорда Годарда, „Довратак новца“ од врховног судије Дининга, „Развој судске праксе помирилењих судова — једна часна стогодишњица“ од Ј. Едија, „Стварни докази“ од Г. Нокса, „Трингичи поседи за време владавине Едварда VI од Ј. Хартсвилда и „Стране пресуде и одбрана од шверца“ од Зелмана Кауена. Остали део часописа, на пуних 50 страница, посвећен је кратком приказу правне литературе. Ови прикази више имају анотациони и библиографски него научно-критички карактер.

»THE FORTNIGHTLY«, јануар, фебруар, март 1949, Лондон.

Овај друштвено-политички часопис у броју за јануар доноси чланке В. Аткинсона „Универзитет и друштво“, В. Левија „Да ли се Немачка демократизује“, В. Гренинга о канадским либералима, П. Шмита „Сувише комунизма у Југославији“ и још извесан број других чланака. У фебруарском броју доноси чланке Х. Николса о Трумановом „Њу дилу“, О. Твидија о Палестини, Г. Виленкина о

данашњој Мађарској итд. У броју за март су штампани чланци Р. Шварца о економици 1952 г., Л. Бишопа о „Крузи и Британској заједници народа“, Д. Инбера о Индокини и самоуправи, В. Велса о механизму владе и др.

Чланци су углавном новинарског карактера. Такав је и чланак о Југославији (писац је швајцарски новинар), у коме се доказује да се, насупротив тврђењима Коминформе, у Југославији изграђује социјализам. Писац, буржоаски новинар, наравно, жали што је тако и напада наш поредак.

„THE WORLD TODAY, CHATHAM HOUSE REVIEW“, за фебруар и за март 1949.

И овај часопис је друштвено-политички, али има претензију да даје осврт на све важније догађаје у облику хронике, а уз то да о појединим проблемима доноси продубљеније чланке.

У фебруарском броју, поред обичне хронике, доноси информативне чланке о Бермудима и Индонезији, а затим о кинеским комунистима и њиховом програму и о проблему регионализма у Италији и опиту децентрализације који је тамо извршен.

Број за март расправља о трговини између Истока и Запада, и доноси информативан чланак о Мексику. Даље долазе чланци о раду „Унеска“ за 1948 г., о економској способности Пакистана за опстанак и о проблему интраевропских плаћања.

БИБЛИОГРАФИЈА

- В. И. Лењин, ИЗАБРАНА ДЕЛА, Том I, књига прва, Београд, „Култура“, 1948.**
- В. И. Лењин, О ДРЖАВИ, Београд, „Култура“, 1949.**
- В. И. Лењин, О ЗАДРУГАРСТВУ, Београд, „Култура“, 1949.**
- В. И. Лењин, ТРИ ИЗВОРА И ТРИ САСТАВНА ДЕЛА МАРКСИЗМА, Београд, „Култура“, 1949.**
- В. И. Лењин, ПРОЛЕТЕРСКА РЕВОЛУЦИЈА И РЕНЕГАТ КАУЦКИ, Загреб, „Култура“, 1949.**
- V. I. Lenin, SOCIJALIZAM IN RELIGIJA, Ljubljana, »Ljudska pravica«, 1949.**
- Е. Кардељ, ПУТ НОВЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ, друго издање, Београд, „Култура“, 1949.**
- Б. Нешковић, О ЗАОШТРАВАЊУ КЛАСНЕ БОРБЕ НА СЕЛУ У САДАШЊОЈ ЕТАПИ ИЗГРАДЊЕ СОЦИЈАЛИЗМА, Загреб, „Напријед“, 1949.**
- А. Беблер, ЗА ПРАВЕДНЕ ГРАНИЦЕ НОВЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ, Београд, „Култура“, 1949.**
- А. Н. Трајнин, УЧЕЊЕ О САУЧЕСНИШТВУ, Београд, „Архив за правне и друштвене науке“, 1949.**
- ЧЛАНЦИ ИЗ МЕЂУНАРОДНОГ ЈАВНОГ ПРАВА, свеска прва, Београд, „Научна књига“, 1948 (садржи чланке: „Међународно право у садашњој етапи“, „Прилог питању о појму и систему савременог међународног права“, „Међународни уговори“, „О међународној организацији безбедности“, „Самоопредељење народа и проблем међународног старатељства“).**
- ЗБОРНИК ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У ЗАГРЕБУ, Загреб, издање Југословенске академије знаности и умјетности, 1949.**
- ЗБОРНИК ДОКУМЕНАТА И ПОДАТАКА О НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОМ РАТУ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ НАРОДА, Београд, издање Војно-историског института ЈА, 1949.**
- ОСНОВНИ ЗАКОН О САНИТАРНОЈ ИНСПЕКЦИЈИ И ОПШТИ ЗАКОН О СПРЕЧАВАЊУ И СУЗБИЈАЊУ ЗАРАЗНИХ БОЛЕСТИ, Београд, 1948.**
- ПРОПИСИ О НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ ФНРЈ И О ПРЕЗИДИЈУМУ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ ФНРЈ, Београд, 1948.**
- ЗАКОН О УРЕЂЕЊУ НАРОДНИХ СУДОВА, са коментаром, Београд, 1949.**
- ЗБИРКА ОДЛУКА ДРЖАВНЕ АРБИТРАЖЕ, свеска прва, Београд, 1949.**
- ИСТОРИСКИ ГЛАСНИК, орган Историског друштва НР Србије, број 2 од 1948.**
- НАРОДНО ЗАДРУГАРСТВО, година III, св. 1, 2 и 3.**
- НОВА ТРГОВИНА, година II, св. 1, 2 и 3.**

СО Д Е Р Ж А Н И Е

I Статьи

1. МОША ПИЯДЕ — Некоторые вопросы из теории государства . . .	1
2. др ИОСИП ХРНЧЕВИЧ — О классовом характере наших законов	19
3. КАРЛ МАРКС — К критике философии права Гегеля	26

II. Строительство народной власти

1. ДЖ — Законодательная деятельность Народной Скупщины . . .	41
2. Обзор законодательства наших народных Республик: МИЛЕНКО КАНГРГА — Законодательство Н. Р. Сербии в 1948 году	47
др БОЖИДАР ФИРШТ — Законодательство Н. Р. Хорватии . . .	63
др ХАЦИН — Законодательство Народной Республики Словении .	68

III. Новое право и правосудие

1. МИХАИЛ ДЖОРДЖЕВИЧ — Понятие должностного лица в ст. 2 Закона об уголовных делах против служебных обязанностей . .	74
2. др АЛЕКСАНДР ГОЛЬДШТЕЙН — Юридическая природа узанса	85
3. П. ИВИЧЕВИЧ — Несколько вопросов об реабилитации в нашем уголовном праве	92
4. Р. ГУЗИНА — Некоторые вопросы об изобретениях и технических усовершенствованиях	96
5. С. БУЙДИЧ — Вопрос обжалования по поводу назначения государ- ственных служащих	102
6. Примечания к основному проекту закона о праве на наследование	106

IV. Международно-правовой обзор

1. Л. РАДОВАНОВИЧ — Декларация о правах человека	117
2. Текст декларации о правах человека	132
3. ДЖ. — Вопрос геноцида как международного злодеяния	137
4. Конвенция о предупреждении и наказании уголовного дела — ге- ноцида	141

V. Право иностранных государств

1. Подготовка проекта Гражданского Законника в СССР	144
2. В. НИКОЛАЕВИЧ — Новый венгерский закон о гражданстве . . .	154

VI. Критика и рецензии	159
------------------------	-----

VII. Обзор журналов	164
---------------------	-----

VIII. Хроника	169
---------------	-----

IX. Заметки и сообщения	175
-------------------------	-----

X. Аннотация и библиография	181
-----------------------------	-----

SOMMAIRE

Sfrana

I Articles

1. Moša Pijade — De certains problèmes relatifs à la théorie de l'Etat 1
2. Dr Josip Hrnčević — Sur le caractère de classe de nos lois. . . 19
3. Karl Marx — Contribution à la critique de la philosophie du droit de Hegel 26

II Edification du pouvoir populaire

1. Đ. — L'oeuvre législative de l'Assemblée Populaire de la République Fédérative Populaire de Yougoslavie 41
2. Aperçu de la législation de nos républiques populaires: Milenko Kangrga — La législation de la République Populaire de Serbie
Dr Božidar Firšt — La législation de la République Populaire de Croatie 63
Dr L. Hacin — La législation de la République Populaire de Slovénie 68

III Nouveau droit et Juridiction

1. Mihailo Đorđević — La notion du fonctionnaire public dans l'article 2 de la Loi sur les délits criminels dans l'exercice de la fonction 74
2. Dr Aleksandar Goldštajn — La nature jurid. de l'usage. 85
3. P. Ivčević — Quelques problèmes relatifs à la réhabilitation dans notre droit pénal 92
4. R. Guzina — De certains problèmes concernant la loi sur les découvertes et les améliorations techniques. 96
5. S. Bujdić — Le problème du droit au recours relativement à la nomination des fonctionnaires de l'Etat 102
6. Observations sur l'avant-projet de la loi sur l'héritage 106

IV Revue du droit international

1. Lj. Radovanović — La déclaration des droits de l'homme . . . 117
2. Texte de la Déclaration universelle des droits de l'homme . . . 132
3. Đ. — Le génocide, crime international 137
4. Texte de la Convention sur le génocide 141

V Le droit des pays étrangers

1. S. N. Brașus — Préparation du projet de Code civil dans l'U.R.S.S 144
2. B. Nikofajević — La nouvelle loi hongroise sur la nationalité. 154

VI Comptes-rendus et critiques

VII Revue des revues 164

VIII Chronique 169

IX Notices 175

X Annotations et bibliographie 181

CONTENTS

I Articles	
1. Moša Pijade — Some Problems on the Theory of State	1
2. Dr. Josip Hrnčević — On the Class Character of Our Legislation	19
3. Carl Marx — Contribution to the critic of Hegel's Philosophy of Law	26
II Edification of People's Authority	
1. Đ. Legislative work of the People's Assembly of F. N. R. of Yugoslavia	41
2. Revue of the Legislation of Our People's Republics	
Milenko Kangrga — Legislation of the People's Republic of Serbia	47
Dr. Božidar First — Legislation of the People's Republic of Croatia	63
Dr. L. Hacin — Legislation of the People's Republic of Slovenia	68
III New Law and Jurisdiction	
1. Mihailo Đorđević — The Notion of Officials in Article 2 of the Law on criminal Offence against official Duty	74
2. Dr. Aleksandar Goldštajn — Judicial Nature of Usance	85
3. P. Ivićević — Some Problems on the Rehabilitation in Our Criminal Code	92
4. R. Guzina — Some Problems Concerning the Law on Discoveries and Technical Improvements	96
5. S. Bujdić — The Problem of the Right to Appeal in the Nomination of Civil Servants	102
6. Remarks on the Preliminary Draft Bill of Inheritance	106
IV International Review	
1. Lj. Radovanović — Declaration of the Right of Man	117
2. The Text of the International Declaration of the Right	132
3. Đ. — Problem of the Genocide as International Crime	137
4. The Text of the Convention for Preventing and Punishing the Genocide	141
V Law of Foreign States	
1. S. N. Bratus — Preparatory Work for a Draft of the Civil Code in the U. S. S. R.	144
2. B. Nikolajević — New Hungarian Law on Nationality.	154
VI Critics	159
VII Review of Periodicals	164
VIII Cronology of Events	169
IX Notes	175
X Annotation and Bibliography	181

**„Архив за правне и друштвене науке”. Одговорни уредник
Моша С. Пијаде.**

**Уредништво и администрација, Београд, Московска 82, пошт. фах 179,
тел. 22-450, чек. рачун код Народне банке 1—90603102**

Штампарија „Борба”, Београд, Дечанска 31

ANALI PFB | anali.rs

VI ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ	Страна
Академик Иво Крбек: „Лица у државној служби“, од Д. Денковића	159
VII ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА	
„Советское государство и право“, (бр. 10 и 12 од 1948)	164
VIII ХРОНИКА	
Дискусија совјетских правника о појму државне соци- јалистичке својине	169
IX БЕЛЕШКЕ	
1. образовање области као административно—територијал- них јединица у ФНРЈ и обласних народних одбора	175
2. Оснивање института за друштвене науке	176
3. Прослава стодесетгодишњице Београдског универзитета на Правном факултету у Београду	178
4. Интерфакултетска конференција свих правних факул- тета у земљи	178
5. Курс за инструкторе органа државне управе	179
6. Састанак катедре државног и међународног права на Правном факултету у Београду	179
X АНОТАЦИЈА И БИБЛИОГРАФИЈА	181

АРХИВ

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

излазиће у току 1949 год. редовно свака три месеца на око 10 штампаних табака.

Годишња претплата износи за ФНРЈ 150.— дин., за иностранство 200.— дин. док ће цена појединачним бројевима бити посебно одређена. Претплата се прима најмање за пола године.

У Администрацији се могу добити бројеви „Архива“ до 1941 год. по цени 19.50 дин. по броју, док књига од 6 бројева стаје 78.— дин., а цела година (12 бројева) стаје 156.— дин.

Од послератних издања могу се добити бројеви 6—8 за 1945 год. и бр. 1—6 за 1946 год. по цени 40.— дин. по броју, сви бројеви за 1947 год. (1, 2, 3 и 4) као и бр. 1, 2, 3 и 4 за 1948 по цени 30.— дин. по броју.

АДМИНИСТРАЦИЈА РАСПОЛАЖЕ СА СЛЕДЕЋИМ ПОСЕВНИМ ИЗДАЊИМА:

1. КОМЕНТАР ОПШТЕГ ДЕЛА КРИВИЧНОГ ЗАКОНИКА латиница (платнени повез) цена 65.— дин.
2. НИРЊЕШКА ПРЕСУДА цена 40.— дин.
3. НОВИ УСТАВИ, збирка устава донетих после другог светског рата, друго допуњено издање, које садржи све до сада донете уставе цена 40.— дин.
4. УЧЕЊЕ О САУЧЕСНИШТВУ од А. Н. Трајнина, превод с руског цена 40.— дин.

У припреми и ускоро излазе из штампе:

1. ИСТОРИЈА ДИПЛОМАТИЈЕ II том у редакцији В. Потемкина, превод с руског излази крајем априла цена 120.— дин.
2. КОМЕНТАР ЗАКОНА О ДРЖАВНИМ СЛУЖБЕНИЦИМА од др Александра Балтића и др Леона Гершковића цена накнадно.

Претплату за „АРХИВ“ и све наруџбине за посебна издања сла-ти на адресу: „АРХИВ ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ“, Београд, Московска 82, тел. 22-450, пошт. фах 179, чек. р-н код Народне банке ФНРЈ бр. 90603102.

„АРХИВ“ се може добити и у свим већим књижарама.